THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA.
R. P. GABRIELIS ANTOINE

A REVERENDO PATRE

PHILIPPO DE CARBONEANO

PRIDEM NOTIS ET APPENDICIBUS;
DEIN NOVIS ACCESSIONIBUS

A R. P. BONAVENTURA STAIDEL

AUCTA ET ILLUSTRATA.

ACCEDUNT.

Tria Opuscula ex aureo Melchioris Cani de Locis Theologicis libro desumpta, et Disceptatio Proœmialis de Lege divina.

EDITIO ABSOLUTISSIMA

A JO: DOMINICO MANSI

ARCHIEPISCOPO LUCENSI

Medullitus inspecta, permultis aliis additionibus ex operibus

BENEDICTI XIV. ET CLEMENTIS XIII. & XIV.

Literis Apostolicis locupletata, correcta,

ET IN SEX TOMOS DISTRIBUTA.

Cui in hac nova Editione Dissertatio Theologica de praxi administrandi Sacramentum Poenitentiæ

JO: OPSTRAET ACCEDIT.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS,
Ex Typographia Balleoniana.

MDCCXCII.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

INDEX
TOMI SECUNDI.

TRACTATUS
De Actibus Humanis.

TRACTATUS
De Conscientia.

TRACTATUS
De Legibus.

A P P E N D I X.

T R A C T A T U S

De Peccatis.

TRA-

TRACTATUS
DE
ACTIBUS HUMANIS. (1)

ACTUS, qui ab homine fiunt, alii dicuntur actus hominis, alii actus naturales, & alii actus humani. Actus hominis dicuntur ii, qui procedunt ab homine, sine deliberatione, advertentia, & libertate, ut motus indeliberati concupiscentiæ seu motus primo primi. Actus naturales sunt actus mere corporei, qui necessario fiunt, nec ad mores pertinent, ut respiratio, circulatio sanguinis &c. (Vid. N. 88. 89. 90.)

Actus vero humani, de quibus hic agitur, dicuntur ii, qui fiunt ab homine humano modo agente, nempe libere & cum aliqua ad morem advertentia vel formali, vel virtuali: nam hic modus agendi est hominis proprius, nec brutis convenit. Proprie enim loquendo, ea omnis & sola actio dicitur humana, quæ procedit ab homine, in quantum homo est, id est, in quantum differt ab aliis creaturis irrationalibus: ab his autem differt in quantum est dominus suorum actuum, ita ut possit illos arbitrio ponere vel non ponere ex electione. Ita docet S. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. *Actionum*, inquit, *quæ ab homine aguntur, illæ solæ proprie dicuntur humanæ, quæ sunt propriæ hominis in quantum est homo: differt autem homo ab aliis irrationalibus creaturis in hoc, quod est suorum actuum dominus. Unde illæ solæ actiones vocantur proprie humanæ, quarum homo est dominus. Est autem homo dominus suorum actuum per rationem & voluntatem: unde & liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis: Illæ ergo actiones proprie*

(1) Tractatus iste, primitus a C. Auctore evulgatus pro Polemicæ magis, quam pro Moralis Theologiæ studiosis, in *tria* suprema Capita fuit ab ipso divisus, ut patet inspicienti. Horum *Secundum* Dogmatico-Scholasticas materias complectitur, quibus aliqua saltem ex parte elucidandis inserviunt dicta a nobis in Dissertat. Proœmiali Artic. II. Sect. II. *Primum* ac *Tertium* quæstiones quidem, ac præceptiones continens Moralis Facultatis proprias, sed compendiose admodum propositas. Quare uberius penitiusque illas percipere cupientibus erit crebro recurrendum ad eamdem nostram Dissertationem; hanc præsertim ob finem elaboratam; quod quidam quando, & ubinam ipsos facere oporteat, suis locis nos attente indicabimus. Interim hic Lectores monemus semel pro semper, nos deinceps suppresso *Dissertationis* nomine solos ut ajunt Numeros, sive Paragraphos numeris Arabicis notatos & distinctos, unica littera majuscula *N* citaturos: ne scilicet chartæ spatium, quod gravioribus animadversionibus destinatum constrictius est, frustra impendamus.

prie humanæ dicuntur, *quæ ex voluntate deliberata procedunt*. (Vid. N. 91. & seq. usque ad 98.)

Igitur actus humani sunt, actus ab homine libere facti cum advertentia ad regulam morum vel formali, vel virtuali, aut interpretativa; seu debita & possibili. Quare actus humanus idem est realiter, ac actus moralis, seu actus pertinens ad mores, (Vid. N. 251.) ideoque (Vid N. 390. & seq.) laude vel vituperio dignus. Nam actus moralis est actus liber, bonus vel malus moraliter: hominis autem actus, qui fit ab homine libere & cum advertentia supradicta, est bonus vel malus moraliter, cum nullus actus liber, in individuo spectatus, sit indifferens (1).

CAPUT PRIMUM.

De voluntario, & involuntario.

ARTICULUS I.

Quid sit voluntarium, & quotuplex?

Dico 1. Voluntarium (2) proprie est id, quod fit, vel quasi fit, seu omittitur a voluntate ex prævia cognitione intellectuali, supple vel actuali, vel virtuali, aut interpretativa, quæ scilicet potuit & debuit haberi. Unde duo ad voluntarium requiruntur. 1. Ut fiat vel omittatur a voluntate ejus, respectu cujus dicitur voluntarium. 2. Ut fiat vel omittatur ex prævia cognitione intellectuali eorum, quæ dicuntur voluntaria. Non tamen ad quodlibet voluntarium requiritur cognitio actualis. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum, quod est verum voluntarium in ordine ad mores, utpote imputabile ad culpam & pœnam, si sit liberum, sufficit cognitio virtualis, & interpretativa, hoc est, cognitio quæ quidem non existit, sed quæ potuit & debuit haberi (3).

Porro voluntas definitur appetitus rationalis, sive potentia volendi & nolendi ex prævia cognitione spirituali.

Aliquid autem fieri potest tripliciter (Vid. N. 38.) 1. a voluntate 1. Ut actus elicitus: sic fiunt a voluntate omnes actus ejus immediati, qui dicuntur eliciti, ut volitio, nolitio, amor, odium, &c. 2. Ut actus imperatus: hoc modo fiunt a voluntate actus aliarum potentiarum ei subjectarum, quoties scilicet ex ejus imperio seu impulsu & applicatione agunt. Cum autem voluntas sibi ipsi per unum actum possit imperare alium, idem actus voluntatis potest simul esse elicitus, quatenus nempe immediate fiat a voluntate; & imperatus, quatenus fiat ex impulsu per alium priorem actum facto (4). 3. Aliquid fit a voluntate ut effectus secutus ex aliquo actu voluntatis elicito vel imperato. Sic fit a voluntate homicidium, quod sequitur ex percussione imperata a voluntate.

Dico 2. Voluntarium multiplex est (5), nam dividitur: 1. In elicitum seu immediatum, & imperatum seu mediatum. (6)

2. In necessarium, quod scilicet fit a voluntate ad unum antecedenter determinata; & in liberum, quod fit a voluntate sine antecedenti & intrinseca ad unum determinatione. (7)

3. In perfectum, & imperfectum. Voluntarium perfectum est illud, quod est a voluntate cum perfecta cognitione, hoc est, cum cognitione, qua rationes boni & mali cognoscuntur sufficienter ad perfectum usum libertatis, cognitione, inquam, quæ vel actu habeatur, vel haberi possit & debeat. Unde voluntarium perfectum est illud, quod est a volunta-

---

(1) Dum Auctor universim actus *morales* duplici dumtaxat *bonorum* & *malorum* classe concludit, non inconcussam, & Moralium omnium judicio certam proponit doctrinam, sed ad votum loquitur illorum tantummodo Theologorum, qui duce Angelico inficiantur *individualem* indifferentiam humanarum actionum. Qua de re redibit sermo in tertio Capite.

(2) Vid. N. 121. 122. item 117. 118. ubi accurata analysi ostenditur, quasnam partes tum intellectus, tum voluntas habeant in producendis actionibus vere moralibus.

(3) Vid. N. 207. 208. 209. Et hæc quidem vera ac solida doctrina, quæ cognitionem ad *voluntarium* sufficientem declarat esse disjunctive, vel *actualem*, vel *virtualem* seu interpretativam, præ oculis constanter habenda, ne quis incaute contrarium errorem imbibat, disseminatum in plurium Auctorum libris, qui nimia libertate de rebus moralibus scripsere postremis hisce temporibus. Profecto si, ut isti volunt, actio mala non imputatur homini umquam voluntaria, nisi in *actu* cognoscat talem esse, aut saltem dubitet; jam præter ignorantiam *affectatam*, quæ quis studiose vult nescire, vix dabitur altera *crassa* vel *supina*, qua quis solummodo negligit scire (N. 196. 197.) & ob quam in peccata prolabitur, etiam ubi nihil ei subdolat, uti cum D. Augustino (N. 199.) docent omnes veri nominis Theologi. Sicque viri probi semel ac ita sunt animo comparati, ut caute custodiant vias suas, nolluntque unquam facere, quæ *actu* cognoscunt aut dubitant esse *mala*, non debebunt tantopere angi, ac Deum jugiter deprecari pro occultis ignorantiæ delictis. Quippe si inviti aliqua ignorant, nil ipsis deputabitur ad culpam, esto prius neglexerint quærere, quæ ignorant: quidquid contra scripserit Augustinus novæ hujus doctrinæ adhuc ignarus.

(4) De *imperio* voluntatis relate sive ad seipsam, sive ad quaslibet alias potentias, plurima reperies N. 101. & seq. usque ad 117. quæ nisi fuerint explorata, quomodo seipsum (juxta Sapientum monita) quis noscet, etiamsi noveris quid toto fiat in orbe?

(5) Universas voluntarii divisiones *sex* numero arbitramur N. 126. Brevi contextu unius sermonis vere magistralis eas quasi minio pinxit D. Bonav. N. 46.

(6.) De hac divisione voluntarii vid. N. 98. & 117.

(7.) Vide divisionem istam N. 136. Hinc vero clarius percipies, cur *voluntarium* seorsim e *libero* considerandum duxerimus, & notionem voluntarii, quæ cum notione liberi nil commune habet, tradiderimus N. 119. & seq. Si enim contingentis liberique lineamenta necessario apparere debent in descriptione voluntarii abstracte, & universe spectati, quomodo subsistet præsens Theologorum Moralium divisio, qua voluntarium dissecatur in *necessarium*, & in *contingens*, tamquam in duo membra vere opposita?

luntate cum sufficienti usu rationis & libertatis ad hoc, ut ad laudem vel vituperium, ad meritum vel demeritum imputentur, integre scilicet. Voluntarium vero imperfectum est illud, quod est a voluntate cum imperfecta tantum cognitione, hoc est, cum cognitione qua non cognoscuntur, nec cognosci possunt rationes boni & mali sufficienter ad usum perfectum rationis & libertatis. (1)

4. Involuntarium in se, & voluntarium in allo. Voluntarium in se est tum actus elicitus voluntatis, tum id quod immediate & secundum se intendit voluntas. Voluntarium in alio est illud, quod virtualiter seu moraliter continetur in alio immediate, & secundum se intento a voluntate, velut effectus in caussa. Sic, v. g., cum quis ob solam voluptatem nimium bibit, & nimium bibendo se inebriat; actus elicitus quo vult bibere, & ipsa actio bibendi sunt voluntaria in se; ebrietas vero, quæ ex nimia potatione sequitur, est tantum voluntaria in alio, nempe in ipsa nimia potatione; quia voluntas bibendi non fertur directe & immediate in ebrietatem, sed in nimiam potationem, in qua virtualiter continetur ebrietas, velut effectus in caussa. (2)

5. Denique in formale, & virtuale ac interpretativum. (3)

Voluntarium formale est illud quod est a voluntate positive volente & agente. Quod si voluntas positive vult illud immediate ac in se, est formale voluntarium in se; si vero voluntas positive illud intendit, mediate tantum & in alio, est formale voluntarium in alio.

Voluntarium virtuale & interpretativum est illud, quod est a voluntate libere non volente & omittente agere, ac proinde virtualiter & interpretative nolente agere. Sic si quis libere non velit facere eleemosynam, nec faciat, unde alii merito scandalizentur: libera omissio positivæ volitionis faciendi eleemosynam, & libera omissio dationis sunt ei virtualiter & interpretative voluntariæ in se; scandalum vero ex illa omissione secutum, quod prævisum est vel prævideri potuit, est ei virtualiter & interpretative voluntarium in alio, nempe in libera omissione eleemosynæ.

Nota. Ut aliquid sit voluntarium in alio, duo requiruntur; nempe, 1. Ut sit aliquo modo saltem confuse cognitum, ut secuturum ex alio, quocum connexionem habet, vel quod est immediate ac in se volitum: vel ut sic cognosci potuerit ac debuerit, hoc enim sufficit: nam tunc perinde se habet in ordine ad imputabilitatem, licet fortasse non tantam, ac si re ipsa actu cognosceretur. 2. Ut sit vel per se connexum cum illo alio directe & immediate volito est autem per se connexum cum illo alio, si ponitur reipsa hoc ipso, quod illud aliud ponitur; sic ebrietas cum nimia potatione connexa est. Vel si sit tantum per accidens cum illo alio connexum, ita ut vi illius non sequatur, sed propter alia adjuncta, reperitur in voluntate obligatio illud impediendi, & ad illud impediendum abstinendi ab actione: nam alioqui non censetur voluntarium. (4)

ARTICULUS II.

Quid & quotuplex involuntarium.

DIco. Involuntarium proprie est illud quod est contra actualem inclinationem voluntatis; ita ut sit aliquo actu voluntatis nolitum. (5)

Duplex est autem (6): nempe involuntarium simpliciter, & involuntarium secundum quid. Involuntarium simpliciter est illud, quod est contra inclinationem voluntatis, quantum est ex se, efficacem ad illud impediendum, ut mors, quæ homini plane invito & pro viribus reluctanti infertur: item motus concupiscentiæ, qui voluntate toto affectu renitente insurgit.

Involuntarium secundum quid est illud, quod displicet quidem secundum aliquam considerationem, sed magis & efficaciter placet secundum aliam: unde est aliquo actu inefficaci nolitum, & simul alio actu efficaciter volitum. Sic cum viator metu mortis dat latroni crumenam, quam retinere vellet: datio illa est secundum quid involuntaria, nam secundum se displicet; sed spectata ut necessaria ad vitam servandam, magis & efficaciter placet, unde sub hac consideratione re ipsa acceptatur, & adhibetur ut medium ad hunc finem necessarium.

Hinc voluntarium secundum quid non est involuntarium, nisi cum addito diminuente, imo destruente rationem involuntarii: nam est simpliciter & absolute voluntarium, cum voluntas illud efficaciter velit & agat. Quare melius vocatur voluntarium cum involuntario: quia voluntas illud vult, sed cum aliqua repugnantia.

ARTI-

(1) Vid. N. 138. de hac divisione: nec prætermitte animadversionem N. 95. quæ huc pariter confirmat.

(2) Ejusmodi divisio occurrit N. 139. 140. aliis tamen vocibus expressa juxta Doctorem Angelicum. Voluntarium *in alio*, sive (ut nos dicimus) *secundum suam caussam*, & *virtuale*: quod in secundo illius membro ponitur, conditiones aliquas requirit, de quibus Auctor in nota, seu paragrapho ultimo præsentis Articuli; nos vero N. 141.

(3) Quod in hac postrema divisione ab Auctore dicitur voluntarium *formale*, & *virtuale* sive *interpretativum*, nobis Angelici sermonem sectantibus est *directum* & *indirectum*, de quo N. 141. 142.

(4) De tempore, quo effectus malus imputatur homini tamquam *virtualiter*, aut *indirecte* voluntarius, quæstionem movent Scholastici, quam Auctor hic prætermittit; nos autem paucis expedivimus N. 144. 145.

(5) *Involuntarii*, prout hoc loco solet ab Ethicis considerari, ideam ingerunt, quæ diximus N. 171. 172. 177. atque hinc etiam singulas ejusdem involuntarii caussas deprehendere licet.

(6) Vid. N. 173. & seq. tres alios, ubi declaratur hæc involuntarii divisio, scitu perquam utilis.

ARTICULUS III. (1)

Utrum ea quæ fiunt ex metu, sint voluntaria?

NOta (Vid. N. 180.) Fieri aliquid ex metu non idem est ac fieri cum metu. Nam aliquid fit ex metu, quando metus est caussa illud faciendi. Sic datio crumenæ facta latroni ad mortem vitandam fit ex metu: nam mortis metus viatorem movet ad dandam crumenam, & sic est caussa dationis crumenæ. Aliquid fit cum metu tantum, quando metus non est caussa actionis, nec ad illam movet, sed solum eam comitatur. Clare autem patet, ea quæ fiunt duntaxat cum metu voluntaria esse. Sic latro cum furatur timens ne deprehendatur, agit cum metu, non ex metu; quia non metus, sed divitiarum cupiditas eum ad furandum movet: quod furtum est ei maxime voluntarium.

Dico 1. Ea quæ fiunt ex metu, sunt absolute simpliciter voluntaria. (Vid. N. 181. 182.)

Prob. Illud est simpliciter voluntarium, quod est a voluntate agente ex perfecta cognitione; sed quod fit ex metu, est a voluntate agente ex perfecta cognitione: ergo est simpliciter voluntarium.

Dico 2. Ea quæ fiunt ex metu, aliquando sunt involuntaria secundum quid, aliquando non.

Prob. Quæ fiunt ex metu, aliquando fiunt cum aliqua repugnantia; aliquando non: nam aliquando fiunt contra aliquem affectum voluntatis, aliquando non. Atqui quando fiunt cum repugnantia, sunt involuntaria secundum quid: quando vero fiunt absque omni repugnantia, nullo modo sunt involuntaria. Ergo &c. (2)

ARTICULUS IV.

Utrum ea quæ fiunt ex concupiscentia, sint voluntaria.

NOta (Vid. N. 226.) Concupiscentia hic sumitur pro quodlibet motu appetitus sensitivi in bonum sensibile. Alia est antecedens, alia consequens (Vid. N. 227.) Concupiscentia antecedens est ea, quæ a voluntate non imperatur, sed ab objecto sensibili excitatur, voluntate nil plane conferente. Consequens est ea, quæ a voluntate imperatur seu excitatur. Unde patet ea esse voluntaria, quæ fiunt ex concupiscentia consequente.

Dico 1. Quæ fiunt ex concupiscentia antecedente (Vid. N. 229. 230.) & a fortiori consequente (Vid. N. 238.) sunt voluntaria.

Prob. Illud est voluntarium; quod fit a voluntate ex prævia cognitione intellectuali. Sed quod fit ex concupiscentia etiam antecedente, fit a voluntate, ex prævia cognitione intellectuali: nam intellectus apprehendit bonum sensibile, a quo est commotio sensus interni; illudque ut bonum sensibile voluntati proponit. Ergo.

Dico 2. Concupiscentia etiam antecedens non minuit voluntarium.

Prob. Nihil potest imminuere voluntarium, nisi vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis. Sed concupiscentia non minuit voluntarium, 1. ex parte intellectus; nam concupiscentia non impedit claram perceptionem intellectus circa objectum sensibile. 2. Non etiam minuit ex parte voluntatis, siquidem inclinat voluntatem ad volendum: unde voluntas agens ex con-

---

(1) Cum universim *quatuor* impedimenta voluntarii, sive caussæ involuntarii recenseantur, nimirum *violentia*, *metus*, *ignorantia*, *concupiscentia*, Auctor hoc loco non nisi de metu, & concupiscentia differit, & quidem strictim: ignorantiam (infra Tract. de peccatis c. 4.) accuratius expendit: de violentia seu vi nusquam, quantum scio, speciatim agit. Quare, quæ ad hanc postremam pertinent, sumantur ex N. 178. 179.

(2) Assertio nostra (N. 183.) quæ videtur absolute indicare, involuntarium secundum quid censendum esse, quidquid ex metu gravi peragitur, re ipsa non discrepat ab hac 2. thesi Auctoris statuentis, nunc esse, nunc non esse eo modo involuntarias actiones metus caussa productas. In primis namque diximus ibidem, *plerumque* dictinui voluntatis rationem, adeoque non *semper*. Deinde motivum hujusce diminutionis derivavimus ex primaria; & habituali voluntatis *inclinatione*, cui adversari contingit actiones ex metu factas, unde quotiescumque actiones ejusmodi sunt juxta eamdem inclinationem, ex nostra doctrina pariter sequitur, ipsas non esse involuntarias secundum quid. Sicut e converso ob illud ipsum motivum fassi sumus (N. 231.) involuntaria secundum quid evadere posse, quæ fiunt ex concupiscentia antecedente, tametsi hæc soleat plerumque augere voluntarium. Itaque ex. cau. si quis puellam confingere cupiens, indole ac voluntate fallacissimam, quam tamen falso putas æmulam castæ Lucretiæ, minas terroresque adhibeat; quidquid exinde eveniet, non erit puellæ involuntarium neque secundum quid, quoniam hæc nil avidius excipit, quam terrificam illam aggressionem. Rebus sic explicatis patet, nil roboris decedere argumento, quod nos ex tribus (N. 284. & seq. tribus) ex ore gravissimorum Doctorum, Ethicam de metu doctrinam assumentium ad demonstrandam sterilitatem pœnitentialis doloris ex *sola* gehennæ apprehensione concepti a peccatore vitiorum laqueis constricto. Enimvero spectata hujus peccatoris habituali ad malum propensione, palam est, ejusdem genio contrarium esse dolorem de peccatis, quem purus putusque gehennæ pavor elicit e petra cordis ejus; proindeque in tali casu locum habere doctrinam superius statutam, quod nempe actiones ex metu factæ sint involuntariæ secundum quid, quotiescumque adversantur inclinationi ac genio agentis. Immo, (ut perspecte notavit ad mentem Scoti, aliorumque ejus Interpretum P. Franc. Henno, solidæ simul, ac placidæ doctrinæ Theologus) si *involuntarium* sumatur, quatenus *lubentiæ* seu *voluntariæ lubenti* opponitur, quemadmodum hactenus illud sumpsimus more satis vulgato; tum presse loquendo dicendus est metus inducere involuntarium *simpliciter*, quoties perurget hominem ad ea facienda, quæ minime conformia sunt inclinationi ipsius primariæ, sive *absolutæ voluntati*, ut loquitur Innocentius III. Papa N. 275.

ex concupiscentia, ardentius fertur in objectum sensibile.

Immo concupiscentia etiam antecedens auget voluntarium. Nam quod fit ex illa, fit cum majore inclinatione voluntatis, & ex clariore apprehensione ac propensione objecti saltem ut boni sensibilis.

Obj. Concupiscentia antecedens tollit aut minuit liberum: ergo & voluntarium.

Resp. 1. Concupiscentia antecedens solum tollit liberum, quando ita vehemens est, ut totaliter auferat usum rationis (Vid. N. 235. 238.), ita ut intellectus nequeat considerare rationes boni & mali. Quando autem concupiscentia antecedens non est adeo vehemens, minuit dumtaxat liberum (Vid. N. 233. 534.); quia minuit cognitionem requisitam ad libertatem, nempe considerationem finis & eorum quæ sunt ad finem.

Resp. 2. (Vid. N. 237.) Neg. conseq. Quia voluntarium stricte sumptum differt a libero & potest esse necessarium, & re vera est in amore beatifico, qui est maxime voluntarius & simul necessarius. (1)

CAPUT II.

De libero seu de libertate. (2)

In quo consistat essentia liberi arbitrii, seu libertas stricte sumpta.

§. I. *Prænotanda.*

I. LIberum, voluntarium, & spontaneum licet aliquando confundantur, tamen si stricte sumantur, inter se differunt. Nam spontaneum stricte est id, quod est a principio intrinseco juxta inclinationem agentis cum cognitione materiali seu pure sensitiva; ac proinde solis brutis convenit. Si minus stricte sumatur, præscindit a cognitione spirituali & materiali, & tunc convenit hominibus ac brutis; nam est id quod est a principio intrinseco cum aliqua cognitione sive spirituali, sive materiali.

Liberum est id, quod est a principio intrinseco, seipsum per electionem determinante, & valente non agere. Unde liberum minus late patet quam voluntarium. Nam omne liberum est voluntarium, quia omne liberum est a voluntate agente ex prævia cognitione spirituali: at non omne voluntarium est liberum; quia non omne voluntarium est a voluntate, se ipsam per electionem determinante, & valente non agere. Sic amor beatificus est maxime voluntarius, quatenus a Beatis maxima cum inclinatione voluntatis eliciatur ex prævia cognitione spirituali; sed simul est necessarius, quatenus eorum voluntas ex visione beatifica summi boni clare cogniti omni ex parte summe amabilis determinatur necessario ad amorem Dei eliciendum, ita ut ab illo amore nequeat abstinere. Igitur liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate antecedente intrinseca, seu potentiam se determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppositis; ideoque potentiam omittendi id quod fit, & potentiam agendi id quod omittitur.

Porro morale dicitur illud, quod est conforme vel difforme regulæ morum, vel quod consideratur relate ad regulam eorum; sive quod est laude vel vituperio dignum. Naturale vero dicitur id, quod est a principio intrinseco sine cognitione.

II. Necessarium, violentum, & coactum licet sæpe confundantur, tamen stricte & proprie sumpta differunt inter se. Nam necessarium est id, quod est a principio sive intrinseco, sive extrinseco ad unum determinante. Violentum proprie est illud, quod est a principio extrinseco contra inclinationem patientis, carentis omni cognitione, ut ascensus lapidis; unde soli naturali directe opponitur, sæpe tamen pro coacto sumitur. Coactum dicitur illud, quod est a principio extrinseco contra inclinationem patientis cognoscitivi. Quare coactio est motus ab extrinseco procedens contra inclinationem patientis, sive est vis illata ab agente extrinseco determinante ad unum contra inclinationem patientis cognoscitivi. Violentia vero late sumpta est vis illata ab agente extrinseco ad unum determinante contra inclinationem patientis sive cognoscitivi, sive non cognoscitivi.

III. Libertas generatim idem est ac immunitas. Quare totuplex est libertas, quotuplex immunitas. Sextuplex autem assignatur immunitas, scilicet immunitas a servitute, ab impedimento, a miseria, a peccato, a coactione, & a necessitate. Agitur hic solum de duobus ultimis, quæ dicuntur libertas naturæ, importans potentiam agendi.

IV. Necessitas est determinatio ad unum. Duplex est, nempe violenta, & non violenta. Necessitas violenta est determinatio ad unum cum violentia; brevius, est coactio. Necessitas non violenta est determinatio ad unum absque violentia, dicitur necessitas simplex. Necessitas autem simplex seu voluntaria, non violenta, duplex est, intrinseca scilicet, & extrinseca. Necessitas extrinseca est determinatio ad unum orta a principio extrinseco. Intrinseca est determinatio ad unum orta a principio intrinseco.

Necessitas intrinseca subdividitur in antecedentem, & consequentem. Necessitas antecedens intrinseca, est in-

(1) Porro autem multa, eaque non infimæ frugis, quæ sunt animadvertenda circa ambas concupiscentiæ species, videri possunt N. 239. & seq. usque ad finem illius §. IV.

(2) Nullas deinceps ad prolixum istud Caput apponemus notas, cum Dogmatico Scholasticas persequatur doctrinas, quas disserere non pertinet ad Moralium Theologorum institutum. Plura tamen in eo sparsim contenta magis clarescent legentibus nostram Sectionem II. *de libero* Articuli III. N. 157. & seq. usque ad 173. Hanc quippe duas ob causas putavi adjiciendam tractationi *de voluntario*. 1. quoniam materiam respicit valde gravem, nobisque cunctis intimam, quam idcirco expediens est ut Moralis facultatis studiosi non solum teneant loco fundamenti a Dogmaticis jam præjacti, sed etiam mente propria utcumque exploratam habeant. 2. quia plurimum confert ad exactam intelligentiam multarum Propositionum, quas Apostolica Sedes in Novatoribus proscripsit hac postrema ætate.

est intrinseca ad unum determinatio antecedens omnem liberam voluntatis determinationem, & ab illa independens. Necessitas intrinseca consequens, est intrinseca ad unum determinatio orta ex libera voluntatis electione.

Porro libertas a necessitate, de qua hic agitur, est libertas a necessitate simplici intrinseca antecedente, quæ vocatur liberum arbitrium, libertas indifferentiæ, & indifferentia activa. Dicitur indifferentiæ, quia secundum se est expers determinationis ad unum: & activa, quia est potentia se ipsam determinandi.

V. Libertas a necessitate simplici seu libertas indifferentiæ activæ, quæ est libertas simpliciter & proprie dicta, definitur a S. Th. vis electiva, hoc est, potentia eligendi. Eligere autem est, unum e pluribus oppositis, quæ sint in potestate eligentis, assumere seu ponere, altero recusato. Unde libertas, seu vis electiva est potentia e pluribus oppositis, quæ sint in potestate unum assumendi, alio recusato.

Libertas proprie dicta recte etiam definitur, facultas suorum actuum domina, potentia suorum actuum per electionem determinativa, potentia completa & expedita se determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppositis seu incompossibilibus, potentia agendi, & non agendi, positis omnibus ad agendum prærequisitis.

VI. Cum libertas sit completa & expedita potentia agendi & non agendi, ad libertatem requiritur duplex potentia, nempe potentia agendi, & potentia non agendi, vel ponendi aliud incompossibile; quamvis non requiratur potentia ponendi simul duo opposita, quod repugnat. Hinc ad libertatem dicitur requiri simultas potestatis, non autem potestas simultatis, id est, Potestas ponendi simul duo opposita. Per opposita intelliguntur incompossibilia, quæ scilicet non possunt simul poni.

VII. Libertas proprie dicta, seu libertas a necessitate simplici antecedente, dividitur in libertatem contradictionis, contrarietatis, & specificationis. Libertas contradictionis, seu exercitii est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contradictoriis, qualia sunt amor, & non amor. Libertas contrarietatis est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contrariis, qualia sunt amor & odium. Libertas specificationis est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex specie diversis incompossibilibus, qualia sunt oratio & studium. Libertas vero generice sumpta, quæ in has tres species dividitur, est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis seu incompossibilibus, quorum alia sunt contradictoria, alia contraria, alia specie tantum diversa, unde oritur divisio in tres supradictas species libertatis.

VIII. Duplex potentia, & impotentia distinguitur, nempe physica, & moralis. Potentia physica est facultas seu virtus agendi proportionata operi faciendo. Potentia moralis est facultas agendi, nullis gravibus difficultatibus implicita, quæ ab agendo avocent. Impotentia physica est carentia facultatis agendi. Impotentia moralis consistit in maxima difficultate agendi vel omittendi.

IX. Bucerus, Bajus, Jansenius docuerunt ad essentiam liberi arbitrii sufficere libertatem a coactione quæ etiam libertas spontaneitatis & voluntarietatis dicitur, consistitque in carentia absolutæ & inevitabilis ad unum determinationis ab extrinseco ortæ contra inclinationem voluntatis: e contra omnes Catholici contendunt ad liberum arbitrium essentialiter requiri libertatem ab omni necessitate simplici intrinseca antecedente: etiam voluntaria seu non violenta. Cum quibus

§. II.

Dico. Essentia liberi arbitrii consistit in potentia agendi vel non agendi, immuni ab omni necessitate simplici antecedente & intrinseca. Unde ad liberum arbitrium non sufficit libertas a coactione; sed essentialiter requiritur libertas ab omni necessitate simplici antecedente & intrinseca.

Prob. 1. Constitutionibus S. Pii V. & Gregor. XIII. ab Ecclesia Catholica receptis, quibus damnatæ sunt hæ Baji propositiones, 39. *quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit*, 66. *sola violentia repugnat libertati hominis naturali*.

Prob. 2. Ex Patribus. Pro omnibus sint Gregor. Naz. in apolog. ubi ait; *arbitrii libertas parem in utramque partem motum habet*. S. Ambros. l. 2. de Fide c. 4. *pro voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio*. Ubi liberum arbitrium opponitur necessitati. S. August. infra citand. & S. Damascenus, l. 2. orthod. Fidei c. 26. *arbitraria ac nobis libera sunt quæ in utramque partem æque contingere possunt, velut moveri & non moveri, appetere & non appetere &c.* His adde S. Th. l. 1. contra Gentes c. 68. *dominium quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus est potestate velle, vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, & violentiam caussæ exterius agentis.*

Prob. 3. Ratione duplici. Si quod datur liberum arbitrium, est illud, quod requiritur ad meritum & demeritum. Atqui liberum arbitrium requisitum ad meritum & demeritum, est libertas ab omni necessitate simplici intrinseca antecedente, ut fide constat, & mox ostenditur. Ergo. 2. Liberum arbitrium ex S. Th. est vis electiva. Sed vis electiva, seu potentia se determinandi per electionem excludit omnem necessitatem intrinsecam antecedentem, ut ex communi hominum intelligentia constat, secundum quam non dicitur proprie eligi, nisi quod potest fieri & potest omitti. Ergo liberum arbitrium excludit omnem necessitatem &c.

Confirm. Ex eo, quod ante Buceri, Baji & Jansenii tempora, omnes omnino non solum Catholici, sed etiam Hæretici, & Ethnici per liberum arbitrium intellexerunt libertatem ab omni necessitate simplici. Et vero omnes Hæretici, qui negarunt in homine liberum arbitrium, ideo negarunt, quia cum Catholicis per illud intelligebant facultatem agendi & non agendi absque omni necessitate antecedente, etiam non violenta. Nam nemo, nisi prorsus insaniat, negare serio potest contra evidentem rationem & experientiam, voluntatem esse liberam a coactione.

Præterea liberum arbitrium & voluntarium stricte differunt. Sed non differunt, nisi quod liberum superaddat voluntario immunitatem ab omni necessitate simplici. Ergo.

§. III.

§. III. *Solvuntur objectiones petitæ ab auctoritate.*

Obj. 1. S. Damascenus, lib. 2. orthodoxæ Fidei multa docet, quibus colligitur ad essentiam liberi arbitrii sufficere immunitatem a coactione. Nam

1. Cor. 12. dicit: *neque virtutis nomen obtinere potest, quod quis per vim atque invitus facit.*

Resp. Ibi vim & invitum late sumit, per vim intelligendo quamcumque necessitatem, & per vocem *invitus* intelligendo necessitatum quacunque necessitate. Unde non opponit libero solum coactum stricte dictum, sed coactum late sumptum, nempe pro necessitate quacumque, necessitate antecedente. Nam ibi loquitur de libertate arbitrii, quacum Adam conditus fuit, & quam proinde in statu innocentiæ habuit: quæ sane libertas erat immunis ab omni necessitate antecedente intrinseca, etiam non violenta.

2. Ibidem docet hominem liberum esse eo quod rationalis est.

Resp. Hoc dicit, quia libertas necessario supponit rationem, & radix libertatis residet in intellectu, & quia natura rationalis exigit libertatem naturalem.

3. Idem, cap. 26. dicit id esse in nostra potestate quod ultro & sponte fit.

Resp. Per to *sponte* intelligit libere. Nam (ut ex cap. 24. constat) spontaneum duplex admittit: unum imperfectum, quod nullam supponit deliberationem, nec proinde est ex electione; vocatur tamen spontaneum, quia voluntatem affert; & alterum perfectum, quod supponit deliberationem, & est ex electione, ac proinde a principio se determinante per electionem, & consequente quod est liberum libertate ab omni necessitate antecedente.

4. Cap. 27. dicit libertatem nil aliud esse quam voluntatem.

Resp. Voluntatem ibi sumit pro facultate agendi & non agendi, seu pro potentia sui ipsius per electionem determinativa. Voluntas quippe apud Patres & Theologos sumitur dupliciter: nempe prout natura est, ideoque eli facultas sui ipsius per electionem determinativa. Et ipse S. Thomas voluntatis nomen in hoc duplici sensu accepit, nam, quæst. 2. de potentia, art. 3. sic ait: *voluntas in quantum voluntas, cum sit libera, ad utrumlibet se habet: potest enim voluntas agere vel non agere, sic vel sic non facere, velle & non velle. Et si respectu alicujus hoc voluntati non conveniat, hoc accidit voluntati, non in quantum voluntas est, sed ex inclinatione naturali*, ideoque in quantum natura est.

Confirmantur hæ nostræ responsiones ex eo, quod Sanctus Damascenus doctrinam nostram clare tradat in eodem libro objecto, nam postquam cap. 25. probavit hominem habere in suo arbitrio & in sua potestate actiones suas, explicat cap. 26. quid sit hominem habere aliquid in potestate & arbitrio suo. *In nostra potestate*, inquit, *sunt ea, quæ liberum est nobis vel facere vel non facere.* Et infra: *Proprie autem in nostra potestate consistunt omnia ea, de quibus deliberamus. Consilium porro ac deliberatio de iis rebus suscipitur, quæ peræque in utramque partem contingere possunt. Peræque autem contingens id est, quod & ipsum possumus & quod ipsi adversatur. Hujus vero electio penes mentem nostram est.*

Obj. Sanctus Anselmus lib. 2. *cur Deus homo*, cap. 10. sic ait, *improprie dicitur necessitas, ubi nec coactio ulla est, nec prohibitio*: Ergo ex Sancto Doctore necessitas simplex seu non violenta non est proprie necessitas, nec proinde tollit libertatem arbitrii.

Resp. Nego conseq. Quia per coactionem & prohibitionem intelligit omnem necessitatem antecedentem, ut patet ex lib. de concordia quæst. 1. ubi dicit actus imperatos voluntatis esse necessarios, quia voluntas cogit potentias, a quibus eliciuntur. Sane per to *cogere* intelligit necessitate, necessitate non violenta. Præterea Sanctus Anselmus eadem qui hæc ait: *potest* (voluntas) *non velle antequam velit, quia libera est, & cum vult, non potest non velle, sed eam velle necesse est, quoniam impossibile illi est idipsum simul & velle & non velle. Opus vero voluntatis, cui datum est, ut, quod vult, fit, & quod non vult, non fit, voluntarium sive spontaneum est, quoniam spontanea voluntate fit, & bifarium est necessarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod fit, non potest simul non fieri. Sed has necessitates facit voluntatis libertas, qua prius quam fiant, eas cavere potest.*

Inst. Sanctus Anselmus ibidem dicit Christum viatorem, Angelos beatos, & Deum ipsum libere justos esse, quamvis peccare non possint.

Resp. Dicit eos libere esse justos, quatenus, quamvis impeccabiles sint, possunt hoc opus bonum in particulari facere vel non facere, & ex pluribus actibus bonis seorsum sumptis possunt hoc vel illud eligere.

Obj. 3. Sanctus Bernardus lib. de gratia & libero arbitrio.

Resp. Sanctus Doctor eodem libro aperte nobiscum sentit. Nam postquam triplicem distinxit libertatem, nimirum a peccato, a miseria, & a necessitate, quam asserit esse libertatem arbitrii, hæc subjicit: *sola remansit ad pœnam libertas arbitrii, per quam utique ceteras amisit, ipsam tamen amittere non potuit .... de tribus ergo libertatibus, quas acceperat, abutendo illa, quæ dicitur arbitrii, reliquis se privavit.*

Ergo ex Sancto Bernardo libertas, qua Adamus in statu innocentiæ abusus est, & qua abutendo se ipsum & posteros suos privavit duabus libertatibus, nempe a peccato & a miseria, est libertas arbitrii. Secundum autem omnes etiam hæreticos ejusmodi libertas est libertas ab omni necessitate simplici.

Jam respondeo ad ea, quæ ex Sancto Bernardo objiciuntur.

Cum de libertate loquens ait, *est enim habitus animi liber sui, siquidem non cogitur, non extorquetur: est quippe voluntatis, non necessitatis:* Per has voces (*non cogitur, non extorquetur*) intelligit; non necessitatur ulla necessitate etiam non violenta. Nam etiam secundum communem loquendi modum, cum aliquid dicitur non cogi, non extorqueri, significatur nulla necessitate fieri. Et quod hic sit ejus sensus, patet etiam ex his verbis immediate præcedentibus verba objecta: *aliud est*, inquit, *voluntarius consensus, aliud naturalis appetitus .... hunc communem habentes cum bestiis, consensus voluntarius nos discernit; est enim habitus animi liber sui, &c.* Ergo ex Sancto Bernardo solus voluntarius consensus nos discernit a bestiis per libertatem sibi propriam, &

quam

quam non habet appetitus naturalis, seu sensitivus. Atqui libertas illa non est libertas a coactione, quam bestiæ etiam habent: ergo est libertas a simplici necessitate.

Cum autem dicit voluntatem hoc ipso, quod voluntas est, liberam esse libertate arbitrii; per voluntatem intelligit facultatem sui ipsius determinativam per electionem, facultatem active indifferentem ad opposita.

Nota. Multi Patres, atque etiam Theologi, qui ante exortos Baji & Jansenii errores scripsere, has voces (*necessitatem & coactionem*, *voluntarium ac spontaneum & liberum*, *cogi*, & *necessitari*, *liberum & non coactum*) sæpe confundunt, & pro eodem sumunt, quia eas in sensu latiore & etiam vulgari sumunt. Sed tunc per coactionem intelligunt quamcumque necessitatem etiam non violentam; per to *cogi* intelligunt necessitari sive violente sive non violente: per voluntarium & spontaneum intelligunt liberum, seu id quod est a voluntate sui ipsius determinativum per electionem. Item per voluntatem intelligunt potentiam sui ipsius determinativam per electionem, proindeque libertatem indifferentiæ. Unde has voces non acceperunt in significatione stricta, quam nunc in scholis habent, sed in significatione latiori & quam etiam habent in usu communi. Immo interdum sumunt liberum late, nempe pro voluntario necessario. Quare voces illæ pro subjecta materia ad illorum mentem exponendæ sunt. Nunc autem Theologi easdem voces accuratius distinxerunt, & strictius sumunt, ut recentiorum novatorum cavillationes confutent.

Obj. 4. S. Thom. variis in locis. Nam

1. quæst. 10. de potentia, art. 2. & 3. sic ait. *Naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat. Libertas enim voluntatis violentiæ vel coactioni opponitur.*

Resp. Sanctus Doctor hic loquitur de libertate spontaneitatis & late dicta, quæ est facultas agendi juxta inclinationem: non autem de libertate arbitrii & proprie dicta, quam clare multis locis docet esse immunem ab omni necessitate etiam non violenta. Nam, part. 1. quæst. 9. art. 10. ait: *Liberum arbitrium habemus respectu eorum, quæ non necessario volumus; vel naturali instinctu. Non enim ad liberum arbitrium pertinet quod volumus esse felices, sed ad naturalem instinctum. Unde & alia animalia, quæ naturali instinctu moventur ad aliquid, non dicuntur libero arbitrio moveri. Cum igitur Deus ex necessitate suam bonitatem velit, alia vero non ex necessitate, respectu illorum, quæ non ex necessitate vult, liberum arbitrium habet.*

2. S. Thom. in 2. dist. 25. quæst. un. art. 4. ait: *Liberum arbitrium dicitur in eo, quod cogi non potest.*

Resp. Pro to *cogi* intelligit necessitari quicunque necessitate antecedente intrinseca tum voluntaria, tum involuntaria. Sic artic. 2. dicit quod *intellectus demonstrationis vi cogitur*. Et vero Sanctus Doctor, 1. part. quæst. 83. artic. 4. ait: *Liberum arbitrium nihil aliud est quam vis electiva.* Et artic. 3. *Proprium liberi arbitrii est electio. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod unum possumus recipere, alio recusato, quod est eligere.* Pro verbum *recipere* intelligit assumere.

3. S. Thom. eadem dist. artic. 1. ad 4. dicit: *Quædam ordinata sunt ad finem ultimum beatitudinis, quæ ipsi fini conjunguntur, ut videre, amare, & hujusmodi; & respectu horum erit* (in beatis) *sempiterna & libera electio.*

Resp. Solum vult, beatos semper habituros esse liberum arbitrium circa aliquos actus; quales sunt actus visionis & amoris circa multa objecta alia a Deo, quæ videndi & amandi nullam necessitatem habent. Et vero, lib. 2. quæst. 13. art. 2. sic ait: *Cum electio sit præacceptio unius respectu alterius, necesse est quod electio sit respectu plurium quæ elegi possunt, & ideo in his quæ sunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet.*

§. IV. *Solvuntur objectiones ex ratione petitæ.*

Obj. 1. Voluntarium omne quamvis necessarium, est liberum. Ergo ad essentiam liberi arbitrii non requiritur libertas ab omni necessitate simplici. *Nego antecedens. Probabis.* Illud est liberum, quod est in nostra potestate. Sed omne voluntarium, etsi necessarium, est in nostra potestate: ergo est liberum.

Resp. 1. Nego min. Nam (ut lumine naturali constat) illud solum est in nostra potestate, de quo possumus pro arbitrio disponere: ac proinde illi soli actus sunt in nostra potestate, quos possumus pro arbitrio elicere vel non elicere.

Resp. 2. Disting. maj. Illud est liberum quod est in nostra potestate electiva, seu active indifferente, *conc. maj.* in nostra potestate non electiva, *nego maj.* Potestas electiva est potentia se determinandi per electionem: quæ potentia includit simul potentiam ponendi actum, & potentiam illum non ponendi. Potestas non electiva est potentia producendi actum antecedenter ad illum determinata, ideoque excludens potentiam illum omittendi.

Inst. 1. Illud est liberum, quod fit cum volumus, quod non fit cum nolumus, nec fit nisi quia volumus: at quod est in nostra potestate non electiva, fit cum volumus, non fit cum nolumus, nec fit nisi quia volumus: ergo illud est liberum.

Resp. Disting. maj. Quod fit cum volumus sine necessitate antecedente intrinseca volendi, & non fit cum nolumus sine antecedente necessitate non volendi, *conc. maj.* Secus, *nego maj.* & *distincta similiter minore*, *nego conseq.* Ut aliquid sit liberum, non sufficit, ut illud fiat cum volumus, nec fiat nisi quia volumus, nec fieret si nollemus; alioqui Deo amor beatificus esset proprie liber; sed insuper requiritur, ut habeamus potentiam illud non volendi cum volumus, & potentiam volendi cum nolumus.

Inst. 2. Amor Dei beatificus est liber beatis, quia fit ex eo, quod voluntas velit amare: ergo: *Nego anteced. Probabis.* Si beatus non vellet amare Deum, revera non amaret: ergo Deum libere amat.

Resp. Nego antec. Nam ex communi usu ad veritatem hujus & cujusvis similis propositionis non sufficit connexio consequentis cum antecedente, sed insuper requiritur impossibilitas antecedentis, alioqui propositio est falsa & nugatoria. Nam ejusmodi propositiones juxta communem usum enuntiant non solum

solum

solum antecedentis cum consequente connexionem, sed etiam antecedentis possibilitatem: beatus autem non potest non velle Deum amare. Et vero eodem argumento probaretur beatum posse odisse Deum, & libere non odisse; si enim vellet Deum odisse, Deum odisset. Item probaretur Deum posse peccare, quia, si vellet peccare, re vera peccaret: ergo libere non peccat, ergo potest peccare.

Inst. 3. Voluntas beati, Deum amando, seipsam movet; ergo amat ex propria determinatione.

Resp. Nego antec. Nam (ut docet S. Th.) voluntas, proprie ac stricte loquendo, non movet seipsam, nisi cum est actus sui domina; non est autem actus sui domina, nisi cum potest pro arbitrio illum elicere vel omittere.

Obj. 2. Si libertas arbitrii consisteret in indifferentia agendi, habitus boni vel mali tollerent libertatem, quam tollunt indifferentiam. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Disting. maj. Si libertas arbitrii consisteret in indifferentia propensionis, *conc maj.* Si libertas consistit in indifferentia activa, quæ est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis, ut re ipsa consistit, habitus tollerent libertatem, *neg. sequel. maj.* Nam habitus ita voluntatem in alterutram partem impellunt, ut eam non necessitent, seu determinent ad unum.

Nota. Triplex distinguitur indifferentia; nimirum activa, passiva, & propensionis. Indifferentia activa est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis, seu incompossibilibus. Indifferentia passiva est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid quod nondum habetur. Hæc duplex est; alia mere passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid necessario, non ex propria determinatione: & alia non mere passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, sed ex propria determinatione; sic homo neque amans, neque odio habens Deum, est indifferens ad amandum vel odio habendum Deum, quia potest ex propria determinatione in se recipere amorem vel odium Dei. Quare indifferentia non mere passiva est indifferentia simul activa & passiva. Indifferentia propensionis est æqualitas propensionis ad plura; ut si quis æqualiter propendat ad amorem & odium: sive consistit in æquilibrio voluntatis non magis in unam partem quam in aliam propendentis; quia indifferentia non requiritur ad essentiam liberi arbitrii, sed illi accidentalis est.

Obj. 3. Si essentia libertatis consistit in immunitate ab omni necessitate simplici, tota essentia libertatis est in libertate contradictionis. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego min. Revera tota essentia liberi arbitrii est in libertate contradictionis. Nam tota essentia liberi arbitrii consistit in eo præcise, quod sit facultas eligendi hoc vel illud, aut neutrum volendi, quod sit facultas agendi vel non agendi, quod sit facultas, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis, potest agere, & potest non agere.

Porro libertas contrarietatis includit libertatem contradictionis, & ei supperaddit potentiam faciendi actum positivum contrarium. Nam actus malus est tum negatio actus boni, tum actus positivus ei contrarius.

Quæres, utrum potentia peccandi sit de ratione liberi arbitrii?

Resp. Nego. *Prob.* 1. ex S. August. l. de correptione & gratia, c. 11. ubi ait: *Quid erit liberius libero arbitrio, quando non poterit servire peccato, quæ futura erat & homini, sicut facta est & Angelis sanctis, merces meriti .... Prima libertas voluntatis erat, posse non peccare: novissima erit multo major, non posse peccare.*

2. Ex aliis Patribus docentibus liberum arbitrium esse eximiam illam perfectionem, secundum quam homo ad imaginem Dei conditus est. Sed homo non est secundum potentiam peccandi conditus ad imaginem Dei. Ergo.

3. Quia Deus habet totam essentiam liberi arbitrii, cum liberum arbitrium perfectissimum habeat, & tamen peccandi potestate caret.

4. Quia tota essentia liberi arbitrii consistit in completa & expedita facultate agendi & non agendi.

Obj. 1. Patres aliquando describunt liberum arbitrium per indifferentiam activam ad bonum vel malum.

Resp. Tunc liberum arbitrium describunt, non per id quod ei essentiale est, sed per merum statum ei accidentarium, quem habet in hominibus viatoribus.

Obj. 2. Potentia peccandi est aliqua perfectio, nam est aliqua virtus.

Resp. Nego. Itaque potentia peccandi neque est perfectio, neque virtus aliqua; sed est solum defectibilitas alicujus virtutis, nempe liberi arbitrii, ejus perfectioni essentiali accidentalis. Quæ quidem defectibilitas est aliquid pure negativum: unde ea posita vel sublata, liberum arbitrium semper manet idem quoad totum positivum quo constituitur; nec augetur, aut minuitur secundum suum constitutivum essentiale. Igitur potentia peccandi non competit libero arbitrio, nisi accidentaliter ratione status contingentis, quem habet in puris viatoribus.

Potest etiam dici potentia peccandi esse virtus aliqua, non præcise sumpta, sed quatenus defectibilis, nempe liberum arbitrium quatenus defectibile: unde supra liberum arbitrium dicit aliquid mere negativum.

ARTICULUS II.

Utrum ad merendum & demerendum in præsenti statu requiratur libertas ab omni necessitate simplici.

NOta. Libertas a coactione est immunitas a violentia extrinsecus illata: sive est potentia agendi secundum propriam inclinationem. Coactio autem est determinatio ad unum, orta a principio intrinseco contra inclinationem coacti.

§. I.

Dico. Ad merendum & demerendum in præsenti statu naturæ lapsæ non sufficit libertas a coactione, sed requiritur libertas ab omni necessitate intrinseca antecedente, etiam voluntaria & variabili. Est de fide contra Jansenium & ejus Sectatores.

Prob. 1. Ex Script. Eccles. c. 31. *Beatus ..... qui potuit*

potuit transgredi, & non est transgressus: facere mala, & non fecit: ideo stabilita sunt bona illius in Domino &c. Ergo laudabilitas & ratio meriti reperitur ex eo quod quis non violet mandata cum possit violare, ideoque quod mandata servet sine ulla necessitate antecedenti.

Prob. 2. Ex tertia Jansenii propositione damnata ab Ecclesia ut hæretica, quæ sic habet: *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Ergo nostra assertio huic propositioni in sensu doctrinæ Jansenii, in quo damnata est, contradictoria, est de fide. Adde quod Pius V. & Gregorius XIII. & Urbanus VIII. hanc Baji propositionem damnarunt: *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit.*

Prob. 3. Ex Patribus Pro omnibus sint 1. S. Irenæus, l. 4. contra hæreses, c. 71. *Dedit Deus bonum .... & qui operantur quidem illud, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possint non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, judicium justum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, cum possent operari illud.*

2. S. Justinus in apologia ad Senatum. *Nihil esset in illis laude dignum, nisi facultatem haberent, qua se in utramque partem converterent.*

3. Clemens Alexandrinus, l. 1. Stromatum. *Quoniam libera electio peccatu primum inchoat, jure infliguntur supplicia.*

4. S. Chrysostomus, Homil. 22. in Genes. *Nonne manifestum est, sua quemvis voluntate vel malitiam vel virtutem eligere? Nam nisi ita esset, & naturæ nostræ potestas insita esset, neque illos puniri, neque istas virtutum retributiones accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantibus retributiones.*

5. S. Hieronymus, l. 2. contra Jovinianum. *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est.*

6. S. Damascenus, l. 2. de Fide c. 26. *In nobis sunt ea, quarum liberam adepti potestatem sumus & facere & non facere ... qua sequitur laus aut vituperatio.*

Patribus addo S. Thom. qui, quæst. 6. de malo, art. un. sic ait: *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur; non enim omne necessarium est violentum, sed solum id, cujus principium est extra ... Hæc autem opinio est hæretica; tollit enim rationem meriti & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium, vel demeritorium, quod aliquis ex necessitate agit, quod vitare non possit; &c*

Prob. Denique ratione. 1. Pro merito. Ut actio sit meritoria, debet esse nostra, sic ut illam dare possimus velut pretium pro præmio. Atqui ut actio sit nostra, & illam dare possimus velut pretium pro præmio, requiritur libertas ab omni necessitate simplici antecedente: nam ad hoc requiritur, ut actio sit in dominio nostro, itaut possimus de illa pro arbitrio disponere, & illam dare vel non dare pro arbitrio. Ergo ut Actio sit meritoria, requiritur libertas ab omni necessitate simplici.

2. Pro demerito. Omne demeritum est essentialiter peccatum imputabile, ad culpam scilicet & pœnam. Sed ad peccatum imputabile requiritur libertas a necessitate: ergo & ad demeritum. *Prob. min.* Omne peccatum debet posse vitari: ergo ad peccatum imputabile requiritur libertas a necessitate. *Prob. ant.* Obligamur ad vitandum peccatum: Ergo peccatum potest vitari; alioquin obligaremur ad impossibile, nam obligaremur ad vitandum id quod non posset a nobis vitari. Nemo autem obligari potest ad impossibile, ut lumine naturali patet, & Deus impossibilia non jubet, ut docet Conc. Trid. sess. 6. c. 11.

Confirmatur. Ex communi omnium hominum, partium studiis non excæcatorum, assensu, & solo lumine naturali patet, neminem laudem ac præmium, vel vituperium & pœnam mereri, quod egerit id quod non potuit omittere, vel omiserit id quod non potuit facere.

§. II. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. S. Th. in 3. dist. 18. qu. un. art. 3. ad 5. ait: *Vel dicendum, quod etiamsi* (liberum arbitrium Christi) *esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere potest; tamen ex hoc non amittit libertatem, neque rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte, sed sponte tendit: & ita est actus sui dominus.* Ergo ex S. Th. ad meritum sufficit libertas a coactione.

Resp. Neg. conseq. Quia ibi S. Doctor per voces (*non coacte, sed sponte*) intelligit non necessario quacumque necessitate, sed libere libertate a quavis necessitate simplici, ut patet ex his verbis: *& ita est actus sui dominus.* Nam dominus actuum requiritur multis in locis libertatem a necessitate simplici, ut eodem art. in corp. ubi postquam dixit tria ad merendum requiri, sic prosequitur: *secundum: ut sit dominus suæ Actionis ... & ideo ea, quæ agunt per necessitatem naturæ, non merentur.* Item 1. p. q. 82. art. 1. ad 3. ait: *sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere. Electio autem non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem. Unde appetitus ultimi finis non est de his, quorum domini sumus.* Item 3. p. q. 18. art. 4. ad 3. *voluntas Christi licet sit determinata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel illud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium.*

Dices. S. Th. 2. 2. q. 56. art. 2. ad 3. sic ait: *laus & vituperium consequuntur actum voluntarium secundum perfectam voluntarii rationem.*

Resp. Nego conseq. Quia ex S. Thoma voluntarium quod fit secundum perfectam rationem voluntarii, est illud, quod fit a voluntate sine antecedenti necessitate. Nam juxta illum voluntarium secundum perfectam rationem voluntarii est illud, quod fit ex prævia deliberatione; sic enim eodem articulo ait: *perfectam cognitionem finis sequitur voluntarium secundum rationem perfectam, prout scilicet apprehenso fine, aliquis potest deliberans de fine, vel de his quæ sunt ad finem, moveri in finem vel non moveri.* Sed ex S. Thom. quod fit ex prævia deliberatione, fit sine antecedenti necessitate etiam voluntaria, nam ad 2. ita loquitur: *ex hoc contingit, quod homo est dominus.*

minus sui actus, quod habet deliberationem de suis actibus: ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest. Enimvero cum ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas agens ex prævia deliberatione, agit cum activa indifferentia ad opposita, & sic agit sine ulla necessitate antecedenti.

Obj. 2. Qui agit voluntarie, licet necessario, habet potentiam faciendi oppositum: nam voluntas est facultas volendi & nolendi, quæ semper remanet. Ergo.

Resp. Disting. antec. Habet potentiam faciendi oppositum ligatam & impeditam, *esto*. Completam & expeditam, *neg. ant.* Ad meritum autem & demeritum requiritur potentia completa & expedita agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. Sic militi sano, ac robusto, sed manus pedesque vinculis constricto imputari non potest ad culpam quod non pugnet, quia habet quidem potentiam pugnandi, sed ligatam & impeditam.

Jam vero si (ut docet Jansenius) voluntas nostra bonum & malum necessario agit prout determinatur a gratia, vel a concupiscentia intensiore, certe cum vult bonum, non habet potentiam illud non volendi nisi ligatam per gratiam, siquidem stante majore gratiæ delectatione non potest non velle bonum. Similiter quando vult malum, etiamsi tunc habeat aliquam gratiam ad oppositum, sed minus intensam, non habet potentiam omittendi malum nisi ligatam & impeditam per majorem concupiscentiæ delectationem necessitantem voluntatem ad malum. Ergo in systemate Jansenii voluntati neque actus bonus ad meritum, neque malus ad demeritum imputari potest.

Inst. Voluntas etiam cum necessario agit, poneret oppositum, si vellet. Ergo ei imputari potest actus ejus bonus vel malus.

Resp. Nego antecedens, quod falsum supponit: nam cum dicitur, voluntas poneret oppositum si vellet, supponitur ex communi hominum intelligentia quod possit velle oppositum. Sic dici non potest: Deus peccaret si vellet, quia Deus non habet peccandi potentiam, quum voluntas peccandi sit peccatum. Voluntas autem non potest supponi posse velle oppositum illius, quod necessario vult.

Obj Belluæ pœna & præmio afficiuntur, tamen non habent libertatem a necessitate simplici. Ergo hæc libertas non requiritur ad merendum & demerendum.

Resp. Nego 1. partem antecedentis. Nam belluæ proprie loquendo, nec pœna, nec præmio afficiuntur; sed bonis vel malis quibusdam afficiuntur, ut ad aliquas actiones alliciantur, vel ab iis deterreantur.

Dolores autem belluarum non sunt pœnæ proprie dictæ, sed dumtaxat mala ipsis connaturalia; pœna enim proprie dicta est malum seu incommodum aliquod naturæ vel voluntati contrarium ad culpam aliquam vindicandam inflictum. Neque canes proprie loquendo fuste percutiuntur ob carnem comestam, nisi ut absterreantur a comedenda in posterum, alioqui irrationabiliter percuterentur.

Obj. 4. Ad meritum & demeritum requiritur quidem libertas a necessitate etiam voluntaria, sed absoluta & invariabili, non autem a necessitate relativa & variabili, quæ nempe modo ad bonum, modo ad malum fit, prout motus indeliberatus gratiæ vel concupiscentiæ intensior est.

Resp. Nego, Et dico esse de fide requiri libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria tum absoluta & invariabili, tum etiam relativa & variabili. Nam, 1. Scriptura & Patres ad meritum & demeritum exigunt immunitatem a qualibet necessitate etiam voluntaria sine ulla restrictione, & completam ac expeditam potentiam agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. 2. Tertia propositio Jansenii damnata est ab Ecclesia ut hæretica in sensu doctrinæ Libri Jansenii, ut constat ex Bullis Alexandri VII. & Clementis XI. ab Ecclesia receptis. Sensus autem hujus propositionis Jansenii (*ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate*) est quod non requiratur libertas a necessitate relativa & variabili voluntaria, ut patet cuilibet librum Jansenii legenti; & ipse Jansenius admittit in præsenti statu naturæ lapsæ immunitatem a necessitate absoluta & invariabili; nam diserte docet eumdem hominem modo ad bonum a gratia intensiore, modo ad malum a concupiscentia intensiore physice determinari. 3. Omnia argumenta allata militant pro libertate a qualibet necessitate etiam voluntaria tam relativa & variabili, quam absoluta & invariabili. Nam utraque necessitas tam insuperabilis est, & æque tollit potentiam ad oppositum eo instanti quo fit bonum vel malum.

Obj. 5. Licet homo necessitetur a concupiscentia, tamen vere imputabiliter peccat, quia id quod fit a concupiscentia necessitante, est sufficienter liberum in peccato Adami.

Resp. Nego. Quia 1. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *in statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium fuit in caussa sua, peccato originali & voluntate Adami peccantis*. 2. Quia peccata personalia debent procedere a libertate propria voluntatis, quæ sit physice nostra. Nam cum omne peccatum sit essentialiter liberum, peccatum personale est essentialiter liberum libertate personali. 3. Quia si ea quæ contra legem fiunt, non sunt libera nisi libertate peccati originalis, sublato peccato originali jam non sunt libera, nec proinde peccata imputabilia. Unde baptizati jam non possunt peccare imputabiliter.

ARTICULUS 2.

Utrum homo in statu naturæ lapsæ habeat libertatem ab omni necessitate simplici intrinseca?

§. I.

Olim Manichæi negarunt, & nunc Lutherani & Calvinistæ negant inesse homini in præsenti statu liberum arbitrium seu libertatem ab omni necessitate intrinseca antecedente, quamvis in eo admittant libertatem a coactione. Idem docet Jansenius in suo opere, quod inscribitur *Augustinus*, ab Ecclesia damnato, ex quo quinque famosæ hæreseos quoad sensum excerptæ sunt, ut videre est tom. 2. l. 6. de Gratia, c. 6. & tom. 3. l. 6. c. 38. & alibi. Idem etiam nunc docent Jansenistæ, qui idem quoad hoc cum

cùm Lutero & Calvino sentientes, ut errorem suum a Conc. Trid. jam damnatum occultent, dicunt dari etiam in hoc statu naturæ lapsæ liberum arbitrium, per illud intelligentes solam libertatem a coactione vel a necessitate invariabili. Sed pertinaciter negant nunc homini inesse libertatem ab omni necessitate antecedente intrinseca voluntaria etiam relativa & variabili, quam asserunt amissam esse per Adami peccatum quoad actus virtutis & vitii. Hinc quodd a nobis fit sive bonum sive malum, censent fieri ex necessitate intrinseca, antecedente, insuperabili: quia gratiæ delectatio major seu intensior voluntatem ad bonum, concupiscentiæ vero delectatio major ad malum insuperabiliter determinat.

Equidem eorum plerique jam non ita duta loquuntur, licet non minus hæretice sentiant; sed suam hæresim, mutatis antiquis liberi arbitrii notionibus & usitatis vocum significationibus, sub verbis in speciem Catholicis velant. Quare ut simpliciores decipiant, ac fucum faciant, admittunt nomen indifferentiæ ad bonum & malum, sed per illud intelligunt indifferentiam passivam, quæ juxta illos est capacitas quam habet voluntas, ut a gratia intensiore ad bonum, vel a motu concupiscentiæ intensiore ad malum insuperabiliter determinetur. Quin etiam quidam eorum hanc indifferentiam vocant activam, quia voluntas licet antecedenter & insuperabiliter determinata a gratia vel a concupiscentia, vere agit, quamvis non ex propria determinatione & electione, & in hoc sensu dicunt se admittere libertatem indifferentiæ activæ.

Sed omnes illi Novatores constanter negant voluntatem nostram immunem esse ab omni necessitate intrinseca antecedente etiam voluntaria, & variabili, hoc est, quæ modo est ad bonum, modo ad malum, prout gratiæ vel concupiscentiæ motus est intensior; sed volunt voluntatem nostram semper necessario agere id quod agit.

§. II.

Dico. Inest homini etiam in præsenti statu naturæ lapsæ libertas a qualibet necessitate intrinseca antecedente, etiam voluntaria & variabili ad bonum & peccatum. Est de fide.

Prob. 1. Ex Script. Deuteron. cap. 30. sic Moyses Israelitas, homines existentes in statu naturæ lapsæ, alloquitur: *testes invoco hodie cælum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas.* Et lib. Josue cap. 24. sic eosdem Israelitas exhortatur Josue Spir. Sancto afflatus: *nunc ergo timete Dominum, & servite cum perfecto corde atque verissimo .... sin autem malum vobis videtur ut Domino serviatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum Diis, quibus servierunt Patres vestri in Mesopotamia, an Diis Ammorrhæorum. Ego autem & domus mea serviemus Domino.* Ergo Israelitæ habebant optionem & potestatem eligendi bonum vel malum, cultum veri Dei vel idololatriam. Ergo habebant libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria. Enimvero si hac libertate caruissent, exhortatio illis facta instinctu Spiritus Sancti, fuisset inanis & plane nugatoria. Nam inutilis est hortatio ad aliquid, ad quod faciendum quis necessitetur; & nugatoria ac jocosa est, si fit ad faciendum id, ad quod omittendum quis insuperabiliter necessitatur.

Item, Ecclesf. c. 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata & præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te ... apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi.* Quæ verba evidenter diriguntur ad homines præsentes, ideoque lapsos.

Prob. 2. Ex Patribus apud Bellarminum & alios. Hinc sufficiant Patres artic. 2. citati, & hi pauci. S. Irenæus, lib. 4. c. 9. *homo rationalis, & secundum hoc similis Deo, liber in arbitrio factus & suæ potestatis, ipse sibi caussa est, ut aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat.* Si homo suæ potestatis est, & sibi ipsi caussa est, ut frumentum vel palea fiat, certe bonum vel malum agit sine ulla antecedenti necessitate. Sanctus Athanasius, in orat. contra idola; *Anima libera est & sui arbitrii, potest enim ut ad bona se inclinare, ita bona quoque aversari.*

Prob. 3. Ex Conc. Trident. quod sess. 6. c. 1. declarat in hominibus lapsis *liberum arbitrium minime extinctum fuisse, viribus licet attenuatum & inclinatum.* Et canon 5. sic habet: *si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit .... anathema sit.* Ex quo sic argument. Liberum illud hominis arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum, est libertas ab omni necessitate simplici antecedente, intrinseca, etiam voluntaria, non autem sola libertas a coactione. Ergo Concilium definit libertatem ab omni necessitate simplici remanere in homine post Adæ peccatum. *Prob. ant.* Illud liberum arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum, est illa libertas, quam amissam esse asserebant Hæretici hoc canone damnati, nempe Lutherus & Calvinus, non autem illa libertas quam fatebatur non esse amissam, ut nemo sanæ mentis dubitat: alioquin Concilium nil ageret, & inutilis prorsus esset illius definitio. Atqui liberum arbitrium, quod amissum esse asserebant Lutherus & Calvinus, est libertas ab omni necessitate simplici, seu voluntaria & variabili, non autem libertas a coactione. Ergo liberum arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum post Adæ peccatum, est libertas ab omni necessitate simplici etiam voluntaria & variabili. Minor constat: nam illi hæretici asserebant amissam esse libertatem a necessitate simplici, nec unquam negarunt inesse homini lapso libertatem a coactione, ut patet ex illorum scriptis. Lutherus, in libro de servo arbitrio, fol. 434. Vittemb. an. 1562. de voluntate nostra ait: *mera lubentia, benitate ac sponte sua vult & facit*; Calvinus vero, lib. 2. Inst. c. 3. immo Calvinus expresse admittit liberum arbitrium intellectum in sensu Jansenii, nempe de sola libertate a coactione, sic enim, lib. 2. contra Pighium ait: *si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium & fateor, & constanter assevero, ac pro heretico habeo*,

habet, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, & violenter trahatur externo motu, sed sponte agat sua, nihil moror. Et vero dari libertatem a coactione, nemo unquam negavit, nec negare quis potest nisi insaniat. Nam per se patet voluntatem cogi non posse quoad actus suos: cum omnis actus voluntatis sit ipsa inclinatio voluntatis, & evidenter repugnet voluntatem posse velle nolendo, & nolle volendo: quod tamen fieret, si cogeretur quoad suos actus.

Accedit Conc. Arausicanum II. can. 25. ubi ait; *Hoc secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia, omnes qui ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, implere.* Et Concil. Constantiense, quod sess. 18. damnavit articulum Wicleffi, quo asserebat omnia de necessitate evenire. Per necessitatem intelligebat simplicem seu voluntariam, quam a praescientia Dei repetebat, in quo solo a Jansenio & Calvino discrepat.

Prob. 4. Ratione Theologica. Homo in statu naturae lapsae meretur, & demeretur, ut fide constat: ac proinde habet id omne, quod requiritur ad merendum & demerendum. Atqui ad merendum & demerendum requiritur libertas ab omni necessitate intrinseca antecedente, nec sufficit libertas a coactione, ut etiam fide constat, & ostensum est, art. 2. Ergo homo in statu naturae lapsae habet libertatem a necessitate simplici, & non tantum a coactione.

Prob. 5. Alia duplici ratione. Prima si homo lapsus careret libertate ab omni necessitate etiam voluntaria, teneretur ad impossibile: nam teneretur observare praecepta divina, quae tamen necessario violaret, quoties ea non servaret.

Secunda ratio. Si non daretur libertas ab omni necessitate simplici, homines scelerati justam haberent excusationem suorum criminum, nempe necessitatem antecedentem insuperabilem peccandi. Falsum consequens: alioquin injuste sive a Deo, sive ab hominibus punirentur: ergo & antecedens. Item viri probi frustra curam ac conatum adhiberent ad virtutem colendam, siquidem ad illam exercendam necessitarentur, & quidem ex majore delectatione: nec magis laude ac praemio digni forent quam improbi, siquidem naturae facerent, quod non possent non facere; quare haeresis illa negans libertatem ab omni necessitate simplici est principium omnis morum corruptelae: sceleribus ac vitiis omnibus fraena laxat, & omnem virtutis curam ac studium penitus tollit.

§. III. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. Multos textus Scripturae.

1. Christus: Matth. c. 7. dicit: *non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.*

Resp. Per arborem hic intelligitur voluntas efficax, ut docet S. August. & sensus est: homo habens bonam voluntatem efficacem, quamdiu illam habet, non potest malum agere: sed bonam illam voluntatem libere habuit ex auxilio Gratiae, & potest illam amittere dissentiendo Gratiae. Similiter habens malam voluntatem, quamdiu illam habet, non potest bonum agere: sed illam libere habet, & potest cum auxilio Gratiae habere aliam bonam, & haberet si consentiret Gratiae. Praeterea si per arborem intelligitur homo ipse, sensus est: homo bonus quatenus bonus non potest malum agere, neque homo malus quatenus malus, potest bonum agere. Sed homo bonus potest fieri malus dissentiendo Gratiae, & homo malus potest fieri bonus consentiendo Gratiae.

2. Illud Joan. c. 8. *omnis qui facit peccatum, servus est peccati.*

Resp. Sensus est: quod peccator necessario subjectus sit poenis peccati, nec possit se sine Gratia a peccato & poenis peccati liberare, & justificationem consequi.

3. Illud Rom. c. 7. *non quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio.*

Resp. Apostolus loquitur de indeliberatis concupiscentiae motibus ad peccatum inclinantibus, quos quidem necessario experimur, sed quibus possumus ex auxilio Gratiae non consentire, & qui dissentientibus non imputantur ad culpam. Quare subjicit; *si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum,* idest concupiscentia. Sensus igitur textus objecti est: non sentio inclinationem ad bonum, quam vellem habere: sed e contra experior inclinationem seu propensionem indeliberatam ad malum, quam nollem sentire.

4. Eodem c. dicitur: *video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis.*

Resp. Homo captivatur in lege peccati improprie dicti, non autem proprie dicti. Peccatum proprie dictum est actus libere factus vel omissus contra legem Dei. Peccatum improprie dictum est concupiscentia, quae ideo dicitur peccatum, quia oritur a peccato (Adami scilicet) & ad peccatum inclinat. Per peccatum autem, in cujus lege captivamur, intelligit Apostolus concupiscentiam, quae est habitualis propensio ad malum: cujus quidem motus necessario experimur, & sic ea captivamur, sed iis non necessario obsequimur: & sic non necessario peccamus. Unde quamvis non simus liberi circa motus concupiscentiae quoad sensum, sumus tamen quoad consensum.

5. Illud Tim. c. 2. de impiis & incredulis; *Ut resipiscant diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.*

Resp. Impii & increduli dicuntur captivi teneri ad voluntatem diaboli, non quia ab illo necessitantur ad peccatum, sed quia propter voluntariam suam caecitatem & pravos habitus possunt difficilius resipiscere & ejus tentationibus resistere, & daemon a Deo permittitur in illos magis saevire quam in pios & fideles.

6. Illud Prov. c. 21. *Cor Regis in manu Domini; quocumque voluerit, inclinabit illud.*

Resp. Deus inclinat & movet voluntates hominum quocumque vult efficaciter, non eas necessitando, sed (ut ait S. August.) eas vocando & movendo quomodo scit congruere ut vocantem non respuant, sed Deo plane consentiant.

7. Illud Isaiae c. 26. *Domine . . . omnia opera nostra operatus es nobis.*

Resp. Deus operatur quidem opera nostra nobis, sed non nisi nobis ex propria determinatione & electione operantibus.

8. Illud Jer. cap. 10. *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri ut ambulet, & dirigat gressus suos.*

Resp. Hic agitur de successu consiliorum & actionum hominis, non de productione suarum volitionum. Et sensus est, quod successus seu executio eorum, quæ homo libere vult, non fit semper in potestate hominis, sed semper pendeat a divina Providentia. Quod si ageretur de actibus voluntatis humanæ, sensus esset, quod homo ex suis solis naturæ viribus & sine auxilio divino non potest recte vitam suam instituere, & actus salutares elicere.

Obj. 2. Ex Cælestino Papa I. Naturalis possibilitas Adami amissa est per peccatum.

Resp. Per possibilitatem intelligit, non potentiam agendi ex propria determinatione & electione, sed potentiam agendi salutariter; quæ quidem per peccatum Adami amissa est, sed per Christum reparata fuit. Hanc autem potentiam vocat naturalem, quia Adamus eam simul cum natura accepit, eamque, si non peccasset, cum natura ad posteros transmisisset.

Obj. 3. Concil. Arausicanum II. can. 15. ait: *Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam Baptismi non potest reparari. Quod amissum, nisi a quo potuit dari, non potest reddi.*

Resp. Loquitur de libero arbitrio tantum, ut est potentia instructa habitibus supernaturalibus, qui necessarii sunt ad merendam & consequendam vitam æternam. Quæ quidem potentia per peccatum originale amissa est, nec reparari potest, nisi per Baptismum in re vel in voto susceptum. At Concilium non loquitur de libero arbitrio præcise ut est facultas naturalis, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis potest agere & simul potest non agere: quod quidem liberum arbitrium per peccatum originale infirmatum & extenuatum est, non tamen amissum.

Obj. 4. Si voluntas est indifferens, debet determinari ab alia caussa. Ergo non est libera.

Resp. Nego sequel. anteced. Quia voluntas nostra est indifferens indifferentia activa; & sic potest se ipsam determinare, & revera se ipsam determinat efficienter seu active per se ipsam, seu per suam virtutem agendi; formaliter vero per suam actionem quæ est formaliter ejus determinatio. Cum autem voluntas agit, non potest non agere, sed impotentia consequente ejus liberam determinationem.

Obj. 5. Voluntas non potest habere potentiam ad opposita: nam non potest opposita ponere. Ergo non est libera.

Respond. Voluntas nostra habet potentiam ad opposita, non simul, sed divisim ponenda. Nam non habet potentiam ponendi simul duo opposita, cum illorum positio repugnet; sed habet simul potentiam agendi & potentiam non agendi reducibilem ad actum divisim tantum. Unde voluntas cum amat, potest producere odium, vel non amare, non conjunctim cum amore, sed divisim ab amore; idest, loco amoris potest producere odium.

Obj. 6. Voluntas non potest eligere minus bonum; ergo a fortiori non potest eligere malum.

Resp. Nego ant. Itaque voluntas potest eligere minus bonum, non quidem ut minus bonum, sed ut bonum sufficiens, vel comparatu facilius, & respuere majus bonum ut non necessarium, vel ut difficilius comparabile, vel ut sensibus minus gratum.

Nota. Per Adami peccatum liberum hominis arbitrium non fuit quidem extinctum; sed tamen læsum, & viribus attenuatum fuit, non solum quia per hoc peccatum voluntas hominis spoliata est justitiæ originalis dono, & speciali illa Providentia, quæ sic regebat hominem, ut in potestate sua haberet omnes corporis & animi motus; sed maxime quia propter ignorantiam, vitiatum corporis temperamentum, & effrænatam concupiscentiam continuo ad malum impellentem, voluntas nostra bonum honestum adeo fastidit, & ita propendet in malum, ut nihil salutare velle & agere possit sine auxilio gratiæ potentioris, qua indiguerit Adamus in statu innocentiæ, immo sine gratia non possit actus honestos mere naturales arduos exercere, quos tamen cum ordinario Dei concursu actuali potuisset in statu inocentiæ, vel etiam in statu naturæ puræ elicere.

ARTICULUS IV.

Exponitur mens & doctrina Sancti Augustini circa liberum arbitrium in statu naturæ lapsæ.

§. I.

SAnctus Augustinus per liberum arbitrium hominis etiam lapsi intellexit libertatem ab omni necessitate intrinieca etiam voluntaria. Est contra Jansenium.

Prob. Nam 1. lib. 2. contra Faustum cap. 2. sic ait: *Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo bene vel male vivitur, præter justum judicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus.* 2. Lib. de Gratia & libero arbitrio, cap. 2. postquam retulit verba Ecclesiastici, cap. 11. quibus describitur liberum arbitrium hominis lapsi ut immune ab omni necessitate, nempe hæc: *Ipse ab initio fecit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui. Si volueris, conservabis mandata, & fidem bonam placiti. Appenit sibi ignem & aquam, ad quodcumque volueris, extende manum tuam. In conspectu hominis vita & mors, & quodcumque placuerit, dabitur ei;* sic prosequitur Sanctus Doctor. *Ecce apertissime videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium.* Ergo S. Augustin. per liberum arbitrium intellexit eam facultatem, quam Ecclesiastici attribuit homini viatori lapso: atqui Ecclesiasticus attribuit homini lapso facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & absque ulla necessitate antecedenti intrinseca, ut patet ex ejus verbis, quæ diriguntur ad hominem qui ea legit, ideoque ad hominem lapsum. Ergo S. Augustin. per liberum arbitrium intellexit facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & sine ulla necessitate antecedenti intrinseca. 3. lib. 2. de nuptiis & concupiscentia, cap. 3. infra citando,

testatur se admittere secundum fidem Catholicam liberum arbitrium in hominibus lapsis, sicut ipsi Pelagiani, idque esse comune Catholicis & Pelagianis dogma. Atqui Pelagiani per liberum arbitrium intelligebant facultatem agendi completam & expeditam, ac immunem ab omni necessitate simplici, ut constat apud omnes; Ergo. cap. 4. lib. De spiritu & littera, n. 54. ait: *Cum potestas datur, non necessitas utique imponitur.*

Obj. 1. S. August. l. 5. de civit. Dei c. 10. ait: *Si autem illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse ut ita sit aliquid, vel ita fiat; nescio cur eam timeamus; ne nobis libertatem auferat voluntatis.* Ergo ex S. Doctore libertas non excludit omnem necessitatem.

Resp. Nego conseq. Quia S. August. ibi loquitur de necessitate non intrinseca, sed extrinseca & resultante ex aliqua hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate. Nam ibi agit contra Stoicos, qui ut libertatem humanam tuerentur, omnem indiscriminatim necessitatem ab ea removebant: & idcirco in Deo negabant præscientiam omnium libere futurorum, ex eo quod inde sequeretur necesse esse ut illa futura eveniant. Contra hoc S. Doctor docet libertati non officere necessitatem extrinsecam, resultantem ex hypothesi; quæ sit aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit: qualis est necessitas secundum quam dicimus necesse esse, ut actus a Deo absolute præsciti & futuri, re vera futuri sint: Nam hypothesis præscientiæ divinæ est aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit: quia Deus non præscit actus nostros esse futuros, nisi quia futuri sunt, ut docet S. August. c. citato; ac proinde non esset præscientia Dei circa actus nostros futuros; si illi futuri non essent: ut autem sint futuri, pendent a voluntate nostra. Immo vero necessitas resolvitur ex aliqua hypothesi, quæ in potestate nostra est, ut fuerit vel non fuerit; est etiam in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit, ac proinde non tollit libertatem, immo supponit aliquod ejus exercitium ut quid ratione prius.

Igitur necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, ut actus quibus bene vel male vivimus, aliquando sint, quia Deus eos præscivit, non officit libertati nostræ, cum hæc necessitas fuerit vel non fuerit, sit in nostra potestate perinde ac hypothesis ex qua resultat. Quare S. Doctor non ibi loquitur de necessitate antecedente, quæ nullatenus sit in nostra potestate; immo talem necessitatem expresse removet a voluntate, eod. c. *Si necessitas*, inquit, *illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, sed etiamsi nolumus efficit quod potest, sicut est necessitas mortis, manifestum est voluntates nostras, quibus recte vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse.* Ergo ex S. August. actus voluntatis nostræ boni & mali non subjacent necessitati, quæ non est in nostra potestate, nec proinde necessitati intrinsecæ antecedenti.

Inst. S. August. in exemplum necessitatis, quam dicit non nocere libertati, adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere, sic enim cap. cit. ait; *Neque enim & vitam Dei & præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse, Deum semper vivere & cuncta præscire.* Sed talis necessitas ait; est absoluta. Ergo.

Resp. Disting. maj. Adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, hoc est, semper habere actus liberos & contingentes voluntatis & intellectus *conc. maj.* Vivere vita necessaria, hoc est, habere actus necessarios voluntatis & intellectus, *nego maj. & distincta pariter minore, nego consl.* S. Doctor in exemplum necessitatis non tollentis libertatem adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, id est; semper habere actus liberos ac contingentes voluntatis & intellectus, quibus vivit Deus in actu secundo, nam velle & intelligere est vivere; cum sit agere immanenter. Hæc autem necessitas est hypothetica, quarenus ex hypothesi quod Deus libere aliquid extra se velit, aliquid contingens cognoscat necesse est, ut illud semper & incommutabiliter velit & præsciat necessitate antecedente & independente a libertate Dei vel creaturæ.

Quare sensus loci objecti est: quamvis dicamus necesse esse, ut Deus semper & immutabiliter velit quidquid vult extra se; non idcirco tamen dicimus Deum necessario velle id quod vult extra se. Sic ex hypothesi quod Deus velit mundum, necesse est ut semper, nempe ab æterno & pro æterno illum velit, licet non necessario velit mundum. Similiter licet dicamus necesse esse, ut Deus præsciat omnia futura quæ futura sunt, non idcirco dicimus præscientiam illam divinam esse absolute necessariam; quia nempe quamvis ex hypothesi quod sint aliqua futura, Deus non possit non illa præscire; Deus tamen sic illa necessario præscit ex hypothesi; ut potuerit non præscire, quia illa sic futura sunt, ut potuerint non esse futura, & sic potuerint præsciri ut futura, cum repugnet Deum præscire ut futura, quæ non sunt futura.

Confirmatur Responsio nostra. Quia S. August. in exemplum necessitatis quam dicit non nocere libertati voluntatis nostræ, ibidem immediate post verba instantiæ adducit aliam necessitatem hypotheticam, & quæ est in nostra potestate; sic enim post verba objecta prosequitur: *Sicut etiam cum dicimus necesse esse ut, cum volumus, libero velimus arbitrio; & verum procul dubio dicimus; & non ideo ipsum arbitrium necessitati subjicimus, quæ adimit libertatem.* Deinde sic caput illud conficit: *Neque enim ideo peccat homo quia Deus illum peccaturum præscit .... Qui si nolit, omnino non peccat: sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit.*

Obj. 2. Ex Sanct. August. l. 3. de libero arbitrio, cap. 3. illud est in nostra potestate, quod fit cum volumus. Sed actus voluntaris necessarius fit cum volumus: ergo est in nostra potestate, ideoque est liber.

Resp. Ibi per potestatem intelligit potestatem electivam; & sensus est; illud esse in nostra potestate electiva; quod fit cum volumus pro arbitrio nostro & ex electione, ita ut possimus illud non velle. Præterea minor est falsa: nam ex communi sensu & usitato loquendi modo; illud solum dicitur fieri cum volumus, quod possumus velle & non velle, agere & non agere pro arbitrio; & absque ulla necessitate antecedenti. Sic Deus non dicitur se ipsum amare quia vult: e contra dicitur Deus nos amare, nos conservare, quia vult.

Obj. 3. S. Augustin. ib. nempe l. 3. de lib. arbitr. c. 3. ait: *Voluntas nostra nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate. Porro quia est in potestate, libera est nobis*. Ergo ex S. August. volitio hoc ipso est libera, quod volitio est, & sic volitio necessaria est libera.

Resp. Nego conseq. Quia ibi sumit volitionem in sensu strictiore, & per eam intelligit non quamlibet volitionem, sed eam tantum volitionem, quæ est a voluntate, ut est facultas sui ipsius determinativa per electionem, & immunis ab omni necessitate antecedenti. Nam eodem c. volitionem opposuit necessitati antecedenti etiam voluntariæ, sic enim ait; *Miraris quomodo non sint contraria & repugnantia, ut Deus præscius sit omnium futurorum, & nos non necessitate, sed voluntate peccemus. Si enim præscius est Deus, inquit, peccaturum esse hominem, necesse est ut peccet: si autem necesse est, non ergo est in peccando voluntatis arbitrium, sed potius inevitabilis & fixa necessitas. Qua ratiocinatione hoc videlicet ne conficiatur, timet, ne aut Dei futurorum omnium præscius impie negetur, aut si hoc negare non possumus, fateamur non voluntate, sed necessitate peccare*.

Obj. 4. S. August. l. 1. operis imperfecti num. 100. ait: *Si liberum non est, nisi quod Deus potest velle, id est, & bonum & malum, liber Deus non est, qui malum non potest velle, de quo etiam ipse dixisti. Deus esse nisi justus non potest. Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?*

Resp. Hic solum reprehendit Julianum, quod libertatem arbitrii generaliter sumptam diceret esse facultatem agendi bonum & malum pro arbitrio. Quod falsum est; nam hæc est tantum species libertatis propria hominis viatoris, quæ potest mereri & demereri. At libertas generatim & secundum essentiam suam sumpta, est præcise facultas agendi & non agendi pro arbitrio, & absque ulla necessitate intrinseca antecedenti; est facultas eligendi hoc vel illud; est completa & expedita facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus incompossibilibus, seu oppositis, sive illa sint opposita contradictorie, sive contrarie.

S. August. sensit ad merendum & demerendum in hoc statu naturæ lapsæ requiri libertatem ab omni necessitate antecedente intrinseca, nec sufficere libertatem a coactione. Est contra Jansenium.

Prob. Nam 1. Lib. De duabus animabus, c. 11. sic ait: *Etiamne hi libri obscuri mihi scrutandi erant unde discerem, neminem vituperatione suppliciove dignum, qui aut id velit quod justitia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non potest? Nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & Antistites in sacratis locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quod si nemo vituperatione vel damnatione dignus est, qui non contra vetitum justitiæ faciens, aut quod non potest non faciens; quis dubitet tunc esse peccatum, cum & velle injustum est, & liberum nolle; & ideo definitionem illam veram esse? Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere?* Et c. 12. *Peccati enim tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est & insaniæ. Quamobrem illæ animæ quidquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, idest, si libero & ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum tantum tenere non possumus*. 2. l. 3. de libero arb. c. 13. *Hoc brevissimum tene, quæcumque ista caussa est voluntatis (malæ) si ei non potest resisti, sine peccato ei ceditur. Si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur. An forte fallit incautum? Ergo caveat, ne fallatur. An tanta fallacia est, ut caveri omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt; quis enim peccat in eo, quod nullo modo cavere potest?* 3. L. de natura & gratia, c. 65. postquam hæc S. Hieron. verba retulit, (*Liberi arbitrii nos condit Deus, nec ad virtutem nec ad vitia necessitate trahimur: alioquin ubi necessitas est, nec corona est*.) sic respondet: *Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat?* Ubi agitur de omni necessitate antecedenti etiam voluntaria, nempe de necessitate qua trahamur. 4. L. de gratia & libero arb. c. 2. *Ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium. Nemo ergo Deum caussetur in corde suo; sed sibi imputet quisque, cum peccat*.

Nota. S. Aug. lib. 1. Retractationum refert textus pro libertate expressos, quos contra Manichæos tradiderat, & illos confirmat, nedum retractat, volens tantum intelligi illam libertatem quoad opus salutare supponere gratiam Christi, & illos textus non adversari peccato originali.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Aug. l. 1. Contra duas epistolas Pelagianorum, c. 3. ait: *Voluntas* (peccatorum) *libera est in malis, quia delectatur malis*. Ergo ad demerendum sufficit libertas a coactione.

Resp. Neg. conseq. Quia pro eo *delectatur* intelligit deliberatam ac liberam delectationem, quæ in amore libero consistit. Unde sensus est, quod peccatores libere malum agunt, quia libere illud amant, & amando libere illo delectantur: nam omnis amor est delectatio, ut docet Sanct. Thom. & experientia patet.

Obj. 2. Sanct. Augustin. eod. l. c. 2. ait; *Liberum arbitrium usque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maxime omnes, qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet*.

Resp. Ita loquitur, ut significet peccatores ultro & libere, seu ex propria determinatione peccare: loquitur enim juxta communem & ordinarium loquendi modum, secundum quem ex eo quod quis non cogitur ad aliquid faciendum, illud absque omni antecedenti necessitate atque ex propria electione ab eo fieri infertur.

Obj. 3. S. August. l. 1. Operis imperfecti, n. 105. ait; *Cogitare te existimo, quid appetendum, quid vitandum sit in agenda vita, quanto labore dicatur. Qui autem hoc nesciunt, ipsa boni appetendi malique vitandi ignorantia patiuntur peccandi necessitatem. Necesse est enim ut peccet, qui nesciendo quid facere debeat, quod non debet, facit. De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur: Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris. Quod genus delictorum si non imputaret*

putaret Deus justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis: Ergo homo necessario peccando demeretur.

Resp. Nego conseq. Quia hic agitur de necessitate consequenti, non antecedenti. Libertas autem non excludit necessitatem consequentem, quæ supponit libertatis exercitium, & ex eo oritur. Nam ibi S. Doctor loquitur de peccatis ignorantiæ, hoc est, de peccatis, quæ fiunt ex ignorantia culpabili, quæ scilicet potuit ac debuit depelli, nec tamen depulsa est, quia homo neglexit discere quantum poterat & debebat. Hæc autem ignorantia est libera in caussa, nempe in libera negligentia addiscendi; ac proinde ipsa peccatum est, & ea, quæ ex illa male fiunt, sunt peccata imputabilia, quæ vitari potuerunt.

Inst. 1. S. August. ibi agit de ignorantia invincibili. Ergo.

Resp. Nego anteced. Nam agit de ignorantia; qua ex magna difficultate addiscendi laborat homo, qui ad illam depellendam non adhibet tantam diligentiam, quantam posset & deberet. Non obstat, quod loquatur de ignorantia, quæ est pœna peccati originali: nam juxta illum ignorantia vincibilis est etiam pœna peccati, quamvis sit simul peccatum & caussa peccati.

Inst. 2. S. August. ib. n. 106. sic concludit: *non est igitur impunitatis securitas in necessitate peccandi. Sed ut non obsit ista necessitas, donat ille cui dicitur: De necessitatibus meis erue me. Donat autem duobus modis, & præteritam dimittendo iniquitatem, & opitulando ne intremus in tentationem. Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua.*

Resp. Ibi loquitur de morali necessitate peccandi orta tum ex ignorantia culpabili eorum, quæ ad recte vivendum pertinent, tum ex concupiscentia. Sed cum morali illa necessitate peccandi, quæ nil aliud est quam magna difficultas vitandi peccatum, remanet in peccatore indifferentia activa, & potentia non peccandi. Vel loquitur de necessitate consequente, non antecedente.

Obj. 4 S. August. docet hominem lapsum habere necessitatem ignorandi aliqua præcepta juris naturalis, quæ scire tenetur, & quorum tamen ignorantia ei imputatur. Ergo sensit necessitatem non impedire imputabilitatem peccati. Ergo, &c.

Resp. Loquitur de necessitate morali, non physica. Nam hæc necessitas ignorandi aliqua præcepta, quorum tamen ignorantia ad culpam imputatur, non oritur ex absoluta impossibilitate, sed solum ex magna difficultate addiscendi omnia, quæ fieri vel vitari debent ad bene vivendum. Quæ magna difficultas potest & debet superari ab homine.

§. III.

S. Augustinus sensit inesse homini etiam in præsenti statu naturæ lapsæ libertatem ab omni necessitate simplici antecedente. Est contra Lutherum, Calvinum, & Jansenium.

Prob. 1. Ex ejus testibus in duobus prioribus paragraphis allatis.

Prob. 2 Ex l. 2 de nuptiis & concupiscentia, c. 3. ubi sic Julianum Pelagianum alloquens ait: *Non itaque sicut te atque alios fallens loqueris, si quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum esse nascentium conditorem dixerit, Cælestinus, & Pelagianus vocatur, ista quippe Catholica Fides dicit: .... liberum itaque in hominibus esse arbitrium, & Deum esse nascentium conditorem utrique dicimus, non hinc estis Cælestini & Pelagiani. Liberum autem quemquam esse ad agendum bonum sine adjutorio Dei, & non erui a potestate tenebrarum, & sic transferri in regnum Dei, hoc vos dicitis, hinc estis Cælestiani & Pelagiani. Quid obtendis, ad fallendum, communis dogmatis nomen, ut operias proprium crimen?* Ubi S. Doctor testatur se secundum Fidem Catholicam admittere liberum arbitrium in hominibus lapsis, sicut ipsi Pelagiani admittebant, hocque esse commune Catholicis & Pelagianis dogma, & Pelagianos solum arguit, quod dicerent illud liberum arbitrium sine gratia valere ad bonum salutare agendum: non autem eos arguit quod per liberum arbitrium intellexerint libertatem a necessitate. Atqui S. Doctor liberum arbitrium in homine lapso admittere non potuit cum Pelagianis, & asserere dogma liberi arbitrii, quale nunc inest homini lapso, esse Catholicis & Pelagianis commune, nec illud in Pelagianis circa libertatem reprehendere, quam quod gratiæ necessitatem negarent, nisi idem nomine liberi arbitrii cum Pelagianis intellexisset, nempe libertatem ab omni necessitate simplici, illudque sic intellectum admisisset. Ergo S. Augustin. admisit in homine lapso libertatem ab omni necessitate simplici.

Porro probe sciebat Pelagianus constituere libertatem hominis lapsi in indifferentia activa, & immunitate ab omni necessitate simplici. Nam l. 2. de peccatorum meritis & remissione, c. 18. dicit liberum arbitrium quale nunc habemus, tale esse secundum Pelagium, *quod huc atque illuc liberum flectitur*. Et l. de gratia Christi, c. 31. refert hæc Pelagii verba ex ejus ad Innocentium epistola: *Ecce ad beatitudinem tuam epistola ista me purget, in qua puro atque simpliciter ad peccandum & ad non peccandum integrum liberum arbitrium habere nos dicimus, quod in omnibus bonis operibus divino semper adjuvatur auxilio*. In quo Pelagii textu nihil reprehendit, sed tantum quærit sensum hujus vocis auxilii divini. Nam hæc subjicit S. Doctor: *cernitis itaque pro intellectu, quem vobis Dominus dedit, hæc ejus verba solvendæ non sufficere quæstioni. Quærimus enim adhuc quo auxilio liberum adjuvari dicat arbitrium, ne forte, sicut solet, velit intelligi legem atque doctrinam.*

Prob. 3. Ex l. 1. operis imperfecti, n. 98. ubi ait: *ex quo homo incipit uti voluntatis arbitrio, & peccare & non peccare potest, sed alterum horum non facit, nisi adjutus ab eo, qui dixit, sine me nihil potestis facere; alterum vero propria voluntate.* Ergo ex S. August. homo lapsus potest peccare & non peccare, bene & male agere, cum hoc tamen discrimine, quod cum bonum salutare agit, illud non agat nec agere possit sine gratia; peccet vero propria voluntate, hoc est, solis viribus naturalibus liberi arbitrii, & ex sola propria determinatione, Deo nullatenus impellente.

Prob. 4. Ex l. 2. contra Felicem Manichæum, c. 4. *habet unusquisque in voluntate, aut eligere quæ bona sunt & esse arbor bona, aut eligere quæ mala sunt, & esse arbor mala.*

Denique S. August. docet nos habere eamdem specie libertatem, quam Adamus habuit in statu innocentiæ, cum hoc solo discrimine accidentali, quod libertas statua innocentiæ esset immunia ab ignorantia & concupiscentia, & facilitatem ad bonum complectetur; nostra autem difficultatem adjunctam habeat propter reluctationem concupiscentiæ, & nobia per gratiam Christi restituatur quoad bonum salutare. Nam l. 6. operis imperfecti, n. 11. asserit libertatem per gratiam in pristinum statum restitui. Postquam enim citavit textum Innocentii I. sic ait: *Audis restitui libertatem & non periisse contendis: atque humana voluntate contentus, divinam non petis gratiam, quam libertas nostra, etiam in statum pristinum restituta, sibi esse intelligit necessariam.* Item docet l. 3. n. 114.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. August Enchirid. c. 30. ait: *Libero arbitrio male utens homo, & se perdidit & ipsum .... cum libero peccaretur arbitrio victore peccato, amissum est liberum arbitrium.* Ergo amissum est liberum arbitrium.

Resp. Distin. conf. Amissum est liberum arbitrium quale erat in statu innocentiæ, *conc. conf.* Amissum liberum arbitrium sumptum præcise pro facultate, quæ positis omnibus ad agendum requisitis potest agere & non agere, *nego conf.* Per peccatum originale amisimus liberum arbitrium sumptum quoad potentiam agendi utiliter ad salutem, sed illud per Christum recuperavimus. Item amisimus irrecuperabiliter liberum arbitrium quoad potentiam bonum agendi prompte, facile, & sine reluctatione concupiscentiæ. At ex S. Augustino per peccatum originale minime amissum est liberum arbitrium quoad essentiam sumptum, nempe per facultatem agendi & non agendi, positis omnibus ad agendum requisitia, nam l. 1. contra duas ep. Pelagian. c. 1. sic ait: *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam.* Illa autem plena justitia consistebat in habitibus supernaturalibus, in dono integritatis, in immunitate a concupiscentia inordinata, & ignorantia, & in magna facilitate agendi bonum salutare. Porro per merita Christi nobis applicata recuperamus habitus supernaturales cum auxiliis eis annexis, non tamen donum integritatis, & immunitatem a concupiscentia, quæ nobis relicta est ad humilitatia cæterarumque virtutum exercitium; ita ut ad bonum salutare agendum, & peccatum vitandum indigeamus gratiæ auxilio potentiore, quam fuerit auxilium necessarium in statu innocentiæ.

Obj. 2. S. August. lib. contra Fortunatum, disp. 2. ait: *Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuisse dico, qui primum formatus est. Ille sic factus est, ut nihil omnino voluntati ejus resisteret, si vellet Dei præcepta servare. Postquam autem libera ipse voluntate peccavit, nos in necessitatem præcipitati sumus, qui ab ejus stirpe descendimus.*

Resp. Hinc per liberum arbitrium intelligit libertatem sanam ac robustam, sive facultatem se ad bonum determinandi prompte, facile, hilariter, quacum primus homo conditus fuit, & quam dicit nos amisisse per ejus peccatum. Per necessitatem vero, in quam præcipitati sumus, intelligit necessitatem moralem peccandi, propter concupiscentiæ motus vehementea fere continuo nos in malum impellentes. Nam necessitatem illam opponit facilitati, & comparat cum necessitate quam affert inveterata consuetudo peccandi, ac proinde non est nisi necessitas moralia, quæ consistit in magna quadam difficultate agendi vel omittendi aliquid. Potest etiam per necessitatem illam intelligi necessitas patiendi motus inordinatos concupiscentiæ ad peccatum inclinantes, item necessitas nascendi in peccato, & manendi sub captivitate dæmonis, donec per Baptismum in re vel in voto susceptum, justificemur.

Obj. 3. S. Doctor l. 8. Confessionum. c. 8. ait: *dum servitur libidini, facta est consuetudo: dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas.*

Resp. Loquitur de necessitate morali peccandi, quæ est magna difficultas vitandi peccatum; prava quippe consuetudo non affert necessitatem physicam & insuperabilem; nam gratiæ auxilio emendari ipsa potest: & non semper fit id ad quod inclinat.

Obj. 4. S. August. l. 83. quæstionum, q. 66: ait: *Ante Legem actio est, cum peccatum ignoramus, & sequimur carnales concupiscentias. Sub Lege est actio, cum jam prohibemur a peccato, & tamen consuetudine ejus victi peccamus, quoniam nos nondum adjuvat Fides.*

Resp. Loquitur de fide viva & per charitatem formata; & distinguit plures status, in quorum primo homo sine pugna vincitur a concupiscentia, idest, obsequitur ejus motibus, quia non habet boni & mali cognitionem nisi valde imperfectam & confusam; in secundo vero statu non vincitur sine pugna, idest, non obsequitur concupiscentiæ sine repugnantia aliqua propter distinctam ac perfectam boni & mali notitiam, quam habet. Homo autem in hoc duplici statu sic libere peccat, qui tamen non peccaret, si adjuvaretur per fidem vivam & charitate formatam, & acciperet majora illa & frequentiora auxilia, quæ solis Justis & amicis Dei reservantur, & quibus coercetur concupiscentia.

Obj. 5. S. August. l. 1. operis imperfecti, n. 47. ad solum Adami peccatum restringit definitionem hanc peccati, quam l. de duabus animabus tradiderat, videlicea peccatum esse voluntatem retinendi vel consequendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere. Ergo postea agnovit libertatem status naturæ lapsæ non esse immunem a necessitate simplici.

Resp. Nego conseq. Nam ibid. sic ait: *multa sunt quæ agunt homines mala, a quibus eis liberum est abstinere; sed nulli tam liberum est, quam illi fuit, qui Deo suo, a quo erat conditus rectus, nullo prorsus vitio depravatus adstabat.* Ubi manifeste docet homines etiam nunc mala agere, a quibus possent abstinere, ideoque peccare sine ulla necessitate, quamvis non habeant libertatem tam expeditam quam habuit Adamus, quia agitantur inordinatis concupiscentiæ motibus ad malum impellentibus, quibus caruit Adamus in statu innocentiæ.

Itaque S. Aug. (ut ex eodem loco objecto patet) definitionem suam restringit ad peccatum Adami, quod tantummodo peccatum fuit, non etiam pœna pecca-

peccati, quia in statu naturæ lapsæ liberum nobis non est aliquibus carere, quæ sunt peccata & simul pœna peccati ab Adamo commissi, a quo ei liberrimum fuit abstinere. Peccatorum autem, quæ simul peccata & pœna peccati sunt, exemplum affert S. Doctor. 1. In motibus inordinatis concupiscentiæ, quibus carere nobis liberum non est, quique peccata dicuntur, quamvis improprie, quia sunt effectus peccati & ad peccatum inclinant, immo vere & proprie peccata sunt, si accedat voluntatis consensus, quamvis iis carere non potuerimus. 2. In iis, quæ contra Legem fiunt ex ignorantia vincibili etiam non affectata; nam ea peccata sunt etiam proprie, quamvis licita & bona putentur, quia ignorantia vincibilis non excusat a peccato proprie dicto; & sunt pœna peccati quia sunt effectus ignorantiæ, quæ est pœna peccati originalis; & ab iis non est liberum abstinere ob necessitatem etiam physicam, sed consequentem peccandi; quia impossibile est agentem non peccare ex hypothesi quod aliquid malum libere agat, quamvis licitum & bonum esse putet ex ignorantia vincibili. 3. In peccato originali, quo infantes nascuntur infecti, & quo nobis liberum non est carere, & tamen vere ac proprie peccatum est; & simul juxta S. Aug. est pœna peccati; nam S. Doctor constituit peccatum originale in concupiscentia velut materiali; & in ipsomet actu Adami moraliter perseverante velut formali; unde sequitur peccatum originale esse etiam pœnam peccati secundum suum materiale constitutivum, cum concupiscentia sit pœna peccati originalis.

Hæc autem omnia dicit contra Pelagianos abutentes definitione illa, & docentes involuntarios concupiscentiæ motus nullo sensu peccata dici posse, nulla dari peccata ignorantiæ, sed solum ignorantiam affectatam esse culpabilem, & infantes sine ullo peccato nasci.

Hic referre juvat ipsa August. verba in loco objecto: *Si tria ista discernas, & scias aliud esse peccatum, aliud pœnam peccati, aliud utrumque, idest, ita peccatum, ut ipsum sit etiam pœna peccati, intelligis quid horum trium pertineat ad illam definitionem, ubi voluntas est agendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere. Peccatum namque isto modo definitum est, non peccati pœna, non utrumque. Habent autem tria ista genera etiam species suas... Tertium genus, ubi peccatum ipsum est & pœna peccati, potest intelligi in eo qui dicit, quod nolo malum, hoc ago. Ad hoc pertinent etiam omnia, quæ per ignorantiam aguntur mala, nec putantur mala, vel etiam putantur bona... Pertinet originale peccatum ad hoc genus tertium, ubi sic peccatum est, ut ipsum sit & pœna peccati.*

Inst. Eod. lib. n. 104. sic de eadem definitione loquitur: *Ista definitio peccati ejus est, quod peccatum tantummodo est, non quod etiam pœna peccati, qua periit libertas non peccandi: a quo malo non liberat nisi ille, cui non tantum dicimus, dimitte nobis debita nostra; verum etiam, & ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Malum erras, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est.*

Resp. S. Doctor per libertatem non peccandi quæ periit, intelligit, non libertatem simpliciter, sed libertatem non peccandi qualis fuit in statu innocentiæ, quæ fuit facultas abstinendi ab omni peccato cum summa facilitate. Et per necessitatem peccandi ex peccato Adami ortam non intelligit physicam & antecedentem necessitatem peccandi proprie, sed intelligit tum necessitatem peccandi improprie per indeliberatos concupiscentiæ motus, tum necessitatem physicam, sed consequentem peccandi proprie per ignorantiam culpabilem, tum etiam necessitatem moralem peccandi ortam ex concupiscentia effrænata, donec ab ejus motuum vehementia liberemur per justificationem & auxilia ei annexa, quæ majora & frequentiora sunt iis quæ injustis dantur. Hæc autem triplex necessitas est effectus & pœna peccati originalis, & ea carebat Adamus in statu innocentiæ ob integritatis donum, quo caro spiritui perfecte subjecta erat.

Obj. 6. Ex S. August. ep. 107. Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.

Resp. Per peccatum originale amisimus quidem liberum arbitrium ad amandum Deum perfecte & super omnia, sed illud per Christum recuperavimus.

Obj. 7. S. August. l. de perfectione justitiæ dixit ex libero Adami peccato subsecutam esse pœnalem vitiositatem, quæ ex libertate fecit necessitatem.

Resp. Hic per necessitatem intelligit, non necessitatem peccandi physicam & antecedentem, sed necessitatem etiam physicam patiendi motus inordinatos concupiscentiæ, ignorantiam, mortem, aliasve miserias, & necessitatem moralem peccandi ortam ex concupiscentia.

Obj. 8. Ex S. August. homo in præsenti statu non est liber nisi per gratiam Christi.

Resp. Sensus est, hominem sine gratia Christi non esse liberum a peccato, seu justificatum; non etiam liberum ad agendum salutariter, seu faciendum actus utiles ad salutem, neque ad agendum ullum bonum actum etiam ordinis naturalis; neque posse superare gravem tentationem.

Obj. 9. Ex S. August. homo non fit liber ad vitandum peccatum nisi per gratiam liberantem. Ergo peccatores carent libertate ad non peccandum.

Resp. Per gratiam liberantem vel intelligit gratiam actualem Christi Redemptoris corroborantem voluntatem adversus concupiscentiam; vel per eam intelligit gratiam habitualem justificantem, & solum vult hominem non esse nisi per gratiam justificantem liberum ad vitandum peccatum libertate quadam majore & potentiore, quacum facile concupiscentiam vincit. At non loquitur de libertate mere sufficiente ad vincendam concupiscentiam, & sic vitandum peccatum. Nam sine gratia justificante homo habet libertatem per alia minora auxilia, quibuscum concupiscentiam vincere potest; & vinceret si vellet, quamvis cum tali libertate id non possit nisi difficiliter.

Obj. 10. Ex S. August. homines peccatores sunt sub servitute dæmonis, sub dominatu concupiscentiæ.

Resp. Ex S. Doctore peccator est sub servitute & tyrannide Dæmonis, quatenus peccator privatur speciali Dei protectione, qua dæmon cohibetur, graviores, & crebriores patitur tentationes, eisque saltem ut plurimum cedit, & a dæmone regi se sinit,

utpote destitutus majoribus illis gratiæ auxiliis, quæ justis & amicis Dei reservantur.

Item ex S. August. peccator subjicitur dominatui concupiscentiæ, quatenus homo quamdiu est in statu peccati, vehementiores & frequentiores concupiscentiæ motus experitur, eisque ut plurimum obsequitur utpote destitutus auxiliis illis gratiæ potentioribus & frequentioribus, quæ solis justis & amicis Dei conferuntur. Homo tamen sub illa dæmonis & concupiscentiæ servitute non habet necessitatem peccandi nisi moralem, quæ liberum arbitrium non adimit, nec caret gratia saltem remote sufficiente ad vitandum peccatum.

Obj. 1. S. August. pluries asserit liberum arbitrium per peccatum Adami factum esse servum & captivum peccati.

Resp. Per servitutem illam & captivitatem intelligit magnam propensionem ad malum propter concupiscentiam effrænatam, ex peccato Adami ortam, vi cujus homo in peccata sæpissime labitur, donec liberetur per gratiam sanctificantem & adjuvetur per auxilia gratiæ sanctificanti annexa. Sed hæc magna propensio ad malum facit tantum moralem peccandi necessitatem, seu magnam difficultatem abstinendi a peccato, quæ nunquam superatur sine speciali gratiæ auxilio, sed tamen superari potest cum gratiis ordinariis.

Ceteræ objectiones diluuntur in Tractatu de Gratia.

Nota. 1. Cum libertas generatim sit immunitas, per libertatem S. Augustinus in variis locis intelligit immunitatem vel a peccato, vel a servitute dæmonis, vel a concupiscentia, vel a miseriis sive corporalibus sive spiritualibus, vel a difficultate in bono agendo & malo vitando, vel etiam a coactione sive perfecta sive imperfecta, nam utramque pati possunt homines a concupiscentia. Duplex quippe est coactio, nempe perfecta, & imperfecta. Coactio perfecta est ea, qua aliquid patimur omnino inviti & reluctantes, ut cum quis plane invitus & reluctans detruditur in carcerem. Coactio imperfecta & secundum quid est, qua aliquid facimus vel patimur consentientes quidem, sed cum aliqua repugnantia; sic naufragii metus mercatorem cogit ad projiciendas merces. Itaque homines possunt utramque coactionem pati a concupiscentia. Sic quando homo voluntate nil omnino conferente, sed quantum potest reluctante patitur inordinatos concupiscentiæ motus, coactione perfecta cogitur ad sentiendam motionem ad malum: & dicitur captivari a concupiscentia. E contra cum concupiscentia ad consensum pertrahit hominem, qui consentit cum aliqua repugnantia, tunc is a concupiscentia cogi dicitur coactione imperfecta & secundum quid. At præter has libertates, aliam nempe libertatem ab omni necessitate physica antecedente & intrinseca pluribus locis admittit S. August.

Nota 2. A S. August. *coactio* & *cogo* sæpe sumuntur pro verbo *necessito* quacumque necessitate sive violenta sive non violenta, immo pro minis, vel vehementi suasione, ut constat ex variis locis, ut lib. 1. retract. c. 15. ubi de primis parentibus loquens ait: *Qui primi in Paradiso fuerunt humano generi origo mali, nullo cogente, peccando, hoc est libera voluntate peccando: quia & scientes contra præceptum fecerunt, & ille tentator suasit, ut hoc fieret; non coegit.* Ubi verbum *cogo* sumitur late pro inferente quamcumque necessitatem etiam voluntariam Nam adversarii in Adamo innocente admittunt libertatem non solum a coactione proprie dicta, sed etiam ab omni necessitate simplici. Et vero verbum *cogo* latine significat idem ac gallice vox *presser*; seu Horatius ep. 9. ait: *Cum rogat, & prece cogit.* Sic etiam extra scholas quotidiano usu dicimus, tu me coegisti ad hoc faciendum, idest, vehementer impulisti.

Nota 3. Ex S. August. duplex est libertatis species; alia immutabilis, remanens in cælo, cujus objectum est bonum & beatitudo ipsa, quæ libertas est ipsamea voluntas seu volendi facultas, & ipsa libertas spontaneitatis voluntati essentialis & identificata. Altera consistit in potentia eligendi, seu volendi & non volendi, requisita ad meritum & demeritum, viatorum propria, cujus objectum sunt media.

Item juxta S. Doctorem duplex est virtutis species: prima est virtus propria libertatis spontaneitatis & beatorum, nempe impeccabilitas, & immobilitas in bono; alia est propria hujus status, & sola meritoria.

Nota 4. Cum S. August. tribuit laudem actibus necessariis, ver. gr. amori beatifico Angelorum, sumit laudem in sensu latiori, nempe pro honore; non autem proprie & stricte, nempe pro testificatione ad excellentiam alicujus propter actum virtutis quem omittere poterat, & qui per se dignus est præmio, si subjectum sit illius capax.

ARTICULUS V.

De subjecto, objecto, & exercitio libertatis.

Quæres 1. *Quodnam sit subjectum libertatis.*

Nota. Subjectum libertatis aliud est immediatum, & est facultas illa quæ dicitur libera; aliud immediatum seu denominationis, & est natura seu suppositum, cui libertas convenit.

Resp. Subjectum libertatis immediatum est sola voluntas: quia in sola voluntate residet formaliter libertas. Nam libertas est vis electiva. Sed vis electiva est in sola voluntate; nam sola voluntas potest eligere; eligere enim est unum velle præ alio, vel unum & idem potius velle, quam non velle. Ergo.

Libertas tamen arbitrii est formaliter in sola voluntate, cum sola sit facultas electiva, facultas sui ipsius determinativa, & actuum suorum domina, ut tamen sit etiam aliquo modo in intellectu nempe radicaliter, quatenus voluntas non est libera nisi dependenter ab intellectu: nam voluntas non potest unum præ alio eligere, nisi dependenter ab intellectu proponente objectum partim sub ratione boni, partim sub ratione mali, vel boni limitati aut ardui.

Porro ad rationem libertatis sufficit apprehensio composita, repræsentans objectum partim ut bonum, partim ut malum, vel ut bonum limitatum aut arduum.

Resp. 2. Subjectum denominationis libertatis est omnis & sola natura intellectualis; nam omnis & sola natura intellectualis cognoscit finem, & media, ut media, & sic omnis & sola potest unum præ alio eligere.

Quæres

Quæres 2. Quodnam sit objectum libertatis, sive quodnam sit illud circa quod voluntas versari potest per suam electionem, illud volendo, vel respuendo?

Resp. 1. Finis ultimus consideratus secundum communem beatitudinis rationem, seu beatitudo generatim & indeterminate sumpta, hoc est, non determinata ad aliquod objectum particulare, item bonum in communi non potest esse objectum libertatis.

Prob. Quia ad utrumque voluntas necessariam habet inclinationem a natura insitam. Nam non ex propria electione, sed ex instinctu naturali volumus esse felices; nec quisquam vere velle potest esse infelix. Unde nemo unquam vere deliberavit utrum beatus esse vellet, sed dumtaxat de mediis quibus beatus esse vellet.

Hinc summum bonum clare & in se visum non est objectum libertatis. Hinc etiam voluntas non potest non appetere beatitudinem actu cogitatam, licet possit de illa non cogitare.

Liberum tamen arbitrium, quale est in homine viatore, versari potest circa finem ultimum sumptum materialiter; ut ajunt, hoc est, circa objectum, quod est re ipsa finis ultimus & beatitudo objectiva, nempe Deum. Nam sæpe homines deliberant, utrum beatitudinem suam in Deo, aut in creaturis constituere ac quærere debeant seu velint; & re ipsa cum summa Dei injuria & summo suo malo in creaturis constituunt & quærunt. Sed hoc est per accidens respectu libertatis nostræ; quatenus in hac vita Deus obscure cognoscitur.

Resp. 2. Objectum libertatis nostræ sunt omnia bona particularia sive vera, sive apparentia tantum. Nam cum illa nobis exhibeantur cum admixtione alicujus mali veri vel apparentis tantum, aut saltem ut finita, insufficientia & defectibilia, possunt a nobis eligi vel respui pro arbitrio.

Quæres 3. Utrum possit dari omissio pura libera?

Resp. Hæc quæstio est mere philosophica. Id unum ad Theologum pertinet, scilicet quod ex hypothesi quod detur respectu actus præcepti, sit verum peccatum imputabile. Quia omissio illa est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positis omnibus ad agendum requisitis voluntas abstinet ab omni actu, tunc libere non vult, libere non agit, & perinde se habet in æstimatione prudenti, & in ordine ad imputabilitatem, ac si positive nollet, positive vellet non agere; ac proinde tunc virtualiter & interpretative libertatem suam exercet, virtualiter & interpretative volendo non agere, ideoque peccat.

CAPUT III.

De bonitate & malitia Actuum humanorum.

ARTICULUS I.

Quid requiritur, ut actus sit bonus?

Nota I. Actio humana tum interna tum externa considerari potest dupliciter, nempe in genere naturæ, & in genere moris (1). Spectatur in genere

(1) De hac duplici actionum essentia Vid. N. 147. 148. Cum eo priore loco a nobis dictum fuerit 1. inter prædicata essentialia actus humani *physice* considerati ea duo computari, quæ conceptu *voluntarii* concluduntur, scilicet quod actus fiat ex voluntatis inclinatione, & intellectus cognitione: 2. ejusdem actus *physice* spectati *accidentalem* dumtaxat perfectionem esse, quod *libere* producatur: duplex exinde in quorumdam animis suboriri potest difficultas. Nam ex priore assertione consequens videtur, quemlibet actum esse necessario factum deliberatæ voluntatis, adeoque nullum dari *involuntarium naturale*, & hominis tantum: quod repugnat N. 91. 96. & aliis passim; posteriore vero labefactari videtur libertas humanarum actionum a Catholicis propugnata. Ut huic *secundæ* difficultati statim occurramus, non est cur piæ aures offendantur, quoties *actum* liberum a *potentia* libere operandi jubeat distinguere. Utrum actui libertas sit necessario intrinseca, aut potius extrinseca, est quæstio adiaphora; in qua Scholastici Doctores diversa pronuntiant incolumi Christiana Fide; adeoque nobis quoque fas est alterutri disputantium parti pro libitu accedere. Sed an potentia agendi, quæ inest homini lapso, prædita sit libertate indifferentiæ in aliquo saltem rerum genere (n. 103.) concors affirmantium Catholicorum vox est, & hanc potentiæ intrinsecam libertatem constanter in homine perdurare, etiam ubi in actus ipse erumpit minime liberos, duce Angelico (n. 236.) demonstravimus. *Primam* autem difficultatem sic amovemus. Loco indicato perpenditur speciatim actus ipse *humanus* seu *moralis*, cujus idea composita usitato apud Morales sermone dicitur complecti *essentialiter* plura attributa, sive proprietates, *voluntarietatis*, *libertatis*, *imputabilitatis*, &c. Facta subinde hujusce actus quadam veluti analysi, distinctaque duplici ejusdem essentia (physica scilicet & morali) declaratur, qualis necessitatis sit attributum *liberi*, statuendo, illud actui convenire *accidentaria* (opinione nostra, itemque aliorum) secundum genus *naturæ*; sed *essentialiter* secundum genus *moris*; quia nempe ex universorum Theologorum sensu liber as aut est forma constitutiva moralitatis, aut proprietas maxime necessaria, & proxime inducens moralitatem. Tum quasi comparando liberum cum alio attributo *voluntarii*, ad actum humanum pariter concurrente, eam assertionem, quæ præsentis dubii occasio est, protulimus, hoc unum significare volentes: attributum voluntarii (*quatenus* ab Auctoribus solet una cum libero recenseri inter *essentialia* humani actus), e converso referendum magis ad physicum quam ad morale genus actionis; quia nimirum etsi omnes voluntarium requirant ad actum moralem, nullus tamen moralitatis formam, aut *radicem* proximam in eo recognoscit. Porro ex hoc genuino illius nostræ assertioni sensu quisque intelliget, nos voluntarietatem vocasse essentialem actui humano physice considerato, non *universim & absolute*, quasi quilibet actus spectatus quoad suam naturam & entitatem debeat prodire a voluntate deliberata; sed dumtaxat *hypothetice*, quando aliquis particularis actus est reipsa productus humano modo, & *comparative* in sensu jam explicato. Hæc autem animadversio, ut reor, sufficiet ad propulsandam a nostra doctrina omnem seu absurditatis seu antilogiæ notam.

nsre naturæ, cum spectatur secundum suum esse physicum seu entitatem suam, Spectatur in genere moris, cum spectatur secundum libertatem, & honestatem vel malitiam moralem, & capacitatem laudis vel vituperii, meriti vel demeriti. Hic autem spectatur tantum hoc ultimo modo. (1).

Nota 2. Actus humani duplex distinguitur bonitas, nempè trascendentalis, & moralis. Bonitas moralis, de qua solà agitur, est bonitas in ordine ad mores, & subdividitur in materialem & formalem. (Vid. N. 280. 281.) Bonitas materialis consistit in speciali conformitate seu convenientia actus cum natura rationali. seu intellectuali ut intellectuali; malitia vero materialis consistit in difformitate & disconvenientia cum natura intellectuali ut intellectuali. Ideo enim actus aliquis est bonus moraliter, quia convenit naturæ intellectuali, ita ut hanc dedeceat illum facere. Quare bonitas moralis idem est ac honestas, &: malitia moralis est inhonestas seu turpitudo. (2)

Bonitas formalis est materialis bonitatis imputabilitas ad laudem & meritum, quæ adest, cum actus honestus, sed conformis naturæ intellectuali ut intellectuali, fit libere. Tunc enim bonitas ejus in laudem & meritum imputabilis est, & ipse actus est complete ac simpliciter moralis, seu formaliter moralis. Hæc autem imputabilitas nihil aliud est, quam denominatio extrinseca, petita a voluntate scienter ac libere actum suum exercente modo decenti naturam rationalem.

Porro bonitas actus dicitur moralis, quia pertinet ad virtutes, a quibus homines denominantur boni moraliter; & quia imputabilis est (3) ad laudem & meritum, si actus libere fiat. (4)

Nota 3. Præter moralem bonitatem actus interni rum materialem rum formalem, datur bonitas objectiva moralis (Vid. N. 279.), quæ est vi cujus res aliqua apperi potest modo decenti naturam intellectualem, & consistit in speciali conformitate ac convenientia, quam objectum habet cum natura intellectuali ut intellectuali: nihilque aliud est realiter, quam objectum ipsum conforme seu conveniens naturæ intellectuali ut intellectuali. Bonitas autem moralis ratione prior est, quam moralis bonitas actus, nam objectum aliquod non habet specialem conformitatem ac convenientiam cum natura intellectuali quia appetitur modo decenti naturam rationalem; sed e contra appetitur modo decenti naturam rationalem, quia specialem habet conformitatem cum natura rationali quatenus rationalis est. Hæc bonitas dicitur objectiva, quia apta est esse objectum tum terminativum tum motivum actus interni. Dicitur etiam moralis, quia pertinet ad mores, & per modum objecti facit actum internum bonum moraliter.

Nota 4. Objectum voluntatis (5) duplex est, nempe materiale, & formale. Objectum materiale est id quod voluntas appetit vel refugit. Objectum formale est id, propter quod voluntas appetit vel refugit aliquid, unde dicitur etiam motivum & finis actus. Actus autem internus bonus speciem sumit non ab objecto materiali, sed a formali; a quo solo accipit ultimam suam differentiam essentialem. Hinc actus habentes idem objectum formale, licet habeant diversa objecta materialia, sunt ejusdem speciei: sic actus, quo amatur Deus propter suam bonitatem absolutam, & actus quo amatur proximus propter eamdem bonitatem divinam, sunt ejusdem speciei, nempe sunt actus caritatis; E contra actus habentes diversa objecta formalia, licet habeant idem objectum materiale, sunt diversæ speciei, ut actus quo amatur Deus quia in se bonus est, & actus quo amatur Deus quia est summum nostrum bonum: nam prior est actus caritatis, alter vero actus amoris, concupiscentiæ seu spei.

Nota 5. Agitur hic solum de bonitate materiali, nam supponitur actus libere fieri, ideoque habere bonitatem formalem, si habeat materialem.

Dico

---

(1) Quamquam morales Theologi pro suo instituto solum genus *moris* in humanis actionibus considerent, nihilominus, ut de iisdem hoc modo spectatis scitè pronunciare possint, debent & *physicum* illarum genus ex Psycologia (n. 85.) aliisve Facultatibus cognatis perspectum habere: alioquin periculum erit, ne actiones, quæ in primo sistunt naturæ genere, ad genus alterum moris minus recto judicio (n. 95.) transferant. Oportet hoc solerter observare, ubi singulares actus, cujusvis quidem potentiæ a voluntate distinctæ, sed præsertim *exteriorum sensuum*, atque *motricis* (n. 104. usque ad 111.) dijudicandi sunt, interdum namque contingere potest, ut ex. gr. quis sui ipsius, suorumque membrorum pervigil custos gerat animo fixas turpes ac nefandas perceptiones rerum, quæ antea vel *fortuito* sensibus extrinsecus oblatæ, vel dæmonis *arte* intus repræsentatæ fuerunt; inde vividum voluptatis sensum in se ipso experiatur: præterea appetitum seu propensionem erga easdem vehementem sentiat. Et tamen nihil horum trium ad genus moris pertinebit, quoniam ex una parte juxta Psycologos naturaliter ac necessario ea eveniunt in anima, semel ac objectum sensuum organa percellens certas motiones ope nervorum in cerebro produxit: ex alia vero nullus adhuc voluntatis assensus accessit, a quo moralitas maxime pendet, juxta illud Seraphici (n. 135.) *ibi genus moris primo incipit, ubi dominium voluntatis invenitur*. immo & assensus ipse perversæ inclinationi præstitus potest quandoque morali culpa vacare, utpote non liber ob vehementiam prævii sensus, qui nullum menti locum relinquit ad animadvertendam turpitudinem ipsius inclinationis.

(2) Vid. N. 256. usque ad 260. ubi momentosam invenies doctrinam de *bono*, ac *malo* morali: quam omnes quidem facile mente apprehendunt, sed pauci opere sectantur, quia nimirum prudentia carnis dominam habet in mundo amplissimam.

(3) De *imputabilitate* actionum moralium Vid. integram Sect. VI. Art. V. nempe N. 390. usque ad 306.

(4) Auctor tum hic, tum in Nota 1. & 5. videtur stare pro illa sententia, quæ moralitatis *essentiam* in libertate reponit, secus ac Subtili Magistro, nobisque (n. 251. 391.) persuasum fit.

(5) De *objecto* voluntatis, ejusque actionum nonnulla delibata N. 283. 284. 320.

Dico 1, ut actus sit bonus bonitate scilicet materiali, necesse est, ut habeat tum objectum bonum, vel de se indifferens, sed conducibile ad finem bonum seu honestum, tum finem honestum, tum circumstantias objecto debitas. (1)

Prob. Quia si unum ex his desint, actus hoc ipso non habet specialem conformitatem seu convenientiam cum natura intellectuali ut intellectuali; nam non tendit decenter & conformiter naturæ intellectuali in objectum, finem, & circumstantias: unde non approbatur recta ratione, sed improbatur. Enimvero recta ratio dictat, eum solum actum esse dignum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honestum, & circumstantias objecto debitas. Hinc illud axioma ab omnibus receptum: *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.*

Dico 2. Ut actus internus prosecutivus sumat bonitatem ab objecto habente bonitatem objectivam, non sufficit quod hæc bonitas sit cognita, sed debet esse formaliter, directe, & secundum se volita, & esse aliqua ratione motivum prosequendi objectum. (2)

Prob. 1. Ex S. Aug. in Ps. 41. *Bonum opus intentio facit: Non valde attendas quid homo facit, sed quid cum facit, aspiciat.*

2 Ex S. Th. 1. 2. q. 19. art. 7. ad 3. *Malum contingit ex singularibus defectibus; bonum autem ex tota & integra causa. Unde sive voluntas sit ejus quod est secundum se malum, & sub ratione boni: sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala. Sed ad hoc quod sit voluntas bona, requiritur quod sit bona sub ratione boni, id est, quod velit bonum & propter bonum.*

3. Ex Aristot. 2. Ethic. c. 4. *Ut aliquis sit temperans & justus, temperateque ac juste agere dicatur, non satis est ut justa agat & temperata; sed oportet ut sit eligens propter ipsa,* hoc est, ut eligat justa quia justa, & temperata quia temperata.

4. Ratione. Quia ut actus prosecutivus sit bonus, debet appetere objectum modo decenti naturam rationalem; alioqui actus non convenit naturæ rationali nec illam decet. Atqui actus non appetit objectum modo decenti naturam rationalem, nisi illud appetat propter motivum conveniens naturæ rationali ut rationali, ideoque propter honestatem: nam si appetat propter motivum inferius, jam non appetit modo decenti naturam rationalem. Ergo ut actus persecutivus sit bonus, debet appetere objectum propter honestatem seu bonitatem moralem.

Obj. Ut actus sit malus, sufficit quod malitia objecti sit indirecte volita, id est, ut cognoscatur conjuncta cum eo quod appetitur, licet ipsa secundum se displiceat. Ergo ut actus sit bonus, sufficit ut cognoscatur bonitas moralis.

Resp. Nego conseq. (Vid. N 323) Disparitas est, quod bonitas moralis seu honestas sit appetibilis propter se directe & secundum se, exigatque sic appeti. Quare ut quia secundum rectam rationem agat, debet velle bonitatem directe ac secundum se. At malitia actus exigit quovis modo fugi. Quare contra rectam rationem agit, qui eam quovis modo etiam indirecto & interpretativo appetit. Hinc qui se inebriat, quamvis non velit directe privationem usus rationis & malitiam ebrietatis, sed solum delectationem quæ in potando percipitur, turpiter agit & peccat.

Dico 3. Ut actus internus aversativus objecti mali sit bonus, debet illud aversari propter finem honestum.

Prob. Ut actus aversativus objecti mali sit bonus, debet illud aversari modo decenti naturam rationalem ut rationalem. Atqui non aversatur illud tali modo, nisi aversetur illud propter motivum aliquod honestum. Ergo ut ejusmodi actus sit bonus, debet aversari objectum malum propter motivum aliquod honestum. Minor patet; nam aversari objectum malum modo decenti naturam rationalem, est illud aversari propter motivum decens naturam rationalem; ideoque illi conveniens & conforme, proindeque honestum.

Obj. Actus quo voluntas aversatur objectum malum propter solam ejus malitiam, & nullatenus propter bonitatem aliquam, est bonus moraliter. Ergo.

Resp. Antecedens supponit falsum. Nam voluntas aversari non potest objectum malum propter solam ejus malitiam tamquam unicum motivum; quia odium malitiæ vitii necessario fundatur in amore objectivæ bonitatis virtutis oppositæ, illumque necessario supponit. Unde nemo odit malitiam alicujus vitii propter se, nisi amet, & quia amat bonitatem ac pulcritudinem virtutis oppositæ. (3)

Porro objectiva bonitas seu pulcritudo virtutis est ejus conformitas ac convenientia specialis cum natura rationali ut rationali; sicut malitia seu turpitudo objectiva vitii est ejus difformitas & disconvenientia specialis cum natura rationali ut rationali.

ARTI-

(1) Hæc prima thesis accipienda de bonitate ac malitia, ut nos loquimur, *objectiva*, quare ad eam illustrandam, ac firmandam quadrant, quæ de objecto, fine & circumstantiis reliquis, distincte tradidimus n. 282. usque ad 318.

(2) Ista thesis secunda sumenda de *formali*, ut nos dicimus, *bonitate*: de qua Vid. N. 318. 319. Quod spectat ad *formalem* itidem *malitiam* actuum, ea specialem ac diversam postulat thesim, quam Auctor omittit, nos autem n. 321. posuimus seorsim a priore.

(3) *Odium causari ex amore*, sic probat Doctor Angelicus (1. 2. q. 29. art. 2) *Sicut dictum est, art. 1. amor consistit in quadam convenientia amantis ad amatum; odium vero consistit in quadam repugnantia vel dissonantia. Oportet autem in quolibet prius considerare, quid ei conveniat, quam quid ei repugnet. Per hoc enim aliquid est repugnans alteri, quia est corruptivum, vel impeditivum ejus, quod est conveniens. Unde necesse est, quod amor sit prior odio, & quod nihil odio habeatur, nisi per hoc quod contrariatur convenienti, quod amatur; & secundum hoc omne odium ex amore causatur.*

ARTICULUS II.

Utrum actus interni sumant bonitatem a fine extrinseco & circumstantiis.

NOta 1. (1) Agitur hic de fine extrinseco (2) ex se bono: nam actus internus nullam potest sumere bonitatem ab objecto indifferenti. Objectum enim eatenus bonitatem actui interno dare potest, quatenus ex se habet id, vi cujus voluntas in illud tendere potest decenter ac conformiter naturæ rationali: siquidem materialis bonitas actus nil aliud est, quam actus conformitas cum natura rationali. Objectum autem de se indifferens non habet id, vi cujus voluntas in illud tendere potest decenter naturæ rationali; alioqui jam esset bonum, non indifferens.

Nota 2. Circumstantia moralis (3) est affectio accidentalis actui spectato in genere moris, aliquid tamen ad bonitatem vel malitiam illius conferens. Circumstantiæ aliæ augent vel minuunt tantum bonitatem, aut malitiam moralem infra eamdem speciem; aliæ vero mutant speciem, hoc est, novam speciem bonitatis, vel malitiæ dant vel addunt speciei actus humani. (4)

Porro circumstantia speciem mutans est quidem essentialis actui humano adæquate sumpto secundum omnes bonitates, vel malitias specie diversas, quas habet: at est accidentalis eidem actui inadæquate sumpto, nempe secundum speciem bonitatis vel malitiæ; cui altera bonitatis vel malitiæ species supervenit.

Nota 3. Circumstantiæ septem vulgo assignantur (Vid. N. 289. & tribus seq.) hoc versu contentæ, *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*.

Tandem motivum actus significatum voce *cur*, non est proprie circumstantia, quia finis seu motivum dat speciem actui humano.

Nota 4. Agitur hic solum de circumstantiis se tenentibus ex parte objecti, & aliquam bonitatem moralem habentibus, non vero de circumstantiis se tenentibus ex parte actus, ut sunt intensio, duratio &c. Nam certum est, actum ab his aliquam bonitatem moralem sumere.

Nota 5. Actus alio melior esse potest tripliciter, nempe essentialiter, intensive, & extensive. Melior est essentialiter, dum fit ex perfectiore motivo. Melior est intensive, dum fit cum majore conatu potentiæ, seu ardore & vehementia. Denique est melior extensive cum se extendit ad plura objecta bona, seu honesta quatenus honesta.

Dico 1. (5) Actus voluntatis sumit bonitatem in aliqua specie virtutis a fine extrinseco, quando voluntas propter ejus bonitatem tamquam motivum prosequitur objectum aliquod de se indifferens, vel etiam bonum.

Prob. Quia tunc actus est moraliter bonus in aliqua specie virtutis propter bonitatem finis extrinseci. Nam in objectum suum tendit modo naturam rationalem specialiter decenti: objectum enim illud seu finis extrinsecus specialem habet conformitatem & convenientiam cum natura rationali, ideoque specialem bonitatem objectivam.

Quod si objectum materiale, seu objectum quod voluntas propter finem extrinsecum appetit, sit bonum, & voluntas illud non solum propter bonitatem objectivam finis extrinseci, sed etiam propter specialem illius objectivam bonitatem appetat; tunc actus voluntatis moraliter bonus est in duplici specie virtutis, nempe in specie virtutis ad quam pertinet bonitas finis, & in specie alterius virtutis ad quam pertinet bonitas objecti materialis, sicque actus voluntatis est duplicis virtutis. Si vero voluntas non appetat objectum bonum nisi propter bonitatem finis extrinseci, tunc actus voluntatis est tantum in unica specie virtutis, illius nempe cujus est bonitas finis extrinseci, sicque est actus unius tantum virtutis. Ratio est, quia in primo casu actus duplicem habet modum tendendi in objectum specialiter naturam rationalem decens, in secundo vero unicum habet.

Hinc qui vult esse temperans ut fit castus, fit tum temperantiæ, tum castitatis bonitate objectiva afficitur; actus ille est simul actus internus temperantiæ & castitatis. Si autem sola bonitate objectiva castitatis afficitur, actus ille est solius castitatis actus.

Dico 2. Actus voluntatis sumit etiam bonitatem a fine extrinseco bono, quando voluntas propter bonitatem illius aversatur objectum aliquod ex se malum, vel indifferens.

Prob. Quia voluntas actus tendit in objectum suum modo naturam rationalem specialiter decenti propter specialem conformitatem & convenientiam, quam finis extrinsecus habet cum natura rationali ut rationali: ac proinde specialem habet bonitatem propter

---

(1) Quæcumque Auctor tradit seu in præsenti Artic. seu in præcedenti, ac subsequente, universa referuntur partim ad originem, partim ad *subjectum* moralitatis. At in exponenda tali doctrina, eorum quæ ad istum Tractatum pertinent, ferme præcipua, nec claritati, & distinctioni idearum satis contulisse, nec germanæ methodi leges accurata servasse, nec omnia scitu necessaria attigisse videtur, ni mea me fallit apprehensio. Quare si cui placuerit nostra ad utrumque argumentum illustrandum exarata in IV. & V. Sect. Artic. V. ex toto perlegere, is forsitan operam minime perdet. De origine seu fontibus moralitatis Vid. N. 270. usque ad 319. item N. 318. usque ad 322. De subjecto Vid. N. 377. usque ad 384. Recusanti vero hunc laborem grave non sit saltem adire loca indicata in notis sequentibus.

(2) Vid. definitionem, ac divisionem *Finis* N. 199.

(3) An, & quænam *Circumstantiæ* attendendæ in moralitatis negotio Vid. 286. 287. 288.

(4) De vario Circumstantiarum *effectu*, ac multiplici *divisione* Vid. N. 293. usque ad 299.

(5) Diversum hunc finis extrinseci, ac reliquarum Circumstantiarum influxum in humanas actiones, quem Auctor tribus conclusionibus adstruit, nos de fine seorsim loquentes declaravimus quatuor distinctis thesibus N. 304. usque ad 320.

pter illam specialem conformitatem, & consequenter est in aliqua specie virtutis, cum omnis specialis bonitas seu honestas sit aliqua species virtutis.

Dico 3. Actus voluntatis a circumstantiis bonis seu convenientibus bonitatem sumit, etiam specie diversam a bonitate objecti, si illarum bonitas sit specie diversa a bonitate objecti, & propter se appetatur.

Prob. Quia tunc actus voluntatis tendit in objectum modo naturam rationalem specialiter decenti, non solum propter bonitatem objecti propriam, sed etiam ob bonitatem circumstantiarum propriam. Ergo actus voluntatis præter bonitatem objecti propriam, habet etiam bonitatem circumstantiarum propriam, cum volunras utramque propter se velit. Hinc volitio sublevandi miseriam patris pauperis, & quia pauper, & quia pater est, duplicem habet bonitatem seu honestatem in duplici specie virtutis, nempe misericordiæ & pietatis.

Quod si circumstantia habet bonitatem eadem specie cum bonitate objecti, tunc auget solum bonitatem actus interni intra eandem speciem, & actus melior est extensive.

ARTICULUS III. (1)

Unde actus internus sumat malitiam, & quid ad hoc requiratur.

Nota 1. Moralis malitia actus duplex est, nempe materialis & formalis. Malitia materialis consistit in difformitate & disconvenientia actus cum natura rationali ut rationali. Nam hoc ipso actus intelligitur malus, quod disconvenit naturæ rationali ut rationali, seu illam dedecet. Malum enim relativum est aliquid disconveniens. Hæc autem difformitas seu disconvenientia cum natura rationali, proindeque cum Lege divina, dicitur malitia moralis, quia facit malos mores, & repugnat regulæ morum.

Malitia formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium & pœnam. Nam si actus disconveniens naturæ rationali fiat libere, & cum cognitione, vel cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipso malitia actus interni imputabilis est, & imputatur ad vituperium, culpam, & pœnam, atque ita actus internus est complete & simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis imputari non potest ad culpam & pœnam, & sic actus non est nisi inchoate & secundum quid moralis.

Itaque actus malus adæquate moralis est actus disconveniens naturæ rationali imputabilis ad vituperium, culpam, & pœnam: Hæc autem malitiæ imputabilitas est denominatio extrinseca petita a voluntate decenter ac disconvenienter naturæ rationali agente libere, & scienter, vel saltem cum ignorantia aut inadvertentia vincibili disconvenientiæ actus cum natura rationali & Lege divina.

Nota 2. Præter actus interni malitiam materialem & formalem, est etiam malitia objectiva moralis, quæ est specialis difformitas ac disconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali ut rationali. Hæc autem ratione prior est malitia actus interni. Nam res non habet malitiam objectivam, quia appetitur dedecenter ac disconvenienter naturæ rationali; sed e contra appetitur dedecenter & disconvenienter naturæ rationali, quia habet malitiam objectivam.

Dico 1. Actus internus sumit malitiam ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: ita ut sit malus hoc ipso, quod habet objectum malum, seu disconveniens naturæ rationali, vel finem malum, vel circumstantiam malam seu disconvenientem naturæ rationali.

Prob. Quia actus, quo quis vult objectum malum, vel vult objectum bonum propter finem malum, vel vult objectum bonum propter finem bonum, sed in circumstantia mala seu disconvenienti; hoc ipso malus est moraliter. Nam hoc ipso actus dedecet naturam rationalem, ei disconvenit, & improbatur a recta ratione, & si libere fiat, imputatur ad vituperium & pœnam. Unde illud axioma theologicum; *Bonum ex integrâ caussa, malum ex quolibet defectu.*

Sic 1. Volitio furandi ad solvenda debita est mala, quia habet objectum malum. 2. Volitio dandi eleemosynam propter vanam gloriam est mala, quia habet finem malum. 3. Volitio celebrandi sacrum propter fines bonos, sed in loco indecenti vel interdicto, aut tempore vetito, est mala ob circumstantiam malam.

Dico 2. Actus voluntatis sumit malitiam materialem ob objecto, fine, & circumstantiis, quamvis malitia ignoretur etiam invincibiliter.

Prob. Quia actus voluntatis hoc ipso habet malitiam materialem, quod dedecet naturam rationalem ut rationalem; sed actus naturam rationalem dedecet hoc ipso, quod vult objectum de se malum, vel objectum bonum ob finem malum, vel vult objectum bonum ob finem bonum, sed in circumstantia mala. Ergo.

Dico 3. Ut malitia objectiva tribuat actui voluntatis

---

(1) Ad evitandam confusionem duplex observa discrimen inter methodum Auctoris, & nostram. Primo nos cum de origine, tum de subjecto moralitatis tractantes (in IV. & V. Sect. Art. V.) exemplo aliorum Scriptorum, præsertimque Angelici (1. 2. q. 18. & 19.) moralitatem universam spectavimus prout ambas supremas species, *bonitatem* scilicet ac *malitiam*, ambitu suo complectitur, dicendo ex. can. actum sumere *bonitatem*, vel *malitiam* ex objecto, & circumstantiis: *bonitatem*, vel *malitiam* internis, externisque actibus convenire &c. Auctor vero doctrinas easdem *seorsim* accommodat *bonitati* in I. & II. Art. & *malitiæ* in III. isto Artic. Secundo, cum moralitas seu bona, seu mala, bifariam sumatur, quatenus nempe *objectiva & formalis* (n. 279.) nos theses omnes spectantes ad moralitatem *objectivam* prius expedivimus (n. 282. & seq.) postea reliquas pertinentes ad *formalem* (n. 318. & seq.) utrobique intelligentes simul & *bonam* & *malam*. Auctor autem primum de moralitate *bona* partim *objectiva*, partim *formali* theses statuit in I. & II. Artic. deinde de *mala* partim *objectiva*, partim *formali* in præsenti Artic. Quare ex. can. postrema 3. thesis hujus Artic. quæ de *malitia formali* statuitur, legatur quasi adjuncta 2. thesi Art. I quæ est de *bonitate formali*. Similiter 1. thesis hujus Art. quæ profertur de *objectiva malitia*, spectetur veluti adnexa 1. thesi Art. I. ac II. quæ de *objectiva bonitate* est.

tatis malitiam formalem, sufficit quod sit cognita; nec requiritur ut sit secundum se volita.

Prob. Nam hoc ipso actus voluntatis habet malitiam formalem quod habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam. Sed hoc ipso habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam, quod voluntas objectum malum, vel objectum bonum propter malum finem, vel objectum bonum propter finem bonum, sed in circumstantia mala vult cum libertate & cognitione malitiæ objecti, vel finis, vel circumstantiæ: nam hoc ipso malitia objectiva imputatur ad vituperium & pœnam. Ergo.

Immo ad malitiam formalem non requiritur actualis cognitio malitiæ objectivæ, sed sufficit quod hæc potuerit & debuerit cognosci. Quia ignorantia vel inadvertentia vincibilis non excusat ab imputabilitate malitiæ actus; & in æstimatione prudenti æquivalet actuali cognitioni in ordine ad imputabilitatem actus ad vituperium & pœnam, licet non tantam, si ignorantia non sit affectata.

Ex dictis infertes unum & eumdem actum posse habere triplicem malitiam specie diversam, non solum objectivam, sed etiam formalem. Quia objectum finis, & circumstantia actus habere possunt malitiam subjectivam specie inter se diversam cognitam, vel nonnisi culpabiliter ignoratam. Talis est actus, quo quis furari vult in loco sacro ad fornicandum: nam hic actus tres malitias specie diversas habet, scilicet injustitiæ, sacrilegii, & luxuriæ.

ARTICULUS IV.

Utrum idem actus voluntatis possit esse simul bonus & malus? (1)

DICO. Idem actus voluntatis non potest esse simul bonus & malus.

Prob. Quia actus est simpliciter malus, non bonus hoc ipso quod habet vel objectum malum, vel finem malum, vel circumstantiam malam: nam hoc ipso tendit in objectum modo dedecenti naturam rationalem, ideoque simpliciter dedecet naturam rationalem, eique disconvenit. At vero actus, qui sub aliqua ratione naturam rationalem dedecet, hoc ipso malus est, nimirum bonus, & solus actus, qui sic naturam rationalem decet, ut sub nulla ratione illa dedeceat, bonus est.

Obj. 1. Actus, quo quis vult idem objectum ob duo motiva non subordinata, unum bonum, & alterum malum, ut actus, quo quis vult dare elemosynam propter motivum misericordiæ, & simul propter vanam gloriam, est bonus ex parte boni motivi, & malus ex parte mali. Ergo.

Resp Nego anteced. Nam hic actus est simpliciter malus, & nullatenus bonus, quamvis malitiam suam ex unico motivo sumat. Quia per talem actum voluntas tendit in objectum modo naturam rationalem dedecenti, & actus ille simpliciter dedecet naturam rationalem; nam simpliciter dedecet naturam rationalem appetere bonum propter malum, & sic velle malum.

Inst. Per hujusmodi actum voluntas vult objectum bonum in circumstantiis debitis propter finem bonum. Ergo actus ille bonus est.

Resp. Nego conseq. Quia voluntas per hunc actum vult simul & indivisibiliter bonum objectum propter aliud motivum malum, & sic malus est simpliciter; nam bonum ex integra caussa, malum vero ex quolibet defectu.

Obj. 2. Actus, quo quis celebrare vult sacrum in loco indecenti vel tempore vetito, bonus est ex objecto, & malus ex circumstantia.

Resp. Nullatenus bonus est, sed est simpliciter malus. Nam ut actus sit bonus ex objecto, necesse est ut reipsa hic & nunc objectum possit honeste appeti propter bonitatem suam objectivam: unde voluntas celebrandi sacrum non potest sumere bonitatem ab objecto suo, nisi hic & nunc honestum sit velle celebrare sacrum. At hic & nunc non est honestum velle celebrare, quia non est honestum hic & nunc celebrare. Ergo.

Obj. 3. Actus, quo quis eligit medium malum ad finem bonum, v. g. furatur ad dandam eleemosynam, est partim bonus, & partim malus.

Resp. Nego. Nam est simpliciter malus, & nullatenus bonus, quia volitio finis honesti per medium illicitum obtinendi est mala: nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecenti; naturam enim rationalem dedecet versari circa malum, illud appetendo.

Quæres, in quo consistat malitia materialis, an scilicet in positivo, an in negativo, seu privatione rectitudinis debitæ?

Resp. Hæc quæstio est mere philosophica; & in qualibet sententia recte explicantur omnia, quæ ad Theologiam pertinent. (2)

ARTICULUS V. (3)

Utrum dentur actus indifferentes in individuo, hoc est, qui neque boni, neque mali sint, spectatis omnibus circumstantiis, & præsertim fine?

§. I.

DICO. Nullus est actus indifferens in individuo, sive nullus datur actus deliberatus, qui neque bonus, neque malus sit ex objecto, circumstantiis, & fine. Ita Suarez, Bellarminus, & alii Theologi communius contra Scotum & alios. (4)

Prob. 1.

(1) Adæquata hujusce Quæstionis solutio ex duplici loco petenda, nimirum ex N. 262. usque ad 266. & ex N. 309. usque ad 312.

(2) Rationi illuminatæ, regulisque Theologicis magis conformis opinio asserens, peccatum seu malitiam moralem consistere in mera privatione. Vid. N. 259. & duos seq.

(3) Rectus disciplinæ ordo postulat, ut præsens Articulus de *individuali* actionum indifferentia subjiciatur altero Articulo VI. de *specifica* actionum indifferentia; quippe, Stagyrita sæpius monente, cognitio universalium præcedere debet cognitionem singularium.

(4) Hujus quæstionis *statum*, atque utriusque contrariæ opinionis tum *Fautores*, tum *momenta* præcipua cognosces legendo nostra N. 271. usque ad 279. Petes forsitan,

Prob. 1. Ex Scripit. Matt. c. 12. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Ex quo sic argumentor. Omne verbum otiosum est peccatum; siquidem de eo reddetur ratio in die judicii, utique tamquam de peccato. Ergo actio otiosa est etiam peccatum, cum par sit utriusque ratio. Atqui actio, quæ honesto fine caret, seu quæ non est bona moraliter, est otiosa moraliter, nam nihil confert ad bonos mores; ergo est peccatum. Ergo &c.

Prob. 2 Ex S. Aug. l. 4. contra Jud. c. 3. ubi ait: *Cum facis homo aliquid ubi peccare non videtur, si non propter hoc facis propter quod facere debes, peccare convincitur.* Et infra: *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio* (idest, ex objecto materiali) *videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.*

Prob. 3. Auctoritate & ratione S. Th. t. 2. qu. 18. art. 9. *Oportet quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni: necesse est autem quod vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem in individuo consideratum, bonum esse vel malum.*

Hæc est igitur ratio S. Thomæ. Quilibet actus deliberatus vel ordinatur in finem debitum rationis, vel non ordinatur. Si ordinatur, congruit cum ordine rationis, & a recta ratione approbatur: ergo bonus est. Si non ordinatur, repugnat ordini debito rationis, & a recta ratione improbatur; ergo malus est. Et consequenter omnis actus deliberatus bonus vel malus est.

Prob. 4. Ratione. Omnis actus deliberatus vel fit propter finem honestum, vel non fit. Si fit propter finem honestum, bonus est, modo aliunde non vitietur: tunc enim naturam rationalem decet. Si non fit propter finem honestum, eo ipso malus est. Ergo omnis actus deliberatus est bonus vel malus, proindeque nullus est indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem honestum. Ergo actus deliberatus, qui non fit propter finem honestum, eo ipso malus est. *Prob. ant.* Homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem proportionatum seu consentaneum naturæ suæ rationali quatenus rationalis est. Atqui finis consentaneus naturæ rationali ut rationali est finis honestus: nam honestum est id quod est consentaneum naturæ rationali & rectæ rationi. Ergo homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem honestum. Major satis per se patet. Enimvero homo deliberate agens agit modo humano & hominis proprio. Atqui homo agens humano modo & hominis proprio debet agere ut homo, ideoque ut rationalis; at non agit ut homo & ut rationalis nisi agendo propter finem naturæ rationali ut rationali consentaneum. Ergo.

Dices. Homo licite agit propter finem deformem legi permittenti.

Resp. Contra est. Nam 1. sine fundamento asseritur lex permittens finem non honestum. Immo vidimus in omni agente sive naturali, sive artificiali exigi bonitatem sibi propriam. Ergo etiam natura rationalis exigit, ut agens rationale agat propter bonitatem sibi propriam, nempe honestatem. 2. Lex permittens non potest esse motivum actionis; sed est dumtaxat conditio removens impedimentum agendi: nam motivum seu finis actionis debet esse aliquod bonum. Sed id quod est præcise conforme legi permittenti, non est bonum; ergo non potest esse finis actionis.

Resp. Adhuc alia ratione. Actus spectatus in individuo est actus consideratus præsertim secundum finem. At nullus actus spectatus secundum finem est indifferens. Ergo nullus actus in individuo spectatus est indifferens. *Prob. min.* Finis cujuslibet actus deliberati vel est bonum honestum, vel jucundum: nam bonum utile nunquam appetitur propter se, sed solum propter aliud ad quod conducit, proindeque non potest esse finis. At si finis actus sit bonum honestum, actus est bonus, modo aliunde non vitietur: si finis sit bonum jucundum, actus est malus. Ergo quilibet actus consideratus secundum finem est bonus vel malus; ac proinde nullus est indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Qui agit dumtaxat propter bonum jucundum seu propter delectationes, agit inordinate. Ergo actus factus propter bonum jucundum est inordinatus, ideoque malus, *Prob. ant.* Ille inordinate agit, qui rerum ordinem ab auctore naturæ institutum pervertit; sed homo propter solam delectationem agens pervertit rerum ordinem ab auctore naturæ institutum. Ergo homo agens propter solam delectationem agit inordinate. *Prob. min.* Nam juxta rerum ordinem ab auctore naturæ institutum delectatio est propter operationem, non autem operatio propter delectationem; sed homo propter solam delectationem agens pervergit hunc ordinem, faciendo operationem propter delectationem: ergo pervertit ordinem ab auctore naturæ institutum. Majot constat, & expresse traditur a S. Th.

---

situ, quanta sit connexio inter præsentem quæstionem, & aliam apud Theologos valde agitatam de *relatione omnium operum in Deum* Resp. Cum finis *supernaturalis* peragendi omnia ad Dei gloriam, sive in nomine Jesu Christi (quem Fidelibus saltem hominibus Divino & Apostolico mandato præstitutum arbitrantur nonnulli Theologi) finem simpliciter *honestum* in genere moris sub se contineat, palam est, actus in individuo indifferentes admitti non posse a Theologia propugnantibus necessitatem prædictæ relationis operum: tametsi ad evadendam gravissimam difficultatem (de qua n. 357. & duob. seq.) ipsorum aliqui callide admoneant, in præsenti quæstione omittendam esse rationem illam, qua multi ex necessitate ejusdem relationis solent inferre nullum posse dari actum indifferentem. At ex adverso consequens minime est, quisquis individualem actuum indifferentiam negat, fateri quoque debeat necessariam illam operum relationem, ut patet de ipso auctore (*Tract. de Caritate c.* 2. *art.* 2. *q.* 4.) ac de Angelico Magistro (n. 351. & seq.) aliisque pluribus Theologis.

a S. Th. 1. 2. q. 4. art. 2. ad 2. ubi ait: *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes*. Et (ut docet Aristoteles) bonum delectabile, cum sit inferius honesto, ordinatur per se ad illud.

Confirm. Ex hac propositione ab Innocentio XI. damnata: *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*, id est, conquiescere in actibus suis, non illos referendo ad finem honestum.

Hinc collige delectationem a natura rebus inspersam esse veluti sal & condimentum quoddam quod non propter se quæreretur ab agente rationali, sed quo dumtaxat alliceretur ad actiones quasdam, conservationi ac perfectioni necessarias, & utiles, quas faceret ex fine naturæ rationali ut rationali consentaneo; ideoque honesto. Igitur delectatio per se est dumtaxat medium ad actiones facilius, melius, & constantius efficiendas, non autem finis actionis. Hinc lex bene agendi non vetat moderatum usum delectabilium in certis circumstantiis, sed eum regulat jubendo, ut ad finem honestum referatur.

§. II. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. S. Hieron. ep. 89. ait; *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens ambulare &c.*

Resp. Solum vult dari actus indifferentes in specie, hoc est, actus qui neque sunt boni, neque mali ratione objecti materialis. Eodem sensu intelligi debent alii Patres, qui objici possunt, nempe solum intendunt dari actus indifferentes ex objecto.

Inst. S. Hier. addit: *Sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam.*

Resp. Loquitur tantum de actu secundum objectum spectato. Nam agit de natura objecti, & dicit aliud esse bonum, ut continentia; aliud malum, ut luxuria; aliud indifferens, ut deambulatio. Quare sensus est: sive feceris, sive non feceris, nec justitiam, nec injustitiam habebis ratione objecti. Quod non impedir, quominus actus fit bonus vel malus ratione finis.

Obj. 2. Dantur actus indifferentes in specie; ergo & in individuo.

Resp. Nego conseq. Ratio disparitatis est, quia actus indifferentes in specie sunt actus, qui neque boni neque mali sunt ex objecto; actus vero indifferentes in individuo sunt actus, qui neque boni neque mali sunt ex omni parte; nempe ratione objecti, circumstantiarum, & finis. At ex eo quod aliqui actus neque boni neque mali sint ex objecto, non sequitur eos non esse bonos vel malos ex alia parte, nempe ratione finis. Immo omnis actus necessario bonus vel malus est ratione finis: nam vel fit ob finem honestum, & tunc bonus est, modo aliunde non vitietur; vel non fit ob finem honestum, & tunc malus est, quia homo semper tenetur agere propter finem honestum, utpote solum consectaneum naturæ suæ rationali ut rationali.

Inst. 1. Nulla est species sine individuo: Ergo si dantur actus indifferentes in specie, dantur etiam in individuo.

Resp. Nego conseq. Quia non datur species actuum indifferentium. Dantur quidem actus indifferentes in specie, sed inde non sequitur dari speciem actuum indifferentium, quia dari speciem actuum indifferentium est dari naturam communem actuum liberorum, qui neque boni neque mali sunt moraliter sub ullo respectu, qualis nulla esse potest; at dari actus indifferentes in specie est dari actus, qui neque boni neque mali sunt præcise ratione objecti, licet sint boni vel mali ratione finis.

Inst. 2. Deambulatio facta propter sanitatem in circumstantiis non vetitis, ex nullo capite est bona vel mala; nam sanitas recuperanda est finis indifferens: ergo est indifferens.

Resp. Nego antec. Nam si intendatur honestas elucens in procuranda sanitate per media ordinata, deambulatio est bona moraliter. Si vero nulla intendatur honestas, deambulatio est mala, quia caret fine debito.

Porro honestum est procurare sanitatem per media ordinata, nam est materia caritatis propriæ, sicut honestum est procurare sanitatem proximi per media ordinata, nam est materia caritatis alienæ. Caritas autem propria ordinata tam est virtus, quam caritas aliena.

Inst. 3. Ambulare propter relaxionem moderatam est actus indifferens: nam illa relaxatio non est prohibita, nec honesta. Ergo.

Resp. Nego antec. Nam si per relaxationem intelligitur delectatio, finis ille malus est, utpote disconveniens naturæ rationali, cujus finis proprius est bonum honestum. Si vero per relaxationem intelligatur levamen & intendatur honestas, quæ in levando corpore vel animo elucet, tunc bonus est ille finis, & actus pertinet ad caritatem propriam, vel virtutem, cujus est, propriam moderari curam corporis, & animi. Quod si nulla intendatur honestas in relaxatione illa, tunc actus est malus, quia debito fine caret.

Inst. 4. Saltem qui ambulat præcise quia deambulatio non est prohibita, facit actionem indifferentem etiam ex fine. Ergo datur talis actio.

Resp. Nego antec. Quia falsum supponit. Nam assignatur pro fine id quod revera non est finis; quod enim res non prohibeatur, sed sit licita, non potest esse finis actionis, sed dumtaxat conditio removens impedimentum agendi. Sic quando quis dicit: ego ambulo, quia vacant scholæ, vel quia habeo licentiam; vacatio & licentia non est finis, sed tantum conditio removens impedimentum ambulandi. Ratio est; quia omnis finis est bonum honestum vel jucundum. Potest quidem quis agere quia lubet, quia placet; sed illud motivum est delectatio, proindeque finis illicitus.

Inst. 5. Actus, qui fiunt præcise ob moderatam naturæ commoditatem: ut volitio accedendi ad ignem frigoris depellendi caussa, volitio deambulandi ad juvandam digestionem &c. sunt actus nulla ex parte boni vel mali. Ergo.

Resp. Nego antec. Nam illi actus sunt mali, si non intendatur honestas aliqua, saltem illa, quæ relucet in moderata corporis cura, quia alioqui carent fine debito. Nam homo semper tenetur agere modo naturam suam rationalem ut rationalem decenti, & hoc modo non agit, nisi agat ob finem decentem naturam rationalem ut rationalem, ideoque ob finem honestum;

ctum: honestum enim nil aliud est quam consentaneum naturæ rationali ut rationali.

Inst. 6 Delectatio moderata corporis vel animi non est mala moraliter. Ergo potest esse finis licitus.

Resp. Disting. antec. Delectatio moderata & licita non est mala ut objectum, quod appetitur, *conc. ant.* Ut finis, qui propter se appetatur, *nego ant.* Delectatio licita ac moderata non est quidem mala ut objectum, quatenus licite appeti & percipi potest: at est mala ut finis, quatenus licite ab agente rationali appeti non potest propter se, sed tantum propter finem honestum. Enimvero qui agit solum propter delectationem, inordinate agit: nam rerum ordinem ab auctore naturæ institutum pervertit, ordinando operationem ad delectationem, cum tamen delectatio ex natura sua sit propter operationem.

Inst. 7. Naturæ auctor inspersit rebus multis suavitatem & delectabilitatem; v. g. floribus suavem odorem, alimentis saporem &c. Ergo homo non pervertit rerum ordinem, agendo propter solam delectationem de se licitam.

Resp. Disting. anteced. Auctor naturæ rebus multis inspersit delectabilitatem, quam homo percipiat ut medium, & referat ad finem honestum, puta ad honestam recreationem, qua melius disponatur ad munera sua recte obeunda, *conc. ant.* Quam sibi proponat ut finem, & in qua sistat, *nego antec. & conseq.* Suavitas & delectabilitas rebus inspersa est quidem propter delectationem hominis, sed qua utatur velut medio, non autem quam sibi ut finem proponat.

Obj. 2. Si homo tenetur agere semper propter finem honestum, non datur lex permittens. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Disting. sequel. maj. Non datur lex permittens circa finem non honestum, *conc. sequel.* Circa objectum actus, *nego sequel. maj.* Igitur extat lex permittens, sed solum circa objecta quædam, quæ ex se neque bona, neque mala sunt moraliter, & quæ ad finem honestum referri possunt. At non datur lex permittens finem non honestum, cum detur lex præcipiens naturæ rationali finem honestum in omnibus suis actibus deliberatis.

Inst. 1. Si datur præceptum agendi semper propter finem honestum, illud est naturale, vel positivum. Neutrum dici potest. Ergo.

Resp. Nego min. Et dico illud præceptum esse naturale. Nam lumen naturale dictat hominem teneri semper agere propter finem consentaneum naturæ suæ rationali ut rationali, proindeque propter finem honestum, qui solus proprius est hominis ut homo est. Hoc præceptum est etiam positivum: nam Christus vetat omnem actionem otiosam moraliter, ideoque non honestam, siquidem declaravit reddendam esse rationem de verbo otioso, & a fortiori de opere otioso moraliter.

Inst. 2. Præceptum naturale est notum omnibus saltem piis & eruditis. Sed hoc præceptum non est notum omnibus viris piis & eruditis; nam S. Bonavent. Scotus, & alii multi illud negant. Ergo tale præceptum non est naturale.

Resp. Dist. maj. Præceptum naturale debet esse omnibus notum, si sit unum ex primis principiis, vel evidenter aut facile deducibile ex illis, *conc. maj.* Si neque sit unum e primis principiis, neque ita facile deducatur ex illis, *nego maj.* Præceptum agendi semper ob finem honestum, neque est unum e primis principiis, neque ex iisis evidenter saltem respectu omnium deducitur, quamvis sit sufficienter certum.

Inst. 3. Illud præceptum si datur, vel est affirmativum, vel negativum. Neutrum dici potest. Ergo non datur.

Resp. Nego min. Et dico illud præceptum esse affirmativum, quia obligat ad actum positivum: & est etiam æquivalenter negativum, nam æquivalet præcepto vetanti finem non honestum.

Inst. 4. Illud præceptum obligat semper & pro semper; ergo est negativum.

Resp. Non obligat semper pro semper absolute, sed solum hypothetice, nempe obligat semper quoties in ejus materia agimus. Præceptum autem negativum obligat semper & pro semper absolute. Præceptum vero affirmativum potest obligare semper & pro omni tempore quo in ejus materia agimus. Sic quoties eum parentibus agimus, cum illis debito cum amore & reverentia semper agere tenemur. Quare præceptum affirmativum agendi propter finem honestum obligat in singulis actibus deliberatis, cum illi actus sint ejus materia propria. Non obligat tamen omni instanti actionis ad illam referendam in finem honestum, sed solum initio actionis, modo in decursu actionis non retractetur.

Inst. 5. Præceptum agendi semper propter finem honestum est universalissimum: ergo est unum e primis principiis, ac proinde debet esse omnibus notum.

Resp. Est universalissimum ratione objecti, quatenus habet pro objecto omnes actus deliberatos, non autem ratione principii, nam ab illo alia morum præcepta non derivantur.

Obj. 3. Qui ignorat invincibiliter præceptum agendi semper ob finem honestum, non peccat præcise non agendo aliquid licitum propter finem honestum. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Disting. Dantur actus indifferentes in individuo per accidens; *conc. conseq.* Per se & ex natura sua, *nego conseq.* Qui invincibiliter ignorant præceptum agendi propter finem positive honestum, non peccant præcise omissione finis honesti, quia excusantur propter ignorantiam invincibilem. Unde illorum actus est indifferens seu potius inculpabilis, sed tantum per accidens, & ratione ignorantiæ invincibilis, modo aliunde non vitietur. immo ejusmodi actus vere malus est, quia caret fine debito, ejus tamen malitia non imputatur agenti propter ejus ignorantiam invincibilem.

Hic autem agitur de actibus deliberatis secundum se spectatis.

Obj 4. Datur omissio deliberata indifferens in individuo, ergo & actio. *Nego anteced. probatur.* Omissio consilii seu rei, quæ tantum consulitur, neque bona est, neque mala moraliter: ergo est indifferens.

Resp. Disting. antec. Omissio consilii neque bona, neque mala est ex objecto, *conc. antec.* Ex fine, *nego antec. & conseq.* Omissio consilii est indifferens ex objecto, quia objectum non præcipitur. At est bona vel mala ex fine. Nam si fit ex fine honesto, est bona. si ex fine malo, mala est, non quatenus est omissio rei quæ præcise consulitur, sed quatenus est omissio ex fine vetito, nempe non honesto. Sic v. g. qui sacrum

facrum die non festo omittit, non peccat præcisè quia omittit facrum, sed quia illud omittit ex fine non honesto, puta ex acedia, negligentia, & ut genio indulgeat; nam si ex fine honesto omittat, puta ut ægro opituletur, tunc omissio facti bona est.

Obj. 4. Dantur actus aliqui, qui neque meritorii, neque demeritorii sunt. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Nego conseq. Quia ut actio sit meritoria vitæ æternæ, non sufficit quod sit bona moraliter seu honesta, sed insuper fieri debet ex motivo supernaturali & in statu gratiæ.

Obj. 6. Concil. Constantiense damnavit hanc propositionem Joannis Hus, nempe quod omnia humana opera sint vel virtuosa, vel vitiosa. Ergo dantur aliqua indifferentia.

Resp. Damnavit, quod omnia opera sint virtuosa vel vitiosa ex parte subjecti seu agentis, non vero ex parte finis. Concil. Constantiense hanc propositionem damnavit tantum in sensu illius Hæretici & propter rationem ab illo illatam, petitam scilicet ex parte subjecti & agentis: quia (inquiebat) quidquid agit peccator, peccatum est: & quidquid agit homo virtuosus, virtutis opus est; ut patet ex ipsa integra propositione his verbis expressa: *Divisio immediata humanorum operum est, quod sint vel virtuosa, vel vitiosa, quia si homo est vitiosus, & agat quidquam, tunc agit vitiose; & si est virtuosus, & agat quidquam, tunc agit virtuose. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale, inficit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.*

ARTICULUS VI. (1)

Utrum actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam?

DICO. Ex actibus externis alii habent bonitatem intrinsecam, alii malitiam intrinsecam, alii demum neutram habent.

Prob. Nam alii ex se habent conformitatem & convenientiam cum natura rationali, vi cujus possunt ab ea decenter appeti & imperari, ut solutio debiti; alii ex se habent difformitatem & disconvenientiam cum natura rationali, vi cujus nec appeti, nec imperari possunt nisi dedecenter, ut furtum, blasphemia: alii demum neutram ex se habent, ut deambulatio. unde dicuntur indifferentes ex objecto.

ARTICULUS VII.

Utrum actus externus augeat bonitatem vel malitiam formalem actus interni?

DICO 1. (2) Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem actus interni, a quo efficaciter imperatur.

Prob. 1. Ex Script. Genes. cap. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matthæi cap. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est in corde suo.* Ubi voluntas efficax pro facto reputatur: ac proinde tantam per se habet imputabilitatem ad laudem & præmium, si sit bona; vel ad vituperium, & pœnam, si sit mala.

2. Ex S. Augustin. in Psalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbitr. cap. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & cum potestas detur, facturum esse, non minus est reus, quam si in ipso facto deprehenderetur.*

3. Ratione duplici. Prima, quia actus externus nullam habet imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam & distinctam ab imputabilitate actus interni; nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam a libertate actus interni a quo imperatur, cum a potentia necessaria immediate procedat, & non sit liber, nisi quia imperatur ab actu interno.

Secunda ratio. Quia cum actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deest potestas illum ponendi: ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium, non auget imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thom. 1. 2. quæst. 20. art. 4. & per se patet.

Obj. 1. Qui martyrium subit, plus apud Deum meretur, quam is, qui solum subire vult martyrium, quantum in se est.

Resp. Neg. Si tam intense & perseveranter velit quam si re ipsa subiret.

Inst. Qui martyrium re ipsa subit, plus gratiæ sanctificantis, ideoque plus gloriæ consequitur, quam qui solum vult efficaciter illud subire, nec tamen subit. Ergo plus meretur.

Resp. Nego conseq. Quia excessum gratiæ & gloriæ Martyr consequitur tantum ex opere operato martyrii: vel saltem ex speciali privilegio actui externo martyrii concesso. Unde revera actus externus martyrii plus prodest quam sola illius voluntas efficax,

(1) Ubi observatum in superiore penultima nota, hic Articulus, utpote *objectivam* seu *specificam* moralitatem actuum expendens, anteponi debet quinto præcedenti, in quo *individualis* moralitas spectatur. Porro præsentis Art. doctrinam latius expositam habet N. 266. usque ad 271.

(2) Quandoquidem juxta leges methodi a notis & certis ad ignota & incerta progrediendum est, 2. hujus Articuli thesis, in qua Doctores conveniunt (*num.* 385.) rectius fuisset posita ante istam, de qua maxime controvertitur. Statum controversiæ clare descripsimus N. 384. & duob. seq. Sententiam itidem contrariam sententiæ Auctoris locavimus suo in lumine N. 386. usque ad 389. Lector utramque expendat, & quam maturo examine vero proximiorem deprehenderit, eam tueatur.

eat; sed hoc fit per accidens, seu ex privilegio, non ex natura rei.

Obj. 2. Actus internus & actus externus mali diversis præceptis prohibentur, nempe externus prohibetur sexto, *non mœchaberis*; & internus nono, *non concupisces*.

Resp. Illa præcepta non sunt stricte ac proprie diversa. Nam idem ex eodem motivo vetant, cum hoc solo discrimine, quod sextum vetet explicite actum externum, & implicite internum: nonum vero vetet & explicite actum internum, & implicite externum.

Obj. 3. Si actus internus per se non augeret malitiam actus interni, non esset obligatio confitendi actum externum. Falsum conseq. ergo.

Resp. (1) Neg. seq. maj. Tum quia actus externus facit cum actu interno unum actum moralem complectum, & unum peccatum totale. Tum quia sine confessione actus externi non satis declaratur actus interni efficacia, intensio, extensio, & duratio, ac proinde tota ejus gravitas non satis innotescit. Præterea actus externus est obnoxius scandalo, censuris, irregularitati, restitutioni, & variis obligationibus, quibus immunis est actus mere internus. Unde sine actus externi declaratione Confessarius non satis cognosceret statum pœnitentis, ejus obligationes, & qualitatem satisfactionum præscribendarum: proindeque non posset, ut par est, officio suo fungi.

Obj. 4. Assertio nostra tollit studium ac curam bonorum operum exteriorum, & metum ac fugam malorum operum externorum.

Resp. Neg. Quia si non exerceantur bona opera externa, cum facultas adest; tunc actus internus non est efficax, sed est mera velleitas, quæ sane non habet meritum, quod habet voluntas efficax. Præterea bonum opus externum plerumque auget per accidens meritum, & sæpe præcipitur a Deo, ut eleemosynæ largitio. Opus vero externum malum prohibetur a Deo, & plerumque auget per accidens malitiam actus interni.

His adde quod actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam ædificationem parit, quandoque gratiam confert, ut sacramentum & martyrium. Si vero malus est, plura affert incommoda: nam parit scandalum, infamiam, restituendi obligationem &c. subjicitque pœnis ac censuris.

Dico 2. Actus externus sæpissime auget per accidens seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, a quo imperatur.

Prob. Quia sæpissime est occasio, cur augeatur bonitas vel malitia actus interni, vel diutius duret, aut multipliciter actus internus. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo, vel diutius continuatur propter longiorem temporis moram necessariam ad opus externum perficiendum, vel ob utramque caussam sæpius iteratur. (2)

TRACTATUS DE CONSCIENTIA.

NOta: Conscientia est judicium, dictans, quid in particulari sit licitum vel illicitum: agendum ut honestum, vel omittendum ut inhonestum. Sive est actus, quo intellectus judicat aliquid hic & nunc licitum esse vel illicitum; faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur judicium practicum, ut distinguatur a judicio, quo intellectus judicat aliquid in genere, seu abstrahendo a circumstantiis particularibus, esset licitum vel illicitum; verbi gratia contractum usurarium esse illicitum; nam conscientia versatur circa actionem in individuo, hoc est, cum omnibus suis circumstantiis consideratam.

Hinc conscientia differt a synderesi, ut actus ab habitu (3). Nam synderesis est habitus, seu cognitio habi-

(1) Quidquid sentiatur in ea Scholastica controversia, fatentur nunc Theologi omnes, in Sacramentali judicio aperiendum esse *externum* actum, quoties opere quis peccarit: hujus rei *quatuor* assignavimus caussas N. 389.

(2) Tractatus de humanis actibus perfecte absolvitur, ubi postquam declarata fuerunt cuncta, quæ ad moralem ipsorum honestatem pertinent, singulæ præterea dotes recensentur, quibus oportet eos præditos esse, ut media evadant proportionata promerendæ supernaturali beatitudini, summo Dei beneficio nobis propositæ instar ultimi finis. Sicuti enim, D. Augustin. monente (*tractat. 45. in Joan.*) *ad hoc debet unicuique prodesse bene vivere, ut detur illi semper vivere*; ita quidnam facto opus sit, ut & bene, & semper vivere possimus, exploratum nobis esse maxime decet. Porro ex duobus illis secundum nos præstitimus N. 394. & seq. usque ad finem Dissertationis, quod quidem Auctor hoc loco idcirco omittit, quia in Tractatu Dogmatico *de Justificatione* id jam executus est.

(3) Finge hominem apprime doctum, simulque perturbatione aliqua mentis actum in transversum, qui serio censeat necessariam suimet evitationem ad extinguendum noxiæ libidinis æstum (ut fertur de Origine Adamantio) vel internecionem ad sese exinaniendum coram Deo (ut nuper de Italo quodam accepimus, qui venarum incisione cum in finem se confecit, sicuti relicta ab ipso schedula indicabat): subinde tamen neutrum pertentet ob metum domesticorum, seu alias ob caussas. Jam is virilitatem, aut vitam servando aget contra *conscientiam*, hoc est, contra judicium paullo ante *a se* formatum; non autem contra synderesim, quoniam juxta S. Augustin. (*lib. 7. de Lib. Arbitr. cap. 16.*) *in naturali judicatoria regulas retinet & veras, & incommutabiles*: sive habitu callet, ut ait Angelicus (*1. part. quæst. 79. art. 12. & 1. 2. quæst. 94. art. 1.*) *principia operabilium*; *seu præcepta legis naturalis*, *circa quæ non contingit errare*. Synderesis igitur & conscientia valde differunt inter se. Hinc verissime scriptum ab Henrico Gandav. 1. (*Quodl. 2. quæst. 18. videmus sæpius habentes majorem operandi*

moti-

habitualis primorum Principiorum moralium, qualia sunt: *Bonum faciendum: Peccatum fugiendum. Deus colendus, & amandus; Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum, &c.* Conscientia autem est judicium applicans principium morale alicui actioni particulari, verbi gratia *Non debeo huic homini inferre hoc damnum, &c.*

Conscientia dividitur (1) in veram seu rectam & erroneam; certam & incertam; probabilem & improbabilem; scrupulosam & laxam; perplexam & dubiam, quamvis hæc non sit proprie conscientia.

CAPUT PRIMUM.

De conscientia vera seu recta, erronea & perplexa.

NOta. Conscientia vera seu recta, est ea, quæ dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum, bonum aut malum, quod re vera tale est in se. Erronea seu falsa est; quæ dictat esse hic & nunc licitum vel illicitum, bonum vel malum, quod reipsa tale non est. Hæc duplex est; alia erronea vincibiliter, seu ex errore, qui depelli potuit, aut debuit; alia erronea invincibiliter, seu ex errore, qui depelli non potuit, aut non debuit.

Quæst. I. *An tenemur sequi conscientiam veram ac rectam (2); dictantem aliquid præceptum vel vetitum esse?*

Resp. Affirmat. Quia dictat esse faciendum, vel omittendum id quod Lex æterna præscribit faciendum vel omittendum esse hic & nunc, seu in talibus circumstantiis. Quare qui contra conscientiam rectam agit, peccat: quia agit contra Legem divinam intimatam per dictamen rectæ rationis.

Porro, an conscientia recta, ac vera dici debeat proxima regula actuum humanorum, an duntaxat intimatio talis regulæ, quæ sit tantum lex, seu præceptum, non refert ad praxin. (3)

Quæst. II. *An & quale peccatum sit agere contra conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Actio vel omissio contra conscientiam sive vincibiliter, sive invincibiliter erroneam, dictantem

---

notitiam, minorem habere operandi conscientia, quia nempe eodem Angelico (*Quæst. 17. de Conscientia art. 2. ad 1.*) *conscientia addit supra scientiam applicationem scientiæ ad actum particularem, & in ipsa applicatione potest esse error, quamvis in scientia error non sit.* Hoc palam cernere est in Legis doctore, qui *abominatur idola, & sacrilegium facit*, quemadmodum Apostolus (*ad Roman. cap. 2.*) arguit.

(1) Quotquot apud Morales nominantur *Conscientiæ* species, perspicuitatis gratia possunt concludi *quadruplici* diversa divisione. Prima respicit *tempus* aut præcedens, aut subsequens actionem; atque complectitur conscientiam *Antecedentem*, quæ dictat quid sit agendum, priusquam actio producatur; & *Consequentem*, quæ dictat quid jam egimus, soletque pro qualitate aut bene, aut male factorum vocari nunc *remorsus conscientiæ*, nunc *testimonium bonæ conscientiæ*. Utramque accurate describit Angelicus (*quæst. 17. de conscientia artic. 1. in C. prop. fin.*) prior tamen sola est, quæ ad præsentem scopum facit. Secunda *obligationem legis*, dirigentis actiones instar normæ; sub quo respectu conscientia vel est *Præcipiens* seu *Prohibens*, hoc est, dictans aliquid ex præcepto faciendum, seu omittendum, vel *Consulens*, hoc est, dictans quidpiam agendum dumtaxat ex consilio; vel *Permittens*, hoc est dictans aliquid nec præceptum esse, nec prohibitum, sed mere permissum. Duæ priores impræsentiarum maxime considerantur. Tertia *objectum actionum*: juxta quam conscientia dispescitur in *Rectam*, quæ dictat aliquid, prout revera est, honestum, vel inhonestum esse; & *Erroneam*, quæ dictat aliquid esse honestum, aut inhonestum, secus ac reapse sit. Quarta *dispositionem agentis*. & ad hanc referuntur sequentes conscientiæ species passim a Scriptoribus designatæ, nempe *Certa*, *Opinativa*, seu *Probabilis*, *Dubia*, *Suspiciosa*, *Perplexa*, & *scrupulosa*.

(2) Conscientia, quam in divisionibus mox assignatis diximus *erroneam*, eadem est ac *falsa*. Sed non e converso conscientia *vera* semper censenda eadem ac *recta* erroneæ opposita. Siquidem ut vocetur proprie recta, non satis est, si dictet faciendum, aut omittendum, quod est reapse honestum, aut inhonestum: sed requiritur præterea, ut hoc dictamen eliciatur juxta prudentiæ regulas. Sic exempli causa conscientia Prætoris neci adjudicantis hominem valde nefarium, ac nedum, uti ajunt, vel confessum, vel convictum, est quidem vera objective, sed non formaliter seu subjective, adeoque non recta: quia nimirum formata præter juris ordinem inviolate servandum in hujusmodi negotio. Hinc nec frustra, nec inutiliter disquiritur, utrum qui in moralibus Probabilismum seu fidam Cynosuram, sectatur, possit sibi blandiri de *recta* conscientia, quando etiam ei obtigeret, ut verum haberet.

(3) Nil equidem ad praxim moralem refert, quavis nomenclatione donetur conscientia: valde tamen præstat scire, quonam modo conscientia concurrat ad actionem humanam seu moralem. Nam ut series integra istius Tractatus monstrat, ex hujusmodi prænotione pendent argumenta fere omnia, quibus firmari solent communes theses de conscientia recta, erronea, aut cujusvis alterius speciei. Ut paucis hoc aperiamus cum Seraphico Doctore (*in 2. Sent. dist. 19. art. 1. quæst. 3.*) *conscientia est sicut præco Dei, & nuntius, & quod dicit, non mandat ex se, sed mandat quasi ex Deo, sicut præco, cum divulgat edictum Regis, & hinc est, quod conscientia habet virtutem ligandi.* Quare, ut hinc etiam ad ipsa nomina transeamus, presse loquendo, sola Dei *lex æterna*, sive *voluntas*, est norma morum, & *regula* honestatis. Sed hoc non impedit, quominus juxta communem loquendi consuetudinem, a qua citra peculiarem caussam non ita facile recedendum, donetur regulæ nomine ipsa quoque conscientia hominis, quatenus nempe homini proponit, & applicat supremam normam morum ipsius directivam. Unde invaluit vulgaris divisio duplicis regulæ, quarum una dicitur *remota & principalis*, estque in Deo: altera *proxima & instrumentalis*, estque in homine: propriis vocabulis illa vocatur *Lex*, de qua in seq. Tract. ista *Conscientia*, de qua in præsenti. Satis jam clarescit, quod N. 285. docuimus de lege æterna, & conscientia loquentes.

tem eam esse illicitam, est semper peccatum (1), quamvis ex se sit licita. *Ita omnes*. Constat 1. ex Rom. 14. *Qui autem discernit* (scilicet inter cibos, falso putans aliquos præ aliis adhuc esse a Deo vetitos) *si manducaverit, damnatus est, quia non est ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est*, idest, (interpretantur Patres & Concil. Gener. Later. IV. patetque ex contextu) omnis actio vel omissio, quæ non est ex dictamine conscientiæ, seu ex persuasione quod sit licita, peccatum est. At omnis actio, vel omissio, quæ est contra conscientiam, sive rectam, sive erroneam, non est ex persuasione quod sit licita. Ergo peccatum est.

2. Ex c. 13. de Restit. spoliat. *Quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam*.

3. Quia agens contra conscientiam erroneam vult peccatum, cum velit actionem vel omissionem, quam judicat esse peccatum. Nam esto, tale objectum non sit reipsa illicitum, sed licitum: at voluntas illud amplectendo consentit in objectum sibi propositum ut malum, ideoque in objectum malum; objectum enim voluntatis est bonum vel malum, non quomodocumque, sed prout ab intellectu proponitur. Item is reipsa, quantum in se est, sectatur malum, faciendo id quod putat esse malum. Præterea qui facit aliquid de se bonum, putans esse malum, in æstimatione prudenti censetur perinde velle malitiam, ac si actio illa esset reipsa de se mala; cum nolit abstinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conscientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem consensum & affectum ad id quod putatur malum etiam ex errore. (2)

Resp. 2. Peccatum, quod contra conscientiam erroneam agendo admittitur, habet eam speciem & gravitatem, quam quis ex errore judicat inesse actioni vel omissioni suæ. *Est communis sententia* (3). Quia is vult objectum, in quo talem speciem & gravitatem malitiæ apprendit; & sic vult, saltem interpretative, talem speciem & gravitatem malitiæ sibi ab intellectu propositam: habetque affectum ad pec-

(1) Ut quis agendo *contra* conscientiam erroneam dicatur peccare, prout fert thesis ista communis, multa debent concurrere, quæ si Confessarii præ oculis habeant, deprehendent Pœnitentes aliquos præsertim meticulosos sæpe ab ejusmodi peccato immunes esse, secus ac ipsis videatur. Requiritur 1. ut in agente sit vere *conscientia*, non mera anxietas, scrupulus, suspicio; hoc est ut determinate *judicet* apud semetipsum, ex. exu. piaculum esse accedere ad Eucharistiam non reperita Confessione: conscientia enim ex dictis est judicium intellectus, quo quis habitualem suam scientiam practicam applicat ad aliquem actum hic & nunc producendum. 2. ut conscientia non sit dumtaxat *consequens*, sed *antecedens* actum, de qua in nota 2. hujus Tract. Nam ex Angelico (*Lect. 2. in cap. 14. ad Rom.*) *Si aliquis post factum habet conscientiam erroneam, per quam credat id, quod est licitum, a se factum, fuisse peccatum, vel quod est veniale, fuisse mortale, non propter hoc efficitur quod est prius, vel peccatum, vel mortale; quia voluntas & actio non informantur ex apprehensione sequenti, sed ex præcedenti*. 3. ut conscientia, etiam antecedens actum, sit *præcipiens*, aut *prohibens*, non tantum *consulens*. Etenim sicuti peccatum non est agere contra consilium, secluso contemptu; ita nec peccatum est agere contra conscientiam pure consulentem. 4. ut actio vel omissio contra conscientiam erroneam, sit *libera*; cum ex Patribus (n. 149. 398.) nequeat esse peccatum, quod non fit libera voluntate, unde ex. exu. carceri mancipatus nullatenus peccat non audiendo Missam diebus festis, quidquid sibi falso persuadeat. 5. demum ut actio, vel omissio contingat eo tempore, quo nondum *depositus* sit conscientiæ error: nam intellectu ab ignorantia expurgato, sicuti tenemur errorem jam cognitum deserere, ita & agere contra pristinam erroneam conscientiam. Hinc commendandus Apostolus, qui factus Paulus passim annuntiabat Christum, ad cujus Ecclesiam persequendam, antea Saulus cum esset, arbitrabatur se religionis legi teneri.

(2) Thesis ab Auctore hactenus stabilita debet intelligi indefinita de rebus cujusvis generis: hoc est, sive sit bonum, aut indifferens id, quod erronea conscientia dictat omittendum tamquam malum, sive sit malum, quod eadem dictat faciendum, seu bonum. Unde ex. exu. Paterfamilias peræque peccat peccato, de quo nunc loquimur, sive non abstinendo a ludo prorsus innoxio, aut a necessario juramento, sive non occidendo uxorem in adulterio deprehensam; *quoties* ipse erronea conscientia credit omittenda duo priora ceu mala vetita; & faciendum posterius tamquam bonum sibi divinitus præscriptum, & *quamdiu* talis conscientiæ error insidet ejus menti. Perspicuas firmasque hujus generalis doctrinæ demonstrationes afferunt S. Bonavent. (*in 2. sent. dist. 39. artic. 1. quæst. 3.*) Henr. Gandavensis (*Quodl. 1. q. 18.*) S. Thom. (*Lect. 2. in cap. 14. ad Roman. & q. 17. de Conscientia art. 4.*) Quotquot autem obtendi possunt difficultates præsertim contra ligamen, ut dicitur, conscientiæ erroneæ, dictantis esse necessaria ad salutem, quæ sunt per se inhonesta: eæ facile evanescent, si duo perpendas, quæ ad hanc ipsam rem notavit Doctiss. Cornelius Mussus (*Com. in c. 14. ad Roman.*) *Primum, quod conscientia errans, licet divinæ legi contraria dictet, illa tamen contraria lege Dei dicit esse divina lege præscripta. Secundum, quod ille qui conscientiam errantem habet, credit illam rectam esse, aliter enim non erraret, & ita illi inhæret, non quatenus errans; sed quatenus recta: per se conscientiam sequens, & per accidens conscientiæ erratum, quia videlicet contingit conscientiam, quam putat rectam esse, errore teneri. Ex his duobus videbis apertissime, quod qui contra conscientiam errantem agit, quousque illa manet, peccat: quoniam, quantum in se est, habet voluntatem Legem Dei transgrediendi, quam servandam esse conscientia dictat, quæ ab illo recta, & non errans existimatur*. Hactenus Franciscanus Præsul.

(3) Hujus, & aliarum, quæ deinceps occurrunt, quæstionum incidentium resolutio radices agit in eo Angelici textu, qui est instar canonis in Morali Facultate receptū (*Lect. 2. in c. 14. ad Roman.*) *Actus judicantur secundum voluntatem agentium, voluntas autem movetur a re apprehensa; unde in id voluntas tendit, quod ei ut apprehensa repræsentat; & secundum hoc qualificatur vel specificatur actio*.

ad peccatum talis speciei & gravitatis; cum voluntas feratur in malum prout concipitur. Brevius: is vult peccatum committere, quale esse conscientia dictat.

Hinc peccat mortaliter contra temperantiam, qui falso putat tali die esse jejunium, non jejunat; contra justitiam, qui non restituit id quod falso putat non esse suum; contra charitatem, qui falso judicans se debere mentiri ad servandam vitam proximi, non mentitur. Supple semper, nisi deponat prudenter hanc conscientiam erroneam.

Nota. Licet is qui contra conscientiam erroneam agit, periode peccet, ac alter qui contra rectam, non incurrit tamen easdem pœnas humanas, ac censuras; quia hæ non imponuntur nisi transgressoribus legis veræ, non autem putatitiæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falso putat esse prohibitum sub tali censura, nec qui percutit laicum, putans esse clericum.

Resp. 3. Qui facit quod falso putat esse illicitum, non distinguens an veniale, an mortale sit, peccat mortaliter: tum quia vult objectum illud, etiam esset mortaliter malum, & sic vult saltem interpretative peccatum mortale committere: tum quia se exponit morali periculo peccandi graviter, spectata sua mente. *Ita Azor, Vasquez, Sanchez*, (1) &c. Quod si apprehendat (2) peccatum in genere tantum & non in ulla specie, peccat contra charitatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offensam Dei, & malum peccantis.

Quæst. III. *An liceat agere secundum conscientiam erroneam*?

Resp. 1. Si sit invincibiliter erronea, non solum licet huic obsequi, quia ignorantia invincibilis excusat a peccato, cum tollat omne voluntarium circa malum: sed etiam tenemur eam sequi in iis, quæ dictat esse præcepta, vel prohibita. Quia alioquin, cum ipsa deponi nequeat, ageremus contra illam; quod non licet, uti dixi.

Non tamen est proprie regula morum, nec proprie obligat; cum non sit legis veræ intimatio. Sed tenemur sequi talem conscientiam, quia non possumus aliter peccatum vitare: cum deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. (3) Hinc sequitur quod aliquis possit necessario peccare, v. g. in hoc casu: Mulier gerens curam infirmi die festo, putat ex errore invincibili se peccare, si omittat sacrum, & si deserat infirmum, nec potest tunc errorem suum deponere; unde utrumvis agat, aget contra conscientiam, & sic necessario peccabit.

Resp. 1. In hoc casu non erit libera moraliter, ideoque non peccabit, modo eligat id quod minus malum esse judicat. Quamvis enim possit ex duobus illis alterutrum eligere, non est tamen libera ad non agendum contra conscientiam, cum, utravis parte electa, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit.

Resp. 2. Nunquam licet agere secundum conscientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid esse licitum; quia fieret culpabiliter aliquid illicitum: cum ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excuset a peccato, & id quod ex ea fit, sit saltem indirecte voluntarium. Neque etiam licet agere contra eam, ut modo dixi, sed ipsa deponi debet. (4)

Hinc si quis ex errore vincibili judicet se debere furari, ut subveniat egeno non laboranti extrema necessitate, peccat contra justitiam, si furetur; quia furtum est vetitum, & ei voluntarium est ut malum in causa, nempe in negligentia inquirendi veritatem. Si vero non furetur, peccat contra charitatem: quia

non

---

(1) Longe ante omnes D. Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.) ex communi priscorum Doctorum sensu scripsit, *B. Th. & alii dicunt, quod ille qui agit id, de quo est dubium, utrum sit mortale vel non, peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortalis*.

(2) Appendix ista immediate subjicienda superiori corollario secundæ Resolutionis, cum ille sit proprius ipsius locus. Porro peccatum, quod in tali hypothesi confusæ, & indefinitæ apprehensionis Auctor docet esse contra virtutem charitatis, alii volunt esse speciei *innominatæ*, oppositumque generali Divino præcepto: *Declina a malo*.

(3) Objectio accommodatius urgetur adversus sequentem alteram Resolutionem præsentis Quæstionis: quippe de conscientia solum erronea *vincibiliter* statuitur, non licere operari vel *contra*, vel *juxta* ipsam, ex quo videtur sequi, hominem ea affectum necessario peccaturum, utramlibet eligat contradictionis partem. Solvitur autem illhæc objectio dicendo, nequaquam hoc absurdum emergere in casu seu *vincibiliter* seu *invincibiliter* erroneæ conscientiæ, sed tantummodo consequi, quod homo possit interdum fieri *perplexus*. Porro ex Angelico (*Lect. 1. in c. 4. ad Gal. & 1. in c. 14. ad Rom.* (*nihil prohibet aliquem esse perplexum aliquo supposito, seu secundum quid. licet nullus sit perplexus simpliciter. Sicut sacerdos fornicarius, sive celebret Missam, sive non celebret quando debet ex officio, peccat mortaliter; non tamen est perplexus simpliciter, quia potest peccatum dimittere, & celebrare. Et simpliciter potest aliquis conscientiam erroneam dimittere, & a peccato abstinere*.

(4) Legitima consecutio. Si enim conscientia *vincibiliter* erronea permanente, neque *contra*, neque *secundum* ipsam agere licet, omnino reliquum est, ut homo, cui necessaria aliqua proxima & intima regula agendi applicativa Legis æternæ, teneatur quoad potest illam deponere. Unde Seraphicus (*in 2. sent. dist. 39. art. 1. q. 3.*) dicit, talem conscientiam *ligare ad se deponendam*, ad discrimen alterius conscientiæ, *quæ ligat ad faciendum* cujusmodi est non solum recta, sed etiam invincibiliter erronea. Hæc namque, cum nequeat ulla morali diligentia depelli, perinde se habet juxta prudentem operantis æstimationem, ac si esset revera recta; adeoque ipsam, perinde ac rectam, operando sequi debet. Quamvis autem utraque liget ad faciendum, duplici tamen ex capite altera ab altera secernitur ex Angelico (*q. 17. de Conscientia art. 4.*) Primum quia *recta ligat absolute, & in omnem eventum, sed erronea non ligat, nisi secundum quid, & sub conditione*. Secundum quia *recta ligat per se, erronea autem per accidens*. Quæ duo discriminis capita S. Doctor ibidem pluribus declarat.

non agit id quod lege charitatis præceptum esse existimat. Quare talis conscientia deponi debet prudenter, rem pro ejus gravitate diligentee perpendendo, pios & peritos consulendo, praxim timoratorum attendendo &c. Quod si error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. gr. si non possis veritatem per te invenire, nec adsit peritior quem consulas; tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantiæ, & eligere eam partem in qua putas esse minus mali; & sic excusaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error a vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cum ejus caussa fuerit retractata, & facias jam quod in te est ut non pecces. Teneris tamen resarcire damnum illatum: nam retractio culpæ non facit ut non fuerit libere posita caussa damni, neque ut damnum ex ea non sit secutum, & sic non tollit obligationem illud restituendi, necessario annexam injuriæ damnosæ.

Quæst. IX. *Quid est conscientia perplexa?*

Resp. Est judicium practicum, dictans esse peccatum, sive actus hic & nunc fiat, omittatur; v. g. sive mentiaris, ad impediendum homicidium, sive non mentiaris. Cum hoc judicium sit erroneum, deponi debet; nam quisque tenetur adhibere medium necessarium ad vitandum illud; quo putat Deum offendi. Quod si deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minus malum, puta mendacium in allata hypothesi, ex can. *Duo mala*, dist. 13. Non enim peccat, qui facit quod in se est ad vitandum peccatum. Quod si eligas id quod apparet majus malum, peccas secundum quantitatem excessus apprehensi; nam hunc excessum libere eligis. Si utraque par appareat æque mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate sufficiente ad peccandum imputabiliter. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat se peccare omissione sacri, quod audire vellet, sed non potest; quia hæc omissio non est ei voluntaria, nec libera. V. Dissert. Proœmial. n. 313. item & superius n. 235. 236.

CAPUT II.

De Conscientia certa & dubia.

NOta. Conscientia certa est actus, quo intellectus prudenter & firmiter, seu absque dubio & formidine falsitatis saltem rationabili, judicat aliquid hic & nunc esse licitum vel illicitum. Incerta vero est actus, quo intellectus sic judicat aliquid esse licitum vel illicitum, ut simul judicet rem forte aliter se habere. Dixi, *prudenter*: nam certitudo duo dicit, nempe prudentiam, & firmitatem adhæsionis; & firmitas sine prudentia non est certitudo, sed pertinacia. Quare conscientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem, & formidinem oppositi: alioqui non haberet firmitatem prudentem.

Quæst. I. *An ad non peccandum requiratur judicium certum de honestate seu liceitate actus vel omissionis?*

Resp. Requiritur tale judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. *Ita communiter, immo forte nullus quoad rem hanc dissentit.* Prob. 1. Ex Eccl. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile*, hoc est firmum & prudens judicium de honestate actus, qui eligitur. Et ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Ubi per fidem intelligitur certa persuasio.

2. Quia conscientia recta est actus prudentiæ, qui debet esse saltem moraliter certus de veritate, cum prudentia sit virtus intellectualis, & ex Aristotele sit habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ sunt homini bona atque mala, ut hæc scilicet respuantur, & illa eligantur. 3. Quia operans sine tali judicio moraliter certo, actionem suam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde spectato suo conceptu, se exponit morali periculo peccandi formaliter seu imputabiliter. 4. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excusetur a peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non est ex fide, peccatum est*. Rom. 14. At nulla fides potest esse bona, seu sufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddit operantem saltem moraliter certum se non peccare: nam si fides, seu persuasio quod non peccet, sit solum probabilis, illa potest reipsa falsificari, & homo non solum reipsa; sed etiam quantum ipsemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non solum reipsa, sed etiam quantum ad existimationem operantis, falsificari potest. Impossibile autem est hominem bona fide, seu fide ad honestatem actionis sufficiente operantem, aut reipsa; aut secundum propriam existimationem peccare posse. Ergo fieri nequit ut bona fides, seu persuasio sufficiens ad honestatem actionis, sit judicium tantum probabile. Ergo necesse est, ut saltem moraliter certo judicet actionem, quam regulat, non esse peccaminosam.

Quæst. II. *Quid est dubium & quotuplex?*

Resp. Dubium est suspensio assensus, & dissensus inter utramque partem ob motiva pro utraque parte æque probabilia. Dico *ob motiva &c.* Nam dubium quod vocant negativum, consistens in suspensione mentis inter utramque partem contradictionis, ob carentiam motivorum pro utraque parte, non est proprie dubium, sed nescientia & ignorantia. Quod si mens in unam partem magis inclinet quam in alteram, absque tamen assensu, tum est suspensio. Hinc patet, 1. Dubium differre ab opinione; nam per hanc assentimur uni parti, in dubio vero mens suspensa manet inter assensum & dissensum. 2. Conscientiam dubiam non esse proprie conscientiam, cum dubium non sit dictamen seu judicium practicum; sed suspensio judicii circa bonitatem, & malitiam actus.

Resp. 2. Dubium aliud est juris, aliud facti. Dubium juris est dubium de lege seu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex est, nempe speculativum seu generale, quo dubitatur in genere, num aliquid sit licitum, an illicitum; & practicum seu particulare, quo dubitatur an actus aliquis hic & nunc cum omnibus suis circumstantiis sit licitus, necne: ut cum quis dubitat an contractus hic, quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, sit licitus.

Dubium facti est dubium circa aliquod factum, ut cum dubito an tale debitum persolverim, item an

hæc persona sit, v. g. consanguinea, an non; an cibi appositi sint caro, necne &c. Ex dubio facti sæpe oritur dubium juris, ut cum quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat an id præstare teneatur in tali dubio.

Quæst. III. *An sit peccatum agere vel omittere aliquid in dubio de malitia talis actus hic & nunc faciendi, vel ejus omissionis?*

Resp. Est peccatum ejusdem speciei & gravitatis, cujus est peccatum, de quo dubitatur, quamvis id secundum se sit licitum. *Ita omnes.* Constat 1. ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide*, hoc est, ex persuasione quod sit licitum, *peccatum est*. At Actio, (idem dic de omissione) quæ fit in dubio de ejus malitia, non est ex fide, seu ex persuasione quod sit licita; ut patet. Ergo peccatum est. 2. Agens in dubio, vult saltem interpretative malitiam peccati, de qua dubitat, eo ipso enim æque vult actum, sive sit peccatum, sive non. 3. Qui se exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem specie & gravitate peccati, cujus periculo se exponit, juxta illud Eccl. 3. *Qui amat periculum, in illo peribit.* At agens in tali dubio, exponit se periculo faciendi peccatum, de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit; nam id agit, quod, spectato suo conceptu, tam potest esse illicitum quam licitum; nec habet determinatum judicium, quod operatio sua sit licita potius quam illicita. Idque Ethnici solo lumine naturali norunt. Sic enim Cic. l. 1. de Off. ait: *Bene præcipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum* (1)

Quæst. IV. *Quomodo formanda est conscientia in dubiis?*

Resp. Tum quisque tenetur 1. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & possibilem pro rei gravitate, & loci ac personæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem, ne impediatur lumen veritatis; affectum omnem pravum deponendo; cupiditates quæ mentem obcæcant; cohibendo; probos ac peritos consulendo; praxim timoratorum et proborum attendendo; rationes utrinque, & rem pro materiæ gravitate ex solo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quisque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter investigare, ne imprudenter agat, seque periculo peccandi exponat.

2. In dubio post diligentiam debitam adhibitam quisque tenetur se prudenter resolvere: ideoque non per solum affectum, sed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc se exponet periculo peccandi; nam voluntas est potentia cæca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectus.

3. Quod si pro utraque parte æqualis stet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur sequi partem tutiorem, hoc est, quam sequendo nullum est periculum agendi contra ullam legem juxta regulam juris: *In dubio tutior pars eligenda est*: alioquin se exponit periculo peccandi. Licet tamen sequi partem minus tutam; modo sit longe probabilior altera, ut infra dicam, (2)

C A-

(1) Quod de conscientia erronea monuimus nota 3. qu. 2. præced. cap. id ipsum applicandum etiam dubiæ. Scilicet non statim ac quævis ambiguitas, timor, anxietas agentem pulsent, locum habet præsens Auctoris resolutio; sed omnino conscientia practica dubia requiritur eo modo, quo hæc potest dici conscientia. Nimirum opus est, ut homo, antequam se comparet ad quidpiem hic & nunc agendum, rebus perpensis sentiat, suspendendum esse actum erga utrumque extremum ob æquilibrium contrariarum rationum, vel si agendi immineat necessitas, nonnisi tali eua tali modo agendum, & nihilominus temere & inconsulto actionem subinde aggrediatur, vel secus quam oportet, agat. Apposite Seraphicus (*Comp. Theol. Verit. lib. 2. c. 52.*) *Nota, quod aliud est conscientia, aliud timor conscientiæ: tunc enim est conscientia, quando quis sententialiter judicat aliquid esse faciendum, vel vitandum; & contra talem conscientiam facere, etiamsi sit erronea, peccatum est. Sed contra timorem conscientiæ facere, non semper est peccatum; quia talis timor non est semper ex definitiva sententia rationis, per quam judicat se teneri ad aliquid; sed ex eo quod vacillat inter dubia, nesciens quid, sit melius, vel ad quid teneatur potius, cum tamen non omitteret quidquid sciret esse placitum Divinæ voluntati.* Ex hinc ergo solamen capere possunt multi Deum timentes, ubi coangustantur ejusmodi conscientiæ timoribus, mentisque ambiguitatibus.

(2) Hæc porro sunt, quæ accurate distinguenda, ac sedulo observanda existimo in proposita gravissima materia de Conscientia *certa*, & *dubia*. 1. quid sit proprie *dubium morale*? 2. quotuplex sit *formido* adnexa opinioni; seu probabili assensui? 3. quænam sint species *certitudinis*, afficientis humanas cognitiones? 4. quæ sit genuina definitio conscientiæ *prudenter certæ*, ac dubiæ? 5. qualis conscientia dicenda sit inesse homini constituto in *æquilibrio* duarum opinionum contrariarum? 6. quomodo sese gerere debeat juxta *prudentiæ* leges, quotiescumque in eo rerum statu prematur agendi necessitate?

Resp. ad 1. Dubium seu Dubitatio, ut scribit Seraphicus (*in 3. sent. dist. 17. dub. 2.*) *proprie dicit indifferentiam judicii rationis respectu utriusque partis contradictionis; ita quod neutram præeligat alteri.* Hanc autem judicii indifferentiam, seu suspensionem assensus intellectualis, oriri ex eo, quod in utramque partem se offerant intellectui rationes æque ponderantes, proindeque dubium omno proprie dictum esse *propter* æqualia momenta utrinque occurrentia, constans & minime discrepans fuit semper doctorum hominum sensus, a quo cordatus nemo nunc divortium facere tentabit. Constat hoc in primis ex *Philosopho* (*lib. 1. Top. c. 9.*) *sunt autem problemata, & de quibus contrarii sunt syllogismi, dubitationem enim habent utrum sic se habeant, an non; eo quod de utrisque sunt rationes suasibiles.* Dein ex *Jurisconsultis*. Baldus (*in l. De fletu §. De testam.*) *Dubitatio est æqualitas contrariarum rationum.* Bartolus (*in l. Qui Romæ §. de Verb. Oblig.*) *Dubitabile est, ubi sunt consilia, & discordes Doctorum opiniones.* Præterea ex *Canonistis*, & *Theologis*. S. Antoninus (*1. par. Sum. tit. 3. l. 10. §. 10.*) *Sumitur proprie & stricte dubitatio, prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis declinat quis*

ad

CAPUT III.

De Conscientia scrupulosa.

Quæst. I. *QUid est scrupulus?*

Resp. Est opinio formidolosa peccati, ubi non est peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque angens: sive est actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti judicat cum anxietate aliquid hic & nunc esse præceptum, vel prohibitum. Laxa e contra est actus, quo intellectus, ob motivum leve seu insufficiens, judicat aliquid hic & nunc licitum esse, vel etiam bonum.

Quæst. II.

---

d unam, quam ad aliam. B. Angelus de Clavasio (*in Summ. ver.* Dubium) *Dubium est æqualitas rationem contrariarum secundum Philosophum.* Card. Paleotus (*de Sac. Consistor. Consult. p. 4. q. 4.*) *Aliquando rationes utrinque æquales se offerunt, ita ut animus non magis in unam, quam in alteram inclinet partem, & tunc oritur proprie dubitatio.* Prosp. Fagnanus, qui in peculiari tractatu *de opinione Probabili* in cap. *Ne innitaris* de Constitut. hoc ipsum longe pluribus testimoniis, ac rationibus (n. 125. usque ad 131.) ex professo demonstrat. Tandem ex *Jure Pontificio*, cui familiare est *dubiam* reputare materiam, *dubium* articulum & casum, ubi rationes vel attestationes pro utraque similiter parte militant. Id cernere est in triplici præsertim Decretali Innocentii III. nimirum *Fraternitatis tuæ*, tit. 15. de Frig. & Malef. lib. 4. *Significasti nobis*, tit. 12. de Homicidio Volunt. & Casual. lib. 5. *Illud Dominus*, tit. 27. de Clerico Excomm. minist. l. 5. atque alibi passim. Jam vero ex his omnibus evidens fit, plane operam ludere illos Theologos, qui cum sentiant in concursu contrariarum opinionum æque probabilium cuique licere alterutram pro arbitrio complecti, postmodum, ne ita sentiendo videantur convellere communem apud Morales doctrinam, qua statuitur peccatum esse operari in dubio, vel cum conscientia practice dubia, comminiscuntur (facta distinctione dubii *negativi*, & *positivi*) hujusmodi doctrinam accipiendam esse aut de negativo dumtaxat dubio, quod censent abesse, ubi nullæ prorsus pro utroque extremo apparent rationes, aut dubio positivo, quatenus leves dumtaxat præsefert rationes pro utroque extremo. Operam, inquam, plane ludunt, atque ex præjudicata dumtaxat opinione propria videntur assignare notionem dubii moralis, quæ cum unanimi apertaque totius antiquitatis doctrina minime cohæret. Sane ubi nulla utrinque occurrit ratio, proprie loquendo non tam dubium, quam mera ignorantia, sive nescientia est. Ubi autem leves dumtaxat occurrunt rationes, non est dubium vere *morale*, hoc est, rationabile & prudens; sed potius vana & inconsulta hæsitatio, adeoque ejicienda; ut liquet ex Innocent. III. (*lib. 5. Decr. tit. 39. de Sent. Excomm. cap. 44.* Inquisitioni) ubi conscientiam scrupulosam docet explodendam esse, utpote *conscientiam levis & temerariæ credulitatis*; & valde discretam a *probabili, & discreta credulitate*, sive a rationali, & prudenti dubitatione. Verum, ut vitilitigationes quæque evitentur, quocumque modo explicare lubeat *morale dubium*, semper inconcussum manet, quod facit ad præsentem scopum; scilicet dubitantem quovis dubio in tali versari dispositione, ut fluctuet æquilibris inter oppositam utramque partem, & quasi ligatus neutri possit assensum suum prudenter accommodare. Audiatur de hoc Angelicus (de Veritate qu. 14. art. 1.) Intelle„ctus noster respectu partium contradictionis se habet di„versimode; quandoque enim non magis inclinatur in u„nam, quam in aliam vel propter defectum moventium, „sicuti in problematibus, de quibus rationes non habemus (eo dubium, quod dicunt negativum) *vel propter apparentem æqualitatem earum, quæ movent ad utramque partem* (en dubium, quod nos vocamus positivum, proprieque morale); *Et ita est dubitantis dispositio, quæ fluctuat inter duas partes contradictionis.*

Resp. ad 2. Ex D. Bernardo (*lib. 5. de Consid. c. 2.*) *opinio certi nihil habet, verum per verisimilia quærit potius, quam apprehendit*; unde trita in Scholis definitione dici solet *assensus præstitus alicui rei cum formidine de opposito*. Porro duplex secernenda *Formido* opinionis, altera *Logica*; *Moralis* altera. Logica formido sita est in cognitione, qua intellectus apprehendit rem, quam opinatur, & per opinionem determinate judicat, ita esse, ut possit etiam esse aliter, ac ipse judicat; quia nimirum advertit, rationes illius partis, cujus habet assensum, non esse evidentes & decretorias, sed tantum probabiles. Moralis vero formido consistit in animi anxietate, & fluctuatione, per quam ob grave aliquod motivum timetur, ne actio sit mala, & prohibita. Prioris generis formido est *essentialis* opinioni absolute ac secundum se consideratæ: quippe opinio quatenus a fide, & scientia distinguitur, *sola se verisimilitudine tuetur* juxta prælaudatum Bernardum. Et tamen non excludit ab opinantis animo determinatum assensum unius partis, adeoque nec moralem certitudinem de honestate operationis. Contra vero formido posterioris generis est *accidentalis* ipsimet opinioni præcise in se spectatæ; immo, verius loquendo, impedimento est, ut ipsa opinio, quatenus determinatum denotat assensum, possit *prudenter* efformari: Siquidem ex Angelico (*lib. 3. Metaph. cap. 1.*) „Dubitatio de aliqua re „hoc modo se habet ad mentem, sicut vinculum corpora„le ad corpus, & eumdem effectum demonstrat .... Si„cut enim qui habet pedes ligatos, non potest in ante„riora procedere secundum viam corporalem; ita ille, qui „dubitat, quasi habens mentem ligatam, non potest ad „anteriora procedere secundum viam speculationis“. Idcirco moralem etiam certitudinem de honestate propositæ operationis in animum introire non patitur; nam juxta eumdem Angelicum (*in 3. sent. dist. 23. quæst. 2. artic. 2. quæst. 3.*) *certitudo nihil aliud est, quam determinatio intellectus ad unum.* Prospecta duplici ista formidine jam manifesta evadet distinctio opinionis *perfectæ*, & *imperfectæ* a quibusdam Scriptoribus memorata, videlicet imperfecta opinio non logicam tantum, sed & moralem formidinem adjunctam habet; perfecta vero logicam dumtaxat formidinem comprehendit. At merito quidem posteriori attribuitur nomen *perfectæ*, seu genuinæ; quoniam opinio simpliciter sumpta determinatum importat assensum erga rem aliquam, ut communis definitio ostendit.

Resp. ad 3. Prætermissa certitudine *Supernaturali*; quæ oritur ex Divina revelatione, & Christianæ fidei propria est; *Naturalis* certitudo dispescitur in *Metaphysicam*,

Quæst. II. *Quænam sunt causæ scrupulorum?*

Resp. Hæ, nimirum melancholia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta; ignorantia, superbia, mentis inconstantia vel pertinacia, pusillanimitas & dejectio animi, ob quam quis

ficam, *Mathematicam*, *&* *Moralem*. Moralis subdividitur in *totalem* seu *omnimodam*, atque in *non totalem* seu *secundum quid*: aut, si mavis, duplici saltem gradu constare dicenda est. Certitudo, quæ totalis est, seu in gradu perfecto, omnem prorsus formidinem, tum logicam, cum moralem saltem rationabilem pellit, proindeque assensum inducit non modo determinatum, sed & imperturbabilem: quia nimirum medio nititur, quod prudenter cogitando infallibile censetur, etsi humanum sit: ita exempli gratia novimus Hippocratem fuisse apud Græcos insignem medicum, Constantinopolim in Thracia existere. Certitudo autem, quæ est non totalis, seu in gradu imperfecto, formidinem propulsat, non quidem logicam, sed moralem dumtaxat, sumptam scilicet juxta mox dicta pro hæsitatione & dubitatione animi; adeoque assensum parit determinatum, at non undequaque firmum & constantem: quia nempe non evidenti, aut inconcusso nititur fundamento, sed tantum verosimili, quantumvis gravi, & prudentiæ regulis consono; sic exempli gratia mihi certum, perficiendis Sacramentis imparem esse eam Ministri intentionem, quæ ad purum putumque illorum ritum externum terminatur: habentes bona temporalia, tum naturæ tum statui superflua, divino præcepto constringi ad ea eroganda in pauperes vel soli necessitati communi obnoxios. Hinc porro patet, quonam sensu passim dicatur, hominem prudentem & cautum non vacare omni *gravi formidine* de inhonestate suarum actionum, quotiescumque *probabili* tantum judicio se determinat ad agendum in materia morum: Ea namque gravis formido est dumtaxat *logica* & *speculativa*, nihilque aliud præsefert, quam reflexam cognitionem de *non repugnantia* ad oppositum, quod agit, ac de *fallibilitate* mediorum, quibus ad opinandum movetur: quam utique concedunt omnes, inseparabilem esse ab assensu *opinativo*, prout a *scientifico* distinguitur. Ceterum *moralis & practica* minime est: quandoquidem ubi in individualibus agendi circumstantiis metus vere gravis de inhonestate actionis agentem pulsat, tunc fieri nequit, quin is in rationabilem dubitationem, & hæsitationem inducatur, quæ quemlibet determinatum assensum impedit, quousque non occurrat nova quædam ratio gravis, cujus vi possit dispelli ipsa mentis hæsitatio.

Resp. ad 4. Ex hactenus dictis pronum erit haurire genuinam, & accuratam descriptionem conscientiæ *certæ*, ac *dubiæ*. *Certa* conscientia est intellectus, sive rationis practicæ determinatum judicium, dictans quidpiam hic & nunc vel faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum: ita quidem ut ab illo aut omnem penitus errandi, peccandive rationabilem formidinem excludat, aut saltem quamlibet moralem dubitationem, & hæsitationem ex ipsa de re amoveat. Et hoc secundum pariter sufficere ad ingerendam animo moralem illam certitudinem quæ honesta operandi regula passim dicitur, necesse est fateatur quicumque Rigoristis renuit accenseri. Nam scribente D. Antonino (1. part. tit. 3. cap. 10. §. 10. in fin.) *non consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus* ut pridem notavit Aristoteles ibidem citatus, qui spectata varietate humanorum agibilium, quæ sunt Facultatis Ethicæ materia, idcirco inquit: *æque vitiosum est persuadentem quærere mathematicam, & moralem demonstrantem*. Exinde tamen cave, ne cum vulgo Moralium deceptus inferas nullam omnino rerum moralium dari demonstrationem, nullam scientiam, nullas regulas apodicticas: sed constare Ethicam totam meris conjecturis. Philosophus enim ibi non loquitur de principiis Ethicis aut de conclusionibus, quæ proxime vel propinquo ex iisdem principiis manant; & sæpe non minus necessariam, immo & evidentem obtinent veritatem: sed de talibus honestis, quæ singularia cum sint, atque circumstantiarum varietate impedita, lege certa definiri nequeunt, sed prudentum hominum judiciis arbitrandæ permittuntur, quibus corrigi sæpe res monet *legem ea parte, qua deficit ob universalitatem*, ut loquitur (*lib.* 5. *Ethic.* *cap.* 14.) idem Philosophus. Quæ porro vocatur conscientia *dubia*, ea proprie, atque in genere moris loquendo, non est ullum determinatum intellectus dictamen de re quapiam agenda, aut omittenda (adeoque nec veri nominis conscientia:) sed est potius mera ejusdem intellectus fluctuatio, anxietas, hæsitatio, ob apprehensas scilicet rationes probabiles, ad utramque contradictionis partem æqualiter, aut quasi æqualiter moventes; quæ intellectum sic ligant instar vinculi, ut nequeat procedere ad assensum alterutri parti prudenter præstandum, nisi aliunde determinetur ab aliquo diverso motivo, seu pondere lanci suspensæ injecto. *Dubitatio* enim juxta Angelicum (*in* 3. *sent. dist.* 17. *quæst.* 2. *art.* 4.) *primo & principaliter signat motum rationis supra utramque partem contradictionis, cum formidine determinandi alteram*.

Resp. ad 5. Jam, his præstructis, haruspice opus non erit, ut scias quali conscientia sit affectus homo, qui dum ad agendum se comparat, doctorum opiniones offendit utrinque pugnantes æqua ratione. Ut paucis ac vere dicatur, tunc conscientiam prorsus *nullam* habet, si sapit; quoniam contrariarum opinionum paritas judicantem ejus vim sic ligat, ut nequeat *prudenter* prodire in illum actum aut assentiendi, aut dissentiendi alterutri extremo. Nec enim intellectus humanus libertatem habet opinandi, ut libet; sed, potentia naturalis cum sit, cogitur se conformare objecto sibi proposito, quemadmodum ex Aristotele docuerunt semper Scholæ omnes. Unde quando res in se dubia est, aut saltem tamquam dubia apprehenditur, necesse est dubium & æquilibrem manere & ipsum intellectum sic apprehendentem; neque contingere ullatenus potest, ut in re dubia certus moraliter existat. Quare huc spectant repetiti illi apud Gratianum Canones (*cap.* Haboisse, *dist.* 33. *&c.* Grave, 11. *quæst.* 3. *&c.*) attestantes, *in re dubia sententiam certam ferri non posse*. At facta distinctione intellectus *speculativi*, & *practici*, inquies, ex dubio speculativo, seu in universali, quod ingerunt duæ contrariæ opiniones æque probabiles, non resultare necessario dubium practicum, & in particulari; quia videlicet homo *in praxi*, seu hic & nunc agendo, potest ob aliquam *rationem* sibi prudenter persuadere licitum esse, de quo antea in communi dubitabat, num tale foret. Exceptio ista, Adversariorum ceteroquin ore trita, non nisi desperatissimum perfugium est, quod sic osten-

quis nescit timores vanos contemnere; conversatio cum scrupulosis; suggestio dæmonis, ut bonum spirituale hominis impediat, & a perfectione vel salute tamquam nimis ardua, immo & impossibili deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo gloriæ, & proximo utilia, &c.

Quæst.

---

ostenditur, Ex Angelico (1. part. quæst. 97. artic. 11.) *Intellectus practicus, & speculativus non sunt diversæ potentiæ; quia; ut dicitur ab Aristotele in 3. de Anim. intellectus speculativus per extensionem fit practicus, una autem potentia non mutatur in aliam . . . . solo fine speculativus differt a practico*: quia nempe *speculativus quod apprehendit, ordinat ad solam veritatis considerationem, practicus vero quod apprehendit, ordinat ad opus*. Ergo, cum rationes universales non distinguuntur a singularibus, sed eas implicite in se contineant, omnino implicat in præsenti negotio intellectum practicum discordare a speculativo. Idcirco si homo exempli gratia speculative considerans contractum aliquem, vere dubius existit de illius honestate ob contraria Doctorum placita, necesse est similiter dubius permaneat etiam practice, dum nihilominus statuit illum hic & nunc inire. Tunc solum dubio speculativo succedere potest practica certitudo moralis, quoties in praxi *peculiaris* aliqua circumstantia intervenit, rem extrahens ab illa ratione communi, sub qua prius speculative considerabatur: uti patet exempli gratia de milite theorice dubitante de justitia belli, quem a statu dubitationis practicæ eximit proprii Regis imperium ad bellandum perurgens: quia nempe Superiorum mandata, quibus subditos obtemperare Deus jubet, rei præceptæ novum affundunt probabilitatis gradum eo ipso, quod certo non constat eamdem morum honestati, aut Divinis legibus adversari. Hinc S. Bernardinus Senensis ex communi veterum Canonistarum, & Summistarum sensu scripsit (Tom. 3. *Dialogo de Obedientia* §. Primus limes) *in rebus per se malis non est obediendum. Sciendum tamen, quod ubi subditus rationabiliter dubitat, an quod præcipitur, sit peccatum necne; tunc profecto obedire debet, juxta Augustinum in cap. quid culpatur in bello*: de quo Gratianum (*can. 21. quæst. 1. cap. 4.* consule) Jam vero, vir bone, da gloriam Deo, & manifesta *peculiarem illam rationem*, quæ in casu nostro facit, ut homo speculative dubius in bivio opinionum æque probabilium possit in praxi *prudenter* se determinare ad alterutram amplectendam. Fundaturne ista ratio in *probabilitate*, aut in *securitate* opinionis eligendæ? At contrariarum opinionum *æqualis probabilitas* ipsum enascentis dubii caput est. Securitas autem, quam præsefert una earum opinionum, quæ dicitur *magis tuta*, seu *favens legi*, minime te attrahit; quippe mordicus inficiaris (reclamante licet Jure Canonico, & tota retro Antiquitate) præceptum extare eligendi in dubiis opinionem tutiorem. Ubinam ergo latet ratio illa? *In judicio reflexo*, inquis, quo scilicet actioni proximus serio mihi persuadeo, optionem meam esse alterutram sequi opinionem; quodcumque ferveat speculativum Doctorum dissidium circa utramque. Capio. At quæ hæc insolens philosophandi methodus, ut postquam & evidenti ratione, & ineluctabili auctoritate instructus agnovisti, aut ab utroque extremo abstinendum, aut nonnisi tutiori adhærendum esse, adhuc tibi blandiaris, reflexi cujuspiam judicii adminiculo posse te ad libitum eligere alterutrum promiscue extremum? Quænam sunt fulcra hujusce judicii? An novæ prorsus rationes, quas in disputationis decursu ex industria subticuisti; vel potius eædem ipsæ; quas abs te jam propositas, majori contrariarum pondere enervatas subinde perspexisti? Ut ut sit, magnopere mirandum, quod nec Romanis Pontificibus, Sacrisque Urbis Congregationibus, nec Canonistis aut Theologis superiorum ætatum tale judicium unquam in mentem venerit. Rem igitur, quæso, maturius expendes simulque momento ejus, quod olim Philonides Atheniensis apud Stobæum edixit, *quam valde pulcrum est vere vincere jure*.

Resp. ad 6. Hæc cum sint, jam nequis amplius in consultationem venire, quidnam faciendum sit homini fluctuanti inter contrarias opiniones æque ponderantes. *In dubiis semitam debere nos eligere tutiorem*, passim clamant Sacri Canones, hunc ipsum ad rem allegati, atque adversus sinistras interpretationes vindicati a Clar. Fagnano (*num. 171. & seq. Tract. superius jam cit.*) Scite propterea eorumdem peritissimus Card. Brancatus de Laurea (*in 3. sent. tom. 2. dist. 11. num. 241.*) resolvit *Quando opinio est dubia, nempe cum est æqualis ponderis cum alia, prudentia dictat, vel neutram eligendam, vel tutiorem, si oportet operari*. Et hæc quidem semper fuit concors veterum Magistrorum assertio, uti patet ex Alexandro Alensi, D. Bonaventura, Scoto, ut reliquos reticeam. Primus namque sic ait (*part. 2. Summ. quæst. 112. memb. 8. cap. 5.*) *Quæritur de illo, qui dubitat de aliquo contractu, utrum sit simoniacus nec ne, eo quod quidam Jurisperiti dicunt esse simoniacum, quidam non. Quid ergo faciendum est, cum ignorat? Ad quod resp. quod abstinendum est ab hujusmodi contractu, ne committat se discrimini; melius enim est, ut incidat in damnum temporale, quam in damnum spirituale*. Secundus (*in 2. sent. dist. 24. part. 2. art. 2. quæst. 2.*) loquens de homine habente sensualem delectationem cum cognitione periculi, sed absque consensu, eamque non repellente, inquit, *Tunc dicunt Magistri, quod peccat mortaliter, quia quamvis non sit ibi consensus verus, est tamen ibi consensus interpretativus . . . Hoc tamen non est usquequaque certum; negant enim aliqui esse mortale in negligentia reprimendi, ubi est displicentia, quantumcumque quis periculum advertat. Sed tamen securior via tenenda est, quidquid sit rei veritas*. Id ipsum inculcat Sacerdoti Confessario (*in 4. sent. dist. 17. part. 3. dub. 3.*) ubi agitur de discernendo inter perplexitates peccatorum: *In talibus debet securiorem viam semper eligere, & sapientes consulere*. Tertius (*quæst. 2. Prol. in fin.*) hæc habet: *Si objicitur, multa in actionibus humanis sunt dubia, utrum sint peccata mortalia, etiam suppositis omnibus doctrinis Doctorum, & Expositorum. Resp. non est dubia via salutis simpliciter, quia in talibus tamquam a periculosis debet homo sibi cavere, ne, dum se exponit periculo, incidat in peccatum. Quasi si noluerit quærere salutem, sed non curando exponat se periculo, ubi forte actus de genere suo non est peccatum mortale, tamen peccabit mortaliter, se tali periculo exponendo*. Ubi vero agendi necessitas non includat, hoc alterum suadet (*in 3. sent. dist. 35. quæst. 1.*) *quando in moralibus sunt altercationes de aliquo peccato, quando primo est mortale, ut si unus peritus in scientia dicat, quod non licet sic mercari, & alius dicat, quod licet; tutius est non procedere nec sic, nec sic, sed expectare quousque*

que

sacrum die non festo omittit, non peccat præcise quia omittit sacrum, sed quia illud omittit ex fine non honesto, puta ex acedia, negligentia, & ut genio indulgeat: nam si ex fine honesto omittat, puta ut ægro opituletur, tunc omissio facti bona est.

Obj. 4. Dantur actus aliqui, qui neque meritorii, neque demeritorii sunt. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Nego conseq. Quia ut actio sit meritoria vitæ æternæ, non sufficit quod sit bona moraliter seu honesta, sed insuper fieri debet ex motivo supernaturali & in statu gratiæ.

Obj. 6. Concil. Constantiense damnavit hanc propositionem Joannis Hus, nempe quod omnia humana opera sint vel virtuosa, vel vitiosa. Ergo dantur aliqua indifferentia.

Resp. Damnavit, quod omnia opera sint virtuosa vel vitiosa ex parte subjecti seu agentis, non vero ex parte finis. Concil. Constantiense hanc propositionem damnavit tantum in sensu illius Hæretici & propter rationem ab illo illatam, petitam scilicet ex parte subjecti & agentis: quia (inquiebat) quidquid agit peccator, peccatum est: & quidquid agit homo virtuosus, virtutis opus est; ut patet ex ipsa integra propositione his verbis expressa: *Divisio immediata humanorum operum est, quod sint vel virtuosa, vel vitiosa, quia si homo est vitiosus, & agat quidquam, tunc agit vitiose; & si est virtuosus, & agat quidquam, tunc agit virtuose. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale, inficit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.*

ARTICULUS VI. (1)

Utrum actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam?

DICO. Ex actibus externis alii habent bonitatem intrinsecam, alii malitiam intrinsecam, alii demum neutram habent.

Prob. Nam alii ex se habent conformitatem & convenientiam cum natura rationali, vi cujus possunt ab ea decenter appeti & imperari, ut solutio debiti: alii ex se habent difformitatem & disconvenientiam cum natura rationali, vi cujus nec appeti, nec imperari possunt nisi dedecenter, ut furtum, blasphemia: alii demum neutram ex se habent, ut deambulatio. unde dicuntur indifferentes ex objecto.

ARTICULUS VII.

Utrum actus externus augeat bonitatem vel malitiam formalem actus interni?

DICO 1. (2) Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem actus interni, a quo efficaciter imperatur.

Prob. 1. Ex Script. Genes. cap. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matthæi cap. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est in corde suo.* Ubi voluntas efficax pro facto reputatur: ac proinde tantam per se habet imputabilitatem ad laudem & præmium, si sit bona; vel ad vituperium, & pœnam, si sit mala.

2. Ex S. Augustin. in Psalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbitr. cap. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & eum potestas detur, facturum esse, non minus est reus, quam si in ipso facto deprehenderetur.*

3. Ratione duplici. Prima, quia actus externus nullam habet imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam a libertate actus interni a quo imperatur, cum a potentia necessaria immediate procedat, & non sit liber, nisi quia imperatur ab actu interno.

Secunda ratio. Quia cum actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deest potestas illum ponendi: ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium, non auget imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thom. 1. 2. quæst. 20. art. 4. & per se patet.

Obj. 1. Qui martyrium subit, plus apud Deum meretur, quam is, qui solum subire vult martyrium, quantum in se est.

Resp. Neg. Si tam intense & perseveranter velit quam si re ipsa subiret.

Inst. Qui martyrium re ipsa subit, plus gratiæ sanctificantis, ideoque plus gloriæ consequitur, quam qui solum vult efficaciter illud subire, nec tamen subit. Ergo plus meretur.

Resp. Nego conseq. Quia excessum gratiæ & gloriæ Martyr consequitur tantum ex opere operato martyrii: vel saltem ex speciali privilegio actui externo martyrii concesso. Unde revera actus externus martyrii plus prodest quam sola illius voluntas efficax,

(1) Ubi observatum in superiore penultima nota, hic Articulus, utpote *objectivam seu specificam* moralitatem actuum expendens, anteponi debet quinto præcedenti, in quo *individualis* moralitas spectatur. Porro præsentis Art. doctrinam latius expositam habet N. 066. usque ad 071.

(2) Quandoquidem juxta leges methodi a notis & certis ad ignota & incerta progrediendum est, 2. hujus Articuli thesis, in qua Doctores conveniunt (*num.* 385.) rectius fuisset posita ante istam, de qua maxime controvertitur. Statum controversiæ clare descripsimus N. 084. & duob. seq. Sententiam itidem contrariam sententiæ Auctoris locavimus suo in lumine N. 386. usque ad 389. Lector utramque expendat, & quam maturo examine vero proximiorem deprehenderit, eam tueatur.

eax; sed hoc fit per accidens, seu ex privilegio, non ex natura rei.

Obj. 2. Actus internus & actus externus mali diversis præceptis prohibentur, nempe externus prohibetur sexto, *non mœchaberis*; & internus nono, *non concupisces*.

Resp. Illa præcepta non sunt stricte ac proprie diversa. Nam idem ex eodem motivo vetant, cum hoc solo discrimine, quod sextum vetet explicite actum externum, & implicite internum: nonum vero vetet & explicite actum internum, & implicite externum.

Obj. 3. Si actus internus per se non augeret malitiam actus interni, non esset obligatio confitendi actum externum. Falsum conseq. ergo.

Resp. (1) Neg. seq. maj. Tum quia actus externus facit cum actu interno unum actum moralem completum, & unum peccatum totale. Tum quia sine confessione actus externi non satis declaratur actus interni efficacia, intensio, extensio, & duratio, ac proinde tota ejus gravitas non satis innotescit. Prærerea actus externus est obnoxius scandalo, censuris, irregularitati, restitutioni, & variis obligationibus, quibus immunis est actus mere internus. Unde sine actus externi declaratione Confessarius non satis cognosceret statum pœnitentis, ejus obligationes, & qualitatem satisfactionum præscribendarum: proindeque non posset, ut par est, officio suo fungi.

Obj. 4. Assertio nostra tollit studium ac curam bonorum operum exteriorum, & metum ac fugam malorum operum externorum.

Resp. Neg. Quia si non exerceantur bona opera externa, cum facultas adest; tunc actus internus non est efficax, sed est mera velleitas, quæ sane non habet meritum, quod habet voluntas efficax. Præterea bonum opus externum plerumque auget per accidens meritum; & sæpe præcipitur a Deo, ut eleemosynæ largitio. Opus vero externum malum prohibetur a Deo, & plerumque auget per accidens malitiam actus interni.

His adde quod actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam ædificationem parit, quandoque gratiam confert, ut sacramentum & martyrium. Si vero malus est, plura affert incommoda: nam parit scandalum, infamiam, restituendi obligationem &c. subjicitque pœnis ac censuris.

Dico 2. Actus externus sæpissime auget per accidens seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, a quo imperatur.

Prob. Quia sæpissime est occasio, cur augeatur bonitas vel malitia actus interni, vel diutius duret, aut multipliciter actus internus. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo, vel diutius continuatur propter longiorem temporis moram necessariam ad opus externum perficiendum, vel ob utramque caussam sæpius iteratur. (2).

TRACTATUS
DE
CONSCIENTIA.

NOta. Conscientia est judicium, dictans, quid in particulari sit licitum vel illicitum: agendum ut honestum, vel omittendum ut inhonestum. Sive est actus, quo intellectus judicat aliquid hic & nunc licitum esse vel illicitum; faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur judicium practicum, ut distinguatur a judicio, quo intellectus judicat aliquid in genere, seu abstrahendo a circumstantiis particularibus, esse licitum vel illicitum; verbi gratia contractum usurarium esse illicitum; nam conscientia versatur circa actionem in individuo, hoc est, cum omnibus suis circumstantiis consideratam.

Hinc conscientia differt a synderesi, ut actus ab habitu (3). Nam synderesis est habitus, seu cognitio habi-

(1) Quidquid sentiant in ea Scholastica controversia, fatentur nunc Theologi omnes, in Sacramentali judicio aperiendum esse *externum* actum, quoties opere quis peccarit: hujus rei *quatuor* assignavimus caussas N. 389.

(2) Tractatus de humanis actibus perfecte absolvitur, ubi postquam declarata fuerunt cuncta, quæ ad moralem ipsorum honestatem pertinent, singulæ præterea dotes recensentur, quibus oportet eos præditos esse, ut media evadant proportionata promerendæ supernaturali beatitudini, summo Dei beneficio nobis propositæ instar ultimi finis. Sicuti enim, D. Augustin. monente (*tractat.* 45. *in Joan.*) *ad hoc debet unicuique prodesse bene vivere, ut detur illi semper vivere*; ita quidnam facto opus sit, ut & bene, & semper vivere possimus, exploratum nobis esse maxime decet. Porro ex duobus illis secundum nos præstitimus N. 394. & seq. usque ad finem Dissertationis, quod quidem Auctor hoc loco idcirco omittit, quia in Tractatu Dogmatico *de Justificatione* id jam executus est.

(3) Finge hominem apprime doctum, simulque perturbatione aliqua mentis actum in transversum, qui serio censeat necessariam suimet evirationem ad extinguendum noxiæ libidinis æstum (ut fertur de Origine Adamantino) vel internecionem ad sese exinanienđum coram Deo (ut nuper de Italo quodam accepimus, qui neutrum inelsinoe eum in finem se confecit, sicuti relicta ab ipso schedula indicabat): subinde tamen neutrum perpetret ob metum domesticorum, seu alias ob caussas. Jam is virilitatem, aut vitam servando aget contra *conscientiam*, hoc est, contra judicium paullo ante *a se* formatum; non autem contra synderesim, quoniam juxta S. Augustin. (*lib. 7. de Lib. Arbitr. cap. 16.*) *in naturali judicatorio regulas retinet & veras, & incommutabiles*: sive habitu callet, ut ait Angelicus (*1. parte quæst. 79. art. 12. & 1. 2. quæst. 94. art. 1.*) *principia operabilium*; *seu præcepta legis naturalis, circa quæ non contingit errare.* Synderesis igitur & conscientia valde differunt inter se. Hinc verissime scriptum ab Henrico Gandav. 1. (*Quodl. 2. quæst. 18.*) *videmus sæpius habentes majorem operandi*

 noti-

tem eam esse illicitam, est semper peccatum (1), quamvis ex se sit licita. *Ita omnes*. Constat 1. ex Rom. 14. *Qui autem discernit* (scilicet inter cibos, falso putans aliquos præ aliis adhuc esse a Deo vetitos) *si manducaverit, damnatus est, quia non est ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est*, idest, (interpretantur Patres & Concil. Gener. Later. IV. patetque ex contextu) omnis actio vel omissio, quæ non est ex dictamine conscientiæ, seu ex persuasione quod sit licita, peccatum est. Ac omnis actio, vel omissio, quæ est contra conscientiam, sive rectam, sive erroneam, non est ex persuasione quod sit licita. Ergo peccatum est.

2. Ex c. 13. de Restit. spoliat. *Quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam*.

3. Quia agens contra conscientiam erroneam vult peccatum, cum velit actionem vel omissionem, quam judicat esse peccatum. Nam esto, tale objectum non sit reipsa illicitum, sed licitum: at voluntas illud amplectendo consentit in objectum sibi propositum ut malum, ideoque in objectum malum; objectum enim voluntatis est bonum vel malum, non quomodocumque, sed prout ab intellectu proponitur. Item is reipsa, quantum in se est, sectatur malum, faciendo id quod putat esse malum. Præterea qui facit aliquid de se bonum, putans esse malum, in æstimatione prudenti censetur perinde velle malitiam, ac si actio illa esset reipsa de se mala; cum nolit abstinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conscientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem consensum & affectum ad id quod putatur malum etiam ex errore. (2)

Resp. 2. Peccatum, quod contra conscientiam erroneam agendo admittitur, habet eam speciem & gravitatem, quam quis ex errore judicat inesse actioni vel omissioni suæ. *Est communis sententia* (3). Quia is vult objectum, in quo talem speciem & gravitatem malitiæ apprendit; & sic vult, saltem interpretative, talem speciem & gravitatem malitiæ sibi ab intellectu propositam: habetque affectum ad pec-

---

(1) Ut quis agendo *contra* conscientiam erroneam dicatur peccare, prout fert thesis ista communis, multa debent concurrere, quæ si Confessarii præ oculis habeant, deprehendent Pœnitentes aliquos præsertim meticulosos sæpe ab ejusmodi peccato immunes esse, secus ac ipsis videatur. Requiritur 1. ut in agente sit vera *conscientia*, non mera anxietas, scrupulus, suspicio; hoc est ut determinate *judicet* apud semetipsum, ex. gr. piaculum esse accedere ad Eucharistiam non repetita Confessione: conscientia enim ex dictis est judicium intellectus, quo quis habitualem suam scientiam practicam applicat ad aliquem actum hic & nunc producendum. 2. ut conscientia non sit dumtaxat *consequens*, sed *antecedens* actum, de qua in nota 2. hujus Tract. Nam ex Angelico (*Lect.* 2. *in cap.* 14. *ad Rom.*) *Si aliquis post factum habet conscientiam erroneam, per quam credat id, quod est licitum, a se factum, fuisse peccatum, vel quod est veniale, fuisse mortale, non propter hoc efficitur quod est prius, vel peccatum, vel mortale; quia voluntas & actio non informantur ex apprehensione sequenti, sed ex præcedenti*. 3. ut conscientia, etiam antecedens actum, sit *præcipiens*, aut *prohibens*, non tantum *consulens*. Etenim sicuti peccatum non est agere contra consilium, secluso contemptu; ita nec peccatum est agere contra conscientiam pure consulentem. 4. ut actio vel omissio contra conscientiam erroneam, sit *libera*; cum ex Patribus (n. 149, 398.) nequeat esse peccatum, quod non sit libera voluntate, unde ex. gr. carceri mancipatus nullatenus peccat non audiendo Missam diebus festis, quidquid sibi falso persuadeat. 5. demum ut actio, vel omissio contingat eo tempore, quo nondum *depositus* sit conscientiæ error: nam intellectu ab ignorantia expurgato, sicuti tenemur errorem jam cognitum deserere, ita & agere contra pristinam erroneam conscientiam. Hinc commendandus Apostolus, qui factus Paulus palam annuntiabat Christum, ad cujus Ecclesiam persequendam, antea Saulus cum esset, arbitrabatur se religionis legi teneri.

(2) Thesis ab Auctore hactenus stabilita debet intelligi indefinita de rebus cujusvis generis: hoc est, sive sit bonum, aut indifferens id, quod erronea conscientia dictat omittendum tamquam malum, sive sit malum, quod eadem dictat faciendum, seu bonum. Unde ex. gr. Paterfamilias pariterque peccat peccato, de quo nunc loquimur, sive non abstinendo a ludo prorsus innoxio, aut a necessario juramento, sive non occidendo uxorem in adulterio deprehensam; *quoties* ipse erronea conscientia credit omittenda duo priora ceu mala vetita, & faciendum posterius tamquam bonum sibi divinitus præscriptum, & *quamdiu* talis conscientiæ error insidet ejus menti. Perspicuas firmasque hujus generalis doctrinæ demonstrationes afferunt S. Bonavent. (*in* 2. *sent. dist.* 39. *artic.* 1. *quæst.* 3.) Henr. Gandavensis (*Quodl.* 1. *q.* 18.) S. Thom. (*Lect.* 2. *in cap.* 14. *ad Roman.* & *q.* 17. *de Conscientia art.* 4.) Quotquot autem obtendi possunt difficultates præsertim contra ligamen, ut dicitur, conscientiæ erroneæ, dictantis esse necessaria ad salutem, quæ sunt per se inhonesta: eæ facile evanescent, si duo perpendas, quæ ad hanc ipsam rem notavit Doctiss. Cornelius Mussus (*Com. in c.* 14. *ad Roman.*) *Primum, quod conscientia errans, licet divinæ legi contraria dictet, illa tamen contraria lege Dei dicit esse divina lege præscripta. Secundum, quod ille qui conscientiam errantem habet, credit illam rectam esse, aliter enim non erraret, & ita illi inhæret, non quatenus errantem, sed quatenus rectam: per se conscientiam sequens, & per accidens conscientiæ errorem, quia videlicet contingit conscientiam, quam putat rectam esse, errare teneri. Ex his duobus videbis apertissime, quod qui contra conscientiam errantem agit, quousque illa manet, peccat: quoniam, quantum in se est, habet voluntatem Legem Dei transgrediendi, quam servandam esse conscientia dictat, quæ ab illo recta, & non errans existimatur*. Hactenus Franciscanus Præsul.

(3) Hujus, & aliarum, quæ deinceps occurrunt, quæstionum incidentium resolutio radices agit in eo Angelici textu, qui est instar canonis in Morali Facultate recepti (*Lect.* 1. *in c.* 14. *ad Roman.*) *Actus judicantur secundum voluntatem agentium, voluntas autem movetur a re apprehensa: unde in id voluntas tendit, quod ei ut apprehensa repræsentatur; & secundum hoc qualificatur vel specificatur actio*.

ad peccatum talis speciei & gravitatis; cum voluntas feratur in malum prout concipitur. Brevius: is vult peccatum committere, quale esse conscientia dictat.

Hinc peccat mortaliter contra temperantiam, qui falso putat tali die esse jejunium, nou jejunat; contra justitiam, qui non restituit id quod falso putat non esse suum; contra charitatem, qui falso judicans se debere mentiri ad servandam vitam proximi, non mentitur. Supple semper, nisi deponat prudenter hanc conscientiam erroneam.

Nota. Licet is qui contra conscientiam erroneam agit, perinde peccet, ac alter qui contra rectam, non incurrit tamen easdem pœnas humanas, ac censuras; quia hæ non imponuntur nisi transgressoribus legis veræ, non autem putatitiæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falso putat esse prohibitum sub tali censura, nec qui percutit laicum, putans esse clericum.

Resp. 3. Qui facit quod falso putat esse illicitum, non distinguens an veniale, an mortale sit, peccat mortaliter: tum quia vult objectum illud, etiam esset mortaliter malum, & sic vult saltem interpretative peccatum mortale committere: tum quia se exponit morali periculo peccandi graviter, spectata sua mente *Ita Azor, Vasquez, Sanchez*, (1) &c. Quod si apprehendat (2) peccatum in genere tantum & non in ulla specie, peccat contra charitatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offensam Dei, & malum peccantis.

Quæst. III. *An liceat agere secundum conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Si sit invincibiliter erronea, non solum licet huic obsequi, quia ignorantia invincibilis excusat a peccato, cum tollat omne voluntarium circa malum: sed etiam tenemur eam sequi in iis, quæ dictat esse præcepta, vel prohibita. Quia alioquin, cum ipsa deponi nequeat, ageremus contra illam; quod non licet, uti dixi.

Non tamen est proprie regula morum, nec proprie obligat; cum non sit legis veræ intimatio. Sed tenemur sequi talem conscientiam, quia non possumus aliter peccatum vitare: cum deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. (3) Hinc sequitur quod aliquis possit necessario peccare, v. g. in hoc casu: Mulier gerens curam infirmi die festo, putat ex errore invincibili se peccare, si omittat sacrum, & si deserat infirmum, nec potest tunc errorem suum deponere: unde utrumvis agat, aget contra conscientiam, & sic necessario peccabit.

Resp. 1. In hoc casu non erit libera moraliter, ideoque non peccabit, modo eligat id quod minus malum esse judicat. Quamvis enim possit ex duobus illis alterutrum eligere, non est ramen libera ad non agendum contra conscientiam, cum, utravis parte electa, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit.

Resp. 2. Nunquam licet agere secundum conscientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid esse licitum; quia fieret culpabiliter aliquid illicitum: cum ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excuset a peccato, & id quod ex ea fit, sit saltem indirecte voluntarium. Neque etiam licet agere contra eam, ut modo dixi, sed ipsa deponi debet. (4)

Hinc si quis ex errore vincibili judicet se debere furari, ut subveniat egeno non laboranti extrema necessitate, peccat contra justitiam, si furetur: quia furtum est vetitum, & ei voluntarium est ut malum in causa, nempe in negligentia inquirendi veritatem. Si vero non furetur, peccat contra charitatem: quia non

(1) Longe ante omnes D. Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.) ex communi priscorum Doctorum sensu scripsit, *B. Th. & alii dicunt, quod ille qui agit id, de quo est dubium, utrum sit mortale vel non, peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortalis.*

(2) Appendix ista immediate subjicienda superiori corollario secundæ Resolutionis, cum ille sit proprius ipsius locus. Porro peccatum, quod in ea hypothesi confusæ, & indefinitæ apprehensionis Auctor docet esse contra virtutem charitatis, alii volunt esse speciei *inobedientiæ*, oppositumque generali Divino præcepto: *Declina a malo*.

(3) Objectio accommodatius urgetur adversus sequentem alteram Resolutionem præsentis Quæstionis: quippe de conscientia solum erronea *vincibiliter* statuitur, non licere operari vel *contra*, vel *juxta* ipsam, ex quo videtur sequi, hominem ea affectum necessario peccaturum, utramlibet eligat contradictionis partem. Solvitur autem illhæc objectio dicendo, neutiquam hoc absurdum emergere in casu seu *vincibiliter* seu *invincibiliter* erroneæ conscientiæ, sed tantummodo consequi, quod homo possit interdum fieri *perplexus*. Porro ex Angelico (*Lect. 1. in c. 4. ad Gal. & 1. in c. 14. ad Rom.*) (*nihil prohibet aliquem esse perplexum aliquo supposito, seu secundum quid licet nullus sit perplexus simpliciter. Sicut sacerdos fornicarius, sive celebret Missam, sive non celebret quando debet ex officio, peccat mortaliter; non tamen est perplexus simpliciter, quia potest peccatum dimittere, & celebrare. Et simpliciter potest aliquis conscientiam erroneam dimittere, & a peccato abstinere.*

(4) Legitima consecutio. Si enim conscientia *vincibiliter* erronea permanente, neque *contra*, neque *secundum* ipsam agere licet, omnino reliquum est, ut homo, cui necessaria aliqua proxima & intima regula agendi applicativa Legis æternæ, teneatur quoad potest illam deponere. Unde Seraphicus (*in 2. sent. dist. 39. art. 1. q. 3.*) dicit, talem conscientiam *ligare ad se deponendam*, ad discrimen alterius conscientiæ, *quæ ligat ad faciendum* cujusmodi est non solum recta, sed etiam invincibiliter erronea. Hæc namque, cum nequeat ulla morali diligentia depelli, perinde se habet juxta prudentem operantis æstimationem, ac si esset revera recta; adeoque ipsam, perinde ac rectam, operando sequi debet. Quamvis autem utraque liget ad faciendum, duplici tamen ex capite altera ab altera secernitur ex Angelico (*q. 17. de Conscientia art. 4.*) Primum quia *recta ligat absolute, & in omnem eventum, sed erronea non ligat, nisi secundum quid, & sub conditione*. Secundum quia *recta ligat per se, erronea autem per accidens*. Quæ duo discriminis capita S. Doctor ibidem pluribus declarat.

non agit id quod lege charitatis præceptum esse existimat. Quare talis conscientia deponi debet prudenter; rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, pios & peritos consulendo, praxim timoratorum attendendo &c. Quod si error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. gr. si non possis veritatem per te invenire, nec adsit peritior quem consulas; tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantiæ, & eligere eam partem in qua putas esse minus mali; & sic excusaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error a vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cum ejus caussa fuerit retractata, & facias jam quod in te est ut non pecces. Teneris tamen resarcire damnum illatum: nam retractio culpæ non facit ut non fuerit libere posita caussa damni, neque ut damnum ex ea non sit secutum, & sic non tollit obligationem illud restituendi, necessario annexam injuriæ damnosæ.

Quæst. IX. *Quid est conscientia perplexa?*

Resp. Est judicium practicum, dictans esse peccatum, sive actus hic & nunc fiat, omittatur; v. g. sive mentiaris, ad impediendum homicidium, sive non mentiaris. Cum hoc judicium sit erroneum, deponi debet; nam quisque tenetur adhibere medium necessarium ad vitandum illud, quo putat Deum offendi. Quod si deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minus malum, puta mendacium in allata hypothesi; ex can. *Duo mala*, dist. 13. Non enim peccat, qui facit quod in se est ad vitandum peccatum. Quod si eligas id quod apparet majus malum, peccas secundum quantitatem excessus apprehensi; nam hunc excessum libere eligis. Si utraque par appareat æque mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate sufficiente ad peccandum imputabiliter. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat se peccare omissione sacri, quod audire vellet, sed non potest; quia hæc omissio non est ei voluntaria, nec libera. V. Dissert. Proœmial. n. 313. item & superius n. 235. 236.

CAPUT II.

De Conscientia certa & dubia.

Nota: Conscientia certa est actus, quo intellectus prudenter & firmiter, seu absque dubio & formidine falsitatis saltem rationabili, judicat aliquid hic & nunc esse licitum vel illicitum. Incerta vero est actus, quo intellectus sic judicat aliquid esse licitum vel illicitum, ut simul judicet rem forte aliter se habere. Dixi, *prudenter*: nam certitudo duo dicit, nempe prudentiam, & firmitatem adhæsionis; & firmitas sine prudentia non est certitudo, sed pertinacia. Quare conscientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem, & formidinem oppositi: alioqui non haberet firmitatem prudentem.

Quæst. I. *An ad non peccandum requiratur judicium certum de honestate seu licitate actus vel omissionis?*

Resp. Requiritur tale judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis: *Ita communiter, immo forte nullus quoad rem hanc dissentit.* Prob. 1. Ex Eccl. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile*, hoc est firmum & prudens judicium de honestate actus, qui eligitur. Et ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Ubi per fidem intelligitur certa persuasio.

2. Quia conscientia recta est actus prudentiæ, qui debet esse saltem moraliter certus de veritate, cum prudentia sit virtus intellectualis; & ex Aristotele sic habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ sunt homini bona atque mala, ut hæc scilicet respuantur, & illa eligantur. 3. Quia operans sine tali judicio moraliter certo, actionem suam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde spectato suo conceptu, se exponit morali periculo peccandi formaliter seu imputabiliter. 4. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excusetur a peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non est ex fide, peccatum est*. Rom. 14. At nulla fides potest esse bona, seu sufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddit operantem saltem moraliter certum se non peccare: nam si fides, seu persuasio quod non peccet, sit solum probabilis, illa potest reipsa falsificari, & homo non solum reipsa; sed etiam quantum ipsemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non solum reipsa, sed etiam quantum ad existimationem operantis, falsificari potest. Impossibile autem est hominem bona fide, seu fide ad honestatem actionis sufficiente operantem, aut reipsa; aut secundum propriam existimationem peccare posse. Ergo fieri nequit ut bona fides, seu persuasio sufficiens ad honestatem actionis, sit judicium tantum probabile. Ergo necesse est, ut saltem moraliter certo judicet actionem, quam regulat, non esse peccaminosam.

Quæst. II. *Quid est dubium & quotuplex?*

Resp. Dubium est suspensio assensus, & dissensus inter utramque partem ob motiva pro utraque parte æque probabilia. Dico *ob motiva &c.* Nam dubium quod vocant negativum, consistens in suspensione mentis inter utramque partem contradictionis, ob carentiam motivorum pro utraque parte, non est proprie dubium, sed nescientia & ignorantia. Quod si mens in unam partem magis inclinet quam in alteram, absque tamen assensu, tum est suspensio. Hinc patet, 1. Dubium differre ab opinione; nam per hanc assentimur uni parti, in dubio vero mens suspensa manet inter assensum & dissensum. 2. Conscientiam dubiam non esse proprie conscientiam, cum dubium non sit dictamen seu judicium practicum, sed suspensio judicii circa bonitatem, & malitiam actus.

Resp. 2. Dubium aliud est juris, aliud facti. Dubium juris est dubium de lege seu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex est, nempe speculativum seu generale, quo dubitatur in genere, num aliquid sit licitum, an illicitum; & practicum seu particulare, quo dubitatur an actus aliquis hic & nunc cum omnibus suis circumstantiis sit licitus, necne: ut cum quis dubitat an contractus hic, quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, sit licitus.

Dubium facti est dubium circa aliquod factum, ut cum dubito an tale debitum persolverim, item an

hæc persona sit, v. g. consanguinea, an non; an cibi appositi sint caro, necne &c. Ex dubio facti sæpe oritur dubium juris, ut cum quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat an id præstare teneatur in tali dubio.

Quæst. III. *An est peccatum agere vel omittere aliquid in dubio de malitia talis actus hic & nunc faciendi, vel ejus omissionis?*

Resp. Est peccatum ejusdem speciei & gravitatis, cujus est peccatum, de quo dubitatur, quamvis id secundum se sit licitum. *Ita omnes.* Constat 1. ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide*, hoc est, ex persuasione quod sit licitum, *peccatum est.* At Actio, (idem dic de omissione) quæ fit in dubio de ejus malitia, non est ex fide, seu ex persuasione quod sit licita; ut patet. Ergo peccatum est. 2. Agens in dubio, vult saltem interpretative malitiam peccati, de qua dubitat, eo ipso enim æque vult actum, sive sit peccatum, sive non. 3. Qui se exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem specie & gravitate peccati, cujus periculo se exponit, juxta illud Eccl. 3. *Qui amat periculum, in illo peribit.* Ac agens in tali dubio, exponit se periculo faciendi peccatum, de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit; nam id agit, quod, spectato suo conceptu, tam potest esse illicitum quam licitum; nec habet determinatum judicium, quod operatio sua sit licita potius quam illicita. Idque Ethnici solo lumine naturali norunt. Sic enim Cic. l. 1. de Off. ait: *Bene præcipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum* (1)

Quæst. IV. *Quomodo formanda est conscientia in dubiis?*

Resp. Tum quisque tenetur 1. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & possibilem pro rei gravitate, & loci ac personæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem, ne impediatur lumen veritatis; affectum omnem pravum deponendo; cupiditates quæ mentem obcæcant, cohibendo; probos ac peritos consulendo; praxim timoratorum ac proborum attendendo; rationes utrinque, & rem pro materiæ gravitate ex solo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quisque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter investigare, ne imprudenter agat, seque periculo peccandi exponat.

2. In dubio post diligentiam debitam adhibitam quisque tenetur se prudenter resolvere: Ideoque non per solum affectum, sed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc se exponet periculo peccandi; nam voluntas est potentia cæca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectus.

3 Quod si pro utraque parte æqualis stet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur sequi partem tutiorem, hoc est, quam sequendo nullum est periculum agendi contra ullam legem juxta regulam juris: *In dubio tutior pars eligenda est:* alioquin se exponit periculo peccandi. Licet tamen sequi partem minus tutam; modo sit longe probabilior altera, ut infra dicam. (2)

C A-

(1) Quod de conscientia erronea monuimus not. 3. qu. 1. præced. cap. id ipsum applicandum etiam dubiæ. Scilicet non statim ac quævis ambiguitas, timor, anxietas agentem pulsent, locum habet præsens Auctoris resolutio, sed omnino *conscientia* practica dubia requiritur eo modo, quo hæc potest dici conscientia. Nimirum opus est, ut homo, antequam se comparet ad quidpiam hic & nunc agendum, rebus perpensis sentiat, suspendendum esse actum erga utrumque extremum ob æquilibrium contrariarum rationum, vel si agendi imminet necessitas, nonnisi tali aut tali modo agendum, & nihilominus temere & inconsulto actionem subinde aggrediatur, vel secus quam oportet, agat. Apposite Seraphicus (*Comp. Theol. Verit. lib. 2. c. 51.*) *Nota, quod aliud est conscientia, aliud timor conscientiæ: tunc enim est conscientia, quando quis sententialiter judicat aliquid esse faciendum, vel vitandum: & contra talem conscientiam facere, etiamsi sit erronea, peccatum est. Sed contra timorem conscientiæ facere, non semper est peccatum; quia talis timor non est semper ex definitiva sententia rationis, per quam judicat se teneri ad aliquid; sed ex eo quod vacillat inter dubia, nesciens quid sit melius, vel ad quid teneatur potius, cum tamen non omitteret quidquid sciret esse placitum Divinæ voluntati.* Et hinc ergo solamen capere possunt multi Deum timentes, ubi coangustantur ejusmodi conscientiæ timoribus, mentisque ambiguitatibus.

(2) Hæc porro sunt, quæ accurate distinguenda, ac sedulo observanda existimo in proposita gravissima materia de Conscientia *certa*, & *dubia*. 1. quid sit proprie *dubium morale*? 2. quotuplex sit *formido* adnexa opinioni, seu probabili assensui? 3. quænam sint species *certitudinis*, afficientis humanas cognitiones? 4. quæ sit genuina definitio conscientiæ *prudenter certæ*, ac dubiæ? 5. qualis conscientia dicenda sit inesse homini constituto in *æquilibrio* duarum opinionum contrariarum? 6. quomodo sese gerere debeat juxta *prudentiæ* leges, quotiescumque in eo rerum statu prematur agendi necessitate?

Resp. ad 1. Dubium seu *Dubitatio*, ut scribit Seraphicus (*in 3. sent. dist. 17. dub. 2.*) *proprie dicit indifferentiam judicii rationis respectu utriusque partis contradictionis; ita quod neutram præeligat alteri.* Hanc autem judicii indifferentiam, seu suspensionem assensus intellectualis, oriri ex eo, quod in utramque partem se offerant intellectui rationes æque ponderantes, proindeque dubium omne proprie dictum esse propter æqualia momenta utrinque occurrentia, constans & minime discrepans fuit semper doctorum hominum sensus, a quo cordatus nemo nunc divortium facere tentabit. Constat hoc in primis ex *Philosopho* (*lib. 1. Top. c. 9.*) *sunt autem problemata, & de quibus contrarii sunt syllogismi, dubitationem enim habent utrum sic se habeant, an non; eo quod de utrisque sunt rationes suasibiles.* Dein ex *Jurisconsultis*. Baldus (*in l.* De statu §. *De testam.*) *Dubitatio est æqualitas contrariarum rationum.* Bartolus (*in l.* Qui Romæ §. *de Verb. Oblig.*) *Dubitabile est, ubi sunt consilia, & discordes Doctorum opiniones.* Præterea ex *Canonistis*, & *Theologis*. S. Antoninus (*1. par. Sum. tit. 3. l. 10. §. 10.*) *Sumitur proprie & stricte dubitatio, prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis declinat quis*

ad

CAPUT III.

De Conscientia scrupulosa.

Quæst. I. Quid est scrupulus?

Resp. Est opinio formidolosa peccati, ubi non est peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque angens: sive est actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti judicat cum anxietate aliquid hic & nunc esse præceptum, vel prohibitum. Laxa e contra est actus, quo intellectus, ob motivum leve seu insufficiens, judicat aliquid hic & nunc licitum esse, vel etiam bonum.

Quæst. II.

---

d unam, quam ad aliam. B. Angelus de Clavasio (*in Summ. ver.* Dubium) *Dubium est æqualitas rationum contrariarum secundum Philosophum.* Card. Paleotus (*de Sac. Consistor. Consult. p. 4. q. 4.*) *Aliquando rationes utrinque æquales se offerunt, ita ut animus non magis in unam, quam in alteram inclinet partem, & tunc oritur proprie dubitatio.* Prosp. Fagnanus, qui in peculiari tractatu *de Opinione Probabili* in cap. *Ne innitaris* de Constitut. hoc ipsum longe pluribus testimoniis, ac rationibus (n. 125. usque ad 131.) ex professo demonstrat. Tandem ex *Jure Pontificio*, cui familiare est *dubiam* reputare materiam, *dubium* articulum & casum, ubi rationes vel attestationes pro utraque similiter parte militant. Id cernere est in triplici præsertim Decretali Innocentii III. nimirum *Fraternitatis tuæ*, tit. 15. de Frig. & Malef. lib. 4. *Significasti nobis*, tit. 12. de Homicidio Volunt. & Casual. lib. 5. *Illud Dominus*, tit. 27. de Clerico Excomm. ministr. l. 5. atque alibi passim. Jam vero ex his omnibus evidens fit, plane operam ludere illos Theologos, qui cum sentiant in concursu contrariarum opinionum æque probabilium cuique licere alterutram pro arbitrio complecti, postmodum, ne ita sentiendo videantur convellere communem apud Morales doctrinam, qua statuitur peccatum esse operari in dubio, vel cum conscientia practice dubia, comminiscuntur (facta distinctione dubii *negativi*, & *positivi*) hujusmodi doctrinam accipiendam esse tantum de negativo dumtaxat dubio, quod censent adesse, ubi nullæ prorsus pro utroque extremo apparent rationes, aut dubio positivo, quatenus leves dumtaxat præsefert rationes pro utroque extremo. Operam, inquam, plane ludunt, atque ex præjudicata dumtaxat opinione propria videntur assignare notionem dubii moralis, quæ cum unanimi apertaque totius antiquitatis doctrina minime cohæret. Sane ubi nulla utrinque occurrit ratio, proprie loquendo non tam dubium, quam mera ignorantia, sive nescientia est. Ubi autem leves dumtaxat occurrunt rationes, non est dubium vere *morale*, hoc est, rationabile & prudens; sed potius vana & inconsulta hæsitatio, adeoque rejicienda; ut liquet ex Innocent. III. (*lib. 5. Decr. tit. 39. de Sent. Excomm. cap. 44.* Inquisitioni) ubi conscientiam scrupulosam docet explodendam esse, utpote *conscientiam levis & temerariæ credulitatis*; & valde discretam a *probabili, & discreta credulitate*, sive a rationali, & prudenti dubitatione. Verum, ut vitilitigationes quæque evitentur, quocumque modo explicare lubeat *morale dubium*, semper inconcussum manet, quod facit ad præsentem scopum, scilicet dubitantem quovis dubio in tali versari dispositione, ut fluctuet æquilibris inter oppositam utramque partem, & quasi ligatus neutri possit assensum suum prudenter accommodare. Audiatur de hoc Angelicus („ de Veritate qu. 14. art. 1.) Intelle„ ctus noster respectu partium contradictionis se habet di„ versimode; quandoque enim non magis inclinatur in u„ num, quam in alium vel propter defectum moventium, „ sicuti in problematibus, de quibus rationes non habemus (et dubium, quod dicunt negativum) *vel propter apparentem æqualitatem earum, quæ movent ad utramque partem* (et dubium, quod nos vocamus positivum, proprieque morale). *Et ita est dubitantis dispositio, quæ fluctuat inter duas partes contradictionis.*

Resp. ad 2. Ex D. Bernardo (*lib. 5. de Consid. c. 2.*) *opinio certi nihil habet, verum per verisimilia quærit potius, quam apprehendit*; unde trita in Scholis definitione dici solet *assensus præstitus alicui vel cum formidine de opposito*. Porro duplex secernenda *Formido* opinionis, altera *Logica*, *Moralis* altera. Logica formido sita est in cognitione, qua intellectus apprehendit rem, quam opinatur; & per opinionem determinate judicat, ita esse, ut possit etiam esse aliter, ac ipse judicat; quia nimirum advertit, rationes illius partis, cujus habet assensum, non esse evidentes & decretorias, sed tantum probabiles. Moralis vero formido consistit in animi anxietate, & fluctuatione, per quam ob grave aliquod motivum timetur, ne actio sit mala, & prohibita. Prioris generis formido est *essentialis* opinioni absolute ac secundum se consideratæ: quippe opinio quatenus a fide, & scientia distinguitur, *sola se verisimilitudine tuetur* juxta prælaudatum Bernardum. Et tamen non excludit ab opinantis animo determinatum assensum unius partis, adeoque nec moralem certitudinem de honestate operationis. Contra vero formido posterioris generis est *accidentalis* ipsimet opinioni præcise in se spectatæ; immo, verius loquendo, impedimento est, ut ipsa opinio, quatenus determinatum denotat assensum, possit *prudenter* efformari: Siquidem ex Angelico (*lib. 3. Metaph. cap. 1.*) „ Dubitatio de aliqua re „ hoc modo se habet ad mentem, sicut vinculum corpora„ le ad corpus, & eumdem effectum demonstrat .... Si„ cut enim qui habet pedes ligatos, non potest in ante„ riora procedere secundum viam corporalem; ita ille, qui „ dubitat, quasi habens mentem ligatam, non potest ad „ anteriora procedere secundum viam speculationis «. Idcirco moralem etiam certitudinem de honestate propositæ operationis in animum introire non patitur; nam juxta eumdem Angelicum (*in 3. sent. dist. 23. quæst. 2. artic. 2. quæst. 3.*) *certitudo nihil aliud est, quam determinatio intellectus ad unum.* Prospecta duplici ista formidine jam manifesta evadet distinctio opinionis *perfectæ*, & *imperfectæ* a quibusdam Scriptoribus memorata, videlicet imperfecta opinio non logicam tantum, sed & moralem formidinem adjunctam habet; perfecta vero logicam dumtaxat formidinem comprehendit. Ac merito quidem posteriori attribuitur nomen *perfectæ*, seu genuinæ; quoniam opinio simpliciter sumpta determinatum importat assensum erga rem aliquam, ut communis definitio ostendit.

Resp. ad 3. Prætermissa certitudine *Supernaturali*; quæ oritur ex Divina revelatione, & Christianæ fidei propria est, *Naturalis* certitudo dispescitur in *Metaphysicam*,

Quæst. II. *Quænam sunt causæ scrupulorum?*
Resp. Hæ, nimirum melancholia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta; ignorantia, superbia, mentis inconstantia vel pertinacia, pusillanimitas & dejectio animi, ob quam quis

---

ficam, *Mathematicam*, & *Moralem*. Moralis subdividitur in *totalem* seu *omnimodam*, atque in *non totalem* seu *secundum quid*: aut, si mavis, duplici saltem gradu constare dicenda est. Certitudo, quæ totalis est, seu in gradu perfecto, omnem prorsus formidinem, tum logicam, tum moralem saltem rationabilem pellit, proindeque assensum inducit non modo determinatum, sed & imperturbabilem: quia nimirum medio nititur, quod prudenter cogitando infallibile censetur, etsi humanum sit: ita exempli gratia novimus Hippocratem fuisse apud Græcos insignem medicum, Constantinopolim in Thracia existere. Certitudo autem, quæ est non totalis, seu in gradu imperfecto, formidinem propulsat, non quidem logicam, sed moralem dumtaxat, sumptam scilicet juxta mox dicta pro hæsitatione & dubitatione animi; adeoque assensum parit determinatum, at non undequaque firmum & constantem: quia nempe non evidenti, aut inconcusso nititur fundamento, sed tantum verosimili, quantumvis gravi, & prudentiæ regulis consono; sic exempli gratia mihi certum, perficiendis Sacramentis imparem esse eam Ministri intentionem, quæ ad purum putumque illorum ritum externum terminatur: habentes bona temporalia, tum naturæ tum statui superflua, divino præcepto constringi ad ea eroganda in pauperes vel soli necessitati communi obnoxios. Hinc porro patet, quonam sensu passim dicatur, hominem prudentem & cautum non vacare omni *gravi formidine* de inhonestate suarum actionum, quotiescumque *probabili* tantum judicio se determinat ad agendum in materia morum: Ea namque gravis formido est dumtaxat *logica* & *speculativa*, nihilque aliud præsefert, quam reflexam cognitionem de *non repugnantia* ad oppositum, quod agit, ac de *fallibilitate* mediorum, quibus ad opinandum movetur: quam utique concedunt omnes, inseparabilem esse ab assensu *opinativo*, prout a *scientifico* distinguitur. Ceterum *moralis* & *practica* minime est: quandoquidem ubi in individualibus agendi circumstantiis metus vere gravis de inhonestate actionis agentem pulsat, tunc fieri nequit, quin is in rationabilem dubitationem, & hæsitationem inducatur, quæ quemlibet determinatum assensum impedit, quousque non occurrat nova quædam ratio gravis, cujus vi possit dispelli ipsa mentis hæsitatio.

Resp. ad 4. Ex hactenus dictis pronum erit haurire genuinam, & accuratam descriptionem conscientiæ *certæ*, ac *dubiæ*. *Certa* conscientia est intellectus, sive rationis practicæ determinatum judicium, dictans quidpiam hic & nunc vel faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum: ita quidem ut ab illo aut omnem penitus errandi, peccandive rationabilem formidinem excludat, aut saltem quamlibet moralem dubitationem, & hæsitationem ea ipsa de re amoveat. Et hoc secundum pariter sufficere ad ingerendam animo moralem illam certitudinem quæ honeste operandi regula passim dicitur, necesse est fateatur quicumque Rigoristis renuit accenseri. Nam scribente D. Antonino (1. part. tit. 3. cap. 10. §. 10. in fin.) *non consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus*: ut pridem notavit Aristoteles ibidem citatus, qui spectata varietate humanorum agibilium; quæ sunt Facultatis Ethicæ materia, idcirco inquit: *æque vitiosum est persuadentem quærere mathematicum, & moralem demonstrantem*. Exinde tamen cave, ne cum vulgo Moralium deceptus inferas nullam omnino rerum moralium dari demonstrationem, nullam scientiam, nullas regulas apodicticas: sed constare Ethicam totam meris conjecturis. Philosophus enim ibi non loquitur de principiis Ethicis aut de conclusionibus, quæ proxima vel propinque ex iisdem principiis manant; & sæpe non minus necessariam, immo & evidentem obtinent veritatem: sed de talibus honestis, quæ singularia cum sint, atque circumstantiarum varietate impedita, lege certa definiri nequeunt, sed prudentum hominum judiciis arbitranda permittuntur, quibus corrigi sæpe res monet *legem ex parte*, *qua deficit ob universalitatem*, ut loquitur (*lib.* 5. *Ethic. cap.* 14.) idem Philosophus. Quæ porro vocatur conscientia *dubia*, ea proprie, atque in genere morali loquendo, non est ullum determinatum intellectus dictamen de re quapiam agenda, aut omittenda (adeoque nec veri nominis conscientia:) sed est potius mera ejusdem intellectus fluctuatio, anxietas, hæsitatio, ob apprehensas scilicet rationes probabiles, ad utramque contradictionis partem æqualiter, aut quasi æqualiter moventes; quæ intellectum sic ligant instar vinculi, ut nequeat procedere ad assensum alterutri parti prudenter præstandum, nisi aliunde determinetur ab aliquo diverso motivo, ceu pondere lanci suspensæ injecto. *Dubitatio* enim juxta Angelicum (*in* 3. *sent. dist.* 17. *quæst.* 1. *art.* 4.) *primo & principaliter signat motum rationis supra utramque partem contradictionis, cum formidine determinandi alteram*:

Resp. ad 5. Jam, his præstructis, haruspice opus non erit, ut scias quali conscientia sit affectus homo, qui dum ad agendum se comparat, doctorum opiniones offendit utrinque pugnantes æqua ratione. Ut paucis ac vere dicatur, tunc conscientiam prorsus *nullam* habet, si sapit; quoniam contrariarum opinionum paritas judicantem ejus vim sic ligat, ut nequeat *prudenter* prodire in illum actum aut assentiendi, aut dissentiendi alterutri extremo. Nec enim intellectus humanus libertatem habet opinandi, ut libet; sed, potentia naturalis cum sit, cogitur se conformare objecto sibi proposito, quemadmodum ex Aristotele docuerunt semper Scholæ omnes. Unde quando res in se dubia est, aut saltem tamquam dubia apprehenditur, necesse est dubium & æquilibrem manere & ipsum intellectum sic apprehendentem; neque contingere ullatenus potest, ut in re dubia certus moraliter existas. Quare huc spectans repetiti illi apud Gratianum Canones (*cap.* Habuisse, *dist.* 33. *&c.* Grave, 11. *quæst.* 3. *&c.*) attestantes, *in re dubia sententiam certam ferri non posse*. At facta distinctione intellectus *speculativi*, & *practici*, inquies, ex dubio speculativo, seu in universali, quod ingerunt duæ contrariæ opiniones æque probabiles, non resultare necessario dubium practicum, & in particulari; quia videlicet homo *in praxi*, seu hic & nunc agendo, potest ob aliquam *rationem* sibi prudenter persuadere licitum esse, de quo antea in communi dubitabas, num talie fores. Exceptio ista, Adversariorum ceteroquin *ore* trita, non nisi desperatissimum perfugium est: quod sic osten-

quis nescit timores vanos contemnere; conversatio cum scrupulosis; suggestio dæmonis, ut bonum spirituale hominis impediat, & a perfectione vel salute tamquam nimis ardua, immo & impossibili deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo gloriæ, & proximo utilia, &c.

Quæst.

---

ostenditur, Ex Angelico (1. *part. quæst.* 97. *artic.* 11.) *Intellectus practicus, & speculativus non sunt diversæ potentiæ; quia ; ut dicitur ab Aristotele in 3. de Anim. intellectus speculativus per extensionem fit practicus; una autem potentia non mutatur in aliam . . . . solo fine speculativus differt a practico : quia nempe speculativus quod apprehendit, ordinat ad solam veritatis considerationem, practicus vero quod apprehendit, ordinat ad opus.* Ergo, cum rationes universales non distinguuntur a singularibus, sed eas implicite in se contineant, omnino implicat in præsenti negotio intellectum practicum discordare a speculativo. Idcirco si homo, exempli gratia speculative considerans contractum aliquem, vere dubius existit de illius honestate ob contraria Doctorum placita, necesse est similiter dubius permaneat etiam practice, dum nihilominus statuit illum hic & nunc inire. Tunc solum dubio speculativo succedere potest practica certitudo moralis, quoties in praxi *peculiaris* aliqua circumstantia intervenit, rem extrahens ab illa ratione communi, sub qua prius speculative considerabatur: ut patet exempli gratia de milite theorice dubitante de justitia belli, quem a statu dubitationis practicæ eximit proprii Regis imperium ad bellandum perurgens: quia nempe Superiorum mandata, quibus subditos obtemperare Deus jubet, etsi præceptæ novum affundunt probabilitatis gradum eo ipso, quod certo non constat eamdem morum honestati, aut Divinis legibus adversari. Hinc S. Bernardinus Senensis ex communi veterum Canonistarum, & Summistarum sensu scripsit (Tom. 3. *Dialogo de Obedientia* §. Primus limes) *in rebus per se malis non est obediendum. Sciendum tamen, quod ubi subditus rationabiliter dubitat, an quod præcipitur, sit peccatum necne, tunc profecto obedire debet, juxta Augustinum in cap. quid culpatur in bello*: de quo Gratianum (*can.* 23. *quæst.* 1. *cap.* 4. consule) Jam vero, vir bone, da gloriam Deo, & manifesta *peculiarem illam rationem*, quæ in casu nostro facit, ut homo speculative dubius in bivio opinionum æque probabilium possit in praxi *prudenter* se determinare ad alterutram amplectendam. Fundaturne ista ratio in *probabilitate*, aut in *securitate* opinionis eligendæ? At contrariarum opinionum *æqualis probabilitas* ipsum enascentis dubii caput est. Securitas autem, quam præfefert una earum opinionum, quæ dicitur *magis tuta*, seu *favens legi*, minime te attrahit; quippe mordicus inficiaris (reclamante licet Jure Canonico, & tota retro Antiquitate) præceptum exstare eligendi in dubiis opinionem tutiorem. Ubinam ergo latet ratio illa? *In judicio reflexo*, inquis, quo scilicet actioni proximus serio mihi persuadeo, optionem meam esse alterutram sequi opinionem; quodcumque ferveat speculativum Doctorum dissidium circa utramque. Cepi. At quæ hæc insolens philosophandi methodus, ut postquam & evidenti ratione, & ineluctabili auctoritate instructus agnovisti, aut ab utroque extremo abstinendum, aut nonnisi tutiori adhærendum esse, adhuc tibi blandiaris, reflexi cujuspiam judicii adminiculo posse te ad libitum eligere alterutrum promiscue extremum? Quænam sunt fulcra hujusce judicii? An novæ prorsus rationes, quas in disputationis decursu ex industria subticuisti; vel potius eædem ipsæ; quas abs te jam propositas, majori contrariarum pondere enervatas subinde perspexisti? Ut ut sit, magnopere mirandum, quod nec Romanis Pontificibus, Sacrisque Urbis Congregationibus, nec Canonistis aut Theologis superiorum ætatum tale judicium unquam in mentem venerit. Rem igitur, quæso, maturius expendes simulque momento ejus, quod olim Philonides Atheniensis apud Stobæum edixit, *quam valde pulcrum est vere vincere jus.*

Resp. ad 6. Hæc cum sint, jam nequit amplius in consultationem venire, quidnam faciendum sit homini fluctuanti inter contrarias opiniones æque ponderantes. *In dubiis semitam debere nos eligere tutiorem*, passim clamant Sacri Canones, hanc ipsam ad rem allegati, atque adversus sinistras interpretationes vindicati a Clar. Fagnano (*num.* 171. *& seq. Tract. superius jam cit.*) Scite propterea eorumdem peritissimus Card. Brancatus de Laurea (*in* 3. *sent. tom.* 2. *disp.* 11. *num.* 242.) resolvit *Quando opinio est dubia, nempe cum est æqualis ponderis cum alia, prudentia dictat, vel neutram eligendam, vel tutiorem, si oportet operari.* Et hæc quidem semper fuit concors veterum Magistrorum assertio, uti patet ex Alexandro Alensi, D. Bonaventura, Scoto, ut reliquos reticeam. Primus namque sic ait (*part.* 2. *Summ. quæst.* 112. *memb.* 8. *cap.* 5.) *Quæritur de illo, qui dubitat de aliquo contractu, utrum sit simoniacus nec ne, eo quod quidam Jurisperiti dicunt esse simoniacum, quidam non. Quid ergo faciendum est, cum ignorat? Ad quod resp. quod abstinendum est ab hujusmodi contractu, ne committat se discrimini; melius enim est, ut incidat in damnum temporale, quam in damnum spirituale.* Secundus (*in* 2. *sent. dist.* 24. *part.* 2. *art.* 2. *quæst.* 2.) loquens de homine habente sensualem delectationem cum cognitione periculi, sed absque consensu, eamque non repellente, inquit, *Tunc dicunt Magistri, quod peccat mortaliter, quia quamvis non sit ibi consensus verus, est tamen ibi consensus interpretativus . . . Hoc tamen non est usquequaque certum; negant enim aliqui esse mortale in negligentia reprimendi, ubi est displicentia, quantumcumque quis periculum advertat. Sed tamen securior via tenenda est, quidquid sit de veritate.* Id ipsum inculcat Sacerdoti Confessario (*in* 4. *sent. dist.* 17. *part.* 3. *dub.* 3.) ubi agitur de discernenda inter perplexitates peccatorum: *In talibus debet securiorem viam semper eligere, & sapienter consulere.* Tertius (*quæst.* 2. *Prol. in fin.*) hæc habet: *Si objicias, multa in actibus humanis sunt dubia, utrum sint peccata mortalia, etiam suppositis omnibus doctrinis Doctorum, & Expositorum. Resp. non est dubia via salutis simpliciter, quia a talibus tamquam a periculosis debet homo sibi cavere, ne, dum se exponit periculo, incidat in peccatum. Quod si noluerit quærere salutem, sed non cavendo exponat se periculo, ubi forte actus de genere suo non est peccatum mortale, tamen peccabit mortaliter, se tali periculo exponendo.* Ubi vero agendi necessitas non sinat, hoc alterum suadet (*in* 3. *sent. dist.* 35. *quæst.* 1.) *quando in moralibus sunt altercationes de aliquo peccato, quando primo est mortale, ut si unus peritus in scientia dicat, quod non licet sic mercari, & alius dicat, quod licet; tutius est non procedere nec sic, nec sic, sed expectare, quousque*

quæ

Quæst. III. *Quænam sunt remedia contra scrupulos?*

Resp. Hæc a Doctoribus passim præscribuntur. (1)

1. Frequens oratio, & alia pietatis opera, præsertim actus humilitatis, fiduciæ, & amoris in Deum &c.

2. Sollicitudo cavendi peccata manifesta, tum mortalia, tum venialia.

3. Proborum ac sapientium vitam ac consuetudinem inturri, ut monet S. Antoninus.

4. Sequi in omnibus directionem sui superioris, vel confessarii, seu directoris probi ac prudentis, deposita opinione propria inani: quod non solum tuto potest, sed etiam debet scrupulosus ob gravia damna, & pericula peccandi formaliter, quæ ei impendent, si remedia & consilia respuat. Etsi enim directorem errare contingeret, quia tamen ei obtemperando, agit quod in se est, non peccabit, ex c. 44. *de sent. excom.* ibi: *Ad sui Pastoris consilium, conscientia levis, & temerariæ credulitatis explosa; licite potest &c.*

5. Non debet ad singula directorem adire, sed ex regulis generalibus ab ipso vel aliunde acceptis, assuescat formare conscientiam in casibus occurrentibus.

6. Cavere otium, & vagas cogitationes, quæ mentem scrupulis vexant; & animum in ipsis scrupulorum initiis alio avertere.

7. Scrupulos contemnere, non fovere cogitationes, sed contra illos agere formando prudens ac rectum judicium in oppositum. Quod facile fieri potest, cum scrupulus sit opinio levi ac contemptibili motivo nixa.

8. Destruere caussas scrupulorum. Superbus prudentiæ suæ non innitatur. Pertinax frangat suum judicium. Rudis instruatur. Timidus meditetur bonitatem Dei, qui non imponit præcepta redigentia ad insaniam. Melancholicus expellat medicamentis atram bilem, &c.

Quæst. IV. *Quomodo se gerere debet Confessor cum scrupuloso?*

Resp. Confessor 1. nullum scrupulosum admittat, nisi declaret se velle ejus consilia sequi, deposito proprio judicio. Quare ei persuadeat scrupulosum non posse se ipsum regere, ideoque debere regi per alium cui obsequatur; nam Dei providentia nemini negat modum, quo regi in via salutis possit, cum Deus sincere velit omnes salvare. Idque esse medium ab omnibus Sanctis, & Doctoribus præscriptum, & necessarium ad curandum hunc animi morbum, ex quo, ni curetur, gravissima damna spiritualia, & pericula oriuntur.

2. Scrupulorum caussas exploret, & remedia ex allatis aptissima præscribat.

3. Doceat principia generalia, quibus utatur ad depellendos scrupulos, nec admittat frequentes ad se recursus; & dum scit scrupulum afferendum esse, dimittat illum non auditum: nam hæ interrogationes & frequentes recursus fovent scrupulos.

4. Sollicite moneat, ut nulli scrupulo cedat, sed contra omnes cognitos ut tales agat.

5. Si valde gravem anxietatem & molestiam patiatur in observando præcepto, a quo notabile nocumentum excusat, petatur pro eo dispensatio, si aliter curari nequeat.

6. Moneat, ut abstineat a nimis anxio conscientiæ examine, doceatque eum non teneri nisi ad mediocre examen peccatorum, quamvis aliqua fortasse hinc omitti contingeret: si videat tantam hac in re esse anxietatem, ut timeatur periculum lædendi cerebrum, vel ad insaniam aut desperationem redigendi. Nam ad materialem Confessionis integritatem, non tenetur cum tanto incommodo ac periculo; nec Deus id totum hac in re ab ægris animis exigit, quod a sanis.

7. Confessionem generalem peccatorum antea rite confessorum impediat scrupuloso timorato, & sufficienter a peccatis purgato, si inde oriatur nimia anxietas ac molestia, vel timeatur capitis debilitas, aut corporis morbus. Sed permittat ei, qui non videtur satis purgatus a peccatis; modo ex illa repetitione non immineat periculum in ea denuo consentiendi: nam confessio generalis per se utilis est ad conscientiam purgandam.

8. Non permittat abstinere a frequentandis, ut oportet, Sacramentis, ne privetur gratia sacramentali, quæ plurimum valet ad pacandam conscientiam.

9. Plerumque mitem ac benignum se præbeat erga illum, ne afflictio afflictionem addat. Quandoque

tamen

---

quæ veritas pateat aliunde. Forsan quis adversus doctrina hactenus firmatam opponet regulam Benedicti XIV. Pontificis Maximi (*lib. 7. de Syn. Diœc. cap. 11. n. 2.*) *Ubi Doctorum magna discrepantia est, integrum erit eam sententiam amplecti, quæ magis arriserit.* Tunc gemina responsio nobis in promptu erit. Primo Alphabeticus Index illius operis a privatis hominibus confectus hanc utique generalem, & indefinitam continet propositionem. At in Pontificio textu singulari tantum casui aptatur, in quo ambigitur, num *fiat reus violati statuti Synodalis* ille Parochus, qui Viaticum denegavit homini incidenti in lethalem morbum ipso suscepti Communionis die, ut legenti integrum contextum clarius patebit. Secundo, quando etiam Pontifex generatim id ediceret de quibusvis moralibus controversiis, adhuc nihil exinde contra nos extunderetur. Tunc siquidem credere par est, eam dari optionem hac solum lege, sanioribus morum Regulis, ipsique Juri Pontificio plane conformi, nempe quod quis juxta eam opinionem, quam pro arbitrio ex pluribus amplectitur, possit prudenter formare conscientiam suam; vel quia magis tutam esse videt, vel saltem quia reliquis verosimiliorem apprehendit mente sua. Nam juxta variam hominum indolem ac dispositionem evenire facile potest, ut perspecto Doctorum circa rem aliquam dissidio, unus hinc *inducatur in dubitationem*, sicque ea manente *se committat periculo, & peccet* juxta alterutram partem agendo: alter vero *in nullam dubitationem adducatur, & sic non committat se discrimini, nec peccet*, quemadmodum docet (*Quodl. 8. quæst. 6. art. 3.*) Angelicus Magister. Atque hæc satis de Conscientia Certa, & Dubia.

(1) Præstabit legere S. Antoninum (1. *part. Sum. tit. 3. cap.* 10. §. 10.) ubi septem assignat, & edisserit regulas, *quarum adminiculo conscientia scrupulosa seu erronea deponi potest, & debet.*

tamen juvabit austeritas, ut expugnetur ejus animi pertinacia.

10. Caveat ne pœnitens ab uno extremo transeat ad aliud, conscientiamque timoratam in ulla re deponat.

C A P U T IV.

De Conscientia, & Opinione probabili.

NOta 1. Opinio probabilis speculativa ac secundum se, est opinio verisimilis, sed non evidenter vera; sive est opinio quæ nititur motivo gravi, sed absolute fallibili. Opinio vero probabilis practice & respective ad operantem, est ea quæ apparet ita verisimilis, seu niti motivo tam gravi, quamvis absolute fallibili, ut post diligentem veritatis inquisitionem, possit merito ac prudenter approbari, ut vera. Non potest autem merito ac prudenter ob apparentiam veritatis approbari ut veram, quod habet majorem, aut etiam æqualem apparentiam falsitatis.

Nota 2. Opinio probabilis (Vid. N. 50. usque ad 67.) stricte loquendo differt a conscientia probabili: nam hæc est actus quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, judicat actionem, hic & nunc exercendam, esse licitam vel illicitam; illa vero est actus quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, judicat aliquid esse licitum vel illicitum, præscindendo a praxi actuali, seu exercitio.

Nota 3. Ut opinio censeatur probabilis etiam speculative, necesse est, 1. Ut nec rationi evidenti aut principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Summorum Pontificum decretis, nec unanimi Doctorum sententiæ adversetur. 2. Ut nitatur motivo gravi, licet absolute fallibili. Motivum autem grave est motivum magni momenti; quod si seorsim spectetur, nec oppugnetur motivo æque aut magis gravi in oppositum, per se sufficit ad eliciendum pro una parte judicium prudens, quamvis inevidens & absolute fallibile. Porro opinio improbabilis est ea, quæ nititur motivo levi, & absolute insufficiente ad prudentem assensum.

Nota 4. Probabilitas est verisimilitudo seu apparentia veri infra evidentiam fundamento nixa; sive est motivum grave, sed absolute fallibile reddens opinionem verisimilem. Dividitur in intrinsecam, & extrinsecam: Probabilitas intrinseca est ea, quam facit momentum ipsius rationis. Extrinseca est ea, quam facit momentum auctoritatis Doctorum, vel testium. Doctorum tamen auctoritas non movet nisi in quantum præsumitur cum ea conjunctam esse gravem rationem, ita ut resolvatur in gravem rationem præsumptam. Quare probabilitas, quæ est ab auctoritate Doctorum, non tam ex illorum numero, quam ex eorum merito, videlicet probitate, doctrina, studio, diligentia ac sapientia metienda est. Hinc opinio probabilis intrinseca est ea, quæ habet pro motivo rationes ab auctoritate distinctas: probabilis vero extrinseca est ea, quæ habet pro motivo auctoritatem aliquam magnam, sed talem, quamvis hæc resolvatur in gravem rationem præsumptam.

Nota 5. Alexander VII damnavit hanc propositionem: *Si liber sit alicujus junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem.*

Nota 6. Opinio tuta est ea, quæ removet a periculo peccandi; tutior, quæ magis removet; minus tuta, quæ minus removet a tali periculo. Item tutior stat pro præcepto, hoc est, asserit extare præceptum jubens vel vetans aliquid. Minus tuta dicitur favere libertati, quia negat extare præceptum & obligationem circa aliquid, sed asserit hominem posse licite pro arbitrio utrumvis eligere.

Nota 7. Agitur hic de Opinione probabili relate ad operantem post diligentem ac debitam veritatis inquisitionem, & motivis utriusque partis diligenter, & ex studio veritatis assequendæ expensis.

Quæst. I. *An liceat sequi conscientiam probabilem & minus tutam?*

Resp. Non licet, nisi probabilitas sit tanta, ut excludat omnem formidinem rationabilem falsitatis, & pariat certitudinem moralem, saltem relativam; quia, ut dixi c. 2. q. 1. ad non peccandum requiritur judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. Hinc non licet sequi conscientiam minus tutam, & minus aut non magis probabilem quam sit tutior opposita, ut constabit etiam ex mox dicendis. E contra licet sequi conscientiam unice probabilem, vel saltem longe probabiliorem oppositam, stante pro præcepto, non quidem quatenus est præcise probabilis, sed quatenus est tunc moraliter certa.

Quæst. II. *An liceat sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate, in concursu probabilioris stantis pro præcepto?*

Resp. Nunquam licet, sed semper tenemur sequi probabiliorem & tutiorem. Prob. 1. Ex Eccles. 3. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Ibi traditur præceptum generale sectandi veritatem, & faciendi quod in nobis est ad sectandam veritatem de licitate seu honestate actus; quod etiam ipse Aristoteles 1. Ethic. c. 4. docet. *Veritatem* inquit, *debemus inquirere, quantum possumus.* Sed qui sequitur opinionem minus probabilem de honestate actus, relicta probabiliore de ejus honestate, non facit quod in se est ad sectandam veritatem de honestate actus: nam sequitur partem minus verisimilem quæ proinde a vero magis recedere ipsi videtur, relicta verisimiliore, & veritati propiore. Ergo.

2. Ille peccat, qui facit id quod non potest judicare prudenter esse licitum: nam ad agendum vel omittendum licite, requiritur judicium prudens de honestate actus, vel omissionis. At sequens opinionem minus probabilem & minus tutam, non potest judicare prudenter actionem vel omissionem suam esse licitam. *Prob. min.* Talis non potest judicare suam actionem vel omissionem esse licitam, nisi in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori, & motiva minus gravia motivis gravioribus, ut patet. Sed qui in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori, & motiva minus gravia motivis gravioribus, imprudenter judicat. Ergo sequens opinionem minus probabilem &c. non potest, nisi impru-

imprudenter judicare actionem, vel omissionem suam esse licitam. *Minor patet*. Et vero ut intellectus prudenter procedat in judicando, debet in judicando, quantum in se est, vitare malum suum, nempe errorem. At hoc non facit, si in judicando praeferat minorem verosimilitudinem majori; nam intellectus non censetur in aestimatione prudenti vitare quantum in se est, errorem, nisi cum in evidentibus amplectitur id quod verum est, &. in obscuris id quod, omnibus diligenter perpensis, apparet verosimilius. Quare extat praeceptum generale prudentiae, ut in evidentibus sequamur veritatem notam de honestate actus, & in obscuris verosimilitudinem majorem, & magis removentem a periculo agendi contra veram legem.

3. Tenemur observare praeceptum, quod sufficienter proponitur ad obligandum; ut patet; & illud praeceptum sufficienter proponitur ad obligandum, quod prudenter affirmari potest, nec nisi imprudenter negari, ut etiam patet. Ac tale est praeceptum, quod apparet probabilius, cum pro eo stent motiva graviora; prudenter enim judicando praeferuntur motiva graviora motivis minus gravibus, & major verosimilitudo minori, nec nisi imprudenter postponetentur.

4. Ut quis non peccet, debet habere judicium saltem moraliter certum, quod actio sua sit licita. Nam homo semper tenetur prudenter agere, nec licet se exponere periculo peccandi: prudentia autem, cum sit virtus mentis practica, requirit certitudinem saltem moralem. At hoc judicium habere non potest, sequendo opinionem minus probabilem, & minus tutam. Nam non potest illi apparere certum quod actus sit licitus, cum illi appareat certum quod verosimilius sit eum esse illicitum: haec enim judicia virtualiter opponuntur. Mihi apparet certum quod sit licitum, & simul mihi apparet certum quod verosimilius sit eum esse illicitum.

5. Quia in concursu duarum opinionum aeque probabilium, tenemur sequi tutiorem, ut modo probabo. Ergo a fortiori &c.

Hinc collige nemini licere consilium dare secundum opinionem, quae ei minus probabilis, & minus tuta videtur; cum nemini liceat secundum illam operari, & nemini liceat consulere actum illicitum.

Porro Adversarii fatentur, Professores in docendo teneri sequi sententiam probabiliorem, praesertim in rebus gravibus, quales sunt quae ad fidem vel mores pertinent: quia ideo eis tale munus commissum est, ut discipulos doceant probabiliora in rebus, quarum absoluta certitudo non est.

Obj. 1. Opinio minus probabilis in allata hypothesi, est probabilis; habet motivum grave ac rationabile. Ergo. *Resp.* Opinio minus probabilis, in concursu tutioris probabilioris, aut aeque probabilis, est ad summum probabilis speculative, secundum se, & absolute: ac non est probabilis practice, & in ordine ad hic & nunc operandum ex prudenti judicio de honestate seu licitate actus. Habet motivum grave, aptum ad obtinendum assensum viri prudentis, si illud spectetur seorsim & absolute: secus, si spectetur comparate ad motivum gravius aut aeque grave in oppositum: nam motivum grave non potest prudenter in judicando praeferri motivo graviori aut aeque gravi in oppositum; nec proinde in hoc concursu potest fundare assensum prudentem de licitate actus.

Obj. 2. Opinio probabilis, hoc ipso quod est probabilis, prudenter judicatur ut vera, etiam in tali concursu, & sic prudenter secundum eam agimus.

Resp. Hoc est falsum, ut constat ex dictis, & ex his propositionibus ab Innoc. XI. damnatis 3. *Generatim cum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus*. 4. *Excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili*. Ergo nec quivis alius excusabitur, si talem opinionem sequatur in iis, quae pertinet ad mores. Praeterea opinio probabilis non potest, saltem prudenter, judicari vera in concursu probabilioris oppositae; cum sit fundamentum gravius judicandi eam esse falsam. Idem dic in concursu opinionis aeque probabilis, quia non est potior ratio eam judicandi veram, quam falsam; nec est sufficiens fundamentum attribuendi veritatem uni parti potius quam alteri, cum neutra appareat magis vera quam falsa: unde intellectus tunc debet haerere suspensus, vel judicare rem esse dubiam.

Obj. 3. Motivum grave, hoc ipso quod grave est, dignum est assensu, & facit magnam spem assequendae veritatis. *Resp. dist.* quamdiu non apparet motivum gravius vel aequale in oppositum, *Concedo*. Cum apparet motivum gravius vel aequale pro opposita parte, *Nego*. Gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppositi, & non potest vincere gravitatem aequalem. Porro motivum grave non sic dicitur, quia meretur assensum in omni casu, sed tantum quia illum meretur, quamdiu ejus vis non superetur per majus motivum oppositum, vel non elidatur per aequale, quod vicissim elidit: nulla enim gravitas praevalere potest alteri majori vel aequali oppositae.

Obj. 4. Motivum per se sufficiens ad prudentem assensum, semper ad eum sufficit. *Resp.* Motivum per se & intrinsece sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu, semper sufficit ad prudentem assensum. At non semper ad prudentem assensum sufficit motivum, quod ad illum sufficiens est pro aliquibus tantum casibus. Motivum autem praecise grave non est motivum per se & intrinsece sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu: alioqui sufficeret etiam, dum postea occurrit motivum evidens, & certum pro opposita parte.

Obj. 5. Sequens opinionem minus probabilem, agit cum ratione. Ergo non peccat. *Resp.* Agit cum ratione, quae superatur per aliam majorem in oppositum, & quae proinde non sufficit ad prudentem assensum, & sic agit imprudenter & irrationabiliter. Si autem sequatur opinionem aeque probabilem, tunc agit cum ratione, quae eliditur per aliam aequalem, & quae proinde non sufficit ad prudentem assensum.

Obj. 6. Lex non obligat, nisi cum certum & evidens est illam existere. *Resp.* Neg. quia 1. hoc continet laxitatem intolerabilem. 2. Inde sequeretur legem naturalem, quoad maximam sui partem, inutiliter latam esse a Deo. Nam ut patet ex dissidiis Doctorum circa innumeros pene casus, lex naturalis quoad maximam sui partem, & innumeros pene casus,

sus, non cognoscitur (t) evidenter. 3. Sequeretur licere sequi opinionem minus tutam, quamdiu habet aliquid probabilitatis, quod damnatum est ab Innoc. XI. & repugnat c. 44 *de sent. excom.* nam tamdiu opposita tutior non est evidenter vera. 4. Lex obligat hoc ipso quod est sufficienter proposita; hoc ipso autem quod est probabilius illam existere, sufficienter intelligitur proposita, nam hoc ipso ejus existentia prudenter affirmari potest, & nonnisi imprudenter negari, cum subsint motiva graviora. Ergo &c.

Obj. 7. Potest quis per principia certa formare judicium prudens & certum, quod liceat sequi opinionem minus probabilem & minus tutam in concursu tutioris magis aut æque probabilis.

Resp. Neg. Nam principia Probabilistarum non sunt certa, sed controversa; immo sunt falsa, aut saltem dubia, ut patet ex nostris solutionibus. Unde non possunt fundare judicium moraliter certum de honestate actionis vel omissionis.

Obj. 8. Summi Pontifices sæpe dispensarunt in casibus, in quibus minus probabile erat, eos posse dispensare. Ergo sæpe secuti sunt opinionem minus probabilem &c. *Resp.* Nego ant. Nam si qui in concedendis dispensationibus aliquando a communiori sui temporis sententia recesserunt, ideo ab eo discessere, quia post sufficientem veritatis inquisitionem, oppositam sententiam judicarunt esse longe probabiliorem ex motivis intrinsecis.

Obj. 9. Cap. *Si vir*, 2. de cognat. spir. dicitur: *Si vir vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperint, an propter hoc separari debeant? Consultationi tuæ taliter respondemus, quod quamvis generaliter sit institutum, ut debeant separari, quidam tamen humanius sentientes, aliter statuerunt. Ideoque nobis videtur, quod sive ex ignorantia, sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem sperandi: nec alter alteri debet debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci.* Unde sic argumentaberis. Ibi Alex. III. casum propositum decidit secundum opinionem minus probabilem, & minus tutam, utpote faventem libertati, ut patet ex his verbis: *Quidam humanius sentientes, aliter statuerunt.* Ergo.

Resp. Nego ant. Et dico eum decidisse casum secundum opinionem faventem libertati, quia ei probabilior videbatur, ut patet ex ratione quam subjicit: *Quia*, inquit, *si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari, vel dolus.* Quare multi Canonistæ per tò *humanius*, intelligunt æquius, rationabilius. Porro ibi non permittit parenti, qui scienter filium de sacro fonte levarit, exigere debitum; sed præcise statuit non ideo debitum denegari debere petenti. Præterea ibi agitur de eo quod Pontifex, utpote legislator supremus, mutare poterat, si magis expedire judicaret ad removendum peccandi periculum.

Obj. 10. Cap. *Laudabilem*, de frigidis, ubi Cælestinus III. triennium experientiæ concedit eis, qui matrimonium contraxerunt, si dubitent, an impotentia sit absoluta, vel temporalis. *Resp.* Ex hoc capitulo nil concludi potest contra nos: nam etiamsi minus probabile esset illos sub finem triennii non fore impotentes, tamen certum est, 1. Ecclesiam in dubio, an impotentia sit absoluta, an temporalis, posse certum tempus experientiæ concedere iis, qui jam contraxerunt; alioqui si hoc non concederetur, vel matrimonium dissolveretur in dubio de ejus valore, quod non licet; vel contrahentibus prohibendum esset, ne in tali dubio uterentur conjugio, & ne aliud inirent, quod etiam fieri non potest sine injuria illorum qui bona fide contraxerunt, & sine necessitate, & culpa sua exponerentur periculo incontinentiæ. 2. Tempus illud triennii prudenter constitutum esse, ut adhibitis mediis possibilibus & licitis, conentur impotentiam tollere; nam hoc tempus nec nimis breve, nec nimis longum est, & circa finem triennii impotentia tandem cessare potest.

Obj. 11. Cap. *Litteras*, de restit. spol. *Resp.* in hoc cap. Innoc. III. præcise reliquit duabus sententiis oppositis suam probabilitatem speculativam & absolutam, quam habebant. Unde non vult damnare eum, qui alterutram eligit prudenter, ideoque putans eam esse probabiliorem. Ipse vero tertiam eligit, quia ei videbatur probabilior, nolens tamen definire veritatem aut falsitatem aliarum. Præterea, duæ illæ aliæ sententiæ priores, quas exponit, singulæ stant pro lege licet diversa, non autem pro libertate: nam prima stat pro lege justitiæ, & jure mariti contra libertatem mulieris; altera vero pro lege matrimonium inter consanguineos vetante.

Obj. 12. Cap. *Inquisitioni*, de sent. excomm. *Resp.* Pontifex respondet secundum partem tutiorem, & legi faventem; nam sic ait de conjuge probabiliter, sed non certo credente matrimonium esse invalidum: *Cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili, & discreta, quamvis non evidenti, & manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet: ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiæ committat offensam.*

Obj. 13. Cap. *Ego solis*, dist. 9. *Resp.* ibi S. Aug. non agit de minus probabili & tuto, sed solum de Auctoribus non canonicis. *Alios*, inquit, *ita lego; ut quantalibet sanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios auctores, vel canonicos, vel probabiles rationes, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt.* Ubi non dicit se admittere eorum libros ut veros propter probabiles rationes, quæ oppugnentur rationibus æque aut magis probabilibus, seu gravibus in contrarium, de quo tamen hic agitur. Sane licet sequi opinionem nixam rationibus probabilibus, seu gravibus, quando non oppugnatur aliis rationibus magis, aut æque gravibus.

Obj. 14 Cap. *Sicut quædam*, dist. 14. ubi S. Leo dicit: *In iis, quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum.* *Resp.* Sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, est contra præcepta evangeli-

(t) Non cognoscitur statim, & facili intuitu.

gelica, quibus præcipiuntur prudentia christiana in actibus nostris, vitatio periculi peccandi, maxima cura in servandis præceptis, & via recta quæ ducit ad vitam, quamque pauci ingrediuntur.

Præterea hic textus in doctrina adversariorum nimis probat; probat enim nos debere sequi simul duas opiniones contradictorias. Nam juxta illos, opinio minus probabilis & minus tuta, & opinio probabilior & tutior ipsi contradictoria, non adversantur præceptis evangelicis, nec decretis sanctorum Patrum, & tamen S. Leo dicit: *Id noverimus sequendum*, hoc est id sequi debemus.

Porro cum dicitur opinio probabilis esse ea, quæ neque Scripturæ, neque Patribus & Conciliis, neque Summorum Pontificum decretis adversatur, hoc debet intelligi de opinione probabili absolute & secundum se considerata: nam si consideretur relate ad tutiorem æque aut magis probabilem, eam jam quoad praxim adversatur Scripturæ præcipienti magnam prudentiam, & exigenti certitudinem moralem de bonitate actionis, quæ certitudo non potest stare pro opinione minus tuta, & minus aut æque probabili in concursu tutioris, & probabilioris.

Obj. 15. Omnes fere Doctores XVII. sæculi docuerunt licere sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam. *Resp.* 1. Illis oppono tum veteres Doctores, qui ante ann. 1571. floruerunt, nam Anton. Cordubensis in suo Quæstionario lib. 2. qu. 3. postquam dixit tenendam esse partem tutiorem, quando probabilior est, addit: *Et in hoc omnes Doctores consentiunt*. Tum Clerum Gallicanum, & innumeros recentiores ex omni ratione & ordine, qui nunc, re melius perpensa, oppositum docent. 2. Plurimi ex illis, qui nobis objiciuntur, docuerunt solum licere sequi opinionem minus tutam, quæ communius ab aliis haberetur minus probabilis, quando operanti post diligentem veritatis inquisitionem appatet certo probabilior ex ratione. 3. In tantum opinio aliqua censeri potest probabilior propter majorem numerum Doctorum eam tuentium, in quantum idcirco recte præsumitur habere pro se graviora motiva ex Scriptura, traditione, vel ratione petita. At jam hæc motiva habere pro se recte præsumi non potest Probabilismus, cum oppositum jam pridem a multis ostensum sit. 4. Probabilitas extrinseca, petita scilicet ab auctoritate Probabilistarum, non plus valere debet apud eos, qui per se veritatem explorare debent, quam valeat pondus rationum, quibus nititur Probabilismus; quæ profecto rationes certitudinem moralem nunquam fundare possunt. 5. Sicut ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei aliunde evidens est errare; ita ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei, omnibus mature consideratis, verosimilius est errare. 6. Multæ olim viguerunt opiniones, quæ postea diligentius expensæ, omnino evanuerunt. *Observa*. Nemo e Societate nostra ex professo Probabilismum, cujus auctor fuisse fertur Bartholomæus Medina ex alio Ordine, amplexus est, & pro eo scripsit, nisi postquam ita invaluerat, ut jam esset communis Scholarum omnium doctrina. Nam Vasquez, qui primus e Societate nostra hunc ex professo amplexus est, testatur tunc fuisse inter Doctores communem. Primi vero Probabilismi impugnatores, e Societate nostra prodiere, videlicet Rebelius tom. 1. de Justitia, edito an. 1608. Comitolus lib. 2. respons. moral. qu. 18. n. 6. edit. an. 1609. Et Andreas Biancus, sub nomine Candidi Philaleti, tractat. de opinionum praxi, edito an. 1649. quos secuti sunt multi alii ex eadem Societate, ut de Elizarde, Estriz, R. P. Thyrsus Gonzalez Præpos. Genet., de Camargo, Malattra, Gisbert &c. His adde Reginald lib. 11. c. 3. Cardin. Bellarmin., & plurimos Professores Theologiæ quotidie impugnantes Probabilismum, quem Congr. Gener. VIII. an. 1687. declaravit non esse doctrinam Societatis. Et vero S. Ignatius Societ. nostræ Institutor, hanc prudentiæ regulam omnibus Societatis Professoribus præscribit, *ut sequantur in quavis facultate securiorem & magis approbatam doctrinam*. Constit. pag. 4. cap. 5.

Quæst. III. *An liceat sequi opinionem minus tutam, seu stantem pro libertate, in concursu opinionis æque probabilis, tutioris, seu stantis pro præcepto?*

Resp. Neg. Quia 1. extat illud præceptum generale lumine naturali notum, & in Jure canonico sæpe a Summis Pontificibus traditum ut principium decisionum: *In dubiis tutior pars est eligenda*, ut c. 4. de Cleric. excomm. *In dubiis tutior pars eligenda*. Et c. 12. de homicid. *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem*. Et c. 3. de Sponsal. *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus &c.* Alioquin enim operans exponit se periculo faciendi contra legem, & peccandi. At in concursu duarum opinionum æque probabilium, est verum dubium, ut docet Sanctus Thom. quæst. 14. de verit. artic. 1. & S. Antonin. 1. part. tit. 20. de reg. jur. Nam est vera suspensio judicii de veritate & falsitate ob motiva pro utraque parte æqualia; neque enim est potior ratio judicandi unam opinionem esse veram, quam alteram, cum neutra plus minusve appareat vera aut verisimilis quam altera, & sic intellectus necessario suspendit judicium. Ergo in tali concursu eligi debet pars tutior, agendo secundum opinionem stantem pro præcepto.

2. Ex S. August. lib. 1. de Bapt. c. 3. *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo, quod certis incerta præponeret*. Et c. 5. *Accipere* (Baptismum) *in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Ergo ex S. August. cum incertum est aliquid esse peccatum, & certum est aliquid non esse peccatum, certo peccat qui non eligit id quod constat non esse peccatum. At in concursu opinionum æque probabilium, eligens minus tutam, non eligit id quod certum est non esse peccatum, sed id quod incertum est non esse peccatum, ut patet; cum sit æque probabile esse peccatum. Ergo talis certo peccat.

3. Peccat qui agit sine judicio prudenti, quod actio sua sit licita. At sequens opinionem minus tutam in allata hypothesi agit sine tali judicio; nam non potest saltem prudenter, judicare non extare præceptum prohibens actionem, cum non possit saltem prudenter judicare veram esse opinionem negantem extare præceptum, non enim habet fundamentum sufficiens

Judi-

judicanli illam esse potius veram quam oppositam, cum fundamenta utriusque opinionis appareant æqualia; & apparentia veri ac falsi sit æqualis pro utraque parte contradictionis. Quare ut intellectus prudenter se gerat, debet suspendere assensum & dissensum, cum non habeat motivum potius assentiendi quam dissentiendi.

4. Opinio æque tantum probabilis stans pro libertate, non potest afferre certitudinem moralem, quæ saltem requiritur ad non peccandum: nam motiva, quibus nititur, eliduntur per motiva opposita æque gravia: quantam enim illa habent vim movendi ad assensum, tantam alia habent movendi ad dissensum, & sic Intellectus nihil habet quo possit, saltem prudenter, & firmiter determinari ad assensum.

5. Qui se exponit probabili periculo peccandi, peccat, juxta illud Eccl. *Qui amat periculum, in illo peribit*. Sed qui facit quod ei apparet tam probabiliter esse illicitum quam licitum, exponit se probabili periculo peccandi, attento animi sui conceptu, cum evidenter & necessario judicet esse æque probabile actum prohiberi.

6. Quid facit vel omittit id quod cognoscit æque probabiliter esse contra legem, quam non esse, violat hoc præceptum generale, obligans ad maximam sollicitudinem, & curam servandi legem. Psalm. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*. Item peccat contra legem charitatis, & subjectionis ad Deum: nam hæc lex exigit, ut abstineamus non solum ab iis, quibus certo scimus Dominum ac Legislatorem offendendum, sed etiam ab illis, quibus non constat non esse offendendum. Non enim est bonus amicus, bonus ac fidelis servus, qui facit id quod judicat æque probabile esse quod displiceat amico vel domino.

Confirmo 1. Auctoritate Cleri Gallicani, qui in Comitiis generalibus an. 1700. sic ait: *Absit vero, ut probemus eorum errorem, qui negans licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam. Sed ad rectum usum probabilium opinionum has regulas a jure præscriptas agnoscimus. Primum, ut in dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrinque animo sese offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius, sive quod est in hoc casu unice tutum. Neque id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura:* Qui amat periculum, in illo peribit. *Hæc prima regula. Altera ..... ut nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consentaneam duxerit.*

2. Auctoritate Card. Bellarm. ep. ad nepotem suum Episc. Thean. ubi hæc ait: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant. Et si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi; & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali proposita, ad minus tutam partem declinare. Agitur enim de summa re, cum de salute æterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam aliorum exemplo induere, & eo modo conscientia non remordente ad eum locum, ubi vermis non moritur & ignis non extinguitur, descendere.*

Obj. 1. Qui sequitur opinionem minus tutam in concursu oppositæ tutioris æque probabilis, non agit in dubio practice practico; sed per judicia reflexa certo judicat se licite agere.

Resp. 1. Ex dubio speculativo seu generali, necessario resultat dubium practicum, circa actionem particularem hic & nunc ponendam. Nam cum propositio universalis contineat omnes particulares propositiones, & per illas verificetur; dubitare an aliquis contractus in genere sit illicitus, idem est ac dubitare an hic & ille contractus particularis, participans illam rationem specificam, sit illicitus: sic dubitare an liceat pingere die festo sine necessitate, idem est ac dubitare an Petro, Paulo &c. liceat pingere hoc die festo sine necessitate. Ergo non possum dubitare speculative & in universali, an illicitus sit aliquis contractus, quin simul dubitem an sit illicitus contractus a me hic & nunc celebrandus, si hic contineatur sub illa ratione communi, & nisi adsit aliqua circumstantia hunc contractum extrahens ab illa ratione specifica seu communi.

Resp. 2. Judicia illa reflexa adversariorum non sunt certa. Nam nituntur principiis dubiis, controversis, immo falsis: unde non resolvunt prudenter dubium, nec certitudinem moralem de honestate actionis pariunt. Nempe hæc sunt præcipua illorum principia.

Primum. Prudenter agimus sequendo opinionem probabilem etiam in concursu oppositæ tutioris, magis aut saltem æque probabilis. Sed hujus falsitatem jam ostendi.

Secundum. In dubio melior est conditio possidentis, & homo est in possessione suæ libertatis circa actiones suas, quamdiu non constat extare legem eas vetantem. Sed contra est. Nam 1. hoc effatum (*In dubio melior est conditio possidentis*) valet solum in materia justitiæ, seu in rebus temporalibus, quæ subsunt potestati humanæ, & in quibus solis applicatur a jure, idque docent Vasquez, Azor, Turrian. & alii. At non habet locum in actibus moralibus, ubi agitur de licito & illicito, quod non subjicitur potestati humanæ; sed in his valet illud axioma: *In dubio tutior pars est eligenda*. Præterea prius effatum supponit parem caussam. At in dubiis de licito & illicito, non est par caussa Dei & creaturæ; Deus enim, ut supremus Dominus habet jus prælationis in omnibus: 2. Falsum est hominem esse in possessione suæ libertatis quamdiu lex non est certa. Nam agitur hic non de libertate facti, quæ consistit in potentia physica agendi & non agendi pro arbitrio, sed de libertate juris, quæ consistit in potentia agendi & omittendi licite. Unde cum dubitatur an extet lex vetans aliquid, hoc ipso dubium est, an homo id possit facere licite, ac proinde an sit in possessione suæ libertatis. Ergo jam est petitio principii, & affertur pro principio id, de quo est quæstio. Jam vero cum æque verisimile est extare legem prohibentem actum, homo non potest licite eum ponere; nam tunc non potest judicare prudenter illum non esse prohibitum; & sic privatur libertate juris: homo enim nil potest licite agere, nisi prius prudenter judicet illud esse voluntate divina permissum vel præceptum; voluntas quippe divina est regula, ac mensura actionum nostræ voluntatis, quæ illi necessario subjici debet: regula autem est prior regulato; ac proinde prius est aliquid

quid esse voluntate Dei permissum, quam esse licitum voluntati nostræ; & sic voluntas nostra, ut licite agat, debet cognoscere prius an illud sit divinæ voluntati conforme: non enim regulari potest a voluntate Dei nisi præcognita. Præterea in dubio seu æquali probabilitate, lex generalis subjectionis ad Deum ut supremum Dominum ac Legislatorem, habet possessionem anteriorem, & potiorem, quam nostra libertas; obligatque ad abstinendum ab iis, de quibus dubitamus utrum Dei voluntati adversentur.

Tertium. Christi jugum suave. *R.* Est equidem suave, at non per laxitatem doctrinæ; ait enim ipse Matth. 7. *Quam arcta via est, quæ ducit ad vitam!* Sed tum per gratias uberiores & majores, quæ lege Evangelica dantur: tum quia lex Evangelica est lex charitatis efficientis suave & leve, quod grave, & amarum erat, ut explicat S. August. serm. 47. de divers.; tum quia lex Christi liberat ab onere innumerorum pene præceptorum Judæis impositorum & præter præcepta moralia quæ sunt juris naturalis, pauca mere positiva omnes obligantia continet.

Quartum. In æquali probabilitate pro existentia legis, lex non est sufficienter proposita, nec potest prudenter affirmari. Ergo tunc non obligat. *R.* Nego conseq. Quia tenemur servare illud præceptum dubium vi alterius præcepti generalis certi, nempe: *In dubio tutior pars eligi debet. Cavendum est periculum peccandi: nam qui amat periculum, in illo peribit.* (1) Item vi legis charitatis & subjectionis ad Deum, præcipientis, ut servetur præceptum dubium, cujus existentia prudenter negari non potest, ne nos exponamus periculo faciendi contra legem vere existentem; & agendi id quod reipsa displicet Deo.

Obj. 2. Hoc axioma, *In dubio tutior pars eligenda est*, continet dumtaxar consilium, non præceptum, saltem pro omni casu. *R.* Nego Nam Summi Pontifices locis citatis illud adhibent ut principium morale suæ decisionis, ex se obligans pro omni casu: unde utuntur verbo *Debet*; illudque supponunt certum & lumine naturali notum. Et vero alioqui homo in æstimatione prudenti exponeret se periculo morali agendi contra legem, & peccandi.

Nec dicas illos loqui de dubio facti. Si enim in dubio facti pars tutior eligi debet, a fortiori etiam debet in dubio juris; nam tutior pars eligi non debet in dubio facti, nisi quia dubium facti conjunctum est cum dubio juris, in quo non potest haberi persuasio saltem prudens, nec certitudo moralis, quod electio partis minus tutæ sit licita.

Dices 2. Hæc regula, *In dubio tutior pars eligenda est*, intelligi debet solum de dubio negativo. *R.* Neg. Nam regula generalis est, & æque spectat positivum dubium, quod est magis proprie dubium: Nam cum æquales occurrunt pro utraque parte rationes, intellectus non potest saltem prudenter non suspendere assensum, cum non sit potior ratio assentiendi uni parti, quam alteri. Ergo tunc est proprie verum dubium morale ac prudens.

Præterea in quovis dubio eligens partem minus tutam, exponit se morali periculo violandi legem & peccandi: nec intellectus potest judicare prudenter partem minus tutam esse veram, & licere illam sequi.

Dices 2. In dubio positivo potest intellectus ex imperio voluntatis assentiri parti minus tutæ & veræ.

Resp. Id non potest saltem prudenter, cum pars minus tuta non appareat ei magis vera quam falsa: nec id potest saltem sine gravi formidine oppositi, quæ non potest nisi imprudenter contemni. Unde talis adhæsio non potest excusare a peccato, & cum ea morale periculum est agendi contra aliquam legem, ideoque peccandi.

Obj. 3. Motivum grave non amittit gravitatem suam ex eo, quod concurrat cum motivo æque gravi in oppositum. Ergo motivum grave etiam in concursu æque gravis, sufficit ad prudentem assensum.

Resp. Nego conseq. Immo quia utrumque motivum retinet gravitatem suam in concursu, & sic se mutuo elidunt, neutra pars magis apparet vera quam falsa: ac proinde intellectus neutri potest saltem prudenter assentire vel dissentire; sed debet suspendere assensum ac dissensum, & sic manere dubius: Extat autem præceptum generale certum, obligans ad sequendam partem tutiorem in omni dubio, ne nos exponamus periculo peccandi.

Obj. 4. Nobis obstant hæ regulæ juris: *In obscuris minimum est sequendum. Odia restringi, & favores convenit ampliari. Resp.* Hæ & similes regulæ intelligi debent solum de dubiis facti, & ubi agitur de pœnis infligendis; non autem de dubiis, ubi agitur de licito & illicito. Quia in dubio de admissione criminis, vel de merito culpæ, benignior pars est tutior. Nam illam sequens, exponit se solum periculo non condemnandi reum vel puniendi infra meritum, quod non est intrinsece, ac per se malum: oppositam vero sequens, exponit se periculo damnandi innocentem, vel puniendi reum ultra meritum, quod est intrinsece malum, hinc illa Reg. 152. ff. de reg. jur. *In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus justius est, quam tutius*. Et ista Reg. 11. in 6. *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori*. At in dubiis de licito, & illicito, sequens opinionem benigniorem seu faventem libertati, exponit se periculo faciendi contra legem, ac proinde peccat.

Quæst.

(1) *Ex hoc Ecclesiastici textu*, qui amat &c. *in hunc modum argumentatur Divus Antoninus 1. P. tit. c. 10. §. 10.* Hinc est, quod B. Thom. & alii dicunt, quod ille, qui agit id de quo est dubium, utrum sit mortale, vel non, peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortalis. Cum ergo in aliqua materia morali sunt variæ, & contrariæ opiniones, ille, qui adhæret opinioni laxioris viæ, videtur se exponere periculo mortalis, quia est in dubio, cum possit illa opinio esse falsa, & contraria vera. Sed ad hoc respondetur, quod utique ille, qui agit scienter id, de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat, etiamsi illud in se non esset mortale, sumendo proprie & stricte dubitationem prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, ne magis quis declinet ad unam, quam ad aliam.

Quæst. IV. *An licet sequi opinionem minus tutam, sed probabiliorem?*

Resp. Tenemur sequi partem tutiorem in iis omnibus, in quibus ignorantia invincibilis & major probabilitas non juvant ad obtinendum finem, quem procurare tenemur. Quia adhiberi debent media efficacia, si adsint.

Hinc tenemur. 1. Sequi partem tutiorem, ubi agitur de iis, quæ sunt de necessitate medii ad salutem, vel quæ requiruntur ad validam administrationem & susceptionem Sacramentorum: quia non obtinebitur salus; nec effectus Sacramenti, nisi reipsa ponantur ea, quæ Deus ad hunc finem exigit. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Non est illicitum in Sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi, hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.* 2. Ubi agitur de procuranda sanitate corporis, de victoria sive in bello, sive in judicio; de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex justitia vel charitate &c. Quia in his non obtinebitur finis debitus, nisi adhibeantur media reipsâ & non solum opinione efficacia. Neque enim major probabilitas opinionis mutat naturam rerum, aut iis efficaciam tribuit, aut impedit damnum. Unde nullatenus est probabile, etiam speculative, quod tunc liceat oppositum. 3. Ad tutiorem partem tenetur, qui ad tutiora adhibenda ex conventione, voto, vel superioria præcepto obligatur.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minus tutam de licito, quando post debitam veritatis inquisitionem apparet certo, ac valde probabilis, & multo probabilior opposita, ita ut excludat dubitationem & formidinem rationalem errandi. *Prob.* Quia 1. Alex. VIII. damnavit hanc proposit. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* 2. Ex Clero Gallicano supra laudato. 3. Licet sequi judicium prudens, ac moraliter certum de honestate seu licitate actûs. At opinio multo probabilior de licito est, seu fundat ejusmodi judicium: nam sequens opinionem multo probabiliorem de licito, licet minus tutam, judicat, aut saltem judicare potest prudenter, & firmiter, actionem suam esse licitam: ille enim firmiter & prudenter judicat, qui in judicando præfert motiva multo graviora motivis minus gravibus; quæ præ illis citra culpam & affectum inordinatum levia, & merito contemnenda apparent, & sic habet prudentem, & firmam persuasionem, quod actio sua sit licita, nec ullam habet formidinem erroris, vel si quam habet, illam prudenter repellit ac contemnit ut scrupulum: cum habeat motiva multo graviora judicandi actionem suam esse licitam; quam sint motiva judicandi oppositum, quæ comparate ad longe graviora, apparent levia, & merito præ illis contemnenda: proinde se habent perinde ac si non essent; motivum enim quod prudenter contemnitur, perinde se habet ac si non extaret. Ita docet S. Antonin. 2. part. tit. 3. cap. 10 §. 10. & sub fin. hæc ait: *Non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus* Et ex Reg. 31. Jur. in 6. *Eum, qui certus est, certiorari ulterius non oportet.* Et vero impossibile est habere dictamina metaphysice, aut physice certa de omnibus agibilibus: Deus autem, qui disponit omnia suaviter, non exigit ab homine, ut semper cum evidentia & certitudine metaphysica de materiali honestate suæ actionis operetur, quia est supra conditionem hominis in hoc statu semper sic operari, ait Cajet. Itaque Deus solum a nobis exigit, ut nunquam operemur sine firma & prudenti persuasione quod operatio & hic & nunc exercenda sit licita.

Hinc quamvis opinio Gulielmi Parisiensis docens hominem statim atque peccavit, teneri ad confessionem, sit tutior; nemo tamen peccati arguit eum qui confessionem aliquantisper differt; quia opinio opposita S. Thomæ est multo probabilior, & tuta.

Dixi *multo probabilior.* Nam non licet sequi opinionem minus tutam, quæ apparet solum paullo probabilior tutiore. Quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; & quia exiguus probabilitatis excessus non fundat certitudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi.

Obj. 1. Opinio tutior, licet minus probabilis, est adhuc probabilis, habet motivum grave &c.

Resp. Ita est, si absolute & seorsim spectetur, non autem si spectetur comparate ad oppositam longe probabiliorem, & relate ad operantem. Nam tunc ejus motivum operanti apparet leve, sic ut prudenter contemnatur præ opposito longe graviori; ac proinde se habet ac si non esset.

Obj. 2. Formido est essentialis cuilibet opinioni, etsi probabilissimæ. Ergo nulla opinio potest esse moraliter certa. *Resp.* dist. ant. Formido logica, C. Moralis, N. Duplex est formido, una logica, quæ est essentialis omni assensui opinativo, & consistit in actu, quo intellectus cognoscit non repugnare præcise ex vi motivi assensus, rem aliter se habere atque judicat: & alia moralis, quæ est accidentalis assensui opinativo: & ab eo separabilis, consistitque in actu, quo intellectus dicit rem forte aliter se habere atque judicat. Hæc sola formido repugnat certitudini morali, & abest ab opinione probabiliori.

Quæst. V. *Ad quid tenemur, quando opinio est probabilis extra concursum?*

Resp. 1. Tenemur servare præceptum, quando opinio affirmans illud existere, est unice probabilis. Quia tenemur servare præceptum, cujus existentia apparet æque probabilis ac non existentia; ut probavi: Ergo a fortiori, si ejus existentia appareat unice probabilis. 2. Homo in hoc casu potest prudenter judicare legem existere, nec id potest nisi imprudenter negare; nam habet grave motivum id asserendi, & nullum habet negandi. Atque quisque tenetur servare legem, quam potest prudenter judicare existere, vel quam non potest nisi imprudenter negare.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minus tutam, seu negantem præceptum, quando est unice probabilis, ita ut excludat omnem formidinem saltem rationabilem peccandi. Quia illam sequens potest judicare prudenter & firmiter actionem suam esse licitam: nam habet motivum grave id judicandi, & nullum habet aliter judicandi. Unde nec habet anxietatem,

nec formidinem erroris; aut si quam habet, potest eam contemnere ut scrupulum, quippe quæ careat fundamento saltem rationabili. Sic rusticus licite omittit sacrum eo die, quo ejus Pastor, vir probus & doctus existimatus, asserit ad illud non teneri, si nullum habeat motivum judicandi oppositum, nec suum Pastorem falli aut fallere, ex c. 44. *de sent. excom.* Unde tunc talis opinio est certa practice, & relate ad operantem, quamvis speculative & absolute spectata, sit dumtaxat probabilis. Quod si contingat talem opinionem esse reipsa falsam, error est invincibilis.

TRACTATUS

DE

LEGIBUS. (1).

SECTIO PRIMA.

De Lege in communi.

QUæst. I. *Quid est lex?*

Resp. Est præceptum commune, honestum, justum, stabile seu perpetuum, ad bonum commune, a gerente curam communitatis impositum, & sufficienter promulgatum.

Itaque ex communi Doctorum sententia, Lex est, 1. Præceptum; nam Lex est ordinatio Superioris efficax, & obligans subditos ad agendum vel omittendum aliquid. Non potest autem obligare nisi præcipiendo, hoc est jubendo vel vetando. Hinc Lex permittens est etiam præceptiva, saltem virtualiter: nam hoc ipso quod permittit aliquid fieri, prohibet ne illud fieri impediatur. Porro præceptum est recta agendi vel omittendi ratio, seu regula obligans ex auctoritate Superioris. Per *tò* obligans differt a consilio, quod est etiam recta agendi regula, sed non obligans. Hinc illud S. Hieronymi l. 1. contra Jovin. *Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi præceptum, necessitas est servientis.*

2. Commune: nam debet fieri communitati perfectæ ex *l. Jura*, ff. de legib. *Jura non in singulas personas, sed generaliter restituuntur*. Communitas autem perfecta est, quæ ex natura sua perpetua est, ac politicæ gubernationis capax: sive est ea quæ sibi sufficit ad assequendum finem ad quem instituta est, nempe ad conciliandam & conservandam felicitatem, pacem, ac tranquillitatem publicam, ut Regnum, Provincia sui juris, Ecclesia &c. Imperfecta vero, quæ ex natura sua non est perpetua, nec capax politicæ gubernationis; sive quæ sibi non sufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia &c.

Porro censetur communitas sibi ad suum finem sufficere, dum in ea est potestas Magistratus aut Pastores instituendi, membra ac subditos in ordine continendi, lites & controversias dirimendi, improbos ac scelestos morte mulctandi, vel contumaces a corpore resecandi.

3. Lex necessario debet esse honesta, statuendo videlicet aliquid honestum, vel in se, vel saltem ratione finis intenti, ad quem conducat: nam finis legis est homines bonos facere, ut docent Arist. & S. Th. Deinde homo non potest obligari ad actus malos, vel inutiles, seu indifferentes; nec Deus utpote summo-

(1). Actuum humanorum principia multa, ac varia sunt. Alia dicuntur *efficentia*, ut voluntas, & libertas: alia *dirigentia*, ut concupiscentia, & lex: alia *allicientia*, ut habitus tum boni tum mali, hoc est, virtutes & vitia. Quæ ad primum genus attinent, *intima* animæ sunt, ut patet per se. Quæ vero sunt duorum posteriorum generum, distribuuntur in *interiora*, & *exteriora*. Sic conscientia, & habitus revocantur ad interiora: lex, & inspirationes nobis immissæ ab Angelis, ad exteriora referuntur. Hinc porro vides unico obtutu materiam omnem universæ Facultati morali subjectam. Principia enim *efficientia* expenduntur in primo Tract. *de Actib. Humanis*. Alterum ex *dirigentibus* discutitur in secundo Tractat. *de Conscientia*, alterum vero in præsenti Tractat. *de Legibus*. Demum *allicientia* considerantur primo generatim, deinde speciatim, in subsequenti Tract. *de Peccatis*, *& Virtutibus &c.* Communis loquendi usus principiis dirigentibus *normæ* seu *regulæ* appellationem tribuit. Regula in genere est quasi mensura, ad quam exploratur, num aliquid rectum sit, vel obliquum, seu an ordini ad suum finem conveniat, vel adversetur. In moralibus itaque illud regulæ nomen sibi vindicabit, ex quo dignoscimus, quid honestum, aut turpe sit: quidve proinde ad finem ultimum conducat, vel ab eo abducat. Indicatas morum regulas duas, scilicet *conscientiam & legem*, cognominibus *proxima*, ac *remota* (Vid. notam 2. ad q. 1. et 1. de Conscient.) discriminat Auctores. Utrum sola *conscientia*, vel etiam *ratio* sit habenda pro regula *proxima*, mox patebit (ex Nota ad q. 1. Sect. 2.) ubi ambas propriis characteribus distinguemus. Interea de Legibus loquendo, hæc sunt animadvertenda. Cum quævis actio *moralis* sit relativa ad suam *regulam*, & aliunde sola lex aut omnino, aut saltem principaliter sit regula & norma agendi; & hinc intelligere pronum erit, quam momenti sit præsens Tractatus. Sane incredibile dictu est, quot æquivocationes & exerrationes contingant in hominibus etiam doctis, ex eo præsertim, quod non satis accurate perspecta teneant, quæ instar fundamenti faciunt in isto Tractatu. Nullum pariter mihi dubium, quin ob talem imperitiam multi alii præsertim de Clero, qui innumeris fere subjacent Ecclesiasticis Legibus, conscientiam sibi efforment partim laxam, partim scrupulosam: quarum utraque ceu vitiosa *cavenda est ex* Div. Bonav. (*Comp. Theol. Verit. lib. 2. cap. 53.*) *nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem*. Inter Theologos præclare de legibus scripsit D. Thom. (1. 2. q. 99. *usque ad qu.* 109.) Bened. XIV. multa huc spectantia vel declaravit, vel definivit sparsim in aureis suis Operibus, præsertim vero *de Syn. Diœc.* Unde & nos deprompsimus (Num. 78. 79.) generalia quædam axiomata. Optime autem illos sibi consulere arbitror, qui in materia ista lucem fœnerantur a Canonistis, quorum maxime propria.

summe bonus, sapiens, ac rectus, dedit hominibus potestatem statuendi nisi honesta.

4. Justa, scilicet ex parte legislatoris, & justitia quidem tum legali, in eo posita ut prosit bono communi; tum commutativa, qua Legislator non plura statuat quam possit statuere, nec aliis quam subditis; alias injuriam inferret, & nulla esset lex, cum actio non possit excedere agentis potestatem: tum denique distributiva; qua secundum æqualitatem proportionis, habita ratione virium & facultatum, imponantur subditis onera in ordine ad bonum commune. Nam esset contra rectam rationem, & justitiam etiam commutativam, aliquos ultra modum gravare. Ad nullitatem tamen legis ex hoc capite requiritur tanta improportio & inæqualitas, ut redundet in detrimentum commune, & injustum ad grave onus plurium, ut notat Suarez: alioqui enim si Lex de se utilis sit, & pauci plus æquo vexentur, Lex erit valida, & obligabit alios. Illi vero qui injuste gravantur, non obligabuntur quoad excessum injustum, nisi per accidens, ratione scandali vel perturbationis, ad quæ vitanda debet quisque juri suo cedere.

Porro in dubio de honestate vel justitia legis præsumendum est pro legislatore, & servanda lex est: tum quia Superior habet jus altius, & possidet jus præcipiendi, a quo subditus per ejusmodi dubium non probat se esse exemptum: tum quia Princeps regitur altiori consilio, & potest habere rationes subditis occultas: tum quia tunc legis observationem postulat bonum commune, & recta gubernatio; nam alioqui subditis daretur nimia licentia non servandi leges.

5. Est de se perpetua, hoc est, statuta in perpetuum, & sine termino definito: ita ut semel lata, semper duret, quamdiu durabit communitas cui imponitur, nisi abrogetur, aut mutatis circumstantiis noxia vel inutilis fiat ex cau. ult. *de offic. Legat.* Nam perpetuitas legum necessaria est ad earum finem, nempe bonum commune, quod postulat stabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter administretur communitas de se perpetua, quatenus per continuam successionem perseverat eadem moraliter in posteris: legum quippe mutatio detrimentum reipublicæ afferret.

6. Lex debet essentialiter esse utilis bono communi, quod est finis essentialis & primarius Legis. Constat tum ex c. *Erit* dist. 4. ibi: *Erit autem lex honesta, justa, possibilis secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, nullo privato commodo, sed pro communi utilitate conscripta.* Tum quia Lex est actus publicæ potestatis, quæ instituta est solum in bonum commune; tum quia potestas ferendi leges non est data hominibus, nisi propter bonum commune procurandum, ut constat ex Scriptura docente Legislatores Ecclesiasticos esse Pastores, & habere potestatem tantum in ædificationem aliorum, 2. ad Corinth. 10. Sæculares vero esse Ministros Dei in bonum subditorum, Rom. 13. Præterea cum Lex toti communitati imponatur, eamque obliget, debet quoque ad illius bonum referri; alioqui inordinata esset; nam contra rectam rationem est totum ordinare ad partem, & totum operari pro solo bono privato partis. In quo differt potestas jurisdictionis a potestate dominativa in servum, & a jure proprietatis in utilitatem privatam concesso. Itaque lex omnis cedere debet in bonum commune, vel immediate, vel saltem mediate, & ultimate, alioqui nulla est. (1)

7. Lex debet ferri ab eo, qui præest communitati. Nam cum Lex feratur communitati perfectæ ob bonum commune, eamque obliget, ferri non potest nisi ab eo, ad quem pertinet curare communitatem, quique illius regendæ, obligandæ, cogendæ potestatem habet juridicam.

8. Demum debet esse promulgata, ex *l. 9. Cod de Legib.* quia Lex est regula actionum generalis & publica, dirigens & obligans communitatem: at regula non potest communitatem dirigere, & obligare, nisi ei applicata & nota.

Quæst. II. *Quomodo lex differt a Præcepto?*

Resp. Differt 1. Quod Lex necessario feratur a persona publica pro communitate, & ad bonum communitatis: at præceptum ferri potest a persona privata ad privatam, puta a domino ad servum, & in bonum privatum superioris, vel subditi, vel alterius. 2. Quod Lex de se sit perpetua, non merum præceptum, quod exspirat morte præcipientis; Lex vero non. Quare si in nostra Societate, præcepta Præpositorum Generalium semper obligent donec a successore revocentur, id non habent a se, sed a lege speciali Congregationis septimæ can. 10. iis perpetuitatem statuente. Igitur lex differt a præcepto, sicut species a genere: nam omnis lex est præceptum, sed non omne Præceptum est lex. Præceptum enim aliud est commune, aliud particulare. Commune subdividitur in perpetuum, quod solum est propria lex, & in non perpetuum, sed ad breve tempus impositum. Convenit autem lex cum præcepto: quod utrumque sit ratio seu regula agendi vel omittendi, obligans ex auctoritate superioris. (2)

Quæst. III. *An lex omnis necessario obliget?*

Resp. Affirm. *Ex commun.* Prob. 1. ex S. Hieron. sup. cit. & ex S. Aug. lib. de Sancta Virginit. c. 13. *Præcepto quisquis non obtemperat, reus est & debitor pœnæ.* 2. Quia lex ac præceptum est usus & applicatio juris, quod habet superior ad obligandum subditos. Item est ordinatio superioris habentis potestatem & voluntatem efficacem obligandi, eamque subditis declarantis: at voluntas efficax supposita potestate inducit effectum. 3. Lex divina naturalis & positiva præcipit, ut justis superiorum præceptis obtemperemus. Quare violatio cujusvis præcepti etiam humani, est transgressio Legis divinæ, ideoque offensa Dei, & peccatum.

Obj. Datur lex permissiva, ex l. 7. ff. de legibus ibi:

(1) Nulla est lex in ratione Legis, de qua tamen privato homini non licet judicare.

(2) Discrimen aliud peculiare legis, & præcepti prodit Bened. XIV. lib. de 13. Syn. cap. 4. n. 9.

ibi: *Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire*. *Resp.* Lex permissiva obligat alios ad non impediendum id quod permittitur. (1)

Quæst. IV. *Quomodo dividitur Lex?*

Resp. Dividitur in divinam, quæ a Deo, & humanam, quæ ab homine sancita est. Lex divina subdividitur in æternam, naturalem, & positivam: Positiva in veterem, & novam. Vetus est ea, quam Deus dedit Moysi per Angelum, & per Moysem Israelitis. Nova est ea, quæ a Christo lata fuit omnibus hominibus, & per Apostolos promulgata. Lex humana subdividitur in Ecclesiasticam, quæ scilicet fertur potestate Ecclesiastica & spirituali, ut Papæ, Concilii, & Episcopi; & in Civilem, quæ fertur potestate sæculari, ut Regis, Principis &c.

SECTIO II.

De Lege divina.

Quæst. I. *Quid est Lex æterna?*

Resp. Lex æterna late sumpta est summa ratio, qua Deus omnia regit & gubernat: stricte sumpta, est ordinatio & voluntas Dei, qua Deus ab æterno statuit, ut a creatura intellectuali fierent ea, quæ ex natura rei necessaria sunt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ suæ intellectuali; & omitterentur ea, quæ naturam intellectualem dedecent, ex S. Augustin. l. 22. contra Faustum cap. 27. dicente: *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans*. Hinc non differt a lege naturali, nisi quod hæc superaddat promulgationem factam in tempore per lumen naturale. Lex enim naturalis nil aliud est, quam Lex æterna stricte sumpta, naturæ rationali per lumen naturale intimata, habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter vero per dictamina rectæ rationis.

Quæst. II. *Quid est lex naturalis?*

Resp. Est Lex divina, creaturæ rationali impressa, præcipiens quidquid ex natura rei necessarium est ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ rationali ut rationali, & prohibens quidquid ex natura rei dedecet naturam rationalem ut rationalem, atque etiam statuens ea quæ ex se necessaria sunt ad valorem actuum. (2)

Hanc

---

(1) Quamvis communi doctrina, quam verbis Angelici expressimus (N. 3627.) hi tres numerentur actus, seu effectus legis absolutæ acceptæ, scilicet *præcipere, prohibere, permittere*; non idcirco tamen convellitur alia communis doctrina de *obligatione* cujuscumque veræ legis, immo firmatur, quia facile est ostendere, aliquam oriri obligationem ex singulis illis effectibus. De duobus prioribus nullum potest esse dubium; igitur, de tertio dumtaxat id demonstrandum est. Perpende naturam rei, quæ a lege permittitur, simulque tres supremas moralitatis species (N. 266.) attende. Si rem permittit in genere moris *indifferentem*, dando subditis facultatem libere eam faciendi; tunc obligas, ne quis impediat alium volentem eamdem facere, exempli cau. manducare carnes in Vigilia Epiphaniæ non incidente in diem Veneris, aut Sabbati. Eamdem ipsam obligationem non impediendi producit, si expresse permittat rem ex suo genere *bonam*, cujusmodi est ex. cau. nuptias appetere relate ad homines, qui sui juris sunt, & continentiæ perpetuæ nolunt se addicere. Si tandem rem permittat *malam*, ex cau. moderatam usuram cambii sicci, vel alterius fœneratitii contractus, obligat judices, ne puniant eos, qui eam perpetrarunt. Quamquam in hoc postremo casu lex a propria excidit dignitate (juxta praeced. Notam) eo ipso, quod inhonesta proponit. Patet ergo, omnem legem aliquid positive permittentem semper involvere præceptum aliquo modo obligans. Hinc in jure (dist. 55. cau. 6. *qui partem cujuslibet digiti*) ipsa permissio designatur nomine *præcepti*. Porro adversus assertam legis obligationem rursus quis opponet, apud Jurisconsultos *legis* appellatione donari etiam *consilium*, quod certe nullo modo obligat ad faciendam rem, quæ consulitur. *Resp.* quæ proprie est norma morum, gemino fungitur officio, *dirigit & obligat*. Si primum præcise spectetur, tunc ipsa in se comprehendit & legem, & consilium. Si secundum etiam attendatur, sic lex est stricte dicta. Itaque quæ vocantur *consultoriæ* leges, ex consilii improprie & analogice leges sunt. Ut quid ergo, inquies, Evangelium continens consilia, *lex nova* dicitur? Resp. quia, præter consilia, leges complectitur proprie dictas, quæ si deessent, appellatio illa cessaret, rite loquendo. Ceterum respectu etiam consiliorum obligationem præsefert, non quidem eadem servandi, sed non contemnendi, sicuti faciunt propudiosi Novatores irridentes Monachatum.

(2) Ex Angelico (1. 2. *quæst.* 93. *art.* 1. & q. 91. *art.* 2.) *Lex æterna nihil est aliud, quam ratio divinæ Sapientiæ, secundum quod est directiva omnium actionum, & motionum. Lex vero naturalis, nihil est aliud, quam participatio legis æternæ in rationali creatura, & impressio divini luminis in eadem creatura, quæ excellentiori quodam modo divinæ Providentiæ subjacet*: Quocirca lex *æterna*, & lex *naturalis* unum idemque sunt; cum utroque nomine designentur sempiterna Dei decreta ordinantis omne id quod per se & ex natura rei necessarium est ad conservationem ordinis justitiæ, sive ad Deum, sive ad se ipsas referant rationales creaturas; quæque proinde sunt regula & norma earumdem creaturarum agentium. Sed cum hujusmodi Divina decreta possint bifariam considerari, nempe vel quatenus *principiative* sunt in Deo legislatore, tamquam regulante; vel quatenus *participative* sunt in creaturis subditis, tamquam regulatis: idcirco sub priori respectu *legis æternæ*, sub posteriori *legis naturalis* appellationem sortiuntur. Porro ex his, ad tollendam a mentibus nostris obscuritatem, & confusionem idearum, juvat corollaria nonnulla deducere. 1. Quæ dicuntur *legis naturalis præcepta*, nil aliud sunt, quam rationes divinæ sapientiæ, divinæque voluntatis ordinationes, quæ sunt principia directiva humanorum actuum. Unde ingens patet *deformitas* eorum, quæ ab hominibus contra *talia præcepta* in quovis rerum genere peraguntur. 2. Participatio & manifestatio horum decretorum, seu præceptorum divinitus fit per quoddam *lumen* in singulorum hominum cordibus signatum seu impressum, quo possunt ipsi (modo velint) discernere, quid sit bonum, & quid malum, quidve aut faciendum, aut vitandum. Quare oportet tale lumen distinguatur a *natura rationali*, atque ab *intellectu* eo

ipso

Hanc obligare sub mortali in re gravi; fide constat ex Rom. 1. *Qui talia agunt* (contra legem naturalem) *digni sunt morte*. Et cap. 2. *Quicumque sine lege* (scripta) *peccaverunt; sine lege peribunt*, propter peccata scilicet contra legem naturalem commissa. Enimvero legem naturalem violans in re gravi offendit graviter Deum, quem non potest invincibiliter ignorare esse illius auctorem.

Porro Christus expliçuit & sancivit præcepta moralis legis naturalis eorumque omnium observationem præcepit: Quare Lex omnis naturalis est etiam evangelica quoad materiam, seu rem præceptam & vetitam: *Quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ: si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate, ut agatis*. Phil. 4. ubi Apost. commendat observationem eorum omnium; quæ lex naturalis ac divina præcipit & consulit.

Quæst. III. *An Lex naturalis præcipit, ut semper fiant actus honesti; ac boni?*

Resp. Affirm. Quia lex naturalis præcipit, ut homo semper vivat decenter, seu agat modo consentaneo naturæ suæ rationali, qua rationalis est; & sic præcipit homini id omne quod necessarium est ad vivendum seu agendum semper honeste, ac decenter naturæ rationali: *Omnia honeste; & secundum ordinem fiant*, 1. ad Cor. 14. At ad semper agendum honeste ac decenter naturæ rationali qua rationali; necesse est ut omnis ejus actus deliberatus, sit consentaneus naturæ rationali qua rationali; ideoque honestus.

Ut autem actus sit honestus ac bonus; necesse est ut sit de objecto bono, vel indifferenti, sed conducibili ad bonum finem, ut fiat modo convenienti, & in circumstantiis objecto debitis; & propter finem honestum. Nam si unum ex iis desit, actus non est bonus; sed malus: tunc enim non tendit decenter ac convenienter naturæ rationali in objectum, finem & circumstantias actui debitas; & sic non convenit, sed disconvenit naturæ rationali seu intellectuali, nec a recta ratione approbatur, sed improbatur: quippe recta ratio dictat eum solum actum esse bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honestum, & circumstantias objecto debitas; hinc illud axioma Theologicum: *Bonum ex integra caussa: malum ex quolibet defectu*.

Quæst. IV. *An Lex naturalis potest mutari?* (1)

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest mutari proprie. Quia Lex mutatur proprie, cum definit, aut fit inhonesta, noxia vel inutilis, aut abrogatur a superiore, vel contraria consuetudine præscribitur. At Lex naturalis neque potest desinere, cum sit necessaria, & lata in perpetuum; neque fieri inhonesta, noxia, vel inutilis, cum nil præcipiat nisi bonum ac honestum, & ex natura rei necessarium, & nil vetet nisi id quod est per se malum ac inhonestum; nec potest abrogari a Superiore, nempe Deo: Deus enim non potest non præcipere semper creaturæ rationali id omne, quod ex natura rei necessarium est ad vivendum honeste, & decenter naturæ suæ; nec prohibere id omne, quod ex natura rei illam dedecet: nam non potest creaturam rationalem non regere sapienter & ordinate, & modo suæ sanctitati consentaneo, ideoque decenter ac conformiter naturæ rationali. Quare Lex naturalis, supposita creatura intellectuali, est absolute necessaria. Denique non potest contraria consuetudine præscribi: nam si non potest abrogari a Deo, multo minus potest ab hominibus.

Resp. 2. Lex naturalis potest mutari improprie, quatenus nempe potest fieri mutatio in circumstantiis materiæ illius. Nam Deus potest materiæ Legis naturalis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias.

ipso quod eidem naturæ a Conditore impressum, insusumque dicitur. 3. Cum ex Angelico cit. (q. 94. art. 1.) *habitus sit, quo quis agit, non quod quis agit: sic non potest esse, quod lex naturalis sit habitus proprie, & essentialiter*. Hinc palam fit, *legem naturalem* differre a *Synderesi*, quæ habitus est primorum principiorum practicorum (juxta Notam 1. ad Tract. *de Consc.*) præbens scilicet facilitatem cognoscendi quid bonum, malumve sit in genere moris. Nihilominus ex eodem Angelico lex naturalis potest vocari *habitus* alio latiori sensu, quatenus *habitu tenetur; sicut dicitur fides id, quod fide tenetur;* hoc est, quatenus lumine rationis semper permanente in intellectu, semper in nobis insit potentia percipiendi præcepta naturalis legis, etsi non semper actu eadem considerentur. 4. Quandoquidem *conscientia* est actuale rationis practicæ dictamen; ostendens in particulari, quid hic & nunc agendum sit; ideo necesse est, ipsum discrepare non solum a *synderesi*, quæ mera est habitus ex dictis; sed etiam a *lege naturali*, quæ generale dumtaxat dictamen est eorum, quæ agenda, aut omittenda sunt. 5. Quamvis conscientia præsupponat *legem naturalem, lumen rationis, & synderesim*; attamen ista sola, non horum quidpiam, proprie est *regula proxima* agendi. Quippe legis æternæ decreta, quæ per lumen rationis, ac synderesim possunt innotescere, hominem agere volentem proxime non dirigant, nisi practico quodam ratiocinio invicem componantur, & actionibus eliciendis applicentur, quod alia voce *conscientiam* dicimus. Jam vero sola *legis naturalis* notio, sic clare distincteque efformata, extra dubium omnino ponit ejusdem quoque legis *existentiam*; ut proinde mirandum potuisse homines existere prisca, recentique memoria (N. 258. 265.) qui hanc negarent. Quoniam ausu isto temerario evadant plane injuriosi tum in Deum O. M. tum in seipsis, tum in universam hominum nationem; prorsus expediret ipsos adhuc vivos sepulturæ mandari, ne fœtore suæ perversitatis aerem inficiant. Sed quantumvis summo consensu omnes, quibus non nutat cerebrum, fateantur extare naturalem legem; qua fit, ut alia honesta; alia turpia sint, independenter ab humana quavis constitutione, aut consuetudine; ingens tamen apud Eruditos discordia est in determinandis hujusce legis naturalis *principiis cognoscitivis*. De his Theologi Morales plerumque nihil peculiare solent edicere; multa vero ex professo tradunt Ethicæ, ac Juris naturalis Tractatores novissimi, tum Catholici, tum Acatholici. Nec desunt, qui cum Cl. Antonio Genuensi spartam hanc adornent etiam in Disquisitionibus Metaphysicis.

(1) Undenam subsidia mutuari liceat ad gravissimam hanc quæstionem, aliasque ei cognatas, rite perscrutandas ac definiendas, a nobis indicatum N. 315.

tias quasdam, quibus positis aut sublatis, actiones jam non sunt Lege naturali prohibitæ, vel præceptæ, & per quas mutatur materia.

Nota. Aliquid est de jure naturali permissive, vel præceptive. Illud est de jure naturali permissive, quod Lex naturalis nec præcipit, nec vetat, nec irritat; sed permittit fieri, vel aliter de eo statui. Illud est de jure naturali præceptive, quod præcipitur vel prohibetur jure naturali, ac proinde cujus oppositum a nemine statui potest.

Quæst. V. *An saltem Deus potest dispensare in aliquo præcepto Legis naturalis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest dispensare directe & proprie. Quia dispensare proprie in lege est liberare aliquem ab obligatione Legis: manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus Lex viget & obligat. At Deus non potest absolute hoc facere in Lege naturali. Ergo. *Prob. min.* Nam Deum liberare aliquem ab obligatione Legis naturalis manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus illa per se obligat, est Deum concedere alicui ut agat aliquid jure naturali vetitum, vel omittat aliquid hoc jure præceptum, manentibus omnibus circumstantiis, in quibus id jure naturali prohibetur, vel præcipitur: ac proinde ut agat id quod *est* intrinsece malum ac inhonestum, vel omittat id quod tunc ex natura rei necessarium est ad honestatem morum, & cujus omissio dedecet naturam rationalem. At Deus non potest absolute hoc concedere: nam hæc concessio repugnat sanctitati, ac sapientiæ divinæ, & decenti ac ordinatæ gubernationi creaturæ intellectualis.

Obj. 1. Deus reipsa dispensavit in variis legis naturalis præceptis. Nam 1. dispensavit cum Abrahamo in homicidio, præcipiendo ut filium innocentem occideret. 2. Cum Patriarchis in Polygamia. 3. Cum Judæis in furto, nempe ut retinerent vasa Ægyptiorum ipsis commodata. 4. Cum Judæis in dissolutione matrimonii per libellum repudii. 5. Cum iisdem in usura. 6. Cum Osea, ut fornicaretur. 7. Cum Machabæis, ut pugnarent die Sabbati. Ergo.

Resp. Neg. ant. & ejus probationem. Nam Deus non præcepit, nec permisit istas actiones, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus lege naturali prohibitæ sunt, sed solum mutavit conditiones ac circumstantias materiæ legis naturalis, sub qua mutatione actiones illæ non sunt lege naturali prohibitæ. Itaque.

Ad 1. *Resp.* Deus, ut supremus vitæ ac necis omnium dominus, dedit Abrahamo jus in vitam filii innocentis, ut illum sibi immolaret. Occisio autem innocentis, facta auctoritate & jussu Dei, non est injusta, nec vetita lege naturali, nec proinde homicidium, sed est justa & consentanea juri divino naturali.

Ad 2. *Resp.* Uxorum pluralitas non est contra jus naturale, posita concessione divina. Nam non repugnat absolute fini primario conjugii, qui *est* prolis susceptio & educatio; sed tantum adversatur societati & paci familiæ, & difficiliorem reddit bonam liberorum educationem, quibus incommodis Deus facile auxiliis gratiæ prospicere potest. Polygamia quidem ponit inæqualitatem juris ac dominii corporum; sed hanc injustitiam tollit seu impedit Deus, mariti corporis dominium in plures uxores dividendo, quibus proinde jam non fit injuria, cum Deus sit supremus omnium creaturarum, & jurium illarum dominus.

Porro Deus uxorum pluralitatem Patriarchis concessit, ad majorem fidelis populi, ex quo Christus nasciturus, & verus Dei cultus in ceteras gentes propagandus erat, multiplicationem.

Ad 3. *Resp.* Deus tamquam supremus rerum omnium dominus, Ægyptiorum vasa Israelitis donavit, ita ut Ægyptii jam desinerent esse illorum domini; & sic Israelitæ non abstulerunt nec retinuerunt rem alienam, sed suam factam per donationem Dei, nec proinde furti rei fuere. Deus autem dominium rerum Ægyptiorum in Israelitas transtulit, tum ut summam Ægyptiorum in Israelitas crudelitatem puniret, tum etiam ut Israelitis debitam redderet laborum suorum mercedem, qua fraudati fuerant ab Ægyptiis.

Ad 4. *Resp.* Matrimonium dissolvi potest auctoritate Dei, ut auctoris naturæ, & supremi omnium jurium creaturarum domini. Repudium autem permittendo, hoc ipso irritavit seu dissolvit prioris matrimonii vinculum, quo dissoluto vir & prior uxor poterant aliud matrimonium contrahere. Lex enim naturalis prohibet dumtaxat secundum matrimonium, quamdiu prioris vinculum manet.

Ad 5. *Resp.* Tradetur responsio, ubi de usura agetur. (1)

Ad 6. *Resp.* cum SS. Augustino & Hier. Deus non jussit Oseæ, ut fornicaretur, sed ut mulierem, quæ prius fornicaria erat, duceret uxorem, & ad eam affectu maritali accederet. Illa autem mulier vocatur adhuc post matrimonium fornicaria, quia talis ante illud fuerat; & filii ejus filii fornicationum appellantur, quia nati erant ex matre, quæ fuit fornicaria.

Ad 7. *Resp.* Præceptum de Sabbato non est de jure naturali quoad determinationem temporis: Præterea in facto Machabæorum non intervenit proprie dispensatio, sed solum interpretatio legis. Nam illa lex non prohibebat opus ad humanam salutem necessarium, ut probat Christus Matth. 12: nec proinde actum pugnandi contra hostes, præsertim infideles.

Obj. 2. Papa per auctoritatem a Deo accept. in dispensat. 1. In actuali residentia Episcoporum in suis Diœcesibus. 2. In votis & juramentis. 3. In matrimonio rato, non consummato, quæ tamen omnia sunt de jure naturali.

Ad 1. *Resp.* Papa non eximit Episcopos ab obligatione residentiæ actualis in iis circumstantiis, in quibus ad eam lege naturali tenentur; sed solum sua auctoritate declarat Episcopum in his aut illis circumstantiis posse legitime a suis sedibus abesse.

Ad 2. *Resp.* Papa non tollit obligationem voti & juramenti, manente ipso voto & juramento, sed tamquam Vicarius Dei, & ejus nomine, remittit promissionem Deo factam, & juramentum: qua remissione facta, hoc ipso cessat obligatio præstandi promissum.

Nam

(1) Non fœnerabere Fratri tuo ad usuram, sed alieno. (Deut. 23. D. Ambr. de Tobia c. 16.) „ Qui erat tunc „ alienigena nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostis? „ ab hoc usuram exige quem non sit crimen occidere.

Nam lex naturalis non præcipit reddi promissum, relaxata promissione. Promissio autem Deo facta, relaxari potest a Deo, non solum immediate, sed etiam mediate, nempe per suum Vicarium OEconomum.

At 3. Resp. Papa dispensat in matrimonio rato non consummato, nomine Dei, vinculum conjugale tollendo, & rescindendo matrimonii contractum. Lex autem naturalis non obligat nisi ad servandum matrimonium non dissolutum, nec vetat illud dissolvi ex gravissima caussa per supremam potestatem acceptam a Deo, qui ut naturæ auctor, & rerum ac jurium omnium dominus, potest pro libito vinculum matrimonii dissolvere, & quemlibet contractum rescindere sive per se, sive per alium. Deus tamen nemini concessit potestatem dissolvendi matrimonii consummati Baptizatorum.

Igitur in his omnibus Summus Pontifex non dispensat proprie in lege naturali, legis naturalis obligationem directe tollendo, materia ejus secundum omnes suas conditiones remanente; sed improprie tantum dispensat, tollendo aliquam conditionem seu circumstantiam se tenentem ex parte materiæ, aut actum fundantem obligationem annullando: quod facere potest ut Dei Vicarius, OEconomus, & supremus Ecclesiæ Pastor a Deo constitutus.

Resp. 2. Deus potest dispensare improprie in iis Legis naturalis præceptis, quorum materia pendet a dominio Dei, quatenus potest materiæ legis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias quasdam, quibus positis aut sublatis, actiones jam non sunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ: Sic Deus, ut supremus rerum ac jurium omnium creaturarum dominus, potest alicui tribuere jus usurpandi bona aliena, occidendi innocentem &c. Quo jure dato, acceptio boni alieni non est injusta, immo non est acceptio alieni, sed boni, quod fuit alienum, & per donationem Dei factum est proprium accipientis: occisio innocentis est justa, cum fiat auctoritate accepta a Deo, qui potest pro libito disponere de vita hominum &c. In iis vero præceptis, quorum materia non pendet a Dominio Dei, ne improprie quidem dispensare potest: nam sunt quidam actus ita intrinsece mali, ut in nulla circumstantia fieri possint liciti, cujusmodi sunt odium Dei, blasphemia, idololatria, hæresis, perjurium &c.

Quæst. VI. *Quid est Lex positiva?*

Resp. Lex positiva in genere est ea, quæ libere a legislatore lata est, & aliter promulgata quam per lumen naturale, videlicet aliquo signo externo, puta voce, vel scripto. Alia est mere positiva, quæ scilicet statuit aliquid, quod non est sic statutum jure naturali, sed quod jus naturale permittit sic statui, ut lex vetans comestionem certarum rerum. Alia est etiam naturalis ex parte materiæ, quæ scilicet statuit aliquid, quod jam sic lege naturali statutum est, qualia sunt omnia præcepta Decalogi, excepta determinatione Sabbati.

Lex vero divina positiva est ea, quæ a Deo libere lata est, & aliter promulgata quam per lumen naturale. Tales sunt Lex vetus, & Lex evangelica, quæ sunt etiam Lex naturalis ex parte materiæ, quoad præcepta scilicet moralia, & mere positiva quoad cetera præcepta.

SECTIO III.

De lege humana.

Nota. Jus gentium est jus ab omnibus aut fere omnibus gentibus, usu & consuetudine vim Legis habente, introductum; Sive est jus non scriptum, quod libero omnium aut fere omnium nationum consensu & usu receptum, vim obligandi habet. Sic ad jus gentium spectat divisio & proprietas bonorum &c. Quare jus gentium est quædam Lex humana virtualiter & æquivalenter.

CAPUT I.

De caussa efficiente, & materia Legis humanæ?

Quæst. I. *Quinam possunt ferre Leges, & quibus?*

Resp. 1. Leges Ecclesiasticas ferre possunt 1. Papa pro tota Ecclesia, ex Joann. 21. *Pasce agnos meos, pasce oves meas* 2. Concilium Gen. etiam pro tota Ecclesia, Nationale pro tota natione, & Provinciale pro sua Provincia. 3. Legatus Apostolicus pro sua provincia. 4. Episcopus pro sua diœcesi, licet non consecratus, modo sit confirmatus; Archiepiscopi autem, Primates, & Patriarchæ extra Concilium possunt pro sua tantum diœcesi. 5 Qui habent jurisdictionem quasi Episcopalem, ut aliqui Abbates pro locis sibi subjectis. 6. Ordines Religiosi in Capitulo generali; non tamen illorum Præpositi generales, nisi ex speciali & expressa concessione Papæ, quæ ordinarie non datur; neque Ordo feminarum, qui æquo est incapax jurisdictionis ecclesiasticæ, ac earum singulæ: ideoque non potest ferre leges proprie dictas, sed solum statuta conventionalia, & obligantia vi voti obedientiæ.

Resp. 2. Leges civiles sancire possunt, Imperator pro toto Imperio, Rex & quivis Princeps, ac Respublica superiorem non agnoscens, pro suis ditionibus. Ratio generalis est, quia Episcopi, & Principes sæculares præpositi sunt Rectores communitatis perfectæ; ac proinde habent legislativam potestatem, utpote necessariam ad recte ac convenienter regendam communitatem perfectam; nec enim recte ac convenienter communitatem perfectam regere possunt, nisi habeant potestatem efficaciter ac stabiliter statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt, & curandi ut observentur, coercendo, & puniendo improbos ac rebelles, omnesque in officio continendo.

Nota. Qui possunt condere leges, a fortiori possunt ferre præcepta, quæ etiam imponere potest quivis Superior privatus respectu suorum subditorum, circa materiam directioni suæ subjectam; nam nemo potest esse Superior sine potestate præcipiendi.

Resp. 3. Nemo potest ferre leges, nisi suis subditis, & de rebus suo regimini subjectis; cum nemo habeat potestatem in non subditos, & circa res suo regimini minime subjectas. *Potest i spiritualis & sæcularis, utraque deducitur a potestate divina: & ideo in tantum sæcularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei a Deo supposita, scilicet in his quæ ad salutem animæ pertinent. Et ideo in his magis est obediendum potestati spirituali. quam sæculari. In his*

autem,

autem, quæ ad bonum civile pertinent, est magis obediendum potestati sæculari, quam spirituali, secundum illud Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, ait, S. Th. in 2. dist. 44. q 2. art. 4. ad 4. Hinc 1. Principes mere Ecclesiastici non possunt ferre leges nisi de rebus spiritualibus, & ad regimen Ecclesiasticum; Sæculares vero nisi de rebus temporalibus, & ad gubernationem politicam pertinentibus. Principes tamen sæculares, *quos D.us sanctæ fidei, Ecclesiæque protectores esse voluit*, Trid. sess. 25. c. 20. ut tales possunt, & debent fidem, Ecclesiamque tueri, & curare ut ejus leges observentur, ut monet S. Leo ad Leonem Imper. epist. 75. *Debes incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, & quæ bene sunt statuta defendas, & veram pacem his, quæ sunt turbata, restituas.*

2. Imperator non potest ferre leges pro regionibus, quarum non est dominus jure feudi vel alio titulo; & sic regiones illæ non tenentur legibus Justiniani, aut aliis Imperatoriis, nisi eas adoptaverint supremus Princeps, vel consuetudo.

3. Nemo potest ferre leges contrarias legibus sui Superioris: Quia potestas Inferioris non prævalet, immo subest potestati Superioris. Sic Episcopus non potest ferre leges contra jus commune, vel legem Papæ.

Quæst. II. *Quid potest statuere Lex humana?*

Resp. 1. Non potest quidquam statuere contra legem divinam sive naturalem, sive mere positivam. Nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, & inferior non potest derogare juri superioris: quo spectat illud Act. 5. *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.*

Resp. 2. Homines possunt multa præcipere, vetare, aut irritare, quæ nec lege naturali, nec positiva divina, præcepta, vel vetita, aut irrita sunt. Constat 1. ex praxi: nam multa legibus humanis statuuntur, quæ lege divina naturali aut positiva sic statuta non sunt, quæque, supposita lege humana, obligant, ex lege divina, naturali, & positiva generaliter præcipiente, ut subditi justis superiorum præceptis obtemperent. 2. Quia legislator humanus habet potestatem legibus statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt; potestas enim legislativa hominibus concessa, tanta est, quantum postulat bonum commune, propter quod datur: nam (ut ait S. Th. 1. 2. quæst. 95. art. 3.) *Uniuscujusque rei, quæ est propter finem, necesse est quod forma determinetur secundum proportionem ad finem.* At multa ad bonum commune expediunt, quæ nulla lege divina statuta ac determinata sunt. 3. Alioqui non extaret potestas vere legislativa humana, sed tantum potestas declarativa vel determinativa juris divini.

Resp. 3. Legislator humanus non potest omnibus quoslibet virtutum actus etiam heroicos præscribere, nisi bonum commune aliquem ejusmodi actum exigeret. Quia Lex humana debet esse accommodata hominum conditioni, & vere moraliter possibilis toti communitati, aut saltem majori parti illius. At exercere quoslibet actus virtutum non est hujusmodi, hoc enim paucorum est ac perfectorum. Ergo. *Major constat.* Nam Lex humana debet esse utilis bono communi ad quod ordinatur: at non erit talis, si non sit accommodata hominum conditioni; & moraliter possibilis majori saltem parti communitatis: nam lex moraliter impossibilis a paucis observaretur, ac proinde esset in ruinam majori parti eam transgredienti; sicque posita hac lege, major pars subditorum pejor evaderet.

Hoc tamen non debet intelligi de legibus, quæ possunt ferri ex aliqua hypothesi voluntaria, sic enim Ecclesia præcipit castitatem perpetuam iis, qui sacros Ordines suscipere volunt. Sic etiam ex hypothesi delicti gravis imponi possunt graves pœnæ. Item nec de Regulis Religiosorum ex amore perfectionis sponte susceptis.

Resp. 4. Legislator humanus potest omnibus præcipere actus illos virtutum, qui ad bonum commune expediunt, & ordinariæ facultati communitatis accommodati sunt; & potest prohibere illos actus vitiorum, qui bono communi noxii sunt, & cum morali utilitate Reip. coerceri ac puniri possunt. Nam potestas ferendi leges hominibus data, tantam habet latitudinem, quantam postulat bonum commune, propter quod datur: finis enim est mensura eorum, quæ sunt & requiruntur ad finem. Cum autem non sit idem finis potestatis ecclesiasticæ & civilis, unaquæque potest solum præcipere actus virtutum illarum, quæ suo fini accommodatæ sunt. Proximus quippe ecclesiasticæ potestatis finis est cultus divinus & felicitas æterna; Civilis vero potestatis proximus finis est publica tranquillitas & temporalis felicitas populorum: quamvis ejus finis ultimus sit gloria Dei, & æterna hominum felicitas; nam omne regimen ad Dei gloriam, & æternam hominum salutem referri debet.

Resp. 5. Superior habet potestatem obligandi subditos in omni casu, in quo judicat se posse obligare: quamdiu non est evidens eum falli, sic judicando. Nam bonum commune & recta gubernatio postulat, ut hanc potestatem habeat. Alioqui magna daretur subditis licentia Superiorum jussa abnuendi; quod multum obesset rectæ eorum gubernationi, & bono communi.

Quæst. III. *An lex humana potest præcipere actus internos?*

Resp. 1. Lex humana potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint in tali specie morali, puta contractus, juramenti, Sacramenti, orationis &c. Ita communiter. Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos, qui necessarii sunt, aut valde expediunt ad rectam gubernationem, bonum commune Ecclesiæ, & cultum Dei convenientem. At actus externi, in tali specie morali constituti, tales sunt. Ergo Ecclesia potest ejusmodi actus externos præcipere. Ergo potest etiam præcipere actus internos necessarios, ut illi actus externi sint in tali specie: nam qui potest præcipere aliquid, potest etiam præcipere id omne, sine quo illud esse nequit: alioqui non haberet veram & efficacem potestatem illud præcipiendi. 2. Ecclesia potest præcipere Sacerdoti, ut vere sacrificet, baptizet &c. Fidelibus, ut vere orent, contrahant, jurent, moveant &c. Nam hi actus sunt necessarii, vel valde expediunt ad bonum commune Ecclesiæ, cultumque in ea debitum. Ergo Ecclesia potest præcipere intentionem sacrificandi, laudandi Deum, orandi, se obligandi, jurandi &c. cum sine hac intentione tales actus fieri nequeant.

3. Re-

3. Reipsa Ecclesia præcipit Confessionem sacramentalem validam, ac proinde etiam dolorem internum ad illam requisitum: nam Alex. VII. damnavit hanc propositionem: *Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ*. Item Ecclesia præcipit promovendis ad beneficia & gradus theologicos, ut jurent se sincero animo damnare quinque famosas Propositiones in sensu doctrinæ Jansenii: cui præcepto non satisfit, nisi interius credant has propositiones hæreticas contineri quoad sensum in libro Jansenii, ut declaravit Clemens XI. in Bulla *Vineam Domini Sabaoth* recepta ab Ecclesia.

Resp. 2. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint boni ac honesti. Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos honestos. Nam hæc potestas multum expedit, immo necessaria est ad rectam Ecclesiæ gubernationem, ad cultum Religionis in Ecclesia debitum, & ad bonum animarum. Ergo potest etiam præcipere actus internos ad honestatem necessarios, præsertim cum Ecclesiæ potestas sit spiritualis, & immediate ordinata ad salutem animarum: nam sine hac potestate inanis ac nulla esset prior potestas. 2. Reipsa Ecclesia præcipit actus externos ut honestos, sic præcipit Communionem Paschalem honestam ac religiosam: nam Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem*. Item præcipit Beneficiatis, ut officium *studiose & devote* celebrent, c. *Dolentes de celebrat.* & fidelibus auditionem sacri religiosam, & cum attentione interna; unde oppositum damnavit Clerus Gallic. anno 1700. Ecclesia autem dici non potest sibi attribuere potestatem aliquam, quam reipsa a Christo non acceperit; cum semper regatur a Spiritu Sancto, & sit *columna & firmamentum veritatis*, 1. ad Tim. 3.

Resp. 3. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint talis honestatis seu virtutis. Quia 1. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti ac boni; Ergo etiam ut sint honesti tali honestate speciali. Quidni enim hoc æque possit ac illud, cum utrumque ad cultum Religionis conducat, & communi Ecclesiæ bono expedire possit? 2. Ecclesia potest præcipere non solum ut actus externus recte fiat, sed etiam ut fiat propter talem finem bonum: sic in gravi necessitate vel periculo communi, Episcopi jejunia & preces fidelibus interdum præcipiunt ad avertendum calamitatem publicam, ob inendam pacem &c. Nec satisfacit tali præcepto, qui jejunat vel orat ob alium finem, licet bonum, cum non faciat id totum, quod præcipitur. 3. Reipsa Ecclesia prohibet, ne actus externi fiant aut omittantur propter talem finem malum, ut patet ex *Clementina* 1. *de statu Monac.* ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui sine licentia Prælati se confert ad Curiam animo accusandi Prælatum; Et ex *Clementina* 1 *de Hær.* ubi excommunicantur Inquisitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate omittunt contra justitiam & conscientiam procedere contra aliquem in caussa Fidei. Ergo Ecclesia vetare potest, ne actus aliqui fiant ex tali fine, ideoque sint inhonesti speciali inhonestate. Ergo etiam potest præcipere ut actus externi fiant ex tali fine honesto, ideoque sint honesti tali specie honestatis: nam actus boni sumunt speciem a fine. Ergo Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti in tali specie honestatis seu virtutis.

Porro actus internus ad talem honestatem actus externi necessarius, quantum ad positionem vel omissionem sui, potest sufficienter innotescere per positionem vel omissionem actus externi, ad cujus honestatem requiritur: quia cum actu externo unum eumdemque actum totalem constituit, ac proinde posito actu externo in talibus circumstantiis internus rationabiliter præsumitur poni, nisi sufficientia ad contrarium judicandum adsint indicia: omisso autem actu externo, internum omitti certo cognoscitur; ideoque talis actus internus est sufficienter proportionatus legi humanæ etiam coactivæ.

Quæst. IV. *An Ecclesia potest præcipere vel prohibere actus internos.*

Resp. Communis sententia negat (1); sed asserunt Glossa in c. *Cogitationis*, dist. 1. *de pœnit.* Adrian. Major, Julius Clarus, Rosella, Albertin. Medina, Cardenas, La-Croix &c. Et probant 1. ex Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo &c.* quæ verba generalia sunt, & significant amplissimam potestatem a Christo Ecclesiæ concessam, quæ proinde limitari non debet ad actus externos. 2. Quia potestas Ecclesiæ est spiritualis, & ordinatur immediate ad salutem animarum, quæ pendet maxime ab actibus internis, cum sint materia proportionata fini potestatis ecclesiasticæ; nam finis cujuslibet potestatis est mensura illius. 3. Ecclesia præcipit directe & immediate actus internos. Sic c. ult. *de hæret. in 6.* Papa præcipit Inquisitoribus, ut puram & providam intentionem habeant. 4. Reipsa Concil. Trid. sess. 6. in procemio prohibet ne aliter credatur, quam suo decreto statuitur. Ergo dissensus mere internus, non solum præcepto divino, sed etiam ecclesiastico prohibetur. 5. Urbanus VII. mandavit in omnibus & per omnia servari ab omnibus Rubricas Missalis Romani, inter quas una præscribit, ut Sacerdos *aliquantulum quiescat in meditatione Sanctissimi Sacramenti*: quæ certe meditatio est actus mere internus. 6. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem Michaelis de Molinos: *Risu digna est doctrina quædam nova in Ecclesia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Episcopos . . . Quia Ecclesia non judicat de occultis.*

Nec obstat, inquiunt, illud c. *Sicut* 2. *de Simon. Ecclesia non judicat de occultis*. Et c. *Tua nos*, eod. tit. *Nobis datum est de manifestis tantummodo judicare*. Quia ad præcipiendum & obligandum in conscientia, non necesse est ut Superior possit cognoscere trans-

(1) Benedictus XIV. (lib. 9. *de Syn. Diœc.* c. 4. n. 4.) *Ecclesia non potest per se directe & immediate præcipere, aut prohibere actum mere internum, juxta communem Theologorum sententiam, quam cum S. Thoma* 1. 2. *q.* 91. *art.* 4. *& quæst.* 100. *art.* 9. *docet Suarez lib.* 4. *de Legibus c.* 12. *per totum.*

transgressionem factam, sed sufficit ut revera velit obligare, seu præcipere: nam hoc ipso culpæ & pœnæ reatus contrahitur apud Deum, qui vindex est violationis legum humanarum. Neque, inquiunt, inutilis est hæc potestas circa actus mere internos. Nam ut potestas præcipiendi sit utilis & efficax, sufficit quod possit obligare in conscientia, & sub culpa a Deo punienda; hæc enim obligatio satis per se urget impletionem præcepti, ut patet in lege naturali.

Immo sunt qui putant Ecclesiam punire posse pœna ipso facto lata actus mere internos, v. gr. hæresim mere internam; sicut punit occultam: quia ad hoc non requiritur cognitio transgressionis.

Ad auctoritatem & rationem S. Thomæ respondent: Homo quidem non potest de actibus mere internis ferre legem coactivam coactione externa, hoc est, obligantem sub pœna per hominis sententiam ferenda: quia talis lex requirit, ut homo per se possit cognoscere, judicare, & punire: quod præstare non potest, si materia legis esset actus mere internus, utpote prorsus occultus. Sed, inquiunt, potest homo ferre legem obligantem tantum sub culpa a Deo punienda, vel etiam sub pœna ipso facto contrahenda circa ea quæ non potest cognoscere, nec per se punire: quia lex illa per selpsam sufficienter cogit, & punit transgressorem, & per se operatur omnem effectum quem habere potest, & qui intenditur a legislatore.

Quæst. V. *An lex ponit rem præceptam in ea virtute, ex cujus motivo etiam extrinsece præcipitur?*

Resp. Affirm. Ita Delugo, Cardenas, & alii communissime. Quia 1. omnis actus specificatur a fine etiam extrinseco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur, ut se inebriet, est in specie furti & ebrietatis; & furans ex hoc fine, magis est intemperans quam fur, ut docent Aristoteles, & S. Th. Ergo lex pariter specificatur a fine etiam extrinseco, sicut omnis electio medii specificatur a fine intento: nam lex æque finem extrinsecum intendit, & actionem aliquam præcipit, vel vetat tamquam medium ad illum finem. Permutatio beneficiorum ex propria auctoritate, non est de se mala contra Religionis virtutem, sed solum quia prohibetur ab Ecclesia ex motivo religionis & reverentiæ erga res sacras. Item sumptio cibi vel potus levissimi ante Communionem est sacrilega, ob prohibitionem Ecclesiæ factam ex motivo reverentiæ erga Eucharistiam.

Ut autem præceptum obliget subditum ex illa virtute, ex cujus motivo materiæ extrinseco imponitur, requiritur, 1. Ut superior declaret, se ex illo motivo præcipere, si non sit aliunde notum: alioqui actus non præsumitur præcipi nisi ex motivo suo intrinseco, v. g. jejunium ex motivo temperantiæ. 2. Ut velit obligare ad illam virtutem, & rem præceptam facere materiam ejus necessariam: quamvis enim Ecclesia præcipiet jejunium in vigilia Nativitatis Christi v. g. non solum ex motivo intrinseco temperantiæ, sed etiam ex motivo extrinseco Religionis, nempe ad honorem Christi; quia tamen obligationem Religionis nobis non imponit, qui isto die non jejunat, peccat solum contra temperantiam.

Quæst. VI. *An qui violat legem humanam de actu virtutis alicujus, v. g. Religionis, peccet solum contra obedientiam?*

Resp. Peccat etiam contra virtutem illam, cujus actus præcipitur. Quia obligatur ad actum virtutis qui præcipitur, cum præceptum humanum obliget in conscientia. Hinc qui sacrum omittit die festo, non abstinet a carnibus feria sexta, peccat contra Religionem, & temperantiam, & tenetur hæc peccata specie diversa exprimere in Confessione; nec satisfacit dicendo, se bis peccasse contra præceptum Ecclesiæ.

CAPUT II.

De obligatione Legis humanæ.

QUæst. I. *An Principes Ecclesiastici, & sæculares, possint etiam fidelibus (1) ferre leges obligatorias in conscientia, ita ut earum transgressio sit offensa Dei, etiam mortalis in re gravi?*

Resp. affirm. Fide constat. *Prob.* 1. Ex 1. Petr. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive Regi, sive Ducibus ... quia sic est voluntas Dei.* Et Rom. 3. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo; quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt .... Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Ergo qui resistit potestati civili transgrediendo ejus legem, resistit Deo, & acquirit sibi damnationem etiam æternam a Deo, ut explicant Patres, & patet ex his verbis: *Ideo subditi estote propter conscientiam.* Ergo Principes sæculares possunt ferre leges, quarum transgressio sit mortalis culpa.

Idem a fortiori possunt Principes Ecclesiastici, cum potestas Ecclesiastica sit spiritualis, & altioris ordinis. & constat adhuc, 1. Pro Summo Pontifice: nam Christus dixit Petro, & successoribus ejus, Joan. 21. *Pasce agnos meos. Pasce oves meas.* Et Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis.* 2. Pro Episcopis, nam Christus dixit reliquis Apostolis, & eorum successoribus Episcopis, Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo.* Et Luc. 10 *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Et Heb. 13. *Obedite præpositis vestris.* Item ex Trid. sess. 7. can. 8. & sess. 25. de delectu ciborum; & ex c. *Violatores*, 25. q. 1. & seqq. Hoc etiam constat ex traditione, & perpetuo sensu, ac usu Ecclesiæ & fidelium. Sic Act. 15. Apostoli, statuendo Legem etiam mere positivam, qualis est Lex abstinendi a sanguine & suffocato, dicunt: *Visum est Spiritui Sancto & nobis.* Et de Paulo dicitur: *Perambulabat .... confirmans Ecclesias, præcipiens custodiri præcepta Apostolorum & seniorum*

Prob. 2. Quia Lex naturalis præscribit, & recta ratio dictat subditos teneri Superiorum præceptis parere:

(1) Fidelibus, qui in potestate eorum sint.

tere: nam esse superiorem, est potestatem ac auctoritatem habere in alios, qui tamquam subditi debeant illi parere.

Prob. 3. Qui violat jus alterius in re gravi, hoc ipso Deum graviter offendit: nam Deus vult ac jubet ut suum cuique tribuatur; & graviter vetat ne graviter violetur jus alterius; cum violare jus alterius, sit intrinsece malum, ideoque prohibitum lege divina naturali. At violans præceptum legislatoris in re gravi, violet graviter jus illius, nempe jus quod habet exigendi per legem suam aliquid grave, & quo ipsa illud gravirer exigit. Ergo. Adde quod potestas obligandi in conscientia sub mortali, sit necessaria ad rectam gubernationem & efficaciam legum; alioqui innumeræ essent transgressiones occultæ, nec finis Legis satis obtineri posset.

Nota. Obligare in conscientia est imponere necessitatem agendi vel omittendi aliquid ad vitandam culpam, & offensam Dei. Obligatio vero in conscientia est talis necessitas.

Obj. 1. Multos Scripturæ textus.

1. Illud Matth. 15. *Sine caussa colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum*. *Resp.* Ibi Christus damnat, non præcepta hominum justa, & legitima, sed injusta, & contraria legi divinæ, vel etiam inutilia, quæ Pharisæi anteponebant legibus divinis.

Porro cum dicitur Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor*. Supple aliquid tamquam præceptum divinum, immediate a Deo latum. Cum autem Deus Deut. 12. dicit: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino*, loquitur de præceptis cæremonialibus, & prohibet Judæis, ne ad illa addant aliquid, præsertim ex ritibus Gentilium.

2. Illud 2. Cor. 3. *Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas*. *Resp.* Per libertatem intelligitur immunitas a servitute peccati, in timore servili, et servili &c. Cum autem dicitur Rom. 6. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia*. Et Gal. 3. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; hæc verba, *Non estis sub lege*, significant, non servitis, nec obeditis concupiscentiæ, sed illi imperatis. In aliquibus aliis locis per legem intelligitur lex Mosaica, quæ per Evangelicam abrogata est, & a qua omnes fiunt liberi.

3. Illud 1. Tim. 1. *Lex justo non est posita, sed injustis &c.* *Resp.* Sensus est: Lex non est posita justo ad illum pœnis coercendum & terrendum: quia justus libenter & ex amore justitiæ legem observat. Quare lex justo imposita est ad illum dirigendum: lex quippe plura officia & effectus habet.

4. Illud Jac. 4. *Unus est Legislator, & Judex*, nempe Deus. *Resp.* Sensus est, unum esse Legislatorem supremum & principalem, a quo ceteri suam potestatem accipiunt: sicut Matth. 23. dicitur: *Unus est Pater vester, qui in cælis est*. *Nec vocemini Magistri: quia Magister vester unus est Christus*. Et vero cum multa ad bonum commune necessaria, & utilia sint, quæ jure naturali, & positivo divino statuta non sunt, necesse fuit dari a Deo hominibus potestatem illa statuendi, & alia non satis jure divino determinata magis determinandi.

Obj. 2. Præcepta evangelica sufficiunt. Ergo inutilia sunt præcepta humana. *Resp.* Nego conseq. Nam inter præcepta evangelica est præceptum parendi legibus Principum Ecclesiasticorum, & sæcularium, atque præceptis legitimis superiorum, quorum auctoritatem commendat, & quibus obedientiam præcipit Christus per se & per Apostolos. Unde ad servandam legem Evangelicam obtemperandum est legibus ac præceptis humanis.

Obj. 3. Inferior non potest obligare in foro superioris. Ergo homo non potest ligari in foro conscientiæ: quod est forum Dei. *Resp.* Inferior obligare potest in foro superioris, quando potestas inferioris est ab ipso superiore. Omnis autem potestas est a Deo.

Obj 4. Principes, præsertim sæculares, non intendunt obligare sub peccato. *Resp.* Hoc saltem virtualiter, & implicite intendunt. Nam hoc ipso, quod intendunt uti potestate legislativa, quæ a Deo derivatur, sufficienter intendunt obligare sub peccato, propter essentialem connexionem usus potestatis a Deo derivatæ, & obligationis sub culpa.

Inst. Legislator humanus non exprimit obligationem in conscientia, & sæpe de ea non cogitat, ferendo legem. Ergo non obligat in conscientia. *Resp.* Nego conseq. Quia ad obligandum in conscientia non requiritur expressa intentio, & mentio obligationis in conscientia, sed sufficit implicita, & virtualis, contenta scilicet in præcepto. Nam hoc ipso quod superior præcipit aliquid, ad illud sub culpa, mortali vel veniali pro gravitate, vel levitate rei præceptæ, obligat vi legis divinæ generaliter præcipientis observationem omnis legitimi præcepti superiorum: obligatio enim sub culpa essentialiter annexa est præcepto cuilibet legitimo, quia Deus vult, & jubet, ut legitimis superiorum præceptis obtemperemus. Quare violando præceptum hominis, violatur etiam illud præceptum divinum generale, quod sane obligat pro capacitate materiæ.

Quæst. II. *Quodnam Lex humana obligat sub mortali culpa?*

Resp. 1. Ex communi sententia ad hoc requiritur materia gravis. Quia 1. potestas humana est limitata, & commensurata exigentiæ ac capacitati materiæ. 2. Obligare graviter in re ex omni parte levi, est contra rectam rationem, bonum commune, & convenientem gubernationem, & in perniciem animarum, immo est injustum; nulla autem est potestas a Deo data hominibus, nisi ad ædificationem, & non in destructionem. 3. Lex divina naturalis & positiva numquam obligat sub mortali in materia levi sub omni respectu.

Item secundum multos, requiritur intentio superioris graviter obligandi, seu exigendi graviter, hoc est, ex tota sua potestate, id quod statuit: quia superior potest in materia gravi obligare tantum sub veniali. Non tamen requiritur ut superior expresse intendat obligare sub mortali, sed satis est quod intendat uti sua tota potestate, & graviter exigat aliquid grave, licet ignoret quid sit obligatio sub peccato: cum enim potestas superioris sit a Deo, & Deus jubeat ut subditi ei pareant, posita gravitate præcepti humani, hoc ipso oritur obligatio gravis, adeoque sub mortali.

Resp. 2. Lex obligat sub mortali, quoties materia est gravis, & Legislator absolute præcipit vel vetat, nec expresse significat se velle solum obligare sub veniali.

niali. Ita omnes ex Clem. 2. *de verb. signif.* quia tunc superior potestate præcipiendi utitur sine limitatione, & secundum materiæ capacitatem, cui censetur se accommodare, nisi oppositum declaret; & sic imponit præceptum grave, ideoque graviter obligans.

Ceterum ad gravitatem materiæ legis duo requiruntur & sufficiunt. 1. Ut finis proximus legis; seu id quod proxime intenditur per legem, sit magni momenti; 2. Ut id quod statuitur, non parum ad illum finem conferat, quamvis sit aliquid in se leve. Sic comestio pomi in paradiso, licet de se levis, tamen erat gravis ratione finis a Deo intenti, nempe ut homo suam subjectionem & dependentiam a Deo profiteretur. Sic etiam ingressus viri in claustrum Monialium est materia gravis, quia ejus omissio multum confert ad gravia mala avertenda. Quare legis materia gravis est, quando res præcepta vel prohibita multum conducit ad finem proximum legis, qui sit gravis momenti.

Resp. 3. Gravitas materiæ & intentio superioris sufficiens ad obligandum sub mortali, cognosci possunt, 1. Ex gravitate verborum quibus utitur superior, ut v. g. cum præcipit, & vetat aliquid sub interminatione divini judicii, vel in virtute obedientiæ; vel ex tota sua potestate &c. Nam gravissima verba non adhibentur a prudenti superiore, nisi circa materiam gravem, & ad significandam gravem obligationem. Item dum significat se velle obligare sub gravi culpa. 2. Ex gravitate pœnæ transgressoribus imposita, qualis est excommunicatio, pœna mortis, exsilii, carceris perpetui &c. Nam gravis pœna non imponitur juste, nisi pro gravi culpa, quæ supponit gravem obligationem præcepti violati. 3. Ex communi prudentum judicio, vel ex consuetudine, quæ est *optima legum interpres*, cap. *de Consuet.*

Quæst. III. *An legislator potest in materia gravi obligare solum sub veniali?*

Resp. Multi asserunt, & videtur communis sententia. Quia 1 Potestas obligandi, quam habet Legislator, est quoad usum in ejus libera voluntate, & sic potest eam applicare prout voluerit. Ergo potest illam applicare ad obligandum solum sub veniali; præsertim cum materia majoris obligationis sit etiam capax minoris, & hoc ad convenientem gubernationem interdum expediat; ne scilicet nimium oneretur conscientia subditorum, qui sufficienter ad talis legis observationem inducuntur per obligationem sub veniali. 2. Multæ leges, ac constitutiones Religiosorum, ut Carmelitarum Discalceatorum, a SS. Pontificibus approbatæ, obligant solum sub veniali in rebus gravibus, ut jejuniis, abstinentiis &c. 3. Lex divina solum præcipit, ut pareatur superiori quantum, & quatenus præcipit, & ab illa oritur obligatio commensurata voluntati superioris. Ergo si superior leviter exigat, & præcipiat aliquid, etsi de se grave, inde oritur solum obligatio levis, & tunc præceptum censetur formaliter leve. 4. Actus libere agentium non operantur ultra intentionem eorum.

Obj. 1. Legislator humanus non potest in re levi obligare sub mortali culpa. Ergo non potest in re gravi obligare sub veniali.

Resp. Neg. conseq. Quia Deus non dedit hominibus potestatem obligandi alios nisi secundum materiæ capacitatem; alioqui regimen humanum esset nimis durum. At legislator cum habeat potestatem præcipiendi & vetandi libere exercendam, potest illam potestatem applicare ad præcipiendum vel prohibendum rem gravem sub levi culpa, sicut potest illam potestatem nullo modo exercere nec applicare. Et interdum habere potest justam caussam sic applicandi suam potestatem; puta, ne nimium gravetur conscientia subditorum, & ne detur occasio graviter peccandi, quando aliunde levis obligatio sufficienter inducit subditos ad servandam legem, ut constat ex legibus quorumdam Religiosorum a Sede Apostolica approbatis.

Obj. 2. Licet pendeat a legislatore, ut legem ferat vel non ferat. tamen posito præcepto vis obligandi derivatur a lege naturali. Ergo vim illam obligandi minuere nequit legislator. *Resp.* Posito præcepto, derivatur quidem a lege naturali vis obligandi, sed proportionata præcepto; quod in hoc casu leve est, cum legislator tunc leviter præcipiat.

Quæst. IV. *An leges fundatæ in præsumptione obligant in conscientia?*

Nota. Duplex est præsumptio, altera periculi, seu potentiæ, quæ frequenter ad actum reducitur; & altera facti, qua factum aliquod in particulari præsumitur.

Resp. 1. Lex fundata solum in præsumptione periculi, semper obligat in conscientia. Quia 1. Leges illæ semper nituntur veritati, ac judicio certo periculi, vel sæpe vel aliquando contingentis: quod semper verum est. 2. Legislator intendit per illas obligare, etiamsi eventus periculi non interveniat aliquo casu particulari. Nam bonum commune postular, ut omnes & semper obligentur: alioqui non impediretur efficaciter malum, quod sæpe evenire posset, etiam cum ejus periculum non perspicitur, & multi, immo plerique sibi falso persuaderent non extare periculum respectu sui, & sic lex paucos obligare censeretur. Hinc lex vetans & irritans matrimonia clandestina, fundata in periculo fraudis, scelerum, & incommodorum, quæ ex illis facile oriri possunt, obligat etiam in casu, in quo ista certo non evenirent.

Resp. 2. Præceptum fundatum in præsumptione facti, quod in re ipsa supponitur, non obligat in conscientia, non subsistente veritate facti. Quia tunc non subsistit fundamentum præcepti, nec proinde obligatio ejus; nec tunc superior intendit obligare, cum nulla sit ratio obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Episcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipse præsumit eam esse valide conjunctam, cum tamen non sit propter occultum impedimentum; immo peccaret, si obediret.

Quæst. V. *An lex humana potest obligare cum gravi nocumento seu damno?*

Nota. Certum est, legem naturalem obligare ad sui observationem, etiam cum damno vitæ in iis circumstantiis, in quibus viget, seu jubet, vel vetat aliquid. Quia non præcipit nec vetat nisi id, cujus commissio vel omissio dedecet naturam rationalem, estque intrinsece malum. Non licet autem, ad vitandam mortem, & quodvis supplicium, facere aliquid intrinsece malum, etsi leve, nam quod est ex natura rei malum, ac illicitum, tale est in quovis periculo, & damno. Item id quod a Deo præcipitur ut medium absolute necessarium ad salutem animæ, obligat cum quovis

quovis damno temporali, etiam vitæ; cum salus æterna sit rebus omnibus temporalibus anteponenda.

Resp. 1. Ex communi sententia, leges humanæ non obligant plerumque, seu ordinarie, cum gravi nocumento seu damno, quod per accidens conjunctum est actui præcepto. *Prob.* 1. Ex c. 2. *de observ. jejun.* ubi statuitur, infirmos esse immunes a jejunio, *cum non subjaceat legi necessitas.* Et ex c. 4. *de regul. juris. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam & sabbatum custodiri præceptum est: Machabæi tamen sine culpa sua in sabbato pugnabant. Sic & hodie si quis jejunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur.* 2. Ex praxi Ecclesiæ, & consensu omnium, præcepta audiendi Sacrum, jejunandi, recitandi horas &c. non obligant cum gravi incommodo seu damno. 3. Leges divinæ mere positivæ, quæ strictius obligant quam humanæ, non solent obligare cum gravi nocumento. Nam Christus Matth 12. approbat factum Davidis, qui in necessitate gravi comederat panes propositionis, quorum esus lege divina erat laicis prohibitus. Item lex integritate confessionis ex communi non obligat cum gravissimo damno confessioni extrinseco. 4. Ex c. *Erit*, dist. 4. lex debet esse possibilis secundum hominum naturam, & consuetudinem. Sed ex S. Antonino 2. part. titul. 3. cap. 10. §. 10. *Impossibile est, quod vix possibile est, ut puta nimiam habens difficultatem.* 5. Ordinarie ad bonum commune, & ad finem legum illarum assequendum sufficit, si illæ obligent ac serventur communiter, & extra casus extraordinarios gravis periculi ac damni. Unde Legislator prudens censetur obligare cum hac moderatione, & benignitate; alioqui sine caussa sufficiente exponeret subditos morali periculo peccandi.

Dixi, *ordinarie*, ob sequentes responsiones.

Resp. 2. Ex communi sententia, lex humana, cui periculum gravis damni est accidentarium, observari debet aliquando per accidens cum quovis damno temporali, etiam vitæ, quando scilicet omitti non potest sine contemptu legitimæ potestatis, vel religionis, aut scandalo gravi. Quia lex humana, vel saltem divina naturalis, tunc obligat ad tuendum & non contemnendum, etiam exterius tantum, religionem & potestatem publicam, quæ præponderant bono vitæ privati, quippe ad bonum commune plus refert religionem & potestatem legitimam non contemni, ac scandalum omitti, quam privati vitam servari. Dixi *saltem naturalis*: nam contemptus etiam externus legis, potestatis legitimæ, vel religionis, & scandalum, sunt intrinsece mala, ideoque lege naturali prohibita. Quare Machabæi elegerunt potius mori, quam manducare carnem suillam in contemptum legis veteris. 2. Machab. 7.

Hinc quamvis juxta multos, liceat Catholico, transeunti per loca hæreticorum, comedere carnes die alias vetito, ne si abstineat, prodat se Catholicum, & ideo de vita periclitetur, eo quod præceptum Ecclesiæ non obliget cum tanto damno; tamen si quis ab hæretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut ostenderet hoc facto se despicere ecclesiasticam legem seu potestatem, teneretur subire mortem potius, quam comedere. Nec excusaretur, etsi declararet se non comedere carnes in contemptum Ecclesiæ, sed propter necessitatem ad vitandam mortem; nam tunc adhuc esset contemptus externus legis, qui semper est intrinsece malus. *Delugo.*

Resp. 3. Ex communi sententia, lex humana potest per se obligare cum periculo & damno etiam vitæ. Quia in quavis communitate perfecta, est tota potestas ad suam conservationem & ad bonum commune necessaria. Nam Deus, ut auctor naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi ac communi bono, & Christus Ecclesiæ bono, ac recto regimini sufficientissime providit. Ergo in quavis communitate perfecta est potestas præcipiendi actus ad suam conservationem, & bonum commune necessarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cum aliunde æquum sit pro totius salute partem periculo objicere. Sic Episcopus potest obligare Vicarium, mortuo Parocho, ad non deserendum parochianos tempore pestis; Dux milites ad servandam stationem, vel irruendum in hostes cum certo mortis periculo, &c.

Lex autem humana tunc maxime per se obligat cum periculo vitæ, quando tale periculum per se actui præcepto conjunctum est. Sed tunc ad justitiam legis requiritur, ut res præcepta sit gravis, & necessaria ad conservationem vel bonum statum reipub. Nam respublica non habet dominium, sed solum convenientem usum vitæ civium.

Quæst. VI. *An & qualis promulgatio requiritur, ut lex obliget?*

Nota. Promulgatio Legis est Legis publicatio, seu publica denunciatio facta nomine Principis, per quam Lex subditis innotescere potest. Fit autem vel voce præconis, vel affixione Legis scriptæ loco publico, vel alio simili modo. Unde differt a divulgatione, quæ est promulgationis extensio, qua scilicet Legis jam promulgatæ notitia extenditur ad omnes, aut saltem ad majorem partem subditorum.

Resp. 1. Ex communi sententia, ut Lex obliget, requiritur sufficiens promulgatio. Quia 1. Lex non potest obligare communitatem, nisi ipsi sic proponatur ut ab ea cognosci possit; nam nemo potest obligari ad aliquid incognitum, cum rei incognitæ observationem velle nemo possit. At Lex non potest sic proponi communitati, nisi sufficienter promulgetur; & notitia illius fiat aliquo modo publica, ut patet. 2. Lex est regula publica actuum: nam est regula actuum communitati propter bonum commune præscripta a superiore ejus curam gerente. At regula publica debet publice proponi, & applicari, ad hoc ut subditi teneantur ei se conformare, sicut regula privata debet saltem privatim applicari; ad hoc ut privatus ei se conformare teneatur. Enimvero quævis regula, nisi sufficienter regulabili applicetur, & quidem modo sibi proportionato, nullum habet effectum. Quare promulgatio vel est complementum essentiale Legis, vel saltem conditio essentialiter requisita, ut Lex actu obliget.

Hinc si Titius certo sciat legem aliquam esse latam, & jussu principis triduo promulgandam, non obligatur ad illam, donec reipsa promulgata sit. Nam Lex cum sit præceptum commune latum pro tota communitate, non potest ullum membrum particulare obligare, quin obliget communitatem: hanc autem non obligat, nisi publice proposita sit, ideoque promulgata.

Resp. 2.

Resp. 2. Ad promulgationem sufficientem nulla certa solemnitas, seu nullus modus determinatus promulgationis ex natura rei requiritur. Quia ex natura rei sufficit, quod Lex sic proponatur, ut possit facile pervenire ad notitiam subditorum. Hinc ex natura rei sufficit quod Lex publice denuncietur in curia, seu in civitate in qua residet princeps: nam Lex ibi denunciata potest facile in subditorum notitiam pervenire ob frequentem ad sedem principis recursum ex civitatibus omnibus ei subjectis.

Ad promulgationem vero jure positivo requisitam, talis debet esse publicatio, qualis vel ex Lege positiva, vel ex consuetudine, vel ex Legislatoris voluntate præscribitur. Cum ergo circa hoc diversæ in diversis locis solemnitates & conditiones, vel consuetudine vel Lege determinatæ sint, si earum aliqua omittatur, non censetur Lex legitime promulgata.

Resp. 3. Ut Leges imperiales obligent provincias, debent in illis singulis promulgari: immo non obligant in provincia, nisi post duos menses a promulgatione ibi facta ex Authent. *Constitutiones*, secundum Doctorum interpretationem, & consuetudinem. Idem est de Legibus latis a Regibus & Principibus Imperatori subjectis, ac de Imperialibus: quia illi principes non acceperunt ab Imperatore potestatem ferendi Leges, nisi secundum jus commune Imperii, & juxta modum, quem servant ipsi Imperatores in Legibus suis ferendis.

Resp. 4. Leges Regum & Principum Imperatori non subjectorum, ut obligent, non requirunt promulgationem in singulis provinciis, nec duos menses post illam; sed sufficit ut fiat promulgatio in uno loco, ex quo ad alia loca divulgetur; nisi aliud exigat Lex, vel consuetudo; quia talis promulgatio ex natura rei sufficit ad obligandum subditos; & aliunde illi Principes non tenentur Legibus Imperatoriis. Fere tamen ubique viget consuetudo aut Lex regni, ut Reges qui habent plures provincias, curent suas Leges in singulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Sic in Gallia Regiæ Leges dicuntur non obligare, nisi referantur in acta Curiarum supremarum.

Resp. 5. Lex humana quæ in uno loco promulgatur, non statim incipit ubique obligare, sed solum in unoquoque loco obligat actu, elapso eo tempore, quo Legis promulgatæ notitia ad illum ordinario modo pervenire potuit. *Prob.* 1. Ex Bulla *Sicut* ad calcem Con. Trid. ubi Pius IV. ait: *Jure etiam communi sancitum est, ut constitutiones novæ vim nonnisi post certum tempus obtineant*. 2. Quia Lex in uno loco promulgata, non est sufficienter denunciata in omnibus aliis locis, nisi post elapsum tempus sufficiens ut notitia Legis promulgatæ pervenire possit ad omnia illa loca, ut patet.

Nota. Licet ignorantes invincibiliter Legem promulgatam & divulgatam, ab ejus transgressione excusentur, tamen si lex illa statuat aliquid deesse (1) morali rerum vel personarum, irritando, inhabilitatem inducendo, habet omnem effectum suum citra illos præter imputabilitatem ad culpam; ut patet in Legibus de impedimentis Matrimonii, de irregularitatibus spuriorum &c. Quia tales effectus non supponunt culpam, & finis illarum Legum postulat ut habeant talem effectum.

Quæst. VII. *An ut Leges Papæ obligent in Provinciis, debent esse in illis promulgatæ?* (2).

Resp. Non pauci censent Leges Papæ debere in singulis provinciis promulgari, ut in illis obligent, nisi in illis usu receptæ sint, vel Papa expresse declaret velle se obligare omnes ubique fideles post promulgationem Romæ factam. Quia Ecclesia jus civile servat, ubi ipsa nihil aliter instituit, ex c. 1. *de novi oper. nunt.* ubi Lucius III. ait: *Sicut Leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum Constitutionibus adjuvantur*. At juxta jus civile, Lex non obligat provincias singulas, nisi in illis sit promulgata; nec Ecclesia aliter de suis Legibus statuit. Enimvero, inquiunt, suavitas & benignitas regiminis Ecclesiastici hunc modum obligandi, quem servant Leges civi-

(1) Esse, sive essentia.

(2) Sententia defendens sufficientem promulgationem Legum Pontificiarum in Romana Curia, judice Bened. XIV. (*lib. 13. de Syn. c. 4. num. 1.*) *magis communis* est apud DD. Ei nempe longe plures, si Theologos & Canonistæ simul computes, suffragantur partim Italiæ ferme universæ, partim exterarum Regionum: quales sunt ex. grat. ex Hispanis Bas. Pontius, Suarezius, & Navarrus; ex Belgis Sylvius, & Vanroy; ex Germanis Schmalzgrueber, Pyrhingius &c. Si cuipiam videatur captu difficile, aut prorsus absonum, quod Pontificiæ Leges, semel ac Romæ solemniter publicatæ sunt, perinde afficiant & arctent omnes hinc distantes, quos concernunt, ac si unicuique eorum personaliter notificatæ fuissent: is duplicem attendat distinctionem, scilicet *promulgationis*, & *divulgationis*, atque obligationis in actu *primo*, & *secundo*, ut in Scholis dicitur. 1. *Promulgatio* est publica propositio seu denunciatio legis facta per præconem, aut alium quemlibet modum solemnem. *Divulgatio* vero est hujus promulgationis applicatio ad aures, vel ad notitiam illorum subditorum, qui eamdem promulgationem non perceperant. 2. Lex sufficienter promulgata obligat in actu *primo* subditos universos, quamvis invincibiliter ipsam ignorantes; quatenus universos complectitur in suis verbis, & vim habet eos obligandi. At non perinde universos obligat in actu *secundo*, ita ut culpabiles & pœna digni existant, si quid contra ipsam agant; hoc enim posteriori modo obligat illos dumtaxat subditos, quibus vel jam innotuit lex sive prima promulgatione, sive consequenti divulgatione, vel qui, si legis notitia carent, vincibiliter illam ignorant. Hæc igitur duo optime inter se componuntur. *Lex* Pontificia obligat orbis fideles statim post promulgationem Romanam, & ante illius divulgationem factam in Provinciis fideles eamdem non servantes nullo tenentur culpæ, ac pœnæ reatu. Nec dicas, si ita est, frustraneam evadere illam legis obligationem in actu primo: nam ea admissa consequitur, fideles non posse absque piaculo se eximere ab observatione legis confestim ac divulgata apud ipsos est, quod sane possent, etiam post acquisitam Romanæ promulgationis notitiam, si nova præterea promulgatio in singulis Provinciis foret necessario facienda.

civiles postulant, nisi aliqua urgens caussa compellat Papam ad obligandum omnes post Romanam promulgationem.

Plures vero docent Leges Pontificias Romæ tantum promulgatas obligare in provinciis omnes, ad quorum notitiam venerint, secluso privilegio, vel legitima consuetudine in contrarium. Probant 1. Quia ex natura rei sufficit unica promulgatio Romæ facta, cum per eam Lex possit innotescere in omnibus provinciis, & aliunde Ecclesia nil plus statuit. 2. Ex praxi & consuetudine Curiæ Romanæ, in qua provinciarum caussæ & lites definiuntur juxta Leges Pontificias Romæ tantum promulgatas. 3. Pleræque Decretales corpori Juris insertæ, non sunt promulgatæ in provinciis, & tamen in iis obligant. 4. Pius IV. in Bulla *Sicut*, cit. declarat decreta Concil. Trident. ad reformationem & disciplinam spectantia, ubique incœpisse obligare Kalendis Maji ann. *1656.* post promulgationem Romæ factam. Et Syxtus V. in Constitut. de habitu & tonsura Clericorum, non requirit aliam promulgationem, quam quæ Romæ facta est; & tamen vult omnes ultra montes constitutos obligari infra octo menses a die publicationis Romæ faciendæ.

Nec obstat Lex civilis. Nam Papa non subjicitur Legibus Imperatoriis in usu suæ jurisdictionis, quam a Christo immediate accepit; & dispositio illa Juris Cæsarei repugnat consuetudini Ecclesiæ. Equidem Leges civiles adhibentur ab Ecclesia in caussis decidendis, quando sunt conformes æquitati, ac rectæ rationi, & desunt Leges canonicæ; quia requiritur aliqua regula decidendi caussas, & tunc nulla aptior videtur Lege civili.

Alii docent spectandum esse usum singularum regionum, quia modus promulgationis sufficientis ad obligationem Legis, usu & consuetudine determinari debet, cum nil de ea lege statutum est.

Quæst. VIII. *An, ut Leges humanæ obligent, requiratur acceptatio, seu consensus majoris partis communitatis?* (1)

Resp. Neg. Quia 1. potestas Legislativa absoluta, quæ residet in Principe, est etiam potestas præcipiendi, obligandi, & exigendi Legis observationem: alioquin solum esset potestas consulendi, vel proponendi subditis, num velint aliquid facere aut omittere. 2. Obligatio obediendi necessario oritur ab auctoritate superioris, non a consensu subditi: alioqui subditus nolens obedire superiori, non peccaret. 3. Præceptum particulare superioris absolute impositum, obligat subditum independenter ab illius acceptatione: alioqui potestas præcipiendi esset inefficax, & inutilis: ergo pariter Lex, quæ est præceptum commune, obligat communitatem independenter ab illius consensu, sicut enim quantum ad vim obligandi se habet præceptum superioris ad inferiorem, ita & Lex Principis ad communitatem, cum sit ejus superior. 4. Legislatores supremi possunt cogere, immo sæpe pœnis cogunt subditos ad Legem recipiendam & servandam, & hi nequeunt sine culpa resistere; nam ex Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla caussa non recipiat Legem a Principe promulgatam.*

Obj. 1. In Lege *de quibus* 32. ff. de Legibus dicitur: *Cum ipsæ Leges nulla alia caussa nos teneant, quam quod judicio populi receptæ sunt.* *Resp.* Ibi agitur de Legibus latis, non a Principe, & Legislatore supremo, & absoluto, sed a Legislatore dependente a consensu populi Legum approbationem sibi reservantis. Quales fuere Leges Romanis latæ, durante sua Republica, atque etiam sub potestate suorum Imperatorum usque ad tertium sæculum: quo tempore nulla Lex obligabat nisi post suam acceptationem.

Obj. 2. Illud Gratiani, ad can. 4. dist. 4. *Leges instituuntur, cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur.* Ergo. *Resp.* Nego conseq. Nam 1. hæc verba non sunt ullius Summi Pontificis

aut

(1) Superiori ætate docuerunt aliqui Theologi, & longe plures Jurisperiti, vim legum humanarum dependere a populi acceptatione, supponentes scilicet leges non ferri, nisi sub hac conditione, quod subdita communitas iisdem assentiatur. At contraria sententia nunc passim obtinet apud Doctores, loquendo generatim de legibus tum civilibus, tum ecclesiasticis potissime: idque propterea, quia alterius fundamentum plane fictitium esse convincitur & ratione, & auctoritate multiplici. Hinc Bened. XIV. (*lib.* 13. *de Syn. c.* 5. *n.* 3.) absolute pronuntiat: *Leges potissimum Ecclesiasticæ a populi acceptatione minime pendent.* Et (*c.* 4. *n.* 4.) ex eo quod potestas ferendi leges sits *in Episcopis aut immediate a Christo, aut a Summo Pontifice, cui est a Christo immediate collata, necessario consequitur, earum firmitatem nequaquam pendere a populi acceptatione; sed ab unico Legislatore vires sortiri, quibus unumquemque quantumvis reluctantem constringant; nisi forte a justitia certo deficiant, ex cujus defectu fiant irritæ; quemadmodum bene perpendit Suarez lib.* 4. *de Leg. c.* 16. *ubi merito etiam animadvertit oppositam opinionem, quam aliqui ausi sunt venditare, componi non posse cum Fide, qua credimus, Ecclesiæ regimen fuisse a Christo commissum Romano Pontifici, in cujus sollicitudinis partem ceteri vocati sunt particularium Ecclesiarum antistites.* Profecto, nisi *absoluta* gauderent potestate legislativa Episcopi, & Principes sæculares, ea fere inefficax & inutilis foret. Quippe subditos flectere non possent ad obediendum propriis legibus, nisi postquam ipsi voluissent eas acceptare. Immo consensus populi majoris esset virtutis, quam eadem potestas; cum ille vim legis posset impedire, ista vero non posset populum obligare ad consentiendum. Distinguatur itaque *essentialis & intrinseca* vis Legum ab *accidentali & extrinseca* ipsarum firmitate. Prior pendet a sola legum promulgatione facta nomine Legislatorum: posterior ab acceptatione, & moribus populi easdem custodientis. Quod si opinio hactenus impugnata referatur ad priscas civiles leges, latas eo tempore, quo populus Romanus talem habebat potestatem, ut sine ipsius assensu leges non conderentur: tunc non erit a veritate aliena, sed ad præsens institutum nostrum nihil facit.

aut Concilii, aut Patris, sed ipsius Gratiani. 2. Sensus verborum illorum est, Leges firmari per usum quatenus per eum removentur a periculo abrogationis. Nam si Lex non servaretur, tandem aboleretur, vel contraria consuetudine præscribente, vel Principe cedente nimiæ resistentiæ populi. Unde Gratianus subjicit: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ Leges hodie abrogatæ sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur.*

Obj. 3. Consuetudo potest abrogare legem jam obligantem. Ergo potest illam prævenire ne obliget. *Resp.* dist. ant. Si princeps tali consuetudini non resistat, Conc. ant. Si resistat; Nego ant. & conseq. Consuetudo Legem abrogare non potest, nisi sit legitime præscripta. Talis autem non est, quamdiu consuetudini resistit, seu contradicit Legislator, & vult Legem observari. Consuetudo vero non servandi Leges, nisi prius a majore parte communitatis approbatæ fuerint, si quæ sit, non est legitime præscripta: nam tali consuetudini resistunt Legislatores, subditos suos ad legum suarum acceptationem & observationem compellendo post sufficientem illarum promulgationem.

Obj. 4. Nemo accepit sive a Deo, sive a communitate potestatem ferendi Leges nisi dependenter a consensu majoris partis communitatis: nam potestas bene instituta non est ad gravandum subditos circa res non necessarias, neque ad dominandum, sed ad juvandum. Ergo *Resp.* Neg. ant. Ad probationem dico, potestatem bene institutam debere habere vim compellendi subditos prudenter & moderate ad ea, quæ bono regimini communitatis necessaria vel utilia sunt. Quæ vis eo magis necessaria est, quod major pars solet esse deterior; quæ si invita cogi non posset ad acceptandas & servandas Leges, paucissimæ Leges acceptarentur, & sic paucissimæ valerent, in detrimentum reipublicæ.

Obj. 5. Leges humanæ feruntur tantum sub hac tacita conditione, ut non obligent nisi acceptentur a populo: nam regimen humanum debet esse suave. Ergo. *Resp.* Neg ant. Cujus oppositum experientia constat: sæpissime enim Legislatores puniunt Legum violatores, non expectata populi acceptatione. Ad probationem dico, regimen humanum debere esse non solum suave, sed etiam efficax. Porro suavitas Legum in eo consistit, ut non ferantur de iis, quæ sunt difficiliora, quæque justis receptisque consuetudinibus adversentur.

Notanda sunt sequentia. 1. Hoc intelligi debet de Legibus absolute latis, & cum intentione statim obligandi; nam si Legislator supremus nolit obligare ante consensum majoris partis communitatis, Lex non obligat, nisi post illum. Quia cum Lex pendeat a voluntate Legislatoris, ipsius est præfinire tempus & conditiones, quibus vult ad illam subditos obligari. Intentio autem Legislatoris cognoscitur vel ex ipsius verbis, vel ex ejus modo agendi, vel ex usu. Quare si post Legis promulgationem puniat ejus transgressores, non expectato consensu majoris partis, signum est non requirere eatem consensum, ut Lex obliget. 2. Si Lex promulgata non observetur a majori parte communitatis, tunc si Legislator id sciat, & taceat, censetur consentire ut non servetur, nec obliget: *Nam qui tacet, consentire videtur*, reg. 43. jur. in 6. Si vero urgeat observationem Legis, v. g. puniendo violatores, singuli tenentur eam servare: nam per aliorum resistentiam Legislator non amittit jus obligandi; & consuetudo nil potest contra Legem nisi sit legitime præscripta, nec est legitime præscripta quamdiu Legislator ei resistit. 3. Si Legislator ignoret Legem non recipi, nec servari a majori parte communitatis, Lex obligat donec legitime præscripta sit, nisi lata sit sub conditione saltem tacita acceptationis: cum Lex absolute lata obliget omnes independenter a consensu subditorum. 4. Ut lex censeatur recepta, & vigere, sufficit consensus tacitus majoris partis subditorum. Nam major pars prævalet minori, & quod fit a majori parte, censetur fieri a tota communitate. Immo sufficit quod recipiatur a dignioribus reipub., quales sunt Præsides & Senatores. In dubio autem an Lex recepta sit, præsumi debet pro ipsa, quia in dubio factum præsumitur, si jure faciendum erat.

CAPUT III.

De modo, quo observandæ sunt Leges.

1. QUæst. I. *An ad satisfaciendum præcepto, requiritur intentio illi satisfaciendi?*

Nota. Certum est requiri intentionem (1) faciendi opus, quod præcipitur. Quia actus Lege præscriptus, est actus humanus, qui est essentialiter voluntarius ac liber: nam Lex hominibus imponitur, non brutorum more, sed humano modo implenda. Actus autem non potest esse voluntarius sine voluntate illum ponendi. Hinc per actus mere coactos non satisfit præcepto: sic si quis omnino invitus cogeretur manere in templo tempore Sacri, non impleret præceptum de audiendo Sacro, nisi vellet attendere, & re ipsa attenderet ad Sacrum: eidem quoque non satisfaceret, qui ingressus templum solo animo meditandi divina, ibi maneret in meditatione defixus toto Sacri tempore, sine ulla intentione audiendi Sacrum, & attendendi ad illud; quia non poneret voluntarie actum præceptum, cum non habeat voluntatem audiendi Sacrum, sed solum dandi operam meditationi (2).

Resp. 1. Ut satisfiat præcepto negativo, nulla requiritur intentio. Quia per tale præceptum non exigitur actus aut omissio libera, sed solum prohibetur actus humanus liber, v. gr. ne quis furetur. Hinc licet aliquis nunquam cogitasset de furto, & sic ab eo abstinuisset, non censebitur violasse Legem furtum vetantem.

Resp. 2. Ut satisfiat præcepto affirmativo, non requiritur intentio expressa ei satisfaciendi, sed sufficit implicita, vel interpretativa, contenta in voluntate faciendi

(1) Aut explicitam, aut saltem virtualem pro varia præcepti natura.

(2) Huic doctrinæ illustrandæ inservit aliquo modo, quod N. 308. dictum fuit.

faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi Legem. Quia Lex non præcipit positionem actus ut præcepti, vel ex intentione ei satisfaciendi, sed ut actus voluntarie fiat: ne ullibi major obligatio reperitur. Unde si ignorans præceptum, rem præceptam libere facit, vere illud implet: sic qui ignorans vel non advertens ad diem festum interest devote Sacro, non tenetur aliud audire postquam resciverit esse festum.

Immo secundum multos, satisfacit præcepto, qui voluntarie facit rem præceptam animo expresso non ei satisfaciendi per illum actum: v. g. qui Sacrum audit die festo præcise ut privatæ suæ devotioni indulgeat, proponens illud audire ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ, jam huic satisfecit, nec tenetur aliud Sacrum audire, nisi ex errore putet se ad id obligari. Quia revera implet præceptum, qui facit voluntarie actum præceptum; nam nil aliud præcipitur; voluntas autem non satisfaciendi præcepto per executionem voluntariam actus præcepti, inefficax est: nam non destruit voluntatem efficacem faciendi id quod præceptum est, ideoque vere satisfaciendi præcepto.

Illud vero axioma, *Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*, verum est dumtaxat respectu eorum, quæ ab intentione agentium pendent, ut sunt v. g. contractus. At non pendet ab eo, qui voluntarie actum præceptum posuit, ut per hoc non satisfecerit præcepto.

Aliud dicunt de Voto: quia vovens sibi imposuit obligationem voti, & in hoc casu vult eam retinere ac prorogare, sicque se obligare ad illud Sacrum audiendum: nam cum impositio obligationis in voto sit a voluntate, pendet a voluntate ut eam proroget. At cum impositio præcepti, & ejus obligatio non pendeat a voluntate subditi, non pendet etiam ab eo, ut illam proroget, vel non impleat, cum voluntarie actum præceptum posuit.

Azor tamen, & alii negant tunc impleri præceptum, quia voluntas est contraria impletioni præcepti. Præceptum autem non impletur solo facto & opere, cum positiva & expressa voluntate non implendi. Sed responderi potest, talem voluntatem esse inefficacem, ac proinde non repugnare efficaciter impletioni præcepti, nec illam impedire. Id videtur certum, talem teneri saltem congruo tempore mutare intentionem, vel saltem judicare se satisfecisse præcepto per actum positum. (1)

Quæst. II. *An ad satisfaciendum Legi, debet intendi finis Legis?*

Nota. Duplex est finis & modus Legis, nempe intrinsecus, & extrinsecus. Finis legis intrinsecus est id, ad quod Legislator sua Lege intendit obligare: unde est id quod reipsa per Legem præcipitur vel prohibetur. Extrinsecus est id, ad quod res præcepta dirigitur & ordinatur a Legislatore. Modus autem intrinsecus est ille, sine quo substantia rei præceptæ impleri nequit, ut attentio interna in oratione (2); extrinsecus est is, sine quo substantia rei præceptæ poni potest. (3)

Resp. I.

---

(1) Sententia, in quam Auctor propendet una cum aliis probabilioristis, & plerisque Probabilistis lucubrationibus contra Azorium, Medinam, Wigandum, Hennum, aliosque passim utuntur Confessarii ad sedandos scrupulosorum animos, qui fingunt sibi prorsus necessarias *actuales*, *expressasque* intentiones adimplendi tum Divinas, tum Ecclesiasticas leges, ac sæpius, dum legibus servientes cernunt se ad votum suum non perficere actus præscriptos, proponunt se nolle tunc præceptis satisfacere: sicque eosdem actus iterant non sine gravi temporis jactura, ac deperditione meriti obedientiæ. Sed, ut hi ex illorum doctrina, & admonitione justum levamen capere possint, opus est deponant conscientiam erroneam, & perplexitatem omnem, adquiescendo ipsorum dictis. Si quidem, quamvis in dubiis & varietate opinionum, juxta Seraphicum (*in 2. sent. dist. 39. art. 1. in fin.*) *plus standum sit præcepto Prælati, quam conscientiæ, maxime quando prælatus præcipit, quod potest, & debet præcipere*: attamen, ubi subditus intime sentit, se, *nullatenus* posse in Prælati sententiam concedere, *tunc* non potest agere contra propriam conscientiam, alias ædificares ad gehennam. Unde in tali casu, ut D. Bernardus insinuat (*lib. de Præcept. & Dispens. c. 9.*) debet sibi applicare effatum *D. Petri* (*Act. c. 4.*) *obedire oportet Deo magis, quam hominibus*: quatenus scilicet ex eodem Seraphico *facere contra legem Dei potest esse dupliciter, sive secundum veritatem, sive secundum reputationem: & utroque modo est peccatum mortale, utroque enim modo contemnitur Deus*. Porro ex memorata sententia Auctoris (quemadmodum & ex pluribus aliis sparsim in hoc capite, ac deinceps occurrentibus) deprehenditur, haud raro Theologos Probabilioristas, ac Probabilistas simul conspirare in tuenda aliqua opinione *minus tuta*, seu libertati favente, ob diversa principia mente concepta: nimirum, quia illi rebus pensitatis eam apprehendunt tamquam probabiliorem; isti vero religioni minime sibi ducunt alterutram promiscue ex duabus probabilibus seligere. Hinc duo consequuntur animadversione digna. 1. Probabilioritatem, quam suo loco jam cum ipso Auctore monstravimus tuendam a cordatis Theologis, non esse *objectivam*, sed *subjectivam* sive *formalem*. 2. Obligationem sectandi eamdem probabilioritatem non esse in praxi adeo onerosam; rigidamque, sicuti plures vulgares Pictores eam solent exhibere tetris coloribus phantasiam imperitorum commoventibus.

(2) Quia videlicet, ubi quis in precibus fundendis mente voluntarie a Deo avertitur, & per avia ac devia evagatur, proprie non est oratio, quam Th. cum S. Jo: Damasc. (*lib. 3. de Fide c. 24.*) definiunt, *ascensum mentis in Deum*; sed magis orationis simulatio, & larva. Unde tritum illud manavit proloquium Cassiani celebris Magistri vitæ spiritualis: *numquam orat, quisquis etiam flexis genibus orat, si vagatione distrahitur*.

(3) Ex. ca. affectus theologicæ caritatis erga Deum in eadem oratione peragenda, extra tempus, in quo non urget speciale & affirmativum dilectionis præceptum. En tibi exemplum aliud utrinsque memorati modi in iis Scripturæ verbis de judice prolatis (*Deut. cap. 16.*) *juste quod justum est, exequaris*. Si enim ly *juste* sumatur pro *habitu justitiæ*, modus agendi censetur extrinsecus & accidentalis, si vero accipiatur pro *juris ordine*, modus intrinsecus & essentialis.

B. 2.

Resp. 1. Sine fine & modo intrinseco Legis non impletur præceptum, ut patet ex eorum notione. Unde uterque cadit sub præceptum.

Resp. 2. Si finis extrinsecus, ad quem ordinatur actus præceptus, præcipitur a superiore (1), non satisfacit præcepto, qui illum sibi non proponit; quia tunc non facit id totum quod præcipitur; & finis ille est etiam materia Legis. Finis autem præcipi censetur, quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in Lege expressum. Hinc si jejunium vel oratio præcipiatur, v. g. ad avertendam calamitatem publicam, jejunans aut orans, sed non ex hoc fine, non satisfacit præcepto.

Resp. 3. Si finis extrinsecus a Legislatore intentus non præcipitatur, satisfacit (2) præcepto, qui opus præceptum exequitur, etsi finem illum non intendat. Quia talis implet id totum quod præcipitur; tunc enim solum præcipitur voluntaria executio operis. Equidem Lex omnis dirigit ad finem, sed non omnis est de fine ipso. Unde finis præcepti non cadit sub præcepto, quando finis distinguitur ab opere præcepto, nec præcipitur intentio ipsius finis. Hinc satisfacit præcepto jejunii, qui unicam refectionem ex cibis licitis sumit, licet non intendat macerare corpus: quia hæc intentio non præcipitur ab Ecclesia.

Quæst. III. *An satisfacit præcepto, qui opus illius exequitur actu ex fine vel circumstantia malo?*

Nota. Agitur hic de Lege humana. Nam Lex naturalis prohibet quemlibet finem, & modum agendi pravum, utpote dissentaneum naturæ rationali, præcipitque finem honestum, & modum convenientem in omnibus actibus liberis. Nam præcipit ut homo semper vivat seu agat honeste, id est decenter ac conformiter naturæ suæ rationali qua rationalis est: ac proinde præcipit id omne, quod necessarium est ad sic agendum. Sed ad agendum honeste & decenter naturæ rationali ut rationali, necesse est, ut non solum actus præceptus fiat, sed etiam ut modo convenienti, in circumstantiis debitis, & propter finem honestum fiat. Quare homo Lege naturali tenetur observare omnia præcepta humana recte, convenienter, & ob finem honestum, ideoque actu bono, & honesto.

Resp. 1. Non satisfacit præcepto, qui facit opus cum peccato repugnante substantiæ præcepti; aut illud facit sine ea honestate ac rectitudine, quæ a superiore expresse præcipitur, vel essentialis est actui præcepto; nam tunc non fit id totum quod præcipitur.

Resp. 2. Quando honestas ac rectitudo non est essentialis actui externo, neque expresse præcipitur a superiore, sine ea satisfit præcepto humano; quia tunc sine ea ponitur id totum, quod præcipitur ab homine: & actus vitiatur tantum per peccatum præcepto accidentarium: unde retinet bonitatem ac speciem moralem (3) objectiva lege intentam. Sic miles fortiter pugnans ex vana gloria, adimplet præceptum Ducis, licet peccet contra Legem naturalem ob finem malum. Item quando actus vitiatur solum ratione motivi cujusdam extrinseci venialiter mali impulsivi, vel se habentis solum concomitanter, tunc satisfit præcepto. Sic qui devote & attente Sacrum audit ex motivo intrinseco religionis, licet concomitanter moveatur, aut prius impellatur vana gloria, satisfacit præcepto Ecclesiæ, nam ponit libere actum religionis præceptum ex proprio motivo finali.

Quæst. IV. *An per unum eumdemque actum possunt impleri plura præcepta?*

Resp. 1. Non possunt, nisi constet talem esse intentionem præcipientis. Quia superior aliquid præcipiens, censetur exigere aliud quam quod jam alias debitum est. Alioquin sæpe non assequeretur finem a se intentum, & frustra imponeret novam obligationem. Sic pœnitens præcepto jejunandi a confessario imposito non satisfacit per jejunium jam ex voto vel præcepto Ecclesiæ debitum. Quia confessarius censetur obligare ad opus alias non debitum, utpote de novo punitivum, nisi aliud exprimat.

Item si obligatio per se postulat aliud opus quam quod jam debitum est, tunc requiruntur plures actus, ut semper contingit in materia justitiæ, ubi semper attenditur æqualitas rei ad rem: sic qui centum ex duplici titulo justitiæ, puta, ex damno illato & ex emptione, bis debet, non satisfacit duplici illi obligationi dando solum centum: nam non esset æqualitas solutionis ad debitum.

Resp. 2. Si prudenter existimetur superior concedere, ut per unum actum satisfiat duplici præcepto, tunc satisfit. Quia obligatio ad unum vel plures actus pendet ab ejus voluntate: sic in Jubilæis satisfit jejuniis a Papa præscriptis per jejunia quatuor temporum tunc occurrentia. Intentio autem superioris cognosci potest, vel ex circustantiis, fine, ac natura operis præscripti, vel ex communi usu ac interpretatione. Sic si confessarius injungat auditionem sacri singulis diebus per mensem; pœnitens satisfacit, unum sacrum diebus festis audiendo; quia in his circumstantiis non censetur confessor intendere, ut pœnitens bis sacrum audiat eodem die, nisi hoc exprimat. E contra si injungat operario, ut sacrum omnibus diebus festis audiat per annum, v. g. hic tenetur bis sacro interesse, quia talis est mens confessarii, quæ ex natura satisfactionis colligitur.

Ut plurimum autem duo præcepta uno actu implentur, quando idem eadem die ex eodem motivo præ-

(1) Hic locum habet, quod Auctor docuit in præced. cap. 1. q. 5. & 6.

(2) Sic ex. ca. quia caritas est finis præcepti cujuslibet dumtaxat *extrinsecus*; Ideirco, quoties primum & magnum dilectionis divinæ mandatum non instat, possunt citra ejus modum absolute impleri reliqua omnia legis præcepta. *Non enim*, ait Angelicus (1. 2. q. 100. a. 9. ad 3.) *idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur; sicut neque in aliis rebus idem est finis, & quod est ad finem* (Vid. N. 332. 333.) Porro autem declarata hactenus divisio modi, finisve *intrinseci*, & *extrinseci* (de quo N. 299. 304.) in plurimis Theologiæ Moralis quæstionibus adhiberi solet, præsertim in illa, in qua disceptitur, num *peccare* sit opus *servile*, vetitum præcepto de *Festorum* observantia.

(3) Moralem extrinsecam.

præscribunt; sic die festo in Dominicam incidente, unius Missæ auditione impletur duplex præceptum. Alias regulariter superior plures actus exigit, nisi contrarium explicet; & in dubio, plures velle censendus est; quia ea interpretatio fieri debet ex communiter contingentibus, juxta reg. 45. Jur. in 6 *Inspicimus in obscuris quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*. Hinc si vovisses dare eleemosynam, & confessor eleemosynam etiam injunxisset, non satisfaceres dando unicam.

Quæst. V. *An eodem tempore pluribus præceptis satisfieri potest per plures actus?*

Resp. Communis sententia asserit, modo unus actus non impediat alium, nec attentio uni debita tollat alteram. Quia tunc eodem tempore potest fieri id totum, quod præscribitur per plura præcepta; cum in præceptis non præscribatur diversitas temporum. Sic ex communi sententia, qui die festo tempore sacri recitat horas cum intentione & attentione debita, satisfacit præcepto Missæ, & præcepto recitandi horas: Nam ad utramque obligationem implendam sufficit attentio ad Deum, mysteriave divina.

Quæst. VI. *An peccat, qui ponit voluntario impedimentum impletioni Legis?*

Resp. 1. Peccat, qui illud apponit directe, & ex intentione non implendi Legem. Patet, nam is habet voluntatem non servandi Legem, & gerit pravum affectum erga illam, agitque in illius fraudem. Lex autem prohibet pravum affectum erga illam, & ne quid in ejus fraudem fiat.

Resp. 2. Peccat contra præceptum, qui ejus observationi impedimentum infert per actionem non necessariam eo tempore, quo urget præceptum, vel paullo ante, aut tunc non removet impedimentum, cum potest sine gravi damno. *Ita communiter*. Quia Lex præscribens aliquid, simul virtualiter vetat id omne, quod cum actione vel omissione præscripta incompossibile est, ideoque positionem impedimenti: alioquin non esset per se efficax. Præterea præcipiens finem, simul præcipit media necessaria ad talem finem, saltem si non nimis difficilia sint: at removere & non inferre impedimentum, est medium necessarium impletioni Legis. Ergo.

Hinc 1. qui die jejunii pila ludit cum ea defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 2. Qui die festo se inebriat, ita ut sacrum audire nequeat, peccat contra sobrietatem & contra præceptum audiendi sacrum. 3. Excommunicatus tenetur, quantum potest, absolutionem sibi comparare ad communicandum in Paschate, immo & ad sacrum audiendum diebus festis &c. cum hujus impedimenti remotio necessaria sit ad implendum præceptum, & aliunde non sit nimis difficilis, immo & ad eam jam teneatur.

Resp. 3. Materiæ præceptæ gravitas vel necessitas potest esse tanta, ut præceptum obliget ad nunquam apponendum impedimentum ejus observationi, etiam multo tempore antequam urgeat, ad tollenda impedimenta etiam remota, & ad adhibenda media difficilia: ut patet in iis, quæ sunt necessaria ad salutem, & honestatem morum, & ad bonum commune. (1)

Quæst. VII. *An qui non potest totum opus præceptum implere, tenetur ad partem, quam potest?*

Resp. Affirm. si præceptum sit de re divisibili, hoc est de re quæ commode dividi potest, & in cujus parte invenitur ratio præcepti, ut in septem horis canonicis, in jejunio totius quadragesimæ, in quo jejunium singulorum dierum dividuum est ab alio. *Prob.* Quia 1. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem, *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas horas, ad nil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem*. 2. Tunc præceptum utpote dividuum, obligat ad omnes & singulas partes; etiam seorsim sumptas; cum singulæ seorsim faciant ad finem præcepti: nec est caussa sufficiens excusans a parte possibili, quæ est utilis fini. 3. Qui non potest totum debitum solvere, tenetur ad partem quam potest, si hæc sit divisibilis a toto. 4. Sicut *utile non debet per inutile vitiari*, ex reg. Jur. 37. in 6. ita nec possibile per impossibile.

Porro hæc regula, *Accessorium sequitur naturam principi-*

(1) Permagni momenti proposita quæstio est, in qua valde interest scire, quidnam generatim sentiendum sit juxta seniores Ethices Christianæ regulas; quippe plurimos reperire est inter Scriptores Morales recentioris ævi, qui in peculiaribus materiis *de auditione Missæ, recitatione Officii, observatione jejunii*, & similibus aliis ab ista quæstione pendentibus, nimis indulgenter, licenterque prolocuti sunt. Exem. caus. *Uxor, quæ ex jejunio macilenta, minusque grata viri sui oculis appareret, & bene despici, aut minus amari conspicit ab eo, excusatur a jejunio. Non peccat contra præceptum jejunii, auditionis Sacri, recitationis Officii, qui sua culpa incedit in infirmitatem, etiamsi prævideret, per eam impediri a tali obligatione. Non peccat contra præceptum jejunii, qui die jejunii pedestre iter agit, vel si multum laboret, vel id faceret ex utilitate, vel etiam ex vitio &c. aut si in pilæ ludo, aut venatione multum se exerceat; vel etiam si iter assumat ad invisendam amasiam, aliove pravo fine*. Si hic obiter curiosus Lector rationem expostulet istorum theorematum carni, & sanguini favorabilium, hanc ab eorum Auctoribus reportabit: *quia talia agentes utuntur jure suo*. Vereor tamen, ne potius legendum sit, *abutuntur*, juxta emendatiores antiqui juris ecclesiastici codices. Utut sit, quicumque ad hosce scopulos nolunt allidere, haud recedant a solida, tutaque doctrina, quam Auctor summatim hic exhibet, & alii graves Scriptores, præsertim Conietus (*Tract. de Legib. c. 5. Sect. 5. in fin.*) enucleate edisserunt, variisque exemplis valde utiliter illustrant. Ipse Angelicus procul dubio prævivit (*in 4. sent. dist. 15. quæst. 3. art. 2. ad 3. & 2. 2. qu. 147. art. 4. ad 3.*) quibus in locis satis indicat, legis etiam *humanæ* transgressorem reputandum quemlibet vel *ponentem*, vel non *tollentem* impedimenta non *necessaria*, nec *valde utilia*, ob quæ *prævidet*, aut prævidere *potest*, *debetque* (N. 143.) se deinceps legem minime impleturum. Quandonam vero hujusmodi transgressor reatum culpabilis omissionis contrahat, jam a nobis (N. 144.) monstratum fuit.

principalis, non valet in omnibus: nec habet locum, dum principale & accessorium sunt divisibilia, & in accessorio reperitur aliqua ratio ipsius principalis; vel ubi est diversa utriusque ratio. Sic qui promisit equam cum suo pullo, si equam dare non potest, quia mortua est, tenetur dare pullum. Deinde pars non est proprie accessorium respectu totius.

Quæst. VIII. *Quid agendum, quando simul occurrunt duo præcepta, quæ simul servari nequeunt?*

Resp. Per se loquendo servandum est majus præceptum, quia prævalet minori, & gravius obligat, unde tunc minus obligare desinit. Præceptum autem naturale, cum sit de rebus ex natura sua ad motum honestatem necessariis, præponderat præcepto mere positivo etiam divino: divinum humano, cum Deus sit superior homine; præceptum supremi Principis præcepto superioris subordinati; præceptum altioris virtutis præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum affirmativo, quia illud obligat semper & pro omni tempore, *nec sunt facienda mala, ut veniant bona*.

Hinc si die festo infirmus tua opera egeat tempore Sacri, teneris ei opitulari. Quia præceptum divinum naturale caritatis, quæ est virtutis omnium præstantissima, prævalet omnibus aliis præceptis. Quod si minus præceptum notabiliter nobiliori præferas, peccas mortaliter, quia excessus est notabilis: ideoque gravis est inordinatio, a qua tamen sæpe excusat ignorantia in rudibus.

Dixi *per se loquendo*. Nam interdum servari debet præceptum inferius, ut cum hujus materia gravis concurrit cum materia levi præcepti majoris. Sic non debes omittere Sacrum die festo ad levandam levem molestiam infirmi, tua ope tunc non graviter indigentis.

CAPUT IV.

De subjecto Legum.

QUæst. I. *Quinam Legibus humanis subjiciuntur?* *Resp.* Ex communi sententia, omnes & soli adulti subditi. *Prob.* 1. quoad omnes & solos adultos, saltem qui non fuerint perpetuo amentes. Quia illi omnes & soli sunt capaces cognitionis & directionis humanæ, & libertatem habent saltem habitualem.

2. Quoad subditos, quia jurisdictio non potest exerceri nisi in subditos, & nemo habet jus præcipiendi nisi subditis, cap. 21. *de sent. excomm.* cum potestas præcipiendi, subjectionem in aliis essentialiter connotet & inferat.

Hinc 1. Infantes Legibus humanis præceptivis non obligentur, unde seclusto scandalo licet eis dare carnes comedendas die Veneris. Idem multi docent de perpetuo amentibus; quia sentiunt eamdem esse rationem pro illis, & videri sicut infantes. Sed negat Sanchez, afferens hoc inter illos discrimen, quod infantes ex ætate suapte natura usus rationis incapaces sint, at perpetuo amentes, ubi jam infantiæ ætatem excedunt, suapte natura usus rationis capaces sunt, & ex quodam solo accidenti eo privantur, quamvis ob defectum deliberationis a Legis transgressione excusentur perinde ac ignorantes invincibiliter. Porro constat non licere eos, uti nec infantes, excitare ad iram, libidinem, blasphemiam, & alia intrinsece mala: nam excitans censeretur caussa moralis ac principalis horum actuum intrinsece deformium, & ex objecto malorum, atque amentis opera uti veluti instrumento ad illos.

2. Pueri saltem anno septimo completo obligantur præceptis, quorum materia eorum ætati congruit, ideoque tenentur ad auditionem Missæ, Confessionem, abstinentiam a carnibus &c.

3. Ebrii, & ad breve tempus delirantes, tenentur Legibus. Quia sunt in statu habituali usus rationis, licet per accidens pro aliquo tempore impediti: & fuere aliquando obligati Lege, quæ semper eamdem vim obligandi retinet: unde non licet eis dare carnes comedendas die vetito, cum hæ sint illis prohibitæ.

4. Infideles tenentur omnibus præceptis evangelicis; quia subditi sunt Christo homini Deo, qui est *Rex Regum, dominus dominantium*, & omnium omnino hominum. Non tenentur tamen Legibus Ecclesiasticis, ex c. 8. *de divort.* quia nemo est subditus Ecclesiæ nisi per Baptismum. Ad utrasque Leges hæretici obligantur; quia sunt subditi Deo & Ecclesiæ, quamvis rebelles.

Quæst. II. *An exempti a jurisdictione Legislatoris obligantur illius Legibus ex vi illarum, si in ejus territorio habitent?*

Resp. Neg. Quia exempti non sunt subditi Legislatori: nam desinunt esse subditi hoc ipso quod ab ejus jurisdictione eximuntur. At Legislator non potest obligare suis Legibus nisi subditos, cum careat jurisdictione in non subditos.

Quare Religiosi exempti non obligantur Legibus Episcopalibus aut Synodalibus, immo nec decretis Synodi Provincialis; ut declaravit Sacra Congregatio, apud Fagna. in c. *Sicut olim*; nisi in casibus, in quibus a jure communi, Conc. Trident. & Summis Pontificibus potestas in ipsos specialiter Episcopis aut Conc. Provinciali concessa est. Idque declaravit Gregor. XIII. in suis responsionibus ad Conc. Rothomag. in eodem Concilio publicatis, an. 1581. Quia scilicet Religiosi illi sunt exempti a jurisdictione Episcopali. Ex decreto autem Conc. Trid. sess. 25. c. 12. tenentur servare censuras & interdicta ab Episcopis lata, & festos dies ab illis præscriptos. Immo juxta Vasquez, Sanchez, & alios, tenentur jure naturali, & ex æquitate servare præcepta Episcoporum spectantia ad communem observantiam, & totius populi devotionem in iis, quæ statui & privilegiis Regularium non adversantur, ut jejunia, preces ad caussam publicam: nam licet sint exempti, sunt tamen pars illius communitatis, & ejus commoda participant.

Item omnes exempti, seu præsertim Regulares, qui ex suo instituto incumbunt in salutem proximi, debent Episcopos, ut Principes Ecclesiæ, & *Successores Apostolorum positos a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei*, (Concil. Trident. sess. 13. c. 4.) singulari honore, reverentia, & amore prosequi, & eorum statuta ad rectam administrationem Sacramentorum Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, ad bonum animarum Diœcesis spectantia diligenter servare, & in hoc ceteris exemplo prælucere: nam hoc est voluntas Dei,

Dei, nec alias possunt in salutem proximi utiliter incumbere. Et ideo hoc magnopere verbo & exemplo commendarunt S. Ignatius de Loyola, & S. Franciscus Saverius.

Vide hac de re lib. 7. cap. xii. de Syn. Dioeces. S. M. Benedicti XIV. Ibi enim perspicue ostenditur, Episcopos ne quidem in Synodis posse privilegiis derogare ab Apostolica Sede Regularibus concessis: posse vero plura decernere, tamquam Apostolicae Sedis delegatos, quibus Regulares obligentur. Primo quidem, *non licere Regularibus* (sunt verba decreti, editi die 10. Augusti 1630.) *etiam in eorum propriis Ecclesiis, Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum publice adorandum exponere, nisi ex publica caussa, quae probata sit ab Ordinario: ex caussa autem privata posse, dummodo Sanctissimum Sacramentum e tabernaculo non extrahatur, & sit velatum ita, ut ipsa Sacra Hostia videri non possit.* Secundo Regulares non solum a Superioribus, sed etiam ab Episcopo puniri posse, si delinquant contra decretalem Innoc. III. in c. 1. *de custod. Eccles.* & ad multorum observationem compelli posse, circa Sacrificium Missae, novas imagines, & reliquias; ut si admittant in Missa indecentia, & prohibita; si novas imagines, & reliquias ab Episcopo non approbatas, exponere contendant &c. Tertio posse etiam sub poena suspensionis a divinis, ipso facto incurrenda, Regularibus injungere, ne quempiam exterum Sacerdotem in suis Ecclesiis celebrare permittant, sine praevia Ordinarii licentia. Quarto corrigi, & puniri posse delinquentes in iis, quae respiciunt Clausuras Monialium, etiam ipsismet Regularibus subjectarum. Quinto, si recipiant Confessiones, non obtenta ab Episcopo facultate, etiam Monialium, quae ipsis subsint; si praedicent in Ecclesia suorum Ordinum, Episcopo contradicente, vel non petita benedictione, aut in alienis Ecclesiis si ne ejusdem Episcopi licentia; si renuant accedere ad publicas processiones; si Episcopi interdictum, vel indictos ab eo dies Festos non servent, aut ejusdem censuras promulgare recusent; si in alicujus Sacramenti administratione graviter delinquant; & si habitum sui Ordinis dare praesumant Tertiariis collegialiter non viventibus, inconsulto Episcopo. Sexto refert, quod Sacr. Congregat. Concilii, approbante Clemente IX. declaravit. *Regulares quoscumque, absque legitima facultate accedentes ad colloquendum, etiam per quodcumque modicum temporis spatium cum Monialibus, aut aliis intra clausuram degentibus, peccare mortaliter, easque sub excommunicationis, privationis vocis activae & passivae, aliisque contra Regulares accedentes sine licentia Monasterium Monialium statutis poenis, posse ab Ordinario, tamquam Sedis Apostolicae Delegato coerceri.* Et die 26. Novembris 1627. respondit nullam, quantumvis honestam, & rationabilem caussam, eximere a gravi culpa Regulares accedentes ad Moniales sine Episcopi licentia. Ac die 21. Maji 1678. iisdem poenis affici dixit Regulares, qui post habitam ad Moniales concionem, de quibuscumque rebus, cum iisdem loquuntur, nisi specialem, quoad hoc, facultatem ab Episcopo antea impetraverint. Vide etiam c. 42. & 43. lib. 8. c. 4. ubi n. 6. asserit non adigi ad jejunia indicta ab Episcopo aliove Praelato, cujus jurisdictioni, & imperio non subjacent; teneri tamen ex consuetudine vim legis habente, si a communitate ex antiqua consuetudine hujusmodi jejunia serventur: & jure naturae, si non jejunando aliis scandalum praebeant.

Quaest. III. *An Legislator obligatur Legibus suis, vel praedecessorum?*

Resp. 1. Legislator non obligatur Legibus Praedecessorum suorum (1) vi ipsarum Legum; quia non est subditus illorum, parem enim cum illis habet potestatem, immo eamdem: neque obligatur suis legibus, quia non est sibi subditus; nemo enim sui ipsius subditus & superior esse potest: *Neque imperare sibi, neque se prohibere quispiam potest.* L. 51. ff. de recept. arbit. Legislator autem non potest obligare nisi subditos. Hinc illud, L. 31. ff. de Legib. *Princeps Legibus solutus est.*

Resp. 2. Legislator tenetur servare Leges a se, vel a praedecessoribus suis latas, quando materia convenit Principi & subditis. Ita S. Thom. 1. 2. quaest. 66. ad 3. & Theologi communiter. Tenetur autem jure naturali. Quia 1. Lex naturalis praecipit, ut Princeps communitati cujus caput est, se conformet in iis, quae aeque ipsi ac aliis conveniunt. Nam hoc ad utilem ac convenientem communitatis gubernationem necessarium est, & pertinet ad officium Principis, qui subditis suis exemplo praeesse debet per Legum observationem, quam procurare tenetur. Enimvero ex S. August. lib. 3. Confess. c. 8. *Turpis omnis pars est suo universo non congruens:* quanto magis caput non congruens? 2. Princeps, aeque, immo magis quam subditi, tenetur curare, & prosequi bonum commune, ac proinde servare Leges, quae omnes in bonum publicum feruntur. 3. Ex jure tum Canonico, c. 6. de Const. *Quod quisque juris in alterum statuit ipse debet uti eo . . . . Patere Legem, quam tu ipse tuleris.* Et c. *Justum est*, dist. 9. Tum Civili, lib. 4. Cod. de Legib. *Digna vox est majestate regnantis, Legibus alligatum se principem confiteri . . . . Et revera majus imperio est subjicere Legibus principatum.* Adde S. Ambros. epist. 3. ad Valentin. *Quod praescripsisti aliis, praescripsisti & tibi: Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat.*

Nota. Legislator jure naturali tenetur Leges suas servare, etiam seclusto scandalo; & quidem tam graviter, quam subditi ejus, ut docent Suarez, & multi Doctores, quos citat. Quia hoc exigit aequitas, officium Principis, bonum commune, & recta ac utilis gubernatio, quae postulat, ut omnia communitatis membra vivant uniformiter in iis, quorum materia omnibus aeque convenit.

2. Legislator violans Legem suam vel praedecessoris sui admittit peccatum ejusdem speciei ac subditi eam violantes, ver. gr. peccatum intemperantiae, si non servet jejunium a se praeceptum. Nam lex naturalis imponit illi eamdem obligationem, quam ille subdi-

(1) Vi legum, seu jure positivo.

subditis per suam Legem. Non tamen incurrit pœnas Lege humana impositas, quia Legibus illis humanis non est subjectus, sed solum juri naturali, præcipienti actus virtutis Lege præscriptos, nec ullas pœnas statuenti.

3. Si Legislator habeat justam caussam non servandi Legem, ob quam licite dispensare posset cum subdito, tunc non tenetur servare legem. Quia tunc cessat ratio obligationis; tunc enim Officium Principis, & recta gubernatio Legis observationem non exigunt, & difformitas rationabile fundamentum habet. Quare tunc proprie non dispensat secum, sed solum interpretatur Legem naturalem ipsum non obligare ad servandam Legem suam, quando habet caussam rationabilem, ob quam ipse subditum merito liberaret ab ejus obligatione; cum non sit ipse deterioris conditionis quam subditi. At peccat quoties sine justa caussa Legem suam non servat, quia violat Legem naturalem, cujus obligationem tollere nequit.

4. Hic agitur solum de Legislatore habente potestatem ferendi Leges absolutam, & independenter a communitate. Nam duces Rerumpublicarum tenentur Legibus, quas cum illis tulerunt; & generales Ordinum obligantur Legibus in capitulo generali latis: quia subditi sunt communitati, a qua feruntur.

Quæst. IV. *An Clerici obligentur Legibus civilibus?*

Respondet Bellarminus, lib. 1. de Cleric. c. 26. Clericos in conscientia obligari Legibus civilibus, quæ non repugnant sacris Canonibus vel officio clericali, qualis est Lex taxans pretium rerum, vel vetans nocturnam armorum gestationem, aut asportationem frumenti extra Provinciam &c. Probat, quia 1. Clerici sunt etiam cives, & partes quædam, seu membra communitatis politicæ, & commodis ejus fruuntur. Unde æquitas & recta ratio postulat, ut se ceteris omnibus membris conforment in iis, quæ æque illis ac laicis conveniunt. Alioqui magna confusio & perturbatio in Republ. oriretur, si Clerici illas Leges non servarent. 2. Nicolaus I. epist. 8. dicit Christum divisisse Pontificiam auctoritatem ab imperiali, *ut & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, imperialibus Legibus uterentur* 3. S. Chrysost. in illud Rom. 12. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, ait, Christi Legem non tollere politicas Leges, & ideo debere etiam Sacerdotes & Monachos eis parere; hancque esse communem sententiam quoad vim directivam, seu obligationem in conscientia, de qua agitur, testatur Suarez.

Quæst. V. *An Peregrini teneantur Legibus sui territorii proprii?*

Nota 1. Peregrinus, advena, vagus inter se differunt. Peregrinus dicitur is, qui extra territorium ubi domicilium habet, transit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo redeundi. Advena, qui extra patriam suam domicilium fixit. Vagus, qui nullibi domicilium fixum habet.

Nota. 2. Certum est præcepta personalia, quæ scilicet afficiunt immediate personas, non territorium, semper illas obligare ubicumque fuerint; nam illæ semper personis cohærent. Hinc si Episcopus Sacerdoti (1) usum sui Ordinis absolute vetuisset, is in aliena Diœcesi celebrare non posset.

Nota. Si Lex prohibeat actionem ubivis factam, quæ cedat specialiter in damnum communitatis, ut est venditio armorum vel aliarum rerum hostibus, hæc ex communi sententia obligat subditum extra territorium versantem, qui puniri potest, si illam violet. Quia tunc delictum censetur intra territorium committi; damnum enim ei illatum censetur moraliter factum intra illud. Ex Leg. codic. *de commerc.*

Resp. 1. Peregrini non tenentur servare Leges sui territorii, quando extra illud versantur, ubi illæ non obligant, modo non absint in fraudem (2). *Ita communis sententia.* Prob. 1. ex c. 2. *de constit. in 6.* ubi dicitur, statuto Episcopi, quo furantes excommunicantur, non ligari ejus subditos, qui extra diœcesim furantur, *cum extra territorium jus dicenti non pareatur impune.* 2. Quia Leges & consuetudines locales sunt solum pro tali loco seu territorio, eique sunt affixæ: & jurisdictio, ut respicit territorium, intra illud limitatur. Et vero potestas legislativa agere non potest extra sphæram activitatis suæ, quæ sphæra non extenditur extra proprium territorium.

Suppono quod tum ipse peregrinus, tum res, circa quam operatur, & ejus actio, sint extra territorium. Nam si res circa quam agit, vel ejus actio, aut omissio, sit intra territorium, licet ejus persona sit extra; tunc ex communi sententia ipse tenetur Legibus territorii, & pœnis per illas statutis. Quia tunc delictum merito censetur committi intra territorium, non extra. Nam omissio rei præceptæ, vel commissio rei prohibitæ, ibi censetur consummari, ubi res præcepta vel vetita fieri vel omitti debuisset, & delinquens censetur ratione delicti ibi esse moraliter præsens, ex l. 2. cod. *Quarex expetari &c.* Hinc Beneficiarius absens a territorio, in quo beneficium habet, contrahit censuras in non residentes latas ab Episcopo beneficii, quia ibi delictum consummatur, ex c. 11. *de cleric. non resid.*

Resp. 2. Ex communi sententia peregrinus non tenetur servare præcepta etiam juris communis, v gr. jejunium vigiliæ, vel festum S. Thomæ, si illa ex privilegio aut consuetudine legitima non servetur in loco ubi bona fide diversatur. Quia privilegium locale, vel consuetudo localis spectat omnes qui sunt in loco. Hinc S. Augustin. epist. 117. docet in iis, quæ non sunt contra fidem, & legem divinam, posse quemque se conformare Ecclesiæ particulari, in qua

(1) Sacerdoti subdito ejus.

(2) Hanc resolutionem Auctoris quoad utramque partem reperies egregie declaratam, & confirmatam a Bened. XIV. (*lib. 3. de Syn. cap. 4. num. 9. & 10.*) cujus integrum textum, utpote prolixum, hic referre supersedemus.

qua moratur. *Alia vero*, inquit, *quæ per loca terrarum regionesque variantur . . . nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam forte devenerit* (1).

Resp. 3. Qui caussa subterfugiendi Legem etiam localem, abit in locum, ubi illa non viget, non ideo ab illius obligatione liberatur. Quia 1. (ut ait Layman) Leges, quæ ad subditorum utilitatem præsertim spiritualem ordinantur, ut sunt Ecclesiasticæ, eam conditionem annexam habent, quam communis fidelium persuasio & Episcoporum praxis ostendit, ut subditis sine justa caussa earum obligationem subterfugere non liceat: cum id necessarium sit ad bonum regimen, & efficaciam Legum, & ad præcludendam januam multis abusibus, præsertim in confinibus diversarum diœcesum. Immo ipsa Lex divina naturalis generatim præcipiens diligentem observationem Legum & ordinis, id vetat.

1. *Fraus & dolus alicui patrocinari non debet*, c. 15. & 15. *de rescript.* At faudem committit in Legem, qui solo animo eam subterfugiendi absque alia justa caussa abit e proprio territorio: nam *fraus legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit*, (ex presse) *id fit*, l. 30. ff de Legib. Neque dici potest quod abeundo utatur jure suo; nemo enim habet jus exeundi e proprio territorio solum ad eludendum illius Leges; sicut nullus habet jus iter instituendi vel laborandi, caussa subterfugiendi Legem jejunii; & qui hoc faceret, censeretur in fraudem Legis agere, & secundum communem sententiam, teste Layman, peccaret contra Legem.

2. Ex responso Cardinalium ab Urbano VIII. in Brevi ad Archiep. Coloniensem auctoritate Apostolica confirmato, quod declarat de incolis loci, ubi viget Conc. Trid. discedentibus in locum ubi non fuit publicatum, solo animo matrimonium clandestinum contrahendi, sine mutatione domicilii, *non esse legitimum matrimonium inter sic contrahentes cum fraude*. Ergo tales adhuc tenentur Lege Tridentini, irritante matrimonium clandestinum, si discesserunt cum fraude. Ergo &c.

Hic peccant contra Legem, qui alio discedunt, præcise ut carnibus vescantur, vel oneribus servilibus vacent, cum hæc in sua diœcesi vetita sunt.

Quæst. VI. *An qui e suo domicilio ubi Lex obligat, abit in locum ubi non obligat, teneatur illam implere antequam exeat?* (2).

Resp.

(1) Sicuti peregrini non tenentur servare leges humanas *communes*, quoties ad locum aliquem veniunt, ubi eædem leges communes per consuetudinem contrariam sunt *abrogatæ*; quia nempe quamvis leges universales non alligentur certo territorio, sed universum afficiant orbem christianum; attamen eo ipso quod in certo loco sunt abrogatæ, censentur incolæ ejus *exempti* ab illarum observantia quasi per modum *privilegii localis* (atque idipsum multo magis dicendum, ubi iidem incolæ universales leges non servant vi expressi *privilegii*, justas ob caussas ab Apostolica Sede concessi) ita e converso peregrini tenentur legibus *communibus* vigentibus in locis, ubi diversantur: esto in propria Regione communes illæ leges non soleant observari ob contrariam consuetudinem, aut formale privilegium; quia nimirum hujusmodi immunitas a lege universali habetur usum per consuetudinem, aut privilegium *locale* a jure communi exorbitans, adeoque ultra terminos loci, ubi ipsa subsistit, extendi non debet juxta tritam juris regulam: *quæ a jure communi exorbitant*, sunt *restringenda*. Utriusque superioris thesis exempla facile eruuntur ex variis doctrinis Bened. XIV. qui docet (*lib.* 11. *de Syn. cap.* 1. *n.* 3. & 6.) Mediolanenses, etiam post reformationem illius Ecclesiæ a Sancto Carolo Borromæo perfectam, obstrictos non esse ad inchoandum antepaschale jejunium a feria quarta Cinerum, quoniam ex more pervetusto non consueverunt jejunare ea feria, ac tribus insequentibus diebus. Item (*lib. cit. cap.* 5. *n.*) in Hispanicis regnis Castellæ, Gallaciæ, & Majoricæ antiquam vigere consuetudinem in Sabbatis totius anni vescendi interioribus, extremisque animalium partibus, etsi non carnibus earumdem. His igitur positis, poterit ex. gr. Mediolanensis viator Castellam deveniens animalium intestina vorare diebus Sabbatinis, quod in Patria sua nequaquam posset. Sed Castellanus Mediolani constitutus minime poterit iisdem intestinis vesci juxta morem patrium. Viceversa dies quarta Cinerum, quæ Castellano Mediolani commoranti est epularis, Mediolanensi in Hispaniis agenti esurialis est.

(2) Circa Peregrinatores plurima, & varia moveri possunt dubia moralia, quæ hic singillatim indicare, & solvere non vacat. Perspicuitatis caussa quadruplici veluti in statu ea considerare licet. 1. Dum initio diei discedunt a proprio territorio, atque ad alienum subinde migrant. 2. Dum exterum aliquem locum ingressi ibidem morantur per aliquos menses, hebdomadas, dies; aut saltem una die integra. 3. Dum per eum locum tantummodo transeunt, ipso die, quo appulerunt, recessuri sumpta refectione. 4. Dum in eodem loco noctu dumtaxat hospitantur, & mane insequenti inde abeunt. Apud Morales Scriptores, qui passim prostant, præsertim apud recentiores Casuistas eadem dubia magna ex parte leguntur minutatim exposita, ac fidenter dissoluta. Sed cum istorum doctrinæ, utpote ex Probabilistica scaturigine manantes, sapientibus haud illimes in multis capitibus videantur; idcirco præstabit in præsenti materia illos potissimum consulere, & audire Doctores, qui sanioribus morum regulis constanter inhærent: quales certe habemus plures florida ista ætate. Negotium vero hoc felicius succederet, si loco fundamenti assumatur solida doctrina de impedimentis servandarum Legum, de qua nos in Nota ad q. 6. præcedentis Cap. III. Item, si sustineatur juxta Auctorem (q. 7. seq.) longe verosimilior, aliisque gravibus Scriptoribus, præsertim Silvio, Basil. Pontio, Wigandt, Schmier, Henno, Concinato, Coleto probata opinio, quæ Peregrinos subjicit legibus specialibus locorum, in quibus diversantur. Idque nullum mihi dubium, quin jamdiu a D. Augustino fuerit expressum, ut patebit legenti & conferenti varia ejusdem testimonia apud Gratianum (par. 1. Decr. dist. 8. c. 2. dist. 41. c. 11. dist. 41. c. 2.) consignata: quæ quidem non possunt universim exponi de obligatione, quam paris solius casus *scandali*, sicuti adversæ sententiæ fautores existimant.

Resp. Tenetur, si prævideat illam impleri non posse in alio loco. *Est communis sententia*. Quia 1. Hæc est praxis & persuasio fidelium timoratorum. 2. Lex illa talem obligat, & tempus quo adhuc versatur in suo domicilio, unicum est ei aptum ad illam observandam: quare perinde est ac si eo solo tempore obligaretur. At quisque tenetur servare præceptum eo tempore quo obligatur. 3. Ut ait Suarez, præceptum affirmativum debet impleri, quando potest, & prævidetur postea non implendum. Neque enim requirit aut concedit certum temporis spatium, pro quo possit semper ejus observatio differri: sed obligat, ut quamprimum potest, impleatur, si postea non possit impleri; alioqui non esset satis efficax, & sæpe elidi posset. Et vero respectu talis, non est aliud tempus ad implendum præceptum: Ergo tunc tenetur illud implere, alioqui nullo tempore teneretur.

Hinc qui abit die festo ad locum ubi non est festus, tenetur audire Sacrum priusquam exeat, si possit absque gravi incommodo, & nequeat alibi audire: sicut si non exiret, teneretur audire primam Missam; si prævideret postea impeditum iri. Quia præceptum obligat simpliciter illo die, & non potest impleri nisi audiendo Missam primam; nam hic & nunc & respectu talis hominis, illa est unica, & præsens hora est ultima ipsi apta ad implendum præceptum. Alioqui omissio merito imputatur ad culpam.

Nota. Si in loco domicilii tui sit Lex jejunii, non potes ibi jentaculum sumere mane, eo quod scias te vespere fore in loco ubi illa non obligat. Quia obligaris jejunio, quamdiu existi in loco ubi obligat. Nec spes dispensationis, nec dispensatio quæ nondum est, nec privilegium loci, in quo non es, obligationem præcepti, quo hic & nunc ligaris, tollit.

Quæst. VII. *An peregrini teneantur Legibus specialibus loci, in quo versantur?*

Nota. Certum est, 1. Eos qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuo manendi, teneri statim Legibus illius loci, cum jam vere sint illius incolæ. Nam domicilium hoc ipso acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuo manendi, ex *l. Cives*, Cod. *de incolis*. 2. Statim teneri Legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi per majorem anni partem, ut faciunt scholastici, famuli, operarii &c. Constat ex usu, & communi Doctorum sententia. Nam tales consequuntur ibi quasi domicilium sufficiens, ut statim quis fiat Parochianus idoneus ad ibi Sacramenta omnia præter Ordinem recipienda. 3. Peregrinos teneri servare leges loci per quem transeunt, quando alias esset periculum scandali, cum hoc vetet Lex naturalis: vel quando illæ leges sunt juris communis, quamvis ex consuetudine, vel privilegio non serventur in loco domicilii sui, ut docent communiter Theologi: quia Legislatori juris communis subditi sunt, nec habent causam excusantem, cum consuetudo vel privilegium extra territorium vim non habeat. 4. Peregrinos teneri servare in contractibus leges ac consuetudines loci in quo contrahunt: nam quisque sortitur forum in loco contractus, cap. ult. *de foro compet.*

Resp. Peregrini, & a fortiori Vagi, tenentur servare Leges & consuetudines etiam speciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus, & secluso scandalo. *Ita Covarruv. Suarez, Lessius, & alii communiter*. Prob. 1. Ex S. Aug. lib. 3. Confess. cap. 8. ibi. *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt; ut pactum inter se Civitatis aut gentis consuetudine vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens*. Item ex epist. ad Januar. 2. Quia pax, ordo, recta gubernatio, bonum commune territorii postulant, ut leges locales serventur ab omnibus qui sunt in loco, quamdiu in eo morantur, ac proinde Legislator habet potestatem obligandi etiam peregrinos ad illas leges servandas: nam superior habet omnem potestatem necessariam ad bonum commune, & rectum ordinem tuendum in suo territorio. 3. Lex generaliter fertur pro tali territorio. Ergo obligat omnes ibi morantes, etiam peregrinos, qui ratione suæ præsentiæ in illo loco, licet brevis, subjiciuntur regimini, & jurisdictioni territorii, cum juxta omnes, teneantur quibusdam Legibus, v. g. ne quis noctu arma ferat, ne triticum asferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur &c. Ergo peregrini tenentur, titulo subjectionis, servare Leges alieni territorii, suntque vere subditi Principis illius loci ratione suæ præsentiæ in illo, non quidem permanenter & habitu, sed solum transeunter & actu; quippe ad transeuntem, & brevem subjectionem sufficit brevis præsentia, sicut ad transeuntem exemptionem a jurisdictione, & Legibus sui territorii sufficit brevis absentia. 4. Peregrini, eo ipso, quod exeunt e proprio territorio, solvuntur Legibus illius. Ergo eo ipso, quod ingrediuntur territorium alienum, subjacent Legibus illius, præsertim cum gaudeant ejus privilegiis. Nam qui sentit commodum, & onus sentire debet, ex *reg. Juris 55. in 6*.

Obj. Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicilii, vel delicti. *Resp.* dist. Permanenter & habitu, Conc. Transeunter & actu, Neg. Peregrini autem fiunt subditi Principis alicujus loci ratione suæ præsentiæ in illo loco, sed transeunter tantum, non permanenter & habitu.

Nota. Peregrinus tenetur solum iis Legibus loci, quarum observatio non requirit tempus longius, quam illud, quo ipse ibi moratur. Nam quoad alias non censetur esse in loco moraliter, nec ad eas implendas tenetur diutius morari quam statuerat; quia non obligatur ad ibi permanendum, sed solum supposita præsentia ad implendam Legem, quæ tunc impleri potest. Hinc tenetur servare omnia præcepta localia negativa, v. gr. abstinere ab esu carnium, nam hæc non requirunt moram. Sed qui transit per locum ubi est dies festus, in alium ubi non est, non tenetur cessare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec secluso scandalo, illud audire, si ibi moretur solum ad sumendum cibum: quia mora non est proportionata impletioni præcepti. E contra tenetur audire Sacrum, si sufficienti tempore moretur; vel si festum servetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio, per quod usque ad meridiem acturus est iter.

CA-

C A P U T V.

De Interpretatione, & Epikija.

QUæst. I. *Quid & quotuplex est interpretatio Legis?* (1).

Resp. Interpretatio Legis est explicatio sensus Legis. Triplex est: authentica, usualis, & doctrinalis. Interpretatio authentica seu cum auctoritate prolata est ea quæ fit per ipsum Legislatorem, vel ejus superiorem, vel successorem, vel per ministros ab ipso constitutos: habetque vim Legis, cum procedat a superiore habente potestatem Legem condendi, & explicandi in sensu, in quo vult illam servari. Usualis est, quæ petitur ex communi usu: nam *consuetudo est optima Legum interpres*, c. 8. *de consuetud.* Doctrinalis est ea, quæ fit per homines doctos ac peritos. Quamvis hæc non habeat vim Legis, cum non procedat a potestate jurisdictionis, sed a judicio peritorum: tamen imprudenter & contra rectam rationem rejiceretur, si in eam Doctores omnes consen-

---

(1) *Interpretatio* generatim sumpta, uti ex Baldo eam definit Fagnanus (n. 19. in cap. *Quoniam*, tit. de Const. lib. 1. Decr.) *est sermonum difficilium, vel perplexarum expositio.* Interpretatio quatenus ad *Leges* refertur, nihil est aliud, quam apta expositio alicujus vocis, sive sententiæ in lege occurrentis. Hæc proxime dividitur in eam, quæ *simplex* dicitur, per quam clara explicatione amovetur obscuritas, quæ inest verbis legis: atque in aliam, quæ *per æquitatem* vocatur, qua declaratur, legem, quamvis secundum verba satis perspicuam, non esse in aliquo particulari casu servandam, spectata mente Legislatoris. Sic ex. cau. dum Ecclesiasticam Synodalem legem jubentem, ut Sacramentorum minister *velit facere, quod facit Ecclesia*, expono de Intentione terminata ad ritum externum qua *sacramentalem* saltem implicite, interpretatio *simplex* est. Dum vero Civilem legem statuentem, *deposita dominis suis reddenda*, sic accipio, ut contendam, gladium non esse *furioso* restituendum, interpretatio est *per æquitatem*. Dein interpretatio *simplex* subdividitur in *Authenticam*, *Usualem*, & *Doctrinalem*, de quibus Auctor. Quod spectat ad *auctoritatem* harum singularum interpretationum, 1. nullum dubium, quin *Authentica* a subditis sit instar legis habenda, cum eadem, qua ipsamet lex, nitatur potestate jurisdictionis, sive ordinaria, sive delegata. Sic e. gr. Declaratio, *Apostolici muneris partem*, quam Bened. XIV. edidit (die 8. Febr. an. 1645.) ad dilucidandam præviam suam Constitutionem, *Sacramentum Pænitentiæ* (die 1. Jun. an. 1641.) circa Confessarios absolventes personam complicem in peccato turpi contra sextum præceptum. Sic etiam Declaratio, *Inter alia*, qua Innoc. III. (l. 5. Decr. tit. 39. *de sent. excom.* c. 31.) Doctoribus Bononiensibus sensum aperuit Decreti Greg. VII. *Quoniam multos* (2. part. Decr. caus. 11. q. 3. c. 103.) circa communicantes cum excommunicatis. Sic pariter Decreta S. Congregationis Conc. quibus declaravit teste Fagnano (loco cit. n. 85.) validum esse matrimonium contractum coram Parocho, etiam invito, & per vim adhibito, & ex alia caussa vocato, & in aliena Parochia, & etiamsi Episcopus illi matrimonium interdixerit; hæ, inquam, & consimiles aliæ declarationes seu interpretationes habent vim legis unumquemque obligantis. 2. *Usualis* potest esse duplicis generis. Nam quandoque nititur manifesta, & universali praxi omnium Ecclesiarum, uti est illa de exprimendis singulis tribus personis SS. Trinitatis in forma Baptismi, de baptizandis infantibus &c. interdum vero solum præsefert praxim privatorum Fidelium, vel timoratorum, vel sapientum: qualis est illa de Missa die festo audienda, antequam pergatur ad locum, ubi festus dies non est, de non ineundis quibusdam contractibus tamquam suspectis de labe fœneratitia &c. Porro in priore casu *authenticæ* prorsus æquivalet, cum ipsa fundet jus vere *consuetudinarium*, adeoque per sese obligare possit etiam nulla scripta lege præexsistente: in posteriori gravem duntaxat præsefert probabilitatem, & ad *doctrinalem* mox explicandam reducitur. 3. *Doctrinalis*, quandoquidem ab hominibus prodit tum ordinaria, tum delegata potestate legislativa destitutis, parendi necessitatem absolutam nunquam imponit, nec *authenticam* adæquare potest: quippe ex Juliano Jurisconsulto (tractat. de Fide Instrum.) *authenticum per se fidem facit in judicio, & supremæ est auctoritatis, ita ut a nullo rejici, vel in quæstione vocari queat.* Solam ergo verisimilitudinem parit circa sensum latentem ambiguæ legis, eamque minorem aut majorem juxta variam quantitatem, & qualitatem Doctorum, a quibus traditur. Quod si *universali* muniatur consensu Doctorum, tunc tanti ponderis evadit, ut respui nequeas citra intolerabilis *temeritatis* notam, modo Doctores sint tales, quales (N. 50.) descripsimus. Nam *ut egregie animadvertit* (verba sunt Bened. XIV. lib. 3. de Beatific. Serv. Dei cap. 1. n. 7.) *Auctor lib. 2. de Vocat. Gent. cap. 2. inter opera S. Prosperi, magna fortitudo est consensionis, cui ad sequendam veritatem auctoritas sufficit etiam latente ratione.* Unde haud mirum, si D. Bonaventura, & Richardus de Mediav. (Nota ult. ad Tract. *de Conscient.*) semper maximi fecerint *communes opiniones*. Quando vero Doctores singuli, aut alii quicumque moralis Disciplinæ studiosi *doctrinalem* legum interpretationem producere debent, non temere, neque ex proprio arbitrio aut sumptis opinionibus, sed arte & prudentia, eam ad rem valde inservient præclaræ regulæ ab Auctore assignatæ in seq. qu. 2. de quibus P. Anacletus (Jur. Can. tom. 1. in lib. 1. Decr. tit. 2. §. 16. 17.) longe fusius disserit. Eumdem ipsum in finem diu noctuque legendus aureus Tractatus de universis regulis juris editus (tom. 6. Jur. Can.) a præland. insigni Canonista. Jam ex his omnibus prudenter quisque intelligit penitus, quanto jure nos (Nota ult. ad Tract. *de Conscient.*) sugillaverimus illorum Theologorum methodum, qui *satis* munere suo, ultra quam credi possit gravissimo, se perfungi existimant, prædicantque, si opiniones tueantur, quæ ex una parte solido aliquo fundamento nituntur, in se *præcise* spectatæ, & ex alia nihil complectuntur contrarium *manifestis* Sac. Scripturarum doctrinis, atque *expressis* Ecclesiæ definitionibus. Si enim veri nominis Theologus aliò præterea respicere non debet, ecquæ, amabo, tot tantæque regulæ communi Sapientum judicio præscribuntur ei observandæ in doctrinalibus legum interpretationibus perficiendis?

ſentiant. Si vero Doctores inter ſe diſſentiant de ſenſu, & obligatione Legis, tunc tenemur ſequi opinionem tutiorem & probabiliorem: licebit tamen ſequi minus tutam, ſi ſit certo & notabiliter probabilior tutiore, juxta dicta de opinione probabili.

Interpretatio iterum duplex eſt; una ſimplex, qua explicatur ambiguitas verborum Legis, & altera per æquitatem, qua interpretamur, caſum aliquem particularem non comprehendi in Lege, quamvis verba Legis clara ſint & generalia. Hæc dicitur Epikiia.

Quæſt. II. *Quænam ſunt regulæ aptæ ad recte faciendam interpretationem doctrinalem.*

Reſp. Hæ a Doctoribus traduntur. 1. Accipienda ſunt verba Legis ſecundum eorum proprietatem, & uſitatam acceptationem, niſi ſic accepta injuſtitiam, vel abſurditatem continerent, aut Legem inutilem redderent. Quia Legislator debet Legem clare, ideoque verbis ſecundum eorum proprietatem & communem ſignificationem intellectis exprimere: alioquin nihil firmum ſtabiliret, & errandi occaſionem daret. In dubio autem, uſus & acceptio communis verborum præferri debet rorum proprietati.

2. Correctio Legum vitanda quoad fieri poteſt ex c. 29. *de elect. in* 6. Nam ordinarie Legum mutatio noxia aut incommoda eſt communitati.

3. Si Legis verba ſint æquivoca vel ambigua, eorum ſignificatio ſpectanda eſt ex antecedentibus & conſequentibus, & materia & circumſtantiis Legis, atque etiam ex aliis Legibus, in quibus eadem verba vel ſimilia in tali & tali ſenſu accipiuntur, ſed præſertim ex fine Legis, ex c. 6. *de verb. ſignif.* alr: *Intelligentia dictorum ex cauſſis eſt aſſumenda dicendi, quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubjectus.* Et ex S. Th. in 3. diſt. 37. art. 3. *Sicut Lex lata eſt menſura ſubditorum in ſuis actibus, ita hoc eſt ad quod reſpicit Legislator, quod eſt Legis intentio & finis, eſt menſura Legis paſſiva*

4. Lex pœnalis, & omnis alia oneroſa, ſtricte interpretanda eſt, ex reg. jur. 48. in 6 *In pœna benignior eſt interpretatio facienda.* In favoribus vero late eſt facienda, ex reg. 15. Jur. in 6. *Odia reſtringi, & favores convenit ampliari.* Hinc pœnæ non extenduntur ad caſum in Lege non expreſſum. Nec in Legibus pœnalibus valet argumentum a pari; immo nec a minori ad majus: nam Legislator poteſt velle punire minus crimen, non majus, eo quod illud ſæpius patretur, vel ſit periculoſius bono communi.

5. Lex generaliter vel indefinite loquens omnia (1) ſignificata propria comprehendit. Nam verba generalia generaliter accipienda ſunt, *& ubi jus non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus.* Argum. l. 8 §. *de Publician.*

6. Lex intelligenda eſt, & ſervanda ſecundum receptam conſuetudinem: *Optima enim eſt Legum interpres conſuetudo* l. 37. §. *de Legibus*, & c. 8. *de Conſuet.*

7. Aliquando Legislator loquitur de ſingulari caſu vel perſona, non quod velit Legem ad hunc caſum, vel perſonam reſtringere, ſed iis utitur ex. gr. nam exemplum non limitat diſpoſitionem, ſed declarat. Quare valet hæc regula: Cum Lex frequentioris uſus cauſſa aliquid decernit, caſum minus frequentem non excludit, ſed comprehendit.

8. Lex poſitiva non ſemper ob paritatem rationis extendi debet ad caſus ſub lata verborum forma non comprehenſos. Quia non ratio Legis, ſed voluntas Legislatoris ſignificata ſubditis, eſt Lex, & obligat. Hic autem potuit velle ad unum obligare, & non ad aliud, unum crimen punire, non aliud, quamvis eſſet eadem ratio pro utroque. Legis enim poſitivæ diſpoſitio omnino pendet a libera voluntate Legislatoris, qui non obligat, niſi ad id, ad quod ſufficienter declarat ſe velle obligare.

Dixi, *non ſemper*. Nam Lex extenditur ob identitatem rationis in his caſibus. 1. Si aliqua iniquitas vel abſurditas ſequeretur ex eo quod Lex non extendatur ad alios caſus non expreſſos. 2. In correlativis, nam diſpoſitum in uno correlativo, cenſetur eſſe diſpoſitum in alio, *ex l. ult. Cod. de indicta viduit.* Sic Lex ſtatuens de uxore cenſetur idem ſtatuere de marito; quando eſt par ratio pro utroque, ut cum agitur de debito conjugali. 3. In æquiparatis & connexis. 4. Cum lex exprimit rationem, ob quam fertur, ſecundum multos, extenditur ad caſus, in quibus clare occurrit eadem ratio Legis; quia ubi ratio exprimitur, cenſetur eadem eſſe diſpoſitio pro caſibus, ubi clare repetitur: neque tunc eſt interpretatio extenſiva, ſed declaratio comprehenſiva. 5. In judiciis; ex l. 12. §. *de Legib.* Nam prudentia & recta ratio dictat, ut cum pro aliquo caſu decidendo non eſt certa Lex, deciſio illius petatur a ſimilis caſus deciſione.

Nota. Particulæ, *aut*, *vel*, aliquando accipiuntur copulative, ex l. *Sæpe*, cap. *de verb. ſign.* ut cum inter illas ponuntur ea, quæ non ſeparantur. Particulæ *ſeu*, *ſive*, plerumque ſumuntur copulative, aliquando tamen disjunctive.

Quæſt. III. *Quodnam licet uti Epikiia?* (2).

Nota.

(1) Species ſcilicet omnes caſuum poſſibilium.

(2) *Epikiia*, quam in ſuperiori Nota *interpretationem per æquitatem* vocavimus, quoties recta ſit, non ſine aliqua virtute fit. Angelicus namque ex Ariſtotile (lib. 5. Ethic. c. 10.) ipſam probat eſſe ſpecialem virtutem juſtitiæ ſubjectam, per quam homo ſupplet ex recta ratione, quod verbis ſcriptarum legum deeſt, quæ non poſſunt comprehendere omnes ſingulares, & contingentes caſus, utpote quaſi infinitos, & infinitis modis variabiles. Hinc nullum dubium, quin ea licita ſit, immo ſæpius etiam neceſſaria, ſpectata mente ipſorum Legislatorum, quæ veluti anima ſeu forma eſſentialis legum eſt. Unde quiſquis prætextu ſervandæ legis nollet certis in caſibus Epikiia uti, is juxta axioma Juriſperitorum in culpa foret violatæ legis; *in legem peccat, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem*; quia nimirum *ſcire leges non eſt verba earum tenere, ſed vim & mentem.* Haud raro tamen, nec leviter labi contingit in moderandis ſecundum æquitatem communibus legibus: quæque a multis interdum peraguntur, eadem non niſi perperam cohoneſtari ſoleat Epikiiæ titulo. Numquid enim ex. cap. Epikiia ii Cleri, aut Monachi non abutuntur, qui ratione (ut amant dicere) ſolemnitatis, ſocietatis, urbanitatis &c. Eccleſiaſticas Leges de vitandis ludis, cho-

Nota. Epikiia est benigna & rationabilis interpretatio, casum aliquem particularem ob suas circumstantias non comprehendi Lege, quamvis per verba generalia lata; ideoque Legem non obligare in tali casu: Hinc sola Lex positiva admittit Epikiiam, non naturalis: quia sola Lex positiva statuit per verba generalia, quæ restringenda sunt ex æquitate in certis casibus. At Lex naturalis excipit omnes casus excipiendos: est enim ordinatio divina per dictamen rationis intimata de omnibus & singulis, quæ ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad honeste ac recte vivendum.

Resp. 1. Aliquando necesse est ut Epikiia, quoties nempe secundum verba generalia Legis agendo, fieret aliquid contra rectam rationem vel bonum commune. Nam Lex numquam obligat ad aliquid irrationabile, noxium bono communi, ut si v. gr. Lex generatim ferretur, ne aperirentur noctu Portæ civitatis, esset contra rectam rationem & intentionem Legislatoris eas non aperire in eventu, quo copiæ auxiliares admittendæ essent in urbem, alioqui interficiendæ ab hostibus illam obsidentibus.

Resp. 2. Uti licet Epikiia quando evidens est non posse servari legem sine gravi damno, cum quo constet Legem non obligare, saltem si adiri nequit superior. Nam tunc certo & prudenter judicamus Legem non obligare in tali casu.

Resp. 3. In dubio num aliquis casus comprehendatur in Lege, debet consuli superior, ex c. 31. *de sent. excomm. & l. 1. & ult. de Legibus*. Si non possit consuli, non licet uti Epikiia, sed servanda est Lex. *Azor, & alii*, post S. Thom. 2. 2. qu. 12. art. 1. ad 3. ubi ait: *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione Principis a verbis Legis recedere. Sed in manifestis non est opus interpretatione, sed executione.* Ratio est, quia in dubiis tutior pars semper eligi debet. Nec tunc absque determinatione superioris formari potest judicium prudens & moraliter certum, Legem non obligare.

CAPUT VI.

De Dispensatione.

NOta. Dispensatio est relaxatio Legis ad tempus, seu exemptio a Legis obligatione in aliquo casu particulari ubi Lex ceteroquin obligaret. Hinc differt 1. Ab interpretatione, qua non relaxatur obligatio, sed solum declaratur Leges non obligare in certis casibus. 2. A privilegio, quod est facultas permanens concessa in perpetuum, & per modum Legis, & sæpe non est contra, sed præter legem. 3. A licentia seu permissione, qua non relaxatur obligatio Legis, sed solum apponitur conditio, sub qua Lex non obligat. (1)

Quæst. I.

---

choreis, theatris, larvis, de servendis jejuniis, de tuenda Monastica clausura, palam infringunt, & Theologiæ Sacræ doctrinas pro suo genio instar corii distendunt, & obtorquent? E re igitur plurimum erit genuinam efformare ideam Epikiiæ, ac juxta eamdem prudenter enodare particularia dubia frequenter incidentia. Ad hoc vero facem præferent tum D. Th. (1. 2. qu. 96. art. 6. & 22. q. 120. art. 1. & 2.) tum D. Antoninus (1. part. Sum. tit. 3. c. 10. §. 10. reg. 7.) pariter alios multos Doctores.

(1) *Dispensatio* legis fit, quando *manente legis obligatione quoad totam communitatem, aliqua persona particularis, in aliquo casu particulari, a legis vinculo subducitur per legitimam potestatem*. Dicitur 1. *manente legis obligatione quoad totam communitatem*, ut hinc distinguatur dispensatio *ab irritatione, abrogatione, derogatione, cessatione legis*; per has enim lex, sive ante, sive postquam vim obligandi obtinuit, tollitur vel totaliter vel partialiter, ita quidem ut nullus subditorum teneatur illam observare. 2. *aliqua persona particularis*, quibus vocibus designantur non solum personæ individuæ, sed etiam Conventus, Religiones, Ordines, Collegia, quæ in jure censentur personæ fictæ. 3. *in aliquo casu particulari*. Dispensatio enim, cum non sit facultas constans ac permanens, non eximit personam ab observantia legis pro alio tempore, uti dum dispensatur cum uno, ut carnibus vescatur occurrente aliquo die jejunii, is obligatus manet ad abstinendum a carnibus, succedentibus aliis jejunii diebus. Sicque dispensatio discrepat a *privilegio*, quod econtra hoc habet peculiare, ut sæpe non sit *contra* jus commune, sed solum *præter*; ut cum Princeps dat alicui facultatem legitimandi, quam ipse habet. 4. *a legis vinculo subducitur*, ita scilicet ut obligationem non habeat servandi legem, quamvis legis ratio & materia maneat invariata. Inde fit, ut dispensatio dicatur a DD. *vulnus legis*, juxta sententiam S. Augustini, qui apud Gratianum (part. 2. Decr. cau. 15. cap. 24. *ipsa pietas* ait, fieri *contra integritatem severitatis*, seu disciplinæ Ecclesiasticæ, ubi Hæreticis correctis, & ad Ecclesiæ sinum redeuntibus conceditur pristinus *honor Clericatus, aut Episcopatus*; quia nimirum ubi graves interveniunt caussæ, *detrahendum est aliquid severitati, ut majoribus malis sanandis caritas sincera subveniat*. Porro sub hoc respectu dispensatio secernitur *a nuda permissione, simplici licentia, epicheja, & interpretatione*: quamquam & hæ solent interdum designari *dispensationis* nomine late sumpto. Nam *permissio*, seu *tolerantia nuda* Superioris non eximit a culpa subditum agentem contra jus; unde Innoc. III. (lib. 3. Decr. tit. 1. de Præbend. c. 13. *Cum jam dudum* (monet) *multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitia non debeant tolerari*. Pariter *licentia simplex* non aufert obligationem legis, sed apponit conditionem necessariam, quam lex ipsa postulabat: ut dum Monachus de licentia Prælati res aliquas largitur suis consanguineis. *Epicheja* vero eximit quidem a lege servanda, sed in iis circumstantiis, in quibus prudenti judicio creditur, legem revera non obligare. *Interpretatio denique*, evolvendo ambiguum legis sensum declarat tantummodo, utrum lex obliget, vel non obliget, aut quomodo obliget. 5. *per legitimam potestatem*: quandoquidem certum est, ad proprie dictam dispensationem necessariam esse eamdem ipsam potestatem jurisdictionis, qua prius leges fuerunt conditæ, aut saltem in *forma specifica*, ut ajunt Jurisperiti, confirmatæ, juxta cap. 1. de reg. jur. *omnis res per quascumque caussas nascitur, per easdem dissolvitur*; quæ quidem potestas (ut Auctor ostendit in præsen. qu.) bifariam spectari potest, vel ut *ordinaria* est,

Quæst. I. *Quinam habent potestatem dispensandi?*

Nota. Potestas dispensandi est potestas jurisdictionis, & duplex est, nempe ordinaria, & delegata. Ordinaria est ea, quæ alicui competit ratione officii seu ex vi sui muneris. Delegata est ea, quæ habetur ex concessione illius, qui habet ordinariam. Hæc conceditur vel ab homine, vel a jure. Si a jure datur, transit in ordinariam, vel ei æquiparatur. Si datur ab homine per privilegium, non exspirat morte concedentis. Si vero datur per simplicem commissionem, cessat mortuo vel amoto delegante, si res est integra.

Resp. 1. Ex communi sententia Theologorum, nullus homo habet potestatem dispensandi in Legibus divinis, etiam mere positivis. Quia nemo habet potestatem relaxandi obligationem a Deo impositum, nisi specialem ad hoc potestatem a Deo acceperit. Nam inferior non potest propria auctoritate relaxare obligationem impositam a superiore: auctoritas enim inferior non potest superiori prævalere, nec derogare. At nemo accepit a Deo potestatem relaxandi obligationem Legum divinarum: nam talis potestas neque ex Scriptura, neque ex Traditione probari potest: & aliunde non expedit bono Ecclesiæ, quæ non posset suam unitatem, uniformitatem, & constantiam in fide & in cultu divino servare; nisi Leges divinæ essent prorsus hominibus indispensabiles. Præterea Leges mere positivæ a Christo latæ, ad fidem, & Sacramenta, Sacrificium Eucharistiæ, quæ sunt religionis nostræ fundamenta, pertinent: Ideoque sunt fundamentales, ac proinde debent esse immutabiles respectu omnium; alioqui si mutarentur, mutaretur religio substantialiter. Unde Conc. Trid. sess. 21. c. 2. clare indicat Ecclesiam non posse mutare substantiam Sacramentorum. Itaque circa Leges divinas etiam mere positivas, Deus solum concessit Ecclesiæ potestatem illas interpretandi, declarandi casus ad quos Lex divina non extenditur.

Resp. 2. Potestatem ordinariam dispensandi in Lege humana haber 1. Is qui eam tulit: nam ejusdem potestatis est ferre Legem & in ea dispensare. 2. Successor Legislatoris cum pari potestate. Nam si Legislator habet, ergo & is qui habet æqualem, immo eamdem potestatem, ex c. 20. de electione, ubi Innocentius III. de prædecessore suo Legislatore ait: *Qui successoribus suis nullum potuit in hac parte præjudicium generare, pari potestate, immo eadem potestate functuris, cum non habeat imperium par in partem*. 3. Qui habet potestatem Legislatoris superiorem circa eosdem subditos. Nam si inferior habet potestatem ordinariam dispensandi, a fortiori habet ejus superior, qui etiam potest Legem inferioris abrogare.

Hinc Papa habet potestatem ordinariam dispensandi in omnibus Legibus Ecclesiasticis, etiam ab Apostolis latis; quia parem habet jurisdictionem cum Petro Apostolorum Principe, cujus est successor.

Resp. 3. Inferior non habet potestatem dispensandi in Lege superioris, nisi ex ejus concessione. Quia 1. Ex Clement. 2. *de elect. Lex superioris per inferiorem tolli non potest*. 2. Inferior non potest tollere obligationem impositam a superiore sine ejus consensu. Eam inferior non potest derogare; nec prævalere auctoritatis superioris: alioqui inferior esset ipsi superiori superior. (1)

Potest-

est, vel ut *delegata*: Hinc Seraphicus (In 4. sent. dist. 19. dub. 6. *Dispensatio ita consuevit definiri: est juris relaxatio, facta cum caussæ cognitione ab eo, qui habet jus dispensandi*. Audiatur etiam Angelicus (1. 2. q. 97. art. 4.) cujus præclara doctrina, nedum confirmandæ ejusdem potestatis necessitati, sed etiam concipiendæ adæquatæ perfectæque notioni ipsius *dispensationis* maxime inservit. *Contingit quandoque, quod aliquod præceptum, quod est ad commodum multitudinis ut in pluribus, non est conveniens huic personæ, vel in hoc casu quia vel per hoc impediretur aliquid melius, vel etiam induceretur aliquod malum. Periculosum autem esset, ut hoc judicio cujuslibet committeretur, nisi forte propter evidens, & subitum periculum. Et ideo ille, qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ auctoritati innititur, ut scilicet in personis vel in casibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat, ut præceptum legis non servetur*. Sicque S. Doctor evidens relinquit, quod ubi in *quacumque multitudine dicitur aliquis dispensare*, reipsa nil aliud facit, quam *ordinare, qualiter aliquod commune præceptum sit a singulis adimplendum*. Unde duo hæc postea infert: 1. *Quando cum aliquo dispensatur, ut legem communem non servet, non debet fieri in præjudicium boni communis, sed ea intentione, ut ad bonum commune proficiat*. 2. *Quando conditio alicujus personæ requirit rationabiliter, ut in ea aliquid specialiter observetur*, h. e. cum ea dispensetur, *non est personarum acceptio, si sibi aliqua specialis gratia fiat*. Jam vero, quod attinet ad *interpretationem dispensationum*, de qua Auctor nil specialim tradit, universalis DD. sensus est, eam stricte interpretandam, cum sit odiosa; quia ut hactenus ostensum, juris communis relaxatio, & vulnus est. Hinc, ut exemplum addamus, Bonif. VIII. (In 6. Decr. lib. 1. tit. 11. *de Filiis presbyter*. cap. 1. *Is, qui* decernit; *ille, cum quo per Sedem dispensatur Apostolicam, ut præmisso non obstante defectu*, nempe natalium illegitimorum, *valeat ad beneficium, etiamsi curam animarum habeat, promoveri, nequit prætextu dispensationis hujusmodi (quam exorbitantem a jure oportet velut odiosam restringi) nisi unicum beneficium obtinere*. Hæc tamen communis doctrina suas patitur exceptiones, de quibus consule Auctores, ac potissime Bas. Pontium (lib. 8. de Matr. c. 11.) qui diligenter etiam examinat clausulas Dispensationum, quæ adhiberi solent pro foro seu interno, seu externo.

(1) Perpauci quidam DD. ex variis Juris textibus putarunt se posse deducere opinionem hanc, qua statuunt, quod etsi inferior non possit *abrogare* seu *derogare* legem Superioris, possit tamen in ea *dispensare*; quoniam hoc videtur necessarium ad rectam gubernationem, ne pro quovis casu opus sit Superiorem adire. Verum & rationibus, & auctoritatibus contrariæ sententiæ communissime ii facile obruuntur. Hæc namque (sustinendo, inferiorem *regulariter* non posse dispensare in lege Superioris, tametsi id possit in pluribus casibus, qui generatim referuntur ad Superioris voluntatem vel *expressam*, vel *præsumptam*, juxta sequens Corol. 1. Auctoris) tali æquitate libratur, ut & sartum tectum conservet jus Superiorum, & simul rectam gubernationem Inferiorum a prætensis incommodis liberet. Radix allucinationis in eo videtur sita, quod iidem DD.

non

Potest tamen inferior habere potestatem dispensandi delegatam. Quia superior potestatem dispensandi exercere potest per alium, & sic eam alteri concedere: *nam potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum. Reg. Jur. 68. in 6.*

Hinc 1. Episcopi, & omnes alii Prælati Papa inferiores, non habent potestatem ordinariam dispensandi in jure communi & Legibus Papæ, ex c. 5. *de temp. ord.* ubi damnatur Episcopus, quod uno die plures Ordines, licet de mandato Metropolitani, contulisset, eo quod dispensatio in hoc non fuerit a canone concessa. Habent tamen delegatam in certis casibus: nam dispesare possunt in Lege communi ex concessione Concilii vel Papæ expressa, vel tacita, aut legitime præsumpta. Unde possunt non solum quando in Lege expresse dicitur, Episcopos posse dispensare in ea ut patet: sed etiam quando est consuetudo dispensandi, ex c. 13. *de foro compet.* vel quamdo necessitas dispensandi in aliqua Lege sæpe occurrit, ut in festis & jejuniis, vel quando dubium est an res egeat dispensatione, vel quando occurrit gravia ac urgens necessitas dispensandi, nec potest recurri ad Papam, aut periculum est in mora ob scandalum, aut gravissimum detrimentum imminens. Nam in his casibus ex communi sententia censetur potestas dispensandi Episcopo concessa, cum hoc postulet bonum commune, sicque necessarium ad ordinatum & rectum regimen animarum. (1)

2. Episcopus vel Archiepiscopus non habet potestatem dispensandi in Legibus Concilii provincialis, aut nationalis, nisi ex concessione ejusdem Concilii vel Papæ. Quia sunt Leges conditæ auctoritate superiori: nam Concilium provinciale est unum corpus mysticum habens propriam & distinctam jurisdictionem majorem jurisdictione singulorum Episcoporum, qui proinde subjiciuntur ejus Legibus. Aliud est de Legibus latis ab Episcopo in Synodo diœcesana, vel de consensu Capituli: Nam Episcopus habet potestatem ordinariam in iis dispensandi, quia sive in Synodo, sive in Capitulo, tota potestas condendi Leges penes Episcopum est; neque ex Episcopo & Parochis aut Canonicis fit corpus mysticum, quod jurisdictionem habeat majorem jurisdictione Episcopali. (2)

3. Archiepiscopus non habet potestatem ordinariam dispensandi in Legibus Episcoporum suæ provinciæ. Quia non est superior Episcopi, neque ejus diœcesanorum, nisi cum actu visitat diœcesim, aut in casu appellationis.

Nota. Prælati, qui habent potestatem dispensandi quoad Leges, vota, & juramenta, possunt etiam secum dispensare saltem indirecte, committendo scilicet alteri potestatem dispensandi secum. Quia Prælati non sunt deterioris conditionis quam subditi, qui in promptu habent a quo possint dispensationem accipere; immo, id possunt etiam directe & immediate per se, quia hoc nullo jure prohibetur. Nec repugnat, quod quis in se exerceat jurisdictionem omnino voluntariam, quæ non sit condemnativa nec absolutiva. nam ad hoc per se non requiritur distinctio personarum.

Quæst. II. *An peccat qui dispensat etiam in propria lege sine justa caussa.*

Resp. Affirm. Ita communiter. Quia 1. irrationabiliter ab onere liberat eum, qui non est eximendus; quod est peccatum acceptionis personarum, & contra justitiam distributivam. 2. Superior ex officio tenetur procurare bonum commune per legum observationem, & fideliter ac prudenter uti sua potestate in ædificationem, non in destructionem; quod non facit dispensans sine justa caussa, sed potius dissipat crudeliter, ut ait S. Bernardus l. 3. de consid. 3. Unicuique aperit aditum ad transgrediendas Leges, ut ait Conc. Trid. sess. 20. c. 18. enimvero subditi facile putant idem sibi licere quod aliis, qui nullam specialem caussam habent, & quorum exemplo ad violationem Legum incitantur. (3).

Hinc

---

non satis perpenderint, potestatem dispensandi in legibus Superiorum non venire in censu eorum, quæ conveniunt inferioribus, nisi prohibeantur; sed ad illa pertinere, quæ iisdem non conveniunt, nisi concedatur. Sic ex. gr. Civis potest, quoties Princeps non vetat, frumentum suum extraneis vendere; sed spurios legitimare, nisi Principe palam concedente, minime potest. Nec est, quod alii opponant satis tritum proloquium: *Quidquid potest Pontifex in universa Ecclesia, id potest quilibet Episcopus in sua Diœcesi.* Nam eos, qui hujusmodi axiomate, in certo dumtaxat genere rerum vero, abutuntur, pro merito excipit Benedict. XIV. (*lib. 9. de Syn. c. 1. n. 5. & seq.*) cujus prolixam doctrinam non vacat hic transcribere.

(1) Profecto esset hic operæ pretium accurate discutere singulos casus, in quibus Auctor per transennam indicat, inferiores dispensare posse in legibus Superiorum; quippe doctrina ejusmodi summopere confert ad moralem praxim. At, quoniam in additamentis nostris modum servare decet, ideirco haud pigeat Lectorem sedulum consulere alios probatos Auctores, qui de præsenti materia scripserunt fusiore calamo, sive in Tract. *de Legibus*, sive alibi. Plures citatos reperiet apud Bened. XIV. (*lib. 9. de Syn. c. 2. n. 2.*) ubi Summus Magister sermonem habet de extraordinaria potestate dispensandi in occultis matrimonii impedimentis. Unum dumtaxat impræsentiarum observare juvat; nempe tertium casum ab Auctore memoratum, *quando dubium est, an res egeat dispensatione*, non ita evidenti, & unanimi DD. sensu niti, sicuti reliquos casus de legitima consuetudine urgenti necessitate &c. Immo non videtur extra chorum Sapientum canere P. Franciscus Hennus (Tract. de Leg. dist. 3. qu. 15. art. 4. concil. 4.) dum scribit: *Concessionem dispensandi habent Episcopi respectu legum Pontificiarum . . . . secundum aliquos in dubiis, an casus egeat dispensatione. Sed crediderim recurrendum esse ad Sedem Apostolicam, quia in dubiis pars tutior est tenenda.*

(2) Integram hujus Casus 2. doctrinam confirmat Benedict. XIV. (*lib. 13. de Syn. cap. 5. n. 7. & 8.*) qui præterea hanc aliam quæstionem scite dissolvit (n. 9. 10. 11.) *num integrum sit Episcopo aut prorsus delere Constitutiones Synodales a se factas, aut aliquem ex justa caussa ab illis eximere, quando eadem auctoritate Summi Pontificis sunt confirmatæ.*

(3) Qui adæquatam habet ideam *dispensationis* (In Nota 1. ad præsens cap.) a nobis descriptæ, non poterit non assentiri thesi nunc ab auctore stabilitæ. *In relaxatione juris ad hoc quod fiat*, inquit Sataphicus (in 4. sent. dist. 19. dub. 6.

Hinc sine caussa dispensans peccat mortaliter, si materia gravis est. Ita *Covar. Suarez, Sanchez, Valent. & alii*. Nam peccat in re gravi contra officium proprium, contra bonum commune, item contra caritatem, præbendo multis occasionem peccandi. Peccat vero venialiter, per se loquendo, si materia levis est, nempe si obligatio Legis sit tantum sub veniali.

Hinc peccat etiam subditus, cui dispensationem petit sine justa caussa: nam inducit superiorem ad peccandum; immo qui ultro oblatam acceptat, quia cooperatur peccato superioris.

Nota. 1. Non requiritur talis caussa dispensandi, propter quam superior teneatur dispensare: sed ea sufficit, quæ apta sit ad movendum rationabiliter superiorem ut benignius agat cum inferiore, illum liberando ab obligatione Legis, quæ alioqui non desineret, & tunc dispensatio data vocatur gratia.

2. Si caussa talis sit, ut superior saltem ex caritate teneatur dispensare, non idcirco subditus liber est ab obligatione, si negetur dispensatio. Quia per hanc caussam sine auctoritate superioris non tollitur obligatio Legis.

3. Ex jure Canonico, triplex est generatim caussa justa dispensandi, scilicet, pietas, necessitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis, quæ redundet in bonum commune; nam dispensatio debet semper saltem mediate, & ultimate cedere in bonum commune, alioquin est illicita, & infidelis, ut docet Suarez post S. Th. Sufficit tamen, quod detur propter bonum rationabile personæ privatæ, quod in aliorum damnum non cedat; hoc ipso enim redundat in bonum commune postulans ut superior singulorum etiam bonum procuret, quantum fieri potest absque jactura boni communis. Quare S. Th. docet dispensationem recte dari, quando Lex, quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni.

Quæst. III *An dispensatio sine justa caussa scienter data valida est*.

Resp. 1. Ex communi Theologorum sententia, est valida (1) quamvis illicita, si detur a Legislatore, vel ab ejus successore aut superiore. Quia obligatio Legis positivæ, sicut ipsa Lex, ut fit & perseveret, pendet a libera voluntate Legislatoris, & a libera applicatione juris, quod habet ad obligandum. Ergo etiam pendet a libera voluntate succedentis cum æquali potestate, & a fortiori superioris. Ergo si Legislator, vel ejus successor, aut superior, non vult subditum Lege obligari, revera is non obligatur. Et vero Legislator potest sine justa caussa tollere obligationem Legis respectu omnium, ipsam Legem abrogando. Ergo a fortiori potest illam tollere respectu aliquorum in certis casibus, dispensando cum illis, licet remaneat respectu aliorum.

Equidem Legislator non potest ferre Legem sine justa caussa, quia non potest sine justa caussa obligare subditos. At potest etiam sine justa caussa non obligare: nam ad hoc sufficit quod obligare nolit. Ergo cum Legislator possit sine justa caussa nolle obligare, potest etiam sine justa caussa non obligare.

Resp. 2. Invalida est dispensatio sine justa caussa data ab inferiore & delegato. *Ita omnes, teste Suarez*. Quia inferior & delegatus non habet potestatem dispensandi sine justa caussa, nam superior non censetur talem potestatem ei concedere, cum id non possit licite; non enim censetur velle peccare. Non minus autem peccaret superior, si inferiori concederet potestatem dispensandi sine justa caussa; quam si ipse sine ea dispensaret. Porro hoc est discrimen inter superiorem, & delegatum, quod superior habeat ex vi muneris sui potestatem dispensandi, & Lex pendet ab ejus voluntate: at delegatus non habet potestatem nisi eam, quam superior ei concedit.

Hinc Episcopus, justa caussa deficiente, invalide dispen-

---

dub. 6.) *considerando est in eo, qui facit, potestas, ut sit talis, qui supra jus possit: & in eo, cui fit, sit caussa idonea, scilicet necessitas, vel utilitas; alioquin non dispensatio, sed dissipatio debet dici..... Ideo dispensatio ita consuevit definiri: est juris relaxatio, facta cum caussæ cognitione ab eo, qui habet jus dispensandi. Unde dispensare dicitur, quasi diversa pensare, & Ideo in eis, quæ statum Ecclesiæ decolorant, dispensandum non est, & in eis qui nituntur jus infringere. Et hoc est, quando multis conceditur, quod paucis esset concedendum, & quando sic accipitur, non fit sibi de gratia, sed tamquam si esset de jure communi*. Exinde manifesta fit illorum deceptio pessima, qui a Superioribus, & Prælatis dispensationem expetunt hoc titulo, quod propinqui, aut amici sint; ac propterea, ut tales eligantur, omnem movent lapidem, forsassis etiam ultra, quam Sacrorum Canonum statuta permittant. Quod porro Auctor hic e vestigio tradit, scilicet *sine caussa dispensantem peccare mortaliter, si materia gravis sit*, sic intelligе. Ubi talis dispensatio cum scandalo aut damno notabili aliorum contingit, ex. ca. si quis contra justam caussam dispensaretur, ne Missam audiat diebus festis, tributa solvat &c. tunc nullum dubium apud DD. quin ea sit mortifera. Ast si spectetur secundum genus suum, seclusо scandalo, & damno: tunc DD. inter se discrepant, Nam Navarrus, Bas. Pontius, Tannerus, Solar, Wiggers, & alii non pauci censent non esse id nisi venialiter malum: secus vere docent Doctores, ab Auctore hic citati, pluresque alii, quorum sententia verosimilior videtur, spectata tum ratione deducta ex justitia legali, ac distributiva; tum rite expensis auctoritatibus SS. Augustini, Thomæ, Bonaventur. hactenus a nobis productis, item, B. Bernardi (lib. *de Prae. & Dispen.* cap. 3. & 4. ac lib. 2. *de Consid.* cap. 4. nec non Concilii Trid. variis in locis.

(1) *Oppositam doctrinam*, inquit Bas. Pontius (lib. 3. *de Matr.* cap. 24. n. 16.) *scilicet dispensationem in lege humana sine causa datam, non tantum esse illicitam, sed invalidam, videtur sentire Gabr. Vasquez cum nonnullis juris interpretibus*. Sed, meo judicio, *sine efficaci fundamento; tantum enim probant dispensationem non esse licitam, non tamen esse invalidam*. Hoc ipsum in Fortunio Jurisconsulto refellit Covarruvias (*de Matr.* part. 2. cap. 6. §. 9. n. 10.) Nec aliter Bened. XIV. (*lib.* 13. *de Syn. cap.* 5.) ubi juxta communem opinionem DD. *validam* asserit *dispensationem super propria constitutione, etiam sine caussa datam*; etsi *oppositam tenendam moneat, quando inferior aut ex privilegio, aut epikeja relaxat legem a Superiore latam, puta cum Episcopus aliquem eximit a lege Sum. Pontificis*.

dispensat in Lege jejunii, abstinentiæ &c. *Covarr. Navarr. Sylvest. & alii.*

Quæst. IV. *An liceat uti dispensatione valida sine justa caussa obtenta.*

Resp. Non licet, sed subditus ea utens peccat eadem specie peccati, cujus est violatio illius Legis. Quia quamvis non amplius obligetur ex vi Legis humanæ ad actionem vel omissionem per illam præscriptam, cum talis obligatio sublata sit per dispensationem, obligatur tamen ad illam ex vi Legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in servanda Lege propter bonum commune, & vetantis ne quis ab onere communi se subtrahat sine justa caussa, & ne pars absque ratione discrepet a suo toto: nam (ut ait S. August. l. 2. Conf. c. 8.) *Turpis enim pars est suo universo non congruens*, scilicet sine rationabili caussa, qualis non est dispensatio injusta, & repugnans bono communi. Enimvero Legislator ipse peccat, si sine rationabili caussa Legem suam non servet: Ergo etiam & ipse subditus. Ob eamdem rationem, cessante caussa dispensationis, cessat usus ejus esse licitus.

Qui tamen tali dispensatione utitur, non incurrit censuras & pœnas Lege humana impositas, quia per dispensationem validam tollitur obligatio orta a Lege humana: quare solum peccat contra Legem naturalem præcipientem idem, ad quod alii tenentur. Cujus quidem peccati gravitas & species petenda videtur a gravitate materiæ, & specie actus per Legem humanam præscripti, in quo Lex naturalis præcipit conformitatem. Nam Legis naturalis obligatio accommodatur materiæ gravitati, & eam præscribit ex eodem motivo, quo Lex humana. Unde videtur peccare mortaliter contra temperantiam, qui non servat Legem jejunii ex dispensatione sine justa caussa obtenta. Alii tamen censent talem tantum obligari ex justitia legali aut distributiva, & Legem naturalem tunc non tam severe obligare.

Obj. 1. Subditus utens dispensatione sibi concessa, quamvis sine justa caussa, utitur jure suo. Ergo non peccat. *Resp.* Nego ant. Quia tenetur adhuc servare Legem. Nam quamvis non obligetur amplius ex vi Legis humanæ, tamen adhuc ad actum, in quo dispensatus est, obligatur ex vi Legis naturalis, præcipientis uniformitatem, & vetantis ne quis ab onere communi se subtrahat sine justa caussa, qualis non est dispensatio injusta & irrationabilis.

Obj. 2. Ergo nullum est discrimen inter dispensatum sine justa caussa, & non dispensatum. *Resp.* Neg. Hoc enim inter utrumque intercedit discrimen, quod sic dispensatus obligetur tantum vi Legis naturalis, nec contrahat pœnas ac censuras per Legem inflictas. At non dispensatus obligatur non solum vi Legis naturalis uniformitatem inter membra ejusdem communitatis præcipientis, sed etiam vi Legis humanæ. Unde non servando Legem, incurrit pœnas per Legem inflictas, & gravius peccat, quia peccat contra duplicem obligationem; alter vero contra unicam.

Nota. Quamvis inferior dubitet, utrum ratio petendi dispensationem sit sufficiens: non tamen peccat illam sincere proponendo superiori, aut utendo dispensatione, si detur; modo dubium deponat conformando judicium suum judicio superioris, qui prudenter judicasse, caussam dispensandi sufficientem fuisse, præsumendus est, nisi oppositum constet, aut sit multo probabilius.

Quæst. V. *Quandonam dispensatio invalida est ex parte petitionis?*

Resp. Nulla est dispensatio, si sit subreptitia vel obreptitia. Quia tum Superior non intendit dispensare, nec dispensat, nisi sub hac tacita conditione: *si res ita sit, & nihil occultetur*, propter quod dispensaturus non esset, aut saltem nisi cum certo onere vel limitatione; nec voluntarium est, si ignoretur quod agitur, ex cap. 7. de fide instr. ubi Innocentius III. ait: *Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem, litteras nostras etiam certas constiterit impetrasse, carere volumus impetratis, & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.*

Dispensatio autem subreptitia est ea, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exprimendæ, seu eorum quæ exponi debent in petitione juxta jus & stylum. Obreptitia est, quæ obtinetur per expressionem falsitatis, qua cognita, non fuisset data dispensatio. Hæc vocatur etiam aliquando subreptitia, & utraque sæpe in jure confunditur, eo quod utraque nullas vires habeat.

Itaque invalida est dispensatio. 1. Si reticeatur, licet inculpate, aliquid ad rem petitam spectans, vel aliquid eorum, quæ secundum jura & stylum exprimi debent, ex c. 2. *de filiis presb. in 6* quia superior non intendit dare dispensationem, nisi adsint conditiones, quæ ad ipsam intrinsece spectant, & quæ jus, stylus, consuetudo, & Leges seu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoscatur qualis sit gratia, quæ postulatur; & sine horum omnium cognitione superior non vult dare gratiam qualis petitur, cum eam ut talem ignoret. 2. Nulla est, si obtineatur ex caussa finali falsa, c. 20. *de rescript.* quia superior non vult dispensare sine justa, & vera caussa, nec potest censeri velle peccare. Idem dic, si duæ caussæ allatæ sint, una vera, & altera falsa, & vera per se non sufficit ad dispensationem æquam & rationabilem, secus si sola caussa impulsiva sit falsa, *ex eod. cap.* Caussa autem finalis est ea, quæ immediate pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut ea non existente, aut nullo modo, aut nonnisi cum quibusdam conditionibus & limitationibus concessa fuisset. Caussa vero impulsiva dicitur ea, propter quam dispensans facilius dispensat, ita tamen ut sine illa secundum rectam rationem & caussæ meritum dispensaturus esset eodem modo.

Quæst. VI. *An valet dispensatio, si post petitionem caussa cesset?*

Resp. 1. Nulla est dispensatio, si ejus caussa finalis non subsistat tempore, quo conceditur a Papa vel Pœnitentiario, *c. 9. de rescript. in 6.* quia non volunt concedere dispensationem, nisi ob caussam, quæ tunc subsistat: alioqui essent iniqui dissipatores, & sine caussa dispensarent. Idem est, si caussa non perstet eo tempore, quo Commissarius, nempe Episcopus, vel Confessarius dispensat, quia cessante caussa finali mandati cessat mandatum, si res integra sit, ex cap. 30. *de præb in 6.* At hic antequam Commissarius dispenset, res est adhuc integra. Præterea Commissarius non potest dispensare nisi sub hac conditione apponi solita, aut saltem subintellecta, *si preces veritate ni-*

tantur; quæ exigit ut caussa finalis vere perstet tempore, quo datur dispensatio, & quo examinata precum veritate, executioni mandatur a Commissario: alioquin delegetur potestas dispensandi sine caussa existente, quod illicitum est. Hinc si ob caussam legitimandæ prolis ex consanguinea susceptæ peratur dispensatio in impedimento, sed ante obtentam vel a commissario datam dispensationem proles moriatur, non valet, nec potest executioni mandari.

Resp. 2. Si post dispensationem obtentam, examinatam, & datam a Commissario cesset caussa finalis ante illius usum, v. g. proles moriatur ante contractum matrimonium, controversia est. Alii putant tunc etiam valere dispensationem super impedimento: quia in litteris dispensatoriis conceditur dispensatio sub hac sola conditione jam posita: *si preces veritate nitantur*, cum nempe a Commissario examinatur petitio dispensationis. Sanchez vero cum multis docet generatim tunc cessare dispensationem. Quia superior non vult eam valere in casu, quo cessat ejus caussa legitima: alioqui peccaret, esletque iniquus dispensator, concedendo facultatem agendi contra legem non subsistente justa caussa. Unde in omni dispensatione subintelligitur hæc conditio, *Modo caussa permaneat tempore executionis*. Idque videtur certum, dum dispensatio non est super impedimento, sed super observantia alicujus præcepti, v. g. officii, jejunii &c. Tunc enim si ante illius usum caussa cesset, manet obligatio servandi præceptum, quia non est mens superioris ab ea liberare sine caussa subsistente tempore quo urget ipsa obligatio; cum hoc non possit licite velle: & quia Lege naturali, a qua nemo potest dispensari, pars tenetur se toti conformare, cessante caussa exemptionis.

Item si initio usus subsistebat caussa, sed postea cesset, & dispensatio habeat effectum successivum, sitque virtualiter multiplex, tum hæc quoque cessat, cessante ejus caussa. Sic si quis propter infirmitatem, quæ perpetua fore videbatur, a Lege jejunii dispensationem sine limitatione obtinuisset, si postea convalescat, rursus tenetur jejunare. Quia cum obligatio jejunii sit successiva & multiplex, sive cum tot sint obligationes jejunandi, quot sunt dies Quadragesimæ; non possunt tolli, nisi per totidem dispensationes: nam pro singulis diebus opus est dispensatione virtualiter nova, ac proinde requiritur justa caussa, quæ singulis illis diebus subsistat. Nec debet præsumi esse mens fidelis dispensatoris velle liberare ab aliqua obligatione sine justa caussa subsistente tempore obligationis, cum licite non possit.

Si vero dispensatio sit super impedimento matrimonii, vel irregularitate seu inhabilitate, & jam executioni mandata fuerit, non cessat dispensatio cessante caussa, ut si quis ob parentum inopiam dispensationem ad Ordines obtinuit, sed post susceptos Ordines cessat paupertas, non ideo cessat dispensatio super irregularitate, sed talis licite exercet Ordines: quia non redit impedimentum semel absolute sublatum per dispensationem: & quia *factum legitimè retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari*. Reg. 37. jur. in 6.

CAPUT VII.

De Abrogatione & Cessatione Legis.

Nota. Legis abrogatio, derogatio, & cessatio inter se differunt. Nam abrogatio est totius Legis abolitio; Derogatio est Legis adhuc vigentis imminutio secundum aliquam sui partem, seu abolitio partis Legis. *Derogatur Legi, cum pars detrahitur: abrogatur Lex, cum prorsus tollitur*, l. 120. §. *de verber. signif.* Cessatio vero est simplex & pura desitio legis per se ipsam.

Quæst. I. *An Lex potest valide & licite abrogari?*

Resp. 1. Princeps potest valide, etiam sine justa caussa, abrogare Legem a se, vel a suo prædecessore, aut inferiore latam. Probatur 1. pars. Quia Lex positiva, ut fiat, & ut conservetur, pendet a libera voluntate Legislatoris: nam Lex est actus, & applicatio potestatis præcipiendi, & obligandi subditos. Hæc autem applicatio est actus liber voluntatis Legislatoris. 2. Quia qui succedit Legislatori cum pari potestate, potest id totum quod Legislator poterat. 3. Quia jus & voluntas superioris prævalet juri & voluntati inferioris.

Resp. 2. Inferiores non possunt abrogare Leges superiorum sine eorum concessione, ex *Clement. de elect.* Quia potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris: alioqui inferior esset ipso superiore superior.

Resp. 3. Legem sine justa caussa abrogans peccat. Nam bono communi nocet, & parit contemptum Legum, ac inconstantiam regiminis. Non peccant tamen subditi non servando Legem sic abrogatam, quia ejus obligatio sublata est respectu omnium, cum valide sit abrogata.

Nota Lex abrogatur tripliciter. 1. Per simplicem revocationem. 2. Per desuetudinem, vel contrariam consuetudinem expresse aut tacite a superiore approbatam, vel legitime præscriptam. 3. Per aliam Legem, qua vel declaretur revocatio prioris, vel contrarium priori Legi statuatur; nam si Lex posterior stare nequeat cum priori, illam revocet, cum ei opponatur. Leges tamen speciales per posteriores generales non abrogantur, sine expressa mentione, vel clausula saltem generali expresse derogatoria: Quia, ut docent communiter Canonistæ, Princeps censetur ignorare Legem specialem, cujus expressam mentionem non facit, vel cui non derogat expresse. Unde cum voluntas non feratur in incognitum, non censetur velle illi derogare per Legem generalem carentem clausula derogatoria Legis specialis, ex c. 1. *de constit. in 6.*

Quæst. II. *Quandonam Lex cessat per se ipsam?*

Resp. Ex communi sententia cessat. 1. Quando elapsum est tempus, ad quod lata est. 2. Quando propter mutationem materiæ, vel circumstantiarum, facta est injusta, vel inutilis bono communi: nam Lex omnis est essentialiter honesta & utilis communitati. 3. Quando cessat respectu communitatis tota & adæquata ratio seu caussa finalis, propter quam lata est. Nam Lex non obligat, nisi quamdiu legislator vult ut obliget; immo lex ipsa saltem ex parte est ipsa Legislatoris jus suum ad obligandum sub-

subditos applicantis voluntas moraliter perseverans; unde lex non perseverat, nisi eadem voluntate moraliter perseverante. At voluntas obligandi non perseverat moraliter, cessante tota & adæquata caussa, propter quam Lex lata est: nam cessat volitio, cessante motivo volendi, seu caussa finali, propter quam volumus: actus enim volendi nec esse, nec perseverare potest, sublato ejus objecto formali; nempe motivo.

Si tamen ratio seu caussa Legis cesset solum respectu aliquorum privatorum, Lex non cessat, sed semper obligat etiam illos privatos. *Ita Suarez, Azor, Layman, & alii communiter*: quia Legislator vult, ut omnes lege teneantur, quamdiu illa lex utilis est bono communi, & honeste servari potest. Nam legis observatio in tali casu confert ad illius vigorem ac robur, & ad bonum commune exigens membrorum conformitatem, alioquin daretur subditis occasio sæpe eludendi leges; nam sibi quisquis facile fingeret finem Legis respectu sui cessare. Quare bonum commune exigit, ut tunc Lex obliget.

CAPUT VIII.

De Lege pœnali, & irritante.

Nota. Lex pœnalis est ea, quæ pœnam expresse apponit transgressoribus. Alia est pure pœnalis, & alia mixta.

Quæst. I. *An extant Leges pœnales?*

Resp. 1. Ex communi sententia, extant Leges pœnales mixtæ, quæ obligant in conscientia absolute sub culpa & pœna. Nam Lex pœnalis mixta est ea, quæ præcipit aliquid faciendum vel omittendum, & simul pœnam transgressoribus imponit; ideoque duo præcepta continet, unum faciendi, vel omittendi aliquid, aliud subeundi pœnam impositam, si secus fiat. At omne præceptum legitimum obligat in conscientia. Ergo. Et vero impositio obligationis ad utrumque bono communi expedit; & sæpe necessaria est: nam sæpe una obligatio sine altera non esset satis efficax ad consequendum finem lege intentum; utraque autem simul valde urget observationem legis.

Porro leges, in quibus apponitur pœna cum verbis præcipiendi vel prohibendi, sunt pœnales mixtæ, nisi Legislator, vel consuetudo declaret esse pure pœnales. Nam lex aliquid præcipiens vel vetans, non apponendo pœnam, obligat absolute sub culpa. Ergo etiam sic obligat apponendo pœnam; nam pœna præcepto apposita, non tollit ejus obligationem, sed potius confirmat.

Resp. 2. Extant etiam leges pure pœnales. Nam Lex pure pœnalis est ea, quæ præcipit tantum disjunctive, ut vel fiat id quod statuitur, vel certa pœna subeatur: unde unicum continet præceptum, illudque disjunctivum, scilicet faciendi, omittendive aliquid, vel subeundi pœnam aliquam, si illud fiat aut omittatur. At extant ejusmodi leges aliquæ: nam tales sunt constitutiones seu leges quarumdam Religionum, ut de sua testatur S. Th. 2. 2. q. 186. art. 2. ad 1. Et vero quidni darentur tales leges, cum sæpe magis expediant saluti ac bono spirituali subditorum? Sæpe enim per illas subditi sufficienter impelluntur timore pœnæ ad actum præscriptum, & tollitur periculum peccandi, quod alias esset.

Observ. 1. Duplex est pœna; una proprie dicta, quæ est malum seu incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium, ad vindicandam culpam aliquam inflictum. Et altera improprie dicta, quæ est onus quoddam vel incommodum impositum, non propter culpam, sed propter aliam caussam, puta ut illius metu impellamur ad aliquid faciendum, vel omittendum: De hac intelligi debet reg. 23. Jur. in 6. *Sine culpa, nisi subsistit caussa, non est aliquis puniendus* (Vide N. 218.)

2. Lex pure pœnalis obligat quidem in conscientia & sub culpa, sed solum disjunctive vel ad actum præscriptum, vel ad pœnam improprie dictam subeundam: quia alterutrum tantum præcipitur. Hinc subditus omittendo actum peccat, nisi paratus sit ad pœnam illam subeundam; nam semper est contra rectam rationem & legem divinam, non obedire superiori præcipienti, eo modo scilicet & quatenus præcipit.

3. Lex certam pœnam apponens, cognoscitur esse pure pœnalis, vel ex verbis Legislatoris, quibus declaret se velle obligare disjunctive tantum ad actum aut ad pœnam, vel ex ipsa forma legis, ut si disjunctive præcipiatur vel prohibeatur aliquid, v. g. *Nullus tales merces evehat, vel solvat 50. nummos*: tunc enim datur optio ad alterutrum: vel si Lex non feratur, per modum præcepti aut prohibitionis; *Qui venaturus est, centum libras solvat*; nisi pœna sit gravissima, vel censura; aut ex circumstantiis; aut materia verosimilius appareat contrarium. Item Lex pure pœnalis cognoscitur ex communi sapientum interpretatione, vel ex consuetudine, quæ est optima Legum interpres.

Quæst. II. *An & quando Lex pœnalis obligat ad subeundam pœnam ante omnem sententiam Judicis?*

Nota. Pœna alia est lata, quæ ipso facto, seu sola culpæ admissione infligitur per Legem; & altera ferenda, quæ statuitur infligenda per Judicem. Item duplex est sententia Judicis, una condemnatoria, per quam reus a Judice condemnatur ad certam pœnam; altera criminis declaratoria, per quam Judex declarat aliquem incidisse in crimen, propter quod pœna ipso facto contrahitur, & eam subeundam esse. Hic non agitur de pœna sententiæ ferendæ; nam patet reum non obligari ad eam persolvendam, donec Judex eum condemnaverit. Lex enim statuit solum eam a Judice esse infligendam.

Resp. 1. Ex communi sententia; reus tenetur ante sententiam Judicis; etiam declaratoriam, subire pœnas ipso facto latas; sive illæ pœnæ sint passivæ, quæ nullam rei actionem requirant, ut sunt censuræ, irregularitas, privatio vocis passivæ & activæ, irritationes contractuum, inhabilitas; sive sint privativæ, quæ irritent actum vetitum; & reum inhabilem reddant, licet executioni mandari nequeant sine rei actione; sive sint activæ sed moderatæ, ut sunt recitatio aliquarum precum, jejunium, moderata corporis castigatio, mulcta pecuniaria, & similes. Constat 1. Ex communi Ecclesiæ sensu & usu. 2. Quia Legislator potest per suam Legem infligere & exequi pœnas ejusmodi, quoties hic modus infligendi, & obligandi ad illas necessarius est, aut valde expedit bono communi, sicut reipsa sæpe expedit. Nam Legislator habet potestatem ad ea omnia, quæ expediunt bono communi. 3. Non minor est potestas obligativa in

Lege, quam in sententia Judicis: cum Lex sit actus immediate procedens a Principis potestate; sententia vero sit a potestate delegata Principis: & Legislator potest per suam Legem infligere & exequi pœnam, quam potest per Judicem, qui ab eo totam suam potestatem accipit, quando per talem modum exequendi pœnam, pœna non redditur nimis acerba & moraliter impossibilis. Ergo si reus tenetur subire & exequi pœnam per sententiam Judicis inflictam, tenetur etiam subire & exequi pœnam per Legem inflictam, si illa pœna, ut statim & ante omnem sententiam a reo persolvenda, non sit nimis acerba, & moraliter impossibilis. Quod addo, quia lex humana debet esse tolerabilis, &. accommodata imbecillitati ac conditioni humanæ: alioquin esset occasio multarum transgressionum, & ideo magis obesset quam prodesset.

Resp. 2. Ex communi sententia reus non tenetur ante sententiam declaratoriam subire pœnam ipso facto latam, quæ executioni mandari nequit sine actione rei, si illius executio sit admodum acerba & difficilis, ut confiscatio omnium bonorum, privatio beneficii juste possessi &c. nisi addantur aliæ voces plus significantes, v. gr. ut nulla alia præmissa monitione, & ante omnem declarationem, & promulgationem sententiæ sit privatus beneficio &c. Quia 1. communis usus tales Leges sic interpretatur: & aliunde voces, *ipso facto*, *ipso jure*, in illis Legibus positæ sufficientem effectum habent: nam significant ad pœnam statutam contrahendam non requiri sententiam condemnatoriam, sed sufficere declaratoriam, faciuntque ut pœna illa extendatur ac retrotrahatur usque ad diem commissi criminis; ita ut alienatio v. gr. bonorum a die commissi criminis facta, rescindi queat. Cap. 26. *de hæret. in* 7. cum statutum esset bona hæreticorum esse ipso jure confiscata, mox additur, ne executio confiscationis fiat ab ullo Principe sæculari, donec a Judice competente sententia super eodem crimine fuerit promulgata. (1)

Quæst. III. *An ignorantia excuset a reatu pœnæ &c.*

Resp. 1.

(1) Quæ ad nitidam, atque exactam intelligentiam Controversiæ de *legibus pure pœnalibus* scitu necessaria mihi videntur, sequentibus *seu* capitibus comprehenduntur. Disquirere oportet. 1. Quid de humanarum legum obligatione generatim sentiendum sit. 2. Quotuplex esse possit obligatio legum pœnalium. 3. Quotuplici sensu leges dicantur mere pœnales. 4. Num existant revera statuta mere pœnalia. 5. Quæ, & quot de iisdem opiniones Doctorum circumferantur. 6. Quidnam relate ad praxim deducendum sit ex universa doctrina præcedenti. Majori, qua licet, brevitate de singulis haud mora differamus.

Ad *primum* quod attinet) Novatores tum ante, tum post Lutherum Orbi persuadere conati sunt, leges humanas seu Ecclesiasticas, seu Civiles nullam hominibus imponere necessitatem parendi in foro conscientiæ, cum id leges dumtaxat Divinæ præstare valeant. Perversam istorum doctrinam Auctor (*cap.* 2. *q.* 1.) strenue jam confutavit. Nonnulli ex Catholicis obligationem legum humanarum sic admiserunt, ut voluerint ipsas ligare subditos homines, non ex vi sua, sed præcise quatenus jus Divinum, seu Naturale, seu positivum, proponant & explicant, adeoque earumdem legum transgressionem eatenus malam moraliter evadere, quatenus Divinis mandatis adversari deprehenditur. Hujus opinionis parens creditur Jan. Gerson. (*tract. de Vit. Spirit. lect.* 4.) quamvis eum aliqui vindicare studeant. Universalis, & vera Theologorum sententia est, leges humanas etiam qua tales posse obligare in conscientia, adeo quidem ut vis hujusmodi proxime oriatur ex legislativa potestate, quam a Deo acceperunt humani Legislatores. Unde quod Angelicus scribit (1. 2. *q.* 96. *a.* 4.) *lex humana non obligat; nisi in quantum derivatur a lege æterna*, sic exponere solent: non quasi necesse sit, Divinis legibus præscribi, aut vetari quidquid humanæ proponunt faciendum, aut omittendum; sed quia leges humanæ pendent a lege Dei æterna, & quoad conformitatem materiæ, & quoad auctoritatem legislatorum. Alii rursus Catholici duce Navarro *Manual*, *cap.* 23. *num.* 55.) quamvis memoratos Doctores, præsertimque Caietanum propugnent gravem vim humanarum legum, quoties constet Legislatores voluisse obligare sub mortali: attamen existimant, leges humanas, potissimum Civiles, etiam præcipientes, non obligare transgressores ad culpam, pœnamque æternam, sed ad pœnam temporalem dumtaxat; quando ex una parte Legislatores in iisdem legibus solam pœnam temporariam statuunt, & ex alia non constat, vel dubium est ipsos voluisse obligare transgressores etiam ad pœnam æternam, adeoque ad culpam mortalem. Unde inferunt cum eodem Navarro (*num.* 63. & 117.) non mortaliter peccare, *qui importent in Regna vel Urbes, vel exportant ab eis prohibita inferre vel extrahi, non soluto vectigali & portorio: qui item piscantur in fluminibus vetitis, aut montes vel prata prohibita depascunt, aut cædunt ligna in silvis vetitis.* Addunt tamen, transgressores ad culpam iisdem obligari in casu, quod tales Leges fuerint antecedenter jam conditæ ab aliis Legislatoribus, qui ad mortale obligare voluerant. Porro & hæc posterior opinio nunc a plerisque cordatis Theologis rejicitur tamquam absona, & periculosa. Hæc omnia instar fundamentalis doctrinæ debent esse unicuique explorata.

Ad *secundum*, ubi humana lex quidpiam proponit interminata pœna a transgressoribus luenda, adeoque lex *pœnalis* vocatur (ex. can. si Episcopus sub excommunicationis majoris censura vetat Diœcesanis suis accessum ad Monasteria Monialium; aut Princeps sub pœna carceris, vel confiscationis bonorum prohibeat e territorio evehi annonam) tunc duplex distingui potest obligatio per talem legem inducta. Unde est *directa & proxima*, quæ respicit *actum* ab ipsa lege prohibitum, aut præscriptum; qualis est in exemplis allatis accessus ad Moniales, asportatio annonæ. Altera quasi *indirecta & remota*, quæ refertur ad *pœnam* transgressoribus legis præstitutam; puta excommunicationem, & confiscationem, quam acceptare, & subire debet quisquis legem violavit.

Ad *tertium*, Leges concipi, & appellari possunt *pure pœnales* gemino in sensu juxta duplicem obligationem mox explicatam. 1. Quatenus *nullo modo* in conscientia obligant transgressores ad culpam, sive quoad *actum* lege præscriptum aut vetitum, sive quoad *pœnam* statutam in lege. 2. Quatenus in conscientia tantummodo, non obligant ad actum, nisi obligent ad pœnam acceptandam transgressione

Resp. 1. Omnis ignorantia, quæ excusat a culpa, excusat etiam a reatu, seu debito pœnæ proprie dictæ, ex c. 9. *de cler. excom.* Quia pœna proprie dicta statuta est ob culpam, & hanc necessario supponit. Ergo quod tollit culpam, tollit meritum, ac reatum pœnæ.

Hinc

---

ne secuta. Itaque aut *presse*, aut *late* possunt intelligi *pure pœnales*.

Ad *quartum*, Plures seu in Ecclesiastica, seu in Civili Republica existere ordinationes, quæ *ex se* ad *nullam* prorsus obligant culpam, sed solum ad pœnam aliquam, nullus rerum peritus ambigere potest. Statutis enim hoc sensu *mere pœnalibus* abundant Commoditates quælibet Seculares tum Urbium, tum Oppidorum relate ad usum armorum, distractionem mercium, venationem, piscationem, & similia. Ingens quoque eorum numerus apud Religiosas Familias, præsertim SS. Bened. Dominici, Augustini vexilla præferentes. Hinc Angelicus disputans de Monasticis regulis, aliquo modo ad custodiam trium votorum ordinatis, docet variam esse earum obligationem juxta varietatem religionum (2. 2. q. 189. art. 9. ad 1.) subditque: *in aliqua tamen Religione, scilicet Ordinis Prædicatorum, transgressio talis, vel omissio ex suo genere non obligat ad culpam neque mortalem, neque venialem, sed solum ad pœnam taxatam sustinendam; quia per hunc modum ad talia observanda obligantur: qui tamen possunt venialiter, vel mortaliter peccare ex negligentia, vel libidine seu contemptu.* Et mox (resp. ad 2.) *dicendum quod non omnia, quæ continentur in lege, traduntur per modum præcepti; sed quædam proponuntur per modum ordinationis cujusdam, vel statuti obligantis ad certam pœnam.* Ex adverso gravioribus stringuntur manicis Franciscani, apud quos ingens copia legum partim *moralium*, partim *mixtarum*. In hunc usque diem inter DD. disceptatio solum est, an descripta statuta *mere pœnalia*, tum Ecclesiastica, tum Civilia, veræ *legis* nomen, & rationem habeant; vel potius appellationem sibi vindicant *consiliorum*, *regularum*, *ordinationum*, *directionum*, quæ hortantur & monstrant, quid fieri deceat, non tamen præcipiunt, ut sic fiat.

Ad *quintum*, Circa pœnales leges triplex universim secerni potest opinandi modus. 1. Quidem, si admittas *presse pœnales*, quatenus nec ad *actum*, nec ad *pœnam* per se obligant in conscientia: quod tueri nequeunt nisi ii, quibus placent male tuta systemata, in superiori *primo* §. a nobis delineata. 2. Si approbes dumtaxat *late pœnales*, quæ scilicet etsi non obligent in conscientia ad *actum*, obligant tamen ad *pœnam* post transgressionem subeundam: In quo sensu Auctor, Henous, Coletus, Anacletus, & alii plurimi asserunt dari leges *pure pœnales*. 3. Si rejectis *pure pœnalibus* juxta utramque istam notionem, contendas nullam esse posse legem pœnalem, quæ non sit *mixta*, hoc est quæ non obliget in conscientia sub alicujus culpæ, aut mortalis aut venialis reatu ad actum *simul*, & ad pœnam: quomodo sentiunt Sylvester, Sotus, Sylvius, Azorius, & alii itidem multi quorum sententia videtur conformior menti D. Th. Nam (1. 2. q. 90. art. 1.) ait: *dicitur lex a ligando, quia obligat ad agendum*, & (q. 96. art. 4.) *leges positas humanitus non agnoscit, nisi justas, vel injustas*, subditque absolute: *si quidem justæ sunt, habent vim obligandi in foro conscientiæ*, & (q. ead. art. 5.) *lex de sui ratione duo habet: primo, quod est regula humanorum actuum, secundo, quod habet vim coactivam. Priori modo subduntur legi, sicut regulatum regulæ, omnes qui subduntur potestati legislatoris; posteriori malo boni non sunt sub lege, sed solum mali.* Quæ omnia simul juncta, aptoque ratiocinio disposita, satis evincunt, non posse dari humanam legem veri nominis, quæ in conscientia non obliget aliquo modo ad proximam directamque legis materiam, scilicet ad actum quempiam, vel faciendum, vel omittendum. Exinde concludunt iidem DD. juxta textum superiorem Angelici (2. 2. q. 186. art. 9.) quod si contingat, ut Legislator declaret, se non velle per suam constitutionem obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam; tunc constitutio ejusmodi non sit propria *lex*, utpote non habens vim *præcepti*, quod in communi *legis* definitione necessario includitur, etsi vulgari sermone dicatur *lex pure pœnalis*; quia nempe per modum legis pœnam statuit. Nec, inquiunt, vis *ligandi* essentialis cuilibet veræ ac justæ legi comprehendenti omnes subditos seu bonos seu malos, sufficienter salvatur per hoc, quod illa statuta mere pœnalia obligent ad subeundam pœnam sub reatu culpæ coram Deo incurrendæ. Quippe primario, & per se *ligamen legis* est *ad agendum*: & ea obligatio ad sustinendam pœnam est aliquid consequens accidentario ad ipsam constitutionem, cum existat ob solam transgressionem profluentem ex libera voluntate malorum subditorum. Porro ex serie trium diversarum opinionum hactenus descriptarum quisque facile deteget duo hæc, primum, plurimos Th. stantes pro *veris* legibus *pure* pœnalibus haudquaquam credere, illas carere *omni* penitus vi obligandi *in conscientia*; quia ipsorum judicio saltem obligant ad pœnam, secundum multos alios Th. admittentes *statuta mere pœnalia* non idcirco censendos assertores *legum pure pœnalium*, quia nomen *legis* non nisi constitutionibus *moralibus*, aut *mixtis* accommodant.

Ad *sextum*, Quod spectat ad praxim, non est, cur quis animadvertens ingentem extare copiam pœnalium Statutorum, simulque tantam circa illa vigere apud Doctores varietatem opinionum, arbitretur se frui posse liberiore aura in moralis, civilisve vitæ negotiis. Enimvero (præterquam quod omissa scholastica lite de vocabulis *legum*, & *ordinationum*, seu *directionum*, Auctores plerique sanæ doctrinæ nunc conveniunt in tuenda aliqua *vi obligativa in foro conscientiæ* eorumdem Statutorum, seu quoad *actum* simul & *pœnam*, seu quoad *pœnam* saltem; ac præterea in maxima Statutorum multitudine non adeo facile, ac certo vel a Doctis ipsis dignosci, & definiri possit, quænam sint revera *pure pœnalia*, quænam *mixta*) variis ob caussas valde pronus est lapsus, etiam dum violantur ex constitutiones, quæ *ex se*, hoc est seclusa obligatione alicujus moralis præcepti vel naturalis, vel Divini, vel humani, non obligant ad ullam culpam, sed solam pœnam. Hinc inter ceteros legum, seu constitutionum mere pœnalium assertores P. Anacletus hæc tandem scribit (*in Jur. Can. lib.* 1. *Decr. tit.* 2. *de Const.* §. 9. *num.* 201. & 203.) *Quamvis in transgressione legis mere pœnalis nulla interveniat culpa theologica, seu peccatum coram Deo, nihilominus intervenit culpa legalis seu politica, quæ importat defectum a lege, & contra laudabilem Reipublicæ vel Ordinis Religiosi constitutionem admissum: quæ proinde culpa ab aliis appellatur imperfectio positiva, ac merito castigatur pœna competenti . . . . Fatendum tamen, quod in deliberata transgressione talium legum, seu statutorum sæpius*

F 3 inter-

Hinc 1. Qui Legem aliquam non servavit ex ignorantia inculpabili, non tenetur in conscientia ad pœnam subeundam, quamvis Lex eam imponat ipso facto. Quod si condemnetur a Judice, quia non potest probare suam inculpabilem ignorantiam, de qua certus est, potest pœnam vitare, modo id sine publica resistentia & scandalo fiat. 2. Ignorantia excusans a culpa, excusat etiam ab irregularitate ex delicto: quia hæc est proprie pœna, aut saltem eam ut caussam supponit: secus de irregularitate ex defectu, quia non est proprie pœna, nec supponit culpam, sed solum factum aliquod, quod non impedit ignorantia.

Resp. 2. Ignorantia excusans a culpa mortali, licet non excuset a veniali, excusat a pœna gravi Legis. Quia gravis pœna non imponitur per Legem humanam, nisi propter gravem culpam: nam Lex humana debet esse tolerabilis, & accommodata conditioni humanæ, nec moderationem rationabilem & æquitatem excedere debet. Quod si pœna sit levis, & talis, quæ cadere possit in culpam venialem, tunc ignorantia non excusans a veniali, non excusabit ab illa.

Resp. 3. Ignorantia, quæ non excusat a culpa gravi, non excusat a pœna, nisi in Lege addatur verbum, quod dolum aut scientiam requirat. Quia cum tali ignorantia ponitur culpa propter quam pœna statuitur.

Dixi, *nisi in Lege* &c. propter quasdam Leges, in quibus additur; *Qui scienter, vel temere hoc fecerit: si quis præsumpserit*, aut aliud æquivalens, quod scientiam requirit. Tunc enim pœna non contrahitur, nisi culpa fiat ex scientia, vel ex ignorantia affectata, quæ æquiparatur scientiæ: quia Legislator (ut verba Legis indicant) non vult punire transgressionem Legis licet mortalem, nisi habeat talem modum gravitatis, ut nempe fiat ex certa scientia, & temeritate, quæ circumstantia multum auget culpam. Hinc ignorantia affectata nunquam excusat a pœna gravi, quia merito æquiparatur scientiæ, cum includat scientiam periculi directe voliti, contemptum Legis, temeritatem ac præsumptionem; & auget culpam propter majorem affectum peccandi.

Resp. 4. Ignorantia licet invincibilis solius pœnæ non excusat a pœna, quæ saltem non sit censura. Quia 1. Ignorantia solius pœnæ non excusat a culpa, propter quam est obligatio ad pœnam Lege statutam. Et ideo D.us infideles pœna æterna ob peccata mortalia punit, quamvis invincibiliter ignorent talem pœnam illis debitam esse. Item homines mortis pœna mulctant fures, quamvis eam ignorantes. 2. Pœna non debet esse voluntaria sicut culpa: immo magis est pœna, dum est involuntaria.

Sed an qui ponit actum aliquem Lege divina, & humana prohibitum, excusatur a pœna Legis humanæ, si ignoret inculpabiliter solam Legem humanam?

Resp. Non videtur excusari, regulariter loquendo. Quia talis ignorantia non tollit omnem caussam pœnæ, nempe culpam. Nam in hoc casu violatur culpabiliter Lex divina, & Lex humana non solum intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra Legem Dei commissam: & aliunde notitia pœnæ non est necessaria ad contrahendam ipsam pœnam. Hinc rebaptizans fit irregularis ex delicto, licet ignoret invincibiliter Legem Ecclesiasticam de hoc latam, si non divinam.

Dixi *regulariter*. Nam 1. excipiuntur censuræ, a quibus excusat semper ignorantia invincibilis Legis Ecclesiasticæ, eo quod requirant contumaciam contra Legem Ecclesiasticam, qua caret is, qui ignorat invincibiliter talem Legem. 2. Si pœna extraordinaria sit, minui debet, quia minor est contemptus, ideoque culpa minorem pœnam meretur. (1)

Quæst. IV. *Quid est Lex irritans, & quinam ejus effectus?*

Resp. 1. Lex irritans est ea, quæ statuit actum aliquem esse invalidum. Constat autem actum, qui fit contra talem Legem, esse nullum etiam in foro conscientiæ. Quia in Ecclesia & in Republica est potestas legitima irritandi actus; sive præscribendo certa formam actui, cujus defectus impediat actuum valorem-

interveniat per accidens aliqua culpa theologica: idque tum ob adjunctam quamdam vilipensionem legis, vel ob intervenientem inopinatam passionem, aut negligentiam, seu aliam circumstantiam pravam. Sic peccat venialiter Religiosus, qui frangit tempus silentii, per Statuta Ordinis sub mera pœna injuncti, garriendo inutilia, otiosa &c. Item peccat venialiter, vel mortaliter Sæcularis, qui gestat habitum, ceteroquin sub mera pœna prohibitum, ex vana gloria, ex contemptu legis, aut alio pravo fine, vel concurrentibus aliis circumstantiis mortaliter, sive venialiter peccaminosis, quales in deliberata transgressione Statutorum, licet ex se sub culpa non obligantium, raro abesse solent. Hæc Germanus Scriptor omnium judicio benignus. Legito etiam, quæ hac ipsa de re docet Angelicus (2. 2. *quæst.* 186. *artic.* 9. *in resp. tum ad* 1. *tum ad* 3.) ubi pariter explicat *libidinem*, seu *contemptum* illum, *ad quem dispositive inducit frequentia* transgrediendi pœnalia ejusmodi Statuta.

(1) Quæ in hac integra qu. 3. continentur, reperies exposita septem distinctis thesibus N. 219. usque ad 223. Harum tamen postrema, quam ibidem retulimus ex ore, & calamo gravissimorum DD. ex parte discrepat a præsenti Doctrina Auctoris. Porro autem in ista materia legum pœnalium hucusque discussa, si quæ oriantur dubia circa illarum interpretationem, constanter præ oculis habenda communis regula, *in pœnis benignior est interpretatio facienda*, quam Auctor supra (*cap.* 5. *q.* 1. *num.* 4.) jam declaravit. Sic ex. cau. Bened. XIV. lib. 9. *de Syn.* c. 6. n. 10.) tradit, Clericos, necdum incorrigibiles, non esse exauctorandos, & Sæculari foro subjiciendos ob flagitia quibus in Jure Ecclesiastico non est expresse, & nominatim adnexa pœna degradationis; puta ob parricidium, tametsi sit immanius, quam aliquod ex criminibus in eodem Jure expressis: *quia leges pœnales non complectuntur delicta, quæ non exprimunt, etiamsi sint expressis graviora.* Item (*lib.* 11. *c.* 8. *n.* 8.) docet, Clericos, non deferentes clericalem habitum, & tonsuram, juxta Tridentinum Decretum amittere dumtaxat privilegium *fori*, minime tamen exui *omnibus* exemptionibus Clericorum: *quia cum versentur in materia pœnali, odiosa, & restrictiva juris communis, Tridentini verba non sunt extendenda ultra privilegium fori quod unice exprimunt.*

sem & obligationem: sive subditos reddendo inhabiles ad certos actus. Nam talis potestas ad bonum commune, & rectam ac efficacem gubernationem requiritur, cum sine tali potestate fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda impediri sæpe nequeant.

Resp. 2. Invincibilis ignorantia Legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediate propter bonum commune: *indubitatum est apud omnes*, ait Suarez. (Vid. N. 224. 225.) Quia irritatio non supponit culpam: cum imposita sit non propter illam, sed propter bonum commune, quod postulat ut Lex irritans habeat effectum suum pro isto & omni alio casu. Ergo a fortiori nec metus gravis impedit irritationem actus; alioquin homines sumerent occasionem incutiendi metum ad eludendam Legem, quod bono communi multum obesset & in grave reipublicæ detrimentum redundaret. Nec potest quis derogare bono communi, cedendo proprio.

Resp. 3. Lex irritans simul & prohibens actum, obligat in conscientia ad vitandum illum actum. Quia Lex illa continet præceptum prohibens. Lex vero pure irritans actum, non obligat ad illum vitandum: quia Lex illa non continet præceptum omittendi actum, quem irritat, & ad finem talis Legis sufficit irritatio actus absque obligatione abstinendi ab illo. Hinc Lex irritans renunciationem hæreditatis paternæ factam a filia dote contenta, dum nuptui collocatur, non obligat illam ad non renunciandum.

Lex autem censetur pure irritans, quando ejus verba nullam continent prohibitionem, sed præcise actum irritant, nisi contrarium ex materia, fine, vel circumstantiis, aut usu colligatur; ut contingit in Legibus Ecclesiasticis irritantibus, & quoties inhonestum est velle facere actum, qui non potest fieri valide, v. g. matrimonii contractum.

Resp. 4. Lex ipso facto irritans obligat in conscientia ad ea omnia, quæ per se ex irritatione sequuntur. Nam talis Lex actum quem irritat, privat omni usu ac utilitate morali: ad hoc enim ipso facto irritatur, ut omni utilitate morali careat: Ergo omnis moralis usus illius illicitus ac vetitus est vi Legis irritantis, & non tantum vi legis naturalis: alioquin talis actus non privaretur per Legem irritantem omni morali utilitate, si adhuc licitus esset illius usus in ordine ad effectus morales. Ergo etiam vi Legis irritantis obligamur ad omnia, ad quæ tenemur ex natura rei, ac proinde Lege naturali ex hypothesi nullitatis actus.

Hinc v. gr. Lex ipso facto irritans acquisitionem fructuum beneficii, hoc ipso privat illam omni utilitate morali, & sic reddit omnem illius usum moralem illicitum; ac proinde non solum vi Legis naturalis, supposita nullitate actus, sed etiam vi Legis humanæ actum illum irritantis, tenetur subditus in conscientia fructus illos restituere.

Resp. 5. Lex non irritans ipso facto actum, sed solum præcipiens ejus irritationem, non obligat privatas personas ante sententiam Judicis, ad irritandum actum: nam irritatio est actus proprius potestatis publicæ, & ita si non fit per Legem, fieri debet per Judicem, cui soli illam Lex præcipit. Neque etiam obligat ad ea, quæ ex actus irritatione per se consequuntur, quia nondum est irritatio actus ante sententiam Judicis.

ARTICULUS IX.

De Privilegio & Consuetudine.

QUæst. I. *Quid, & quotuplex est Privilegium?*

Resp. Privilegium est facultas constans ac permanens, a superiore concessa, agendi vel non præstandi aliquid contra, vel præter Legem: Hinc differt a dispensatione, quæ solum est ad actum vel casum particularem, nec est permanens, sed transiens, & semper est relaxatio Legis (1). Dividitur præcipue 1. in reale, quod conceditur ratione rei, muneris, conditionis vel status: & in personale (2), quod directe conceditur ratione seu intuitu personæ. Hoc affixum

(1) *Privilegii*, duplex æthymologia solet assignari. Quidam illud sic dici autumant, quasi sit *privans lege*: hoc est, eximens a lege communi. Alii ita vocari censent, quasi sit *lex privata*. hoc est, speciale aliquod concedens (*frustra* enim, juxta vetus adagium, *privilegio impetratur, quod jure communi competit*) quam propterea privilegiatus sequi potest: etsi ab ea non ligetur ita, ut nequeat licite, si voluerit, secus agere, ordinarie loquendo. Ex definitione ab Auctore tradita liquet, *privilegium* bifariam differre a *dispensatione*: nempe, quia non solum datur *contra* legem (ut dispensatio, quæ idcirco dicitur *vulnus legis*) ex. cau. cum esus lacticiniorum indulgetur jejunii tempore; sed etiam *præter* seu *ultra* legem, ex. cau. cum facultas conceditur absolvendi a casibus reservatis. 2. quia non est, sicuti dispensatio, transiens potestas ad unum casum vel actum, ex. cau. ad ineundum connubium cum persona consanguinea: sed facultas ad plures actus perdurans instar legis stabilis, ex. cau. ad non solvendas decimas. Quare dispensatio, ubi hoc posteriore modo tribuitur, ex. gr. ut certis in locis liberum semper sit legere vetitos libros secundæ classis, tunc in privilegium degenerat. Nihil porro mirum, quod privilegium dividi soleat in *perpetuum*, & *temporale*: Nam ad rationem ejus non requiritur absoluta & omnimoda duratio, quæ fine careat, sed sufficit prædicta stabilitas seu extensio ad plures actus vel casus successivo tempore contingentes. 3. additur a quibusdam & hoc discrimen; quia dispensatio semper niti debet aliqua legitima caussa, privilegium autem rite concedi potest etiam absque caussa, & ex mera principis beneficentia, saltem quando præter jus est, & juri communi non derogat. Sed ex Suarezio reclamat Pirring. (*Sect.* 1. *n.* 12. *ad tit.* 33. *de Privil. l.* 5. *Decr.*) Schmier (*Jurisp. Can. Civ. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 8.) & alii. Jam sicuti *privilegium*, ubi datur *contra* legem, aliquatenus cum *dispensatione* convenit; ita ubi *præter* legem datur, ad *beneficium* accedit. Canonistæ namque (*ad tit.* 7. *de Rescr. l.* 1. *Decr.*) beneficium stricte acceptum ajunt *esse gratiam concessam a Principe præter jus*; quam idcirco *latissimæ interpretationis esse* monent.

(2) Observa, inter privilegia, quæ *personalia* vulgo dicuntur, aliqua existere *personis* concessa cum adjectione *loci*: quorum quidem varia exempla exhibet Fagnanus

fixum est personæ, & cum ea extinguitur, *reg. Jur. in 6.* Reale vero affixum est rei, & cum ea persevera, & perit. 2. In privilegium contra Legem, quo datur exemptio ab oneribus communibus; & in privilegium præter Legem, quo conceditur aliqua facultas iis, quibus de jure non competit; sed sine ullius damno, nec contra Legem aliquam. Prius est odiosum, & strictæ interpretationis, cum gravet alios, nisi datum sit in favorem causæ piæ vel publicæ, aut communitatis Religiosæ. Posterius est amplæ interpretationis, quia nullos gravat. (1)

Quæst. II. *Quis Privilegium concedere potest?*

Resp. Is omnis & solus, qui potest Legem ferre; & iisdem, quibus potest Legem ferre, nempe subditis; potest tamen & aliis non sibi subditis aliquid circa se suaque concedere, quod jure communi non haberent. (2)

Nota. Juxta Canonistas in generali concessione, specialissima non comprehenduntur, nisi sufficienter exprimantur, ex reg. 81. Juris in 6. *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus.* (3)

Quæst. III. *Quot modis Privilegium amittitur?*

Resp. His 1. Per illius abusum (4), accedente sententia Judicis; *Quia Privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate*, cap. 24. *de Privileg.* 2. Per non usum spatio sufficienti ad præscribendum, si gravet alios, ex cap. 14. *de privil.* Quod si non gravet, non amittitur per præscriptionem; nam alii contra privilegiatum præscribere nequeunt, cum ipsorum nihil intersit. 3. Per revocationem concedentis aut successoris expressam, & privilegiato significatam, vel per Legem revocatoriam promulgatam. Quæ tamen concessa sunt in remunerationem servitiorum, vel ex pacto, & cum onere adjuncto ac præstito, non possunt revocari, nisi ex gravi caussa pertinente ad bonum commune, & quidem cum juris ablati compensatione. (5)

Porro

nus (ad tit. de Priv. c. 15. *Cum Capellá*, num. 2. & c. 21. *Quoniam n.*) Unde ista rectius vocarentur *mixta*, id est, partim personalia, partim realia; cum reapse Canonistæ recensere soleant hanc speciem privilegiorum intermediam.

(1) Quomodò *interpretari* oporteat Privilegia, scire magnopere præstat. Hanc vero ad rem erunt adjumento Canonistæ (ad tit. 33. de Priv. lib. 4. Decr.) speciatim autem Fagnanus (in c. 28. *Constam*, tit. 3. de Reser. l. 1. Decr. & in c. 16. *Olim sibi*, tit. 4. de verb. Sign. l. 5. Decr.) atque P. Anacletus (in Jur. Can. ad eit. tit. de Rescr. § 5. n. 130. & seq.) Utiliter quoque quis leget utrumque Scriptorem (*primum* quidem in cap. 13. *Cum contingat*, tit. 2. de Foro Compet. l. 2. Decr. *secundum* vero ad tit. 4. de Consuet. l. 1. Decr. §. 3. n. 65. & seq.) ad comparandam legitimam intelligentiam illius Canonici axiomatis passim in Theologia Morali occurrentis: *consuetudo habet vim privilegii, sive acquisibilia privilegio, sunt acquisibilia consuetudine.*

(2) Ratio est; quia ad privilegiandos non subditos, sive extraneos, non requiritur jurisdictio super illos, sed sufficit, si materia privilegii sit sub potestate privilegiantis. Sic ex. cau. Sæculares Principes possunt eximere Monasticas Familias a præstendis vectigalibus: Clericis indulgere, ut directe judicent caussas temporales Laicorum. Ceterum, etsi privilegiandi non sint absolute sub jurisdictione privilegiantis, debent tamen respective *ad rem*, in qua privilegium ipsis conceditur, esse aliquo modo inferiores, seu inæquales.

(3) Sic ex. cau. quamvis Religiosi fuerint ab Apostolica Sede amplissime privilegiati, intuitu scilicet laborum, quos sustinent in Ecclesia prædicando, & Sacramenta ministrando, ut notat Sac. Rota apud Enghel (in l. 1. Decret. tit. 30. de Decimis n. 45.) nihilominus in illa ampla privilegiorum concessione non continetur exemptio a solvendis decimis prædialibus, nisi de iis expressa mentio occurrat, ut variis ejusdem Rotæ decisionibus, & Sac. Congreg. decretis ostendunt Fagnanus, Barbosa, & alii laudati a P. Anacleto (in Jur. Can. §. 4. n. 68. ad tit. de Decim.) qui hanc assignant rationem; quia immunitas a solvendis decimis est difficilis concessionis, ut proinde locum habeat Canonica regula, quod in generali concessione non veniant ea, quæ quis verisimiliter in specie non est concessurus.

(4) *Abusus*, seu defectus in usu privilegii, aut in iis, quæ ipsum concernunt, tripliciter contingit. 1. Quando privilegiatus extendit privilegium ultra suos limites, contra mentem privilegiantis, utendo privilegio alio tempore, vel loco, aut in materia, vel personis non concessis: ut si Confessarius prætextu concessionis a Bened. XIV. promulgatæ (in Declar. *Apostolici muneris*, die 8. Febr. ann. 1745.) personam complicem in peccato turpi contra sextum præceptum absolveret extra mortis articulum, & casum infamiæ, aut scandali vere gravis. 2. Ubi contra privilegii finem operatur, ex. ca. Si clericus propriæ dignitatis immemor laicorum more viveret. 3. Quoties ex privilegio ansam sumit delinquendi, ex. cau. si quis spe immunitatis in Ecclesia necaret, aut vulneraret adversarium suum. Porro privilegium non amittitur per hujusmodi abusus *ipso facto*; nisi in jure id exprimatur; quia talis amissio tamquam pœnalis requirit sententiam judicis, ut DD. passim tradunt. Quamquam; ut notat Schmier (l. 1. Jur. Can. Civ. tr. 1. c. 8. n. 261.) *etiamsi in privilegii concessione amissio ligatur ipso jure statuta, non habebit effectum, antequam sententia criminis declaratoria præcesserit.*

(5) Ubi privilegium est *onerosum*, hoc est concessum aut per contractum onerosum, puta ob solutionem pecuniæ: aut per contractum lucrativum, puta ob donationem alicujus agri, vel oppidi, palam est non posse revocari citra violationem justitiæ commutativæ ex alia caussa, quam necessitatis, utilitatisve publicæ. Nam & princeps obligatur ad observantiam contractus per se initi cum subditis. Quod si privilegium sit *remuneratorium* (hoc est concessum instar præmii ob promerita aliunde non debita, ex. gr. exemptio a vectigalibus persolvendis ob navatam strenuam operam in momentoso aliquo negotio) tunc, seclusa gravi caussa ad commune bonum spectante, adhuc irrevocabile est: quia non censetur datum ex mera liberalitate, sed ex quodam justitiæ debito, ut notant Bartolus, & Panormitanus inter alios Jurisperitos. Unde Fagnanus (n. 39. in c. 4. ex *Epistolæ* tit. 19. de Probation. l. 2. Dec.) scribit: *Sic privilegia concessa Auditoribus Rotæ in remunerationem laborum, quos jugiter patiuntur pro Reipublicæ utilitate, sunt irrevocabilia, quia transeunt in contractum.* Et rursus (n. 66. in c. 6. *Consultationibus*, tit. 6. de Cler. ægrot. l. 3. Decr.) subdit: *Esto Papa de plenitudine potestatis possit, si velit, aliquem officio vel beneficio suo privare*

Porro privilegium non cessat morte concedentis (1) *nam decet concessum a principe beneficium esse Mansurum*, reg. 16. Jur. in 6. At cessat per se, cessante caussa, ob quam datum est (2), quando versatur circa obligationem dividuam ac successivam, quam tollit, ut dixi de dispensatione. Quia superior non intendit concedere exemptionem, quæ duret contra Legem, cessante caussa, cum id licite non possit: sic privilegium alicui datum non recitandi horas ob gravem caussam, hac cessante, cessat.

Nota. Alex VII. damnavit hanc propositionem: *Regulares possunt in foro conscientiæ uti Privilegiis suis, quæ sunt expresse revocata per Concil. Trident.*

Quæst. IV. *Quid est consuetudo?*

Resp. Hic sumitur pro frequentia actuum externorum similium libere factorum a majore saltem parte communitatis. Nomine actuum intellige etiam omissiones. Duplex est, nempe facti, & juris. Consuetudo facti est hujusmodi frequentia, sed non habens vim Legis, defectu conditionum ad hoc requisitarum. Consuetudo juris est talis frequentia habens vim legis, sive est jus ex illa frequentia ortum. Unde can. 5. dist. 1. definitur, *jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit Lex* (3).

Quæst. V. *An, & quæ consuetudo habet vim Legis?*

Resp. 1.

---

re, *etiam sine caussa; tamen, ut verbis utar Præpositi in cap. per principalem, tenebitur mihi Papa, si aufert a me beneficium meum sine justa caussa, de æquo bono providere, per ea quæ notat Innocentius in cap. Nisi pridem de renunt.* Hujus rei memorabile exemplum edfert ex Sixto V. laudetque illius Constitutionem, *in Suprema*, qua de Cantoribus Pontificiæ Cappellæ statuit: *ut gravi ægritudine aut corporis, seu vocis imbecillitate, vel alio legitimo impedimento detenti a Collegio amoveri nullatenus possint, nisi eis prius æquivalenti recompensa fuerit provisum.*

(1) Ob mortem concedentis seu *naturalem*, seu *civilem*, puta ob depositionem ejusdem ab officio, non desinit privilegium, dummodo *perpetuum* sit, & non *temporale*; hoc est, concessum sit absolute, sine aliqua conditione, ex. ca. *usque ad beneplacitum meum*; aut determinatione temporis, ex. gr. *dum fruar vita*, aut *officio perfungar*. Idque DD. monent sentiendum esse generatim de quibuslibet dispositionibus, facultatibusque gratiosis, juxta illud Bonifacii VIII. (in 6. lib. 1. tit. 15. c. 9.) *æquum esse censemus, ut gratia quiqaam ab Apostolica Sede facta, licet nondum sit in ejus executione processum, morte non privatur concedentis.*

(2) Advertunt Canonistæ, *finem seu caussam finalem* concessi privilegii posse dupliciter cessare. 1. *Negative*, quando nempe talis caussa amplius non subsistit. 2. *Contrarie*, quando usus privilegii omnino injustus, & illicitus evadit ob *mutationem* materiæ, vel circumstantiarum. Exemplo id declaratur. Finge, Principem seu Superiorem speciali privilegio eximere a solutione decimarum illustres aliquas Familias, depauperatas, quæ postea ad meliorem fortunam devenerunt, & ditescunt. Pone iisdem, Parochum ejus loci successu temporis congruam sustentationem habere non posse. Jam in casu priore privilegium illud non amittitur, quia solum *negative* cessavit ejus caussa finalis; unde locum habet ea juris regula, *factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari*. In posteriori vero casu, cum cesset *contrarie*, utique deperditur vel ex toto, vel ex parte; habetque locum alia juris regula, *cessante caussa, cessat effectus*. Patet igitur, absolutam & illimitatam Auctoris assertionem necessario fomendam esse cum aliqua distinctione.

(3) De consuetudine agit Auctor minus presse ac jejune, quem de *Privilegio* disseruit paulo ante, non ita tamen, ut locum nobis non relinquat plura, ac varia alicujus frugis addendi; sive ad legitimam, sive ad perfectam intelligentiam hujusce materiæ Canonico-Moralis, quæ certe est & momenti permaximi; & usus amplissimi. De ipsa (præter Theologos in præsenti Tr. & Canonistas ad tit. 4. de Consuet. lib. 1. Decr.) frequenter sermonem habet Bened. XIV. in aureo præsertim Opere de *Synod. Diœces.* unde nonnullas generales regulas huc spectantes (N. 78. 79.) nos jam decerpsimus. Quæ ab Auctore traduntur tum in hac, tum in duabus seq. qq. sic possunt claritatis gratia distingui, & ad *quatuor* summa capita revocari. Quid sit consuetudo. 2. Quotuplex sit, atque istud caput debet discuti, antequam alteri mox indicato satisfiat: quippe *consuetudinis* nomen valde commune & æquivocum, adeoque juxta Dialecticos prius dividendum, quam definiendum. 3. Quales sint dotes consuetudinis acceptæ secundum eam speciem, quæ impræsentiarum solet a DD. potissime perpendi. 4. Quinam effectus eidem sint attribuendi. Auctor in hac quæst. 4. attingit, quæ ad primum, & secundum pertinent caput; proprietates seu dotes quatuor consuetudinis distincte exponit in seq. qu. 5. Effectus duos indicat in thesi, sive in resp. 1. ad eamdem q. 5. & in resp. 2. ad q. 6. Quod spectat ad *species* consuetudinis, primo hæc dividitur in *materialem*, quæ denotat ipsum usum, actuumque frequentiam, & *facti* dicitur; atque in *formalem*, quæ illud indigitat, quod ex tali usu & frequentia resultat tan effectus ex caussa; nimirum jus obligans ad agendum, vel tollens obligationem agendi, & ideo *juris* vocatur. Sola formalis consuetudo facit ad præsens institutum, unde appellatione composita solet a DD. nuncupari *jus consuetudinarium*, ac *jus non scriptum*. Alia pariter divisio est admodum vulgata, qua consuetudo distribuitur in eam, quæ *juxta*, *præter*, *contra* legem est: sed minus exacta videtur ratione primi membri. Etenim cum consuetudo *juxta* legem nullum jus aut obligationem proprie edstruat, sed solam importet frequentiam & continuationem similium actuum moralium, quibus condita jam lex confirmatur juxta illud Gratiani (ad can. 3. dist. 4.) *leges firmantur, cum moribus utentium approbantur*, exinde planum fit, eam esse meram *facti* consuetudinem, quæ hic non consideratur ex dictis. Quare, hoc membro omisso, adæquate dividitur consuetudo formalis in geminas species, quarum altera dicitur *præter* legem, quia novum jus constituit: altera *contra* legem, quia jus jam constitutum destruit. Utraque vero subdividitur in *Canonicam*, & *civilem*, quatenus tum ad Ecclesiasticas, tum ad Sæculares leges refertur sub eo duplici adspectu; quam ob rem de ipsa decernitur tum in Canonici, tum in Civilis Juris codice. Et ambæ istæ possunt esse vel *Universales*, vel *Particulares*, prout vel ubique locorum, vel alicubi solum obtinent. His positis erit in aperto *essentia* consuetudinis, qualem hoc loco DD. intelligunt. Universim namque definiri potest; *est jus quoddam moribus seu actibus frequentatis constitutum, quo partim nova* obli-

Resp. 1. Consuetudo honesta, & bono communi utilis, inducta libere & publice a communitate, cum animo inducendæ obligationis, accedente consensu Principis personali vel legali, habet vim Legis, & obligat in conscientia. Quia 1. ita docent omnes Theologi & Canonistæ, estque communis Ecclesiæ sensus. 2. Ex-

---

obligatio agendi imponitur, possim obligatio jam inducta removetur. Dum jus absoluta nominatur, legis conditiones ei adjudicantur. Cum vero ab actuum frequentia repetitur ejusdem origo, ipsius a lege seu a jure scripto discrimen aperitur. Reliqua, quæ adduntur, manifestant ejus generales effectus. Exemplum prioris effectus, qui est novum jus statuere præter scriptam legem, petatur a matrimoniali impedimento disparis cultus: posterioris, qui est abolere scriptam legem, a Missa Parochiali festivis (N. 76.) Siquidem Bened. XIV. de illo scribis (§. 9. *Const. Singulari nobis*, die 5. Febr. an. 1748.) *Omnes sentiunt, ob cultus disparitatem irrita matrimonia esse, non quidem jure Sacrorum Canonum, sed generali Ecclesiæ more, qui pluribus abhinc sæculis viget, ac vim legis obtinet.* De hac vero sic ait (lib. 11. *de Syn.* c. 14. n. 7. & 8.) *Constat, jure communi cautum esse, ut singuli Fideles diebus festis Missæ adsint parochiali. Inducta est ea obligatio ante Concilium Sardicense .... Eamdem legem plures inculcarunt posteriores Synodi .... Verum hisce sanctionibus derogatum nunc est contraria consuetudine, quam jam sua ætate multis in locis inductam innuit Sanctus Antoninus.* Quantum attinet ad dotes consuetudinis nunc descriptæ, illas sic paucis perstringit idem Benedict. XIV. (lib. 13. *de Syn.* c. 5. num. 5.) *Quod porro dicimus, legem sive nunquam receptam, sive receptam contraria consuetudine deleri, intelligendum est, dummodo consuetudo ceteras habeat conditiones, quæ a Jure in ea expostuntur, præcipue* in Can. Veritate cum seq. dist. 8. Cap. Ad nostram, & Cap. fin. de Consuet. *Et primo quidem, ut sit rationabilis, hoc est, neque Juri Divino, neque naturali contraria, neque expresse a Jure reprobata, aut in Legislatoris contemptum invecta. Deinde ut a majore Communitatis parte libere & spontanee sit inducta, pluribusque, ac continuis actibus frequentata, animo legem tollendi. Demum ut adsit consensus Legislatoris, non quidem expressus, & personalis, qualem cum aliis necessarium voluit Pontius* lib. 6. de Matr. c. 6. num. 7. *sed consensus legalis & juridicus, qui nimirum jam habetur per leges & canones, omnem consuetudinem populi moribus inductam approbantes, eique vires tribuentes abrogandi legem, quod communissime sentiunt Doctores congesti a Suarez* lib. 7. de Legibus c. 18. num. 14. Ne cui autem videatur absonum, Populi moribus subrui posse Superiorum statuta, inquit (lib. 12. c. 8. num. 8.) *Siculi optime ratiocinatur Barbosa* de Off. & pot. Episc. alleg. 93. num. 291 *quod consuetudo prævaleat contra legem Superioris, id oritur ex ipsiusmet Superioris consensu, qui eam, etiam suæ legi obviantem, cum rationabilis, & diuturna est, statuit tolerandam* in c. fin. de Consuet. *Unde fit, ut ejusdem Superioris auctoritati, & jurisdictioni nihil per illam censeatur detractum.* Notent, quæso ista nonnulli justi nimis, qui zelum habentes, sed non secundum scientiam, tuendarum legum, atque perfectionis Christianæ promovendæ, quamlibet fere consuetudinem contra humanas etiam leges, ceu corruptelam noxiam, repudiant, minime sibi persuadere valentes, quomodo Legislator ullus possit consentire in destructionem proprii Statuti. Sicut Legislatores coguntur interdum novis legibus derogare aliis suis prioribus, quia ob variationem circumstantiarum cernunt in istis sensim defecisse conditiones cuivis legi necessarias, ita quandoque ejusmodi derogationem sola consuetudine fieri annuunt; quæ certe ubi longævo tempore jam invaluit, & dotibus reliquis instructa est; nec ambigue nec fallaciter indicat contrariam legem scriptam amplius non esse aut *necessariam*, aut *utilem*, aut *justam*, aut *loco, temporique convenientem* &c. ut ait S. Isidorus in textu ejusdem quæ Dein, si æquo animo ferendum est onus, quod communitati imponunt consuetudines inductæ *præter* leges; cur acceptandum non erit levamen, quod adferunt eidem consuetudines enatæ, ac roboratæ *contra* leges? Legantur hæc ad eam, quæ universim de *legum mutatione* scripsere probati Auctores, præsertim D. Thom. (1. 2. q. 97. art. 1. 2. 3.) nec non Cl. Covarr. (1. part. Relect. in c. *Alma*, initio. Recolatur itidem Grat. (in c. ult. §. *Jus vero*, dist. 6.) jus consuetudinarium, quoad originem, haud inepte fecisse coævum Orbi condito. Porro, ut ad nostrum propositum redeamus, *effectus* consuetudinis recensentur his tres ab Angelico laudato (art. 3.) *consuetudo & habet vim legis, & legem abolet, & est legum interpretatrix.* Ex hoc triplici effectu derivata videtur illa vulgaris divisio consuetudinis in eam, quæ *juxta*, *præter*, *contra* legem est. Duo posteriores effectus, ex dictis utcumque innotescunt, & multo magis ex textu Auctoris q. 5. & 6. seq.) primum vero jam præoccupavimus declarantes *usualem* legum interpretationem. (Nota 1. ad q. 2. c. 5.) Duo tamen circa hanc remanent observanda, 1. Quod ibi diximus interpretationem *usualem authenticam fundare jus consuetudinarium*, non est intelligendum de novo aut peculiari jure, *proprio* ipsius usus seu consuetudinis interpretatricis, sed hoc dumtaxat sensu, quatenus consuetudo, ubi authentica est, vim veri juris habet, utpote dilucidans, proponens, & confirmans ipsum jus scriptum, tali modo ut non liceat cuipiam rejicere hanc interpretationem; quamvis si jus scriptum non extaret, posset ipsa consuetudo novum jus per se constituere. 2. Quod ibidem monuimus consuetudinem posse interpretari legem non tantum per modum *doctrinæ*, sed etiam *authentice*, pariter accipiendum sensu stricto, non universali. Nam si modus authenticus sic intelligatur, ut consuetudo habeat vim vel inducendi pro vera lege sensum aliquem, tametsi in lege non contineatur, nec sit juxta primariam Legislatoris intentionem; vel abrogandi aut ipsam legem, aut sensum legis a Legislatore spectatum: tunc palam est, consuetudini nullatenus competere interpretationem authenticam hujuscemodi, ubi circa *naturalem*, aut *Divinam* legem versatur, sed respectu dumtaxat *humanarum* legum, quibus consuetudo legitima æquipollet. Exemplum vero de *Baptismo* ad Divinam legem pertinente ibi protulimus, solum animo exhibendi speciem aliquam splendidæ, & irrefragabilis consuetudinis. Hactenus veluti in tabula, rudi licet, expressimus singula quatuor capita eorum, quæ de Consuetudine videbantur necessario investiganda, & explananda. Unicum restat diluendum dubium, quod potest quorumdam animis hærere circa *Desuetudinem*, & *Præscriptionem*, quidnam scilicet ea sint, & quomodo a *Consuetudine* differant. *Resp.* 2. *Desuetudo* nihil est aliud, quam non usus, quando videlicet legem a Superiore statutam

Com-

2. Ex S. Aug. ep. 89. *In his rebus de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel instituta majorum pro Lege tenenda sunt*. 3. Ex l. 32. & 33. §. *de Lege*. 4. Quia tali consuetudini nihil deest ut vim Legis habeat. Nam est materia proportionata, potestas, & voluntas obligandi communitatem sufficienter exteris declarata.

Est autem duplex consuetudo vim legis habens, nempe præscripta, & non præscripta (1). Prior est ea, quæ longi temporis diuturnitate vim Legis obtinet per consensum legalem Principis. Tempus autem longum in Jure dicitur tempus saltem 10. annorum, quod debet esse continuum, nec interruptum per actus contrarios superioris resistentis, vel populi eam interrumpentis. Consuetudo non præscripta, & tamen vim Legis habens, est ea, quæ sine diuturnitate longi temporis vim obtinet per consensum Principis personalem, saltem tacitum, Principe videlicet sciente & non impediente id quod fit, cum posset facile impedire, deberetque, nisi tacite consentiret.

Resp. 2. Ut consuetudo vim Legis habeat & obliget, hæ conditiones ex communi sententia requiruntur. 1. Ut sit honesta (2), & utilis bono communi. Nam talis debet esse lex essentialiter. Hinc consuetudo non potest habere rationem Legis, si sit noxia, vel inutilis, vel contra bonos mores; sed est mera corruptela.

2. Ut inducatur a communitate perfecta per actus voluntarios & publicos (3). Nam actus iterati non inducunt

---

Communitas non servat. Hoc porro dupliciter evenire potest, juxta duplicem hypothesim, in qua fingimus legem non observari. Si lex non observatur, ubi non occurrit ulla ejusdem observandæ occasio: tunc non usus, seu desuetudo nullum jus aut tollit, aut inducit. Quod si lex non observatur, quando ejusdem observandæ necessitas ingruit, tunc non usus, seu desuetudo morali judicio idem est, ac consuetudo; adeoque potest legem abrogare, quoties concurrant conditiones a DD. requisitæ ad legitimam consuetudinem. *Resp.* 3. *Præscriptio*, uti eam definiunt Jurisconsulti, est *acquisitio, vel adjectio dominii, per continuationem possessionis temporis lege definiti*. Illius a Consuetudine discrimen in hoc præcipue situm est, quod præscriptio jus proprietariis, & privatis non talibus pariat: consuetudo autem jus legale, & generale Communitati qua tali adjiciat. De hoc discrimine Covarruv. (par. 2. Relect. In C. *Possessor*, §. 3. n. 2.) legere præstabit. Jam vero his omnibus in antecessum prælibatis, haud dubito, quin Lector & facilius, & dilucidius sit percepturus, quæ deinceps in textu Auctoris de hac gravissima materia enarrata inveniet.

(1) De hac Consuetudinis divisione mentionem non fecimus in superiori præliminari Nota, quoniam ea particularis distinctio est; quæ scilicet oritur ex una conditione consuetudinis in hoc sita, quod consuetudo sit *legitime præscripta*.

(2) *Honestam* seu *rationabilem* consuetudinem non eodem modo depingunt singuli Doctores. Certum videtur, talem esse, ac vocari non posse, si vel adversatur juri Naturali, aut Divino; vel perniciosa sit bono communi; vel Jure Canonico reprobetur; vel Ecclesiasticæ libertati opponatur; vel Legislatoris contemptum aut scandalum pariat. Ubi horum quidpiam præseferat, non consuetudinis, sed corruptelæ appellatione designanda, ut Bened. XIV. (lib. 11. *de Syn.* cap. 1. n. 2. & alibi seq. c.) præclare ostendit. Porro licet consuetudo irrationabilis in Divino judicio, & in foro conscientiæ nec a culpa, nec a pœna excuset: attamen in externo foro judiciali sæpe immunis est, vel a tota pœna, vel a parte pœnæ, ut Jurisconsulti passim tradunt, præsertimque Covarruv. (par. 2. de Matr. cap. 7. §. 3. & par. 1. Relect. c. *Quamvis pactum*, §. 7.) quo postremo loco ita scribit: *Tametsi contingat quibusdam rationibus peculiaribus minime puniri in Republica actum aliquem, qui legi naturali, & Divinæ contrarius sit, ut simplex fornicatio in meretricibus, non tamen id accidit ratione consuetudinis excusantis a pœna; sed quia Republicæ interest ob morum pravitatem eam fornicationem dissimulatione quadam permittere ad majus malum evitandum*. Opponet quis, quomodo rationabilis & honesta unquam evadere potest consuetudo, quæ legem eliminat rationabilem, & honestam? Resp. Oppositio ista, si vim habet, convellit quamlibet legem scriptam, qua aliæ priores antiquantur. Responsionem igitur sume ex iis, quæ diximus contra Anticonsuetudinarios in nota 1. superiore. Ex Panormit. (in c. fin. de Constit.) considerata una ratione, & unico fine consuetudo contra legem utique non potest esse rationabilis, sed consideratis diversis rationibus potest esse talis. Nam finis bonus, & aliæ circumstantiæ, ob quas lex prius dicebatur rationabilis, possunt successu temporis deficere in tanta rerum humanarum vicissitudine: aliunde vero bonus, aut melior esse potest finis, cui inducta contra legem consuetudo innititur. Sic ex. gr. Canonica lex statuit, ut Episcopus tractet negotia cum consensu Capituli, quia firmius est judicium plurium: nihilominus consuetudo potest introducere contrarium ex alio fine, scilicet ut facilius expediantur Ecclesiæ negotia. Ceterum, dum consuetudo hic propugnatur seu rationabilis, id debet intelligi de consuetudine *in facto esse*, quando nempe ei jam favet consensus Legislatoris saltem legalis, seu in jure scripto expressus, non autem de consuetudine in *fieri*, quæ fere semper inchoatur per actus illicitos, quoties via præscriptionis *potissime inducitur*.

(3) Quænam dicenda sit *Communitas perfecta*, jam initio hujus Tract. (lect. 1. quæst. 1.) Auctor explicavit. Communitas, *seu multitudo, in qua consuetudo introducitur, duplicis conditionis esse potest*, ex Angelico (1. 2. q. 97. art. 3. ad 3.) *Si sit libera multitudo, quæ possit sibi legem facere, plus est consensus totius multitudinis ad aliquid observandum, quam auctoritas Principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi in quantum gerit personam multitudinis. Si vero multitudo non habet liberam potestatem condendi sibi legem, vel legem a superiore potestate positam removendi, tamen ipsa consuetudo in tali multitudine prævalens obtinet vim legis, in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere*. Quot autem requirantur actus ad inducendam consuetudinem, præcise definiri nequit. Hæc solum generalis regula assignari solet, qua statuitur, tot requiri & sufficere, quot sunt necessarii, ut prudenter judicari possit aliquid a Communitate solere fieri tamquam ex consuetudine obligante.

ducunt consuetudinem vim legis habentem, nisi ratione consensus communitatis, qui per tales actus declaretur, & cui Princeps se accommodat. Porro censetur fieri a tota communitate, quod fit a majore illius parte; *l.* 19. §. *ad municip.*

3. Ut actus, ex quibus oritur consuetudo, fiant cum animo (1) inducendæ obligationis: quia consuetudo non habet vim obligandi, nisi voluntate populi, cui Princeps consentit. Hinc consuetudines inductæ tantum devotionis caussa, & sine animo se obligandi, non obligant; ut consuetudo per quotidie recitandi Salutationem Angelicam ad pulsum campanæ.

Consuetudo autem censetur esse inducta animo obligandi se, & revera obligare, 1. Si ita Doctores communiter sentiant. Nam communis sensus prudentum & peritorum evidentiam moralem parit, in rebus ab hominum opinione & usu pendentibus, in quibus se habent, ut multitudo testium omni exceptione majorum. 2. Si consuetudo sit rei gravis ac difficilis, & tamen diu, constanter, & communiter servetur a majore parte communitatis: plurimi enim non solent citra motivum obligationis ita convenire in ejusmodi actibus. 3. Si viri prudentes & timorati male sentiant de non servantibus consuetudinem, aut populus inde scandalizetur. 4. Si Prælati, vel Magistratus puniant, vel graviter reprehendant eos, qui non servant consuetudinem; id enim non fit, nisi violetur aliqua obligatio.

4. Ut adsit Principis consensus, vel personalis, vel saltem legalis. Quia lex & vis legis non potest esse nisi ab habente potestatem legislativam, ideoque nec sine illius consensu. Princeps autem consentit personaliter, cum per se immediate consentit, vel dando licentiam ut inducatur consuetudo obligans, vel approbando consuetudinem expresse aut tacite. Consentit legaliter quando ipse, vel prædecessores ejus tulerunt aut receperunt legem, qua approbantur consuetudines rationabiles & legitime præscriptæ. (2)

Quæst. VI. *An consuetudo potest abrogare Legem?*

Resp. 1. Nulla consuetudo potest abrogare legem naturalem. *Ita omnes*. Quia hæc statuit solum ea, quæ necessario & ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad vivendum honeste. Hinc cap ult. *de consuet.* Gregor. XI. ait. *Cum tanto sint graviora peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam, nemo sanæ mentis intelligit naturali juri, (cujus transgressio periculum salutis inducit) quacumque consuetudine, quæ dicenda est verius in hac parte corruptela, posse aliquatenus derogari.* Neque etiam potest abrogare legem Evangelicam, quia Deus vult illam integram servari usque ad consummationem sæculi. Prætetea cum utraque Lex lata sit a Deo, nullus homo potest eam abrogare: nam potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris. (3).

Resp. 2. Consuetudo, si sit rationabilis & legitime-

---

(1) Necessarium esse animum inducendi obligationem: hoc est, intentionem acquiri constituendi multiplicatione actuum aliquod jus, aut *præceptivum*, si consuetudo sit *præter* legem, aut *permissivum*, si consuetudo sit *contra* legem; hinc liquet, quia sicuti statutum nullum potest vim legis obtinere, nisi Legislator velit per illud subditis revera præcipere; ita, ut consuetudo legis rationem induat, necesse est introducatur cum intentione præcipiendi, seu obligandi Communitatem ad illam servandam. Sic ex. gr. si indicto semel jejunio ab Episcopo, ad avertendum periculum imminens terræmotus, vel alterius gravissimæ calamitatis, aliqua Religiosa Familia animo sese obligandi illud diu servet eodem die anniversario, nullum dubium, quin ea teneatur deinceps jejunare. *Tunc quippe* (ut Bened. XIV. lib. *de Syn.* c. 4. n. 6. notat) *jejunandi obligatio non oritur ab Episcopi jurisdictione, sed ab ipsa consuetudine, quæ vim habet inducendi legis obligationem.* Vice versa, cum piæ consuetudines audiendi tres Missas in Natali Domini, jejunandi in vigiliis Deiparæ, dempta vigilia Assumptionis, certis diebus abstinendi ab operibus servilibus, recitandi peculiares preces, & alia peragendi ex mera populi devotione introducta, non serventur a Communitate eo quem prædiximus animo; exinde sequitur, easdem quamtumvis universales, stabilesque nullam procreare obligationem in *conscientia*, & ideo omissionem ipsarum *per se* loquendo omni culpa vacare, etsi *per accidens* possint esse conjunctæ cum aliquo peccato scandali, negligentiæ, otiositatis &c. Hinc autem dignoscere potetunt Confessarii, num recta, vel erronea sit conscientia Pœnitentium illorum, qui de hujusmodi omissionibus interdum se accusant in Sacramentali judicio, & quidnam proinde ipsis reponendum sit. Porro memorata intentio inducendi jus aliquod præceptivum per frequentatos actus, potest vel gravem, vel levem parere obligationem in conscientia, prout Communitas intendit se obligare (quemadmodum de ipsis legibus Auctor statuit c. 2. q. 3.) quia scilicet, ex trito Moralium effato, *actus agentium non operantur ultra intentionem eorum.*

(2) De hoc *consensu*, qui ex parte Principis, seu Reipublicæ habentis potestatem leges ferendi, ad consuetudinem requiritur, vide textum duplicem Benedict. XIV. (in Nota 1. de *Consuet.*) a nobis prolatum. Jam vero si quatuor istis conditionibus ab Auctore hucusque expositis addatur & altera de *longævitate* seu *præscriptione* consuetudinis, quam ipse in seq. q. edisseris; erunt cuique perspectæ dotes omnes genuinæ, validæque consuetudinis, quas Rom. Pont. & DD. solent simul complecti, ubi consuetudinem vocant *rationabilem*, & *legitime præscriptam*. Nam dum *rationabilis* dicitur, indicatur honestas consuetudinis, usus majoris partis Communitatis, & intentio inducendi jus; ubi vero *legitime præscripta* appellantur, innuitur diuturnitas usus, & consensus Principis in illum.

(3) Exempla hujus communissimæ thesis obvia sunt in variis hominum cœtibus, ampla & spatiosa via sæculi incedentium. Mentiri, scortari, blasphemare, decipere, fœnerari, pejerare in contractibus, in judiciis leges circumvenire, & personas accipere, innocentes supplantare, expoliare viduas & pupillos, pauperes opprimere, bona Ecclesiæ invadere, ac dissipare; simonias exercere; pupillis offendicula præbere; post vota proprietatem fovere, & quotquot sunt hujus generis alia, quantiscumque temporis diuturnitate, atque hominum usu & favore nitatur, nullatenus honestari possunt, nec nihilum derogant natura-

li,

me præſcripta, habet vim abrogandi legem humanam. *Ita omnes*: Conſtat, 1. ex Jure, tum civili, l. 34. §. de Legibus *Rectiſſime illud receptum eſt, ut Leges non ſolum ſuffragio Legiſlatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogentur.* Tum canonico; cap. ult. cit. de conſuetud. *Licet longævæ conſuetudinis non ſit vilis auctoritas, non tamen eſt uſque adeo valitura, ut vel juri poſitivo debeat præjudicium generare, niſi fuerit rationabilis, & legitime ſit præſcripta.* 2. Quia poſita tali conſuetudine, Princeps conſentit ſaltem legaliter, ut lex non amplius obliget. Obligationis autem perſeverantia, ſicut ejus impoſitio, pendet a libera voluntate Principis.

Dixi, *ſi ſit rationabilis &c.* Nam ex cap. cit. & ex conſenſu Doctorum, hæc duo requiruntur. Jam vero ut conſuetudo ſit rationabilis, non debet legi naturali, aut evangelicæ, aut debito ordini aut immunitati Eccleſiaſticæ adverſari; nec a jure canonico reprobari, nec peccandi licentiam aut occaſionem præbere: vel alia ratione communitati nocere, nec aliquam indecentiam continere; & præterea debet reipſa expedire, Legem tunc jam non obligare, ne ſcilicet peccata multiplicentur, neve ſubditi ad obſervantiam rei difficilis tamdiu adſtringantur.

Ut autem ſit legitime præſcripta, debet eſſe continua toto tempore requiſito ad præſcribendum, non contradicente ſuperiore. Sed cum hoc tempus non ſit in jure definitum quoad Leges, ſecundum multos requiritur idem tempus, quod ad præſcriptionem bonorum ac jurium ſtatutum eſt. Quare leges civiles 10. annis præſcribuntur: Eccleſiaſticæ vero, cum ſint jura Eccleſiaſtica, 40. annis præſcribuntur, ſi non reſiſtat ſuperior. Ita *S. Antonin. Navar. Azor, Faguan. Suarez*, aſſerens hanc eſſe communem ſententiam. Nec obſtat, quod requirantur 100. anni ad præſcribendum bona (1) propria Eccleſiæ Romanæ, quia Leges Pontificiæ ſunt Leges communes toti Eccleſiæ. Sed alii volunt Leges etiam Eccleſiaſticas præſcribi decennio: quia, inquiunt, ad hanc præſcriptionem requiritur & ſufficit longum tempus, quod in jure civili cenſetur ſpatium 10. annorum: & jus civile valet in rebus Eccleſiaſticis, quando jure canonico præter illud nil conſtitutum eſt. Non eſt autem conſtitutum jure canonico, ut ad abrogandam Legem Eccleſiaſt. cam tempus longius quam 10. annorum requiratur. (2)

Obj. 1.

---

ri, Divinoque jure talia prohibenti. Namque ex D. Cypriano (Ep. 74.) *conſuetudo ſine veritate, vetuſtas erroris eſt.* atque ex Alex. III. (lib. 2. Decr. tit. 3. c. 8.) *diuturnitas temporis non diminuit peccata, ſed auget*: nec juxta Albertum M. (Opuſc. de Virt.) *minus peccat, qui cum multis peccat, nec minus ardebit, qui cum multis damnabitur.* Vid. N. 140. ubi de ornatu mulierum plane impudico. At dices: S. Auguſt. ſcribit (lib. 22. contr. Fauſt. c. 47.) *habere plures uxores, quando mos erat crimen non fuiſſe.* Reſp. non ob purum putumque veterum Patriarcharum morem, ſeu conſuetudinem licita tunc erat polygamia, cum in Lamecho, & ceteris ante diluvianis irgatur damnata; ſed ob ſpecialem Dei diſpenſationem, unde mos ille poſt diluvium prodierat, illius temporis conditione ita exigente! Petes, quid ſentiendum de pervagata conſuetudine recipiendi pro collatione rerum ſacrarum pecuniam, aut alia pretio æſtimabilia? Vide Angelicum (2. 2. q. 100. art. 2. ad 4.) Urgebis, quid de Sacris Concionatoribus, qui ad ſalarium reſpicientes Chriſtum annuntiant? Vid. Seraphicum (Opuſc. *de Paupertate Chriſti* art. 2. ad 17. & in 4. ſent. diſt. 38. art. 1. q. 3.) quo poſteriori loco præclare oſtendit, quandonam univerſim loquendo ob *ſolum pluralitatem* honeſtæ, aut inhoneſtæ evadant humanæ actiones.

(1) Quandoquidem iſtud unice ſtatutum ſit de bonis propriis E. R.

(2) Ut conſuetudo aliqua ſit, & dicatur *legitime præſcripta*, quale temporis ſpatium præciſe requiratur, jure ſaltem Canonico deſignatum non eſt; ſiquidem in eo generalibus ſolum loquendi formulis poſtulatur *longævus uſus*, *conſuetudo longa &c.* Hinc maxima varietas ac diſſonantia inter DD. qua Theologos, qua Canoniſtas deregitur circa hujuſce temporis determinationem, adeo quidem, ut quinque ad minus notari poſſint diverſæ opiniones, quas hic ſingillatim deſcribere opus non eſt. Harum una inhærens Ariſtotelis monito (lib. 1. Rhet.) *in his quæ lege definita non ſunt, melius eſt judicis arbitrio non relinquere*, omnino contendit, nullam dari poſſe certam regulam circa quantitatem temporis ad præſcribendum neceſſarii: ſed reliquendum eſſe judicio prudentis ſtatuere tempus ſufficiens, qui illud pro varietate circumſtantiarum vel limitare, vel ampliare poteſt, ac debet. Reliquæ autem in determinato tempore ſtabiliendo laborant, ita tamen, ut ob mutuum conflictum illud valde incertum reddant. Ut quidpiam eloquar (non quidem ad definiendum, quod meam facultatem prorſus excedit; ſed ad indicanda dumtaxat ea, quæ videntur ſcitu neceſſaria, ut ſaltem poſſit perſpicue apprehendi ſeries integra iſtius diſcrepationis) ſic ſtatuo. Conſuetudo inducitur aut via *conniventiæ*, aut via *præſcriptionis*, hoc eſt, vel Legiſlatore ſeu Principe ſciente, & indulgente, vel Legiſlatore penitus ignorante. Item conſuetudo vel *contra*, vel *præter* legem eſſe fingitur; &, ſi contra legem, vel lex non fuit adhoc uſu recepta, vel jam recepta, & aliquamdiu moribus comprobata. His poſitis, ſi ſermo ſit de conſuetudine, quæ ſciente Legiſlatore ſtat contra legem necdum receptam, inquit Bened. XIV. (lib. 13. *de Synod.* c. 5. n. 3.) *certum videtur, nullum temporis ſpatium eſſe neceſſarium, quando Legiſlator ſcit, ſuam legem non recipi; & cum commode poſſit ejuſdem obſervationem urgere, diſſimulat, tacetque, neque in tranſgreſſores animadvertit: tunc quippe poſt paucos actus a Superiore toleratos præſumitur, quod idem, per hanc ipſam conniventiam, ſuam legem tacite revocet, noliteque ea obſtringere communitatem, cui diſplicet.* Hoc ipſum, ob eamdem rationem ſubnixam ſcientia & conniventia Legiſlatoris, videtur ſentiendum, etiam ubi conſuetudo militat contra legem jam receptam, vel quando conſuetudo ſolum præter legem inducitur. Unde P. Heonus (Tract. *de Lege* diſp. 3. q. 15. art. 3. *Si ius novum introducatur, vel antiquum abrogetur via conniventiæ, nullum tempus determinatum requiritur, ſed ſufficit illud, quod ſpectata Superioris abſentia, vel præſentia, vel gravitate, loci aut temporis circumſtantiis, ſatis declarare videtur tacitum conſenſum vel circa legem novam intro-*

Obj. 1. Illud cap. 3. de consuet. *Consuetudo, quæ canonicis obvias institutis, nullius debet esse momenti.* Et illud cap 8. de sententia & re judicata; *Licet usus vel consuetudinis non minima sit auctoritas: nunquam tamen veritati, aut Legi præjudicat.*

Resp. In illis capitulis agitur de consuetudine, quæ sit contra rectam rationem, & debitum ordinem: vel de consuetudine reprobata, aut cui superior contradicit; non vero de consuetudine rationabili, & legitime præscripta.

Obj. 2. Consuetudo contra legem non est rationabilis: nam fit per actus pravos, & prohibitos, ideoque contra rationem. Ergo non potest abrogare legem. *Resp.* consuetudo contra legem humanam non est quidem rationabilis, quando incipit, donec completa sit per longum tempus ad præscriptionem requisitum: unde tunc non excusat a transgressione legis. At consuetudo, quæ non adversatur legi divinæ, nec bono communi, nec debito ordini, & cui per longum tempus legislator non resistit, censetur sufficienter rationabilis ad abrogandam legem humanam.

Obj. 3 Ad præscriptionem validam bonorum requiritur bona fides continua præscribentis. Ergo cum major pars populi agentis contra legem sine consensu Principis non sit bonæ fidei, saltem prioribus annis, non potest præscribere contra Legem.

Resp. Bona fides continua requiritur ad præscriptionem bonorum, non vero ad præscriptionem legum. Ratio disparitatis est, quia per præscriptionem bonorum transfertur eorum dominium invito domino, ad lites aliaque incommoda vitanda: quare si valeret in bonis præscriptio malæ fidei, aperiretur via fraudibus & rapinis majoribusque incommodis, quam sint ea, quæ lex præscriptionis vitare intendit. At præscriptio contra legem non fit invito legislatore, sed eo consentiente legaliter, & habente potestatem abrogandi consuetudinem legi contrariam.

Observ. 1. Juxta communem sententiam, consuetudo contra legem præscribit, licet ignoretur a Principe: quia ad hoc sufficit consensus legalis, qui habetur in jure canonico & civili supra cit. Hoc est, sufficit quod consuetudo sit rationabilis, & certo tempore duraverit, superiore non contradicente, quippe Princeps generatim consensit, ut omnis ejusmodi consuetudo legem abrogaret, hoc ipso quo ipse, vel ejus prædecessor legem de hoc tulit vel recepit, vel id usu receptum non improbavit. Neque leges requirunt ut Princeps norit consuetudiem, sed solum ut consuetudo sit rationabilis & legitime præscripta. Immo si hanc norit, & personaliter consentiat ut lex non amplius obliget, hoc ipso lex non obligat. Nam (ut passim docent Theologi & Canonistæ, teste Lessio) ut consuetudo tollat legem, solum requiritur, ut passim non servetur, quando occurrit servanda, sciente Principe, & non se opponente: dum enim sit legem suam non servari, & silet, censetur consentire ut non servetur, ne Respublica perturbetur, peccata multiplicentur &c.

2. Ut lex toti Ecclesiæ communis abrogetur in aliqua tantum provincia per desuetudinem, vel consuetudinem contrariam, satis est ut non servetur a majore parte provinciæ, non contradicentibus superioribus toto tempore ad præscriptionem requisito. Sic in quibusdam diœcesibus consuetudo abrogavit legem communem jejunandi in vigiliis S. Thomæ, & S. Bartholomæi, & servandi eorum festum. Item consuetudo vescendi carnibus diebus Sabbati a festo Nativitatis Christi usque ad festum Purificationis inclusive, abrogavit in variis diœcesibus legem communem abstinendi a carnibus singulis Sabbatis totius anni. Nam Consuetudo specialis legitime præscripta abrogat legem specialiter, ubi viget ipsa consuetudo; abrogat autem generaliter, si sit generalis.

3. In dubio an lex abrogata sit, ipsa obligat. Nam lex lata obligat quandiu non constat eam non vigere. Quia lex est semper in possessione obligandi, & in dubio non amittitur possessio. Deinde in dubio tutior pars semper eligi debet.

4. Cum lex tota possit consuetudine abrogari, a fortiori lex pœnalis potest consuetudine fieri non pœnalis, & lex mixta fieri pure pœnalis. Item consuetudo potest derogare legi, seu tollere partem legis, remanente alia. (1)

5. Præ-

---

troducendam, vel circa veterem abrogandam: quod multum a prudenti judicio pendet. Quod si consuetudo inducitur sola via præscriptionis, Legislatore illam ignorante, atque de materia agitur Morali seu Canonica: tunc rursus ea vel est præter legem, vel contra legem, nondum tamen receptam; (& utroque in casu fere plerique Scriptores nunc ajunt sufficere decennium, quod ad abrogandam legem civilem sufficere apud omnes in confesso est. Vel eadem consuetudo est contra legem Ecclesiasticam jamdiu receptam & servatam a communitate subdita: atque in hoc postremo casu Doctores incalescente pugna valde inter se digladiantur, aliis non amplius quam 10. annos; aliis, atque numero & auctoritate forsan præstantibus 40. annos exigentibus. Bened. XIV. (loc. cit n. 3. & 4) proponit quidem & hanc alteram hypothesim de via præscriptionis, sed recitatis variantibus opinionibus, quæ de eadem circumferuntur, nihil expresse determinat. Nisi forte inferas, ipsum magis propendere in eam opinionem, quæ decennio contenta est indistincte, in quovis exposito casu; quia scilicet illam postremo loco recenset ac declarat, sicuti Auctor quoque hic facit. Quantum mihi videtur omnium plane minimo; ejusmodi opinio, aeri & maturo judicio expensa, apparet tum veritati similior, tum æquitati proximior. Nam Jus Canonicum nonnisi *longum usum* ad *præscriptam* consuetudinem absolute & indefinite expostulat, aliunde vero expressa Juris Civilis declaratione, adeoque judicio hominum prudentum gravissimo, etiam *decennalis usus* censetur *longus* seu *longævus*.

(1) Absolute parem esse vim juris *scripti*, & *consuetudinarii*, Canonistæ docent ad unum omnes. Sicuti ergo lex potuit primitus condi vel quoad partem dumtaxat, vel sine ulla pœna, ita postquam secus lata est, consuetudo legitima poterit illam talem reddere. Profecto in legibus fere innumeris, quæ in Jure Canonico continentur, consuetudinis contrariæ, seu desuetudinis vi mutationem contigisse alterutro modo, tam evidens est, quam quod maxime. Sic ex. can. Concil. Lateran. sub Leone X. (sess. 6.) sanxit unico legis gravissimæ tenore, ut *in foro con-*

5. Præter consuetudinem hic intelligitur etiam desuetudo, seu non usus. Porro consuetudo legem abrogans inchoatur, saltem plerumque (1), per actus peccaminosos priorum, qui legem non servant, deinde continuatur plerisque bona fide agentibus, & putantibus legem jam non vigere; demum exacto decennio, vel quadragesimo anno, desit obligatio legis. (2)

Quæst. VII. *An consuetudo etiam immemorialis possit abrogari per Legem contrariam subsequentem?*

Resp. Affirmat. ex cap. 1. *de constit. in 6.* Quia consuetudo non habet vim nisi auctoritate Principis illam approbantis, qui eadem auctoritate potest eam reprobare. Præterea consuetudo præcedens non habet majorem vim quam lex præcedens, quæ tamen potest abrogari per consuetudinem contrariam subsequentem.

Non abrogatur tamen consuetudo particularis per legem contrariam, nisi recte præsumatur Princeps illam nosse saltem confuse, & voluisse eam abrogare, ex c. 1. *de constit. in 6.* (3) Hinc consuetudo particularis unius provinciæ non abrogatur per legem generalem totius Ecclesiæ, vel Regni; nisi in Lege fiat ejus mentio specialis, vel per clausulam generalem dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine, etiam immemoriali:* quia alioquin Princeps præsumitur ignorare consuetudinem particularem, ideoque non voluisse illam abrogare; & jus statuit, ut aliter talis consuetudo non abrogetur. E contra quia consuetudines universales præsumuntur esse notæ Principi, abrogantur eo ipso quod Princeps fert legem contrariam, etiam sine clausula universali derogatoria, quia videlicet statuit contrarium consuetudini sibi satis notæ. (4)

A P-

---

constitutio nemo blasphemiæ reus absque gravissima pœnitentia severi Confessoris arbitrio injuncta possit absolvi; ut audiens blasphemantem teneatur eum verbis graviter objurgare, si citra periculum suum id fieri posse contingat; ut eumdem teneatur deferre apud judicem Ecclesiasticum, seu Sæcularem, intra triduum. Nunc tamen vix invenire est, ubi talis lex obliget quoad omnes partes; quia usu non recepta. Idem dicas, relate ad plures Regiones extra Italiam, de celebri Pii V. Extrav. *Cum onus*, de Censibus. Pariter quantum ad pœnas, numquid Clerici arma deferentes, comamque nutrientes, ubique nunc mulctantur juxta præscriptum veterum Canonum? (2. & 3. tit. de Vit. & Honest. Cler. l. 3. Decr.) *Clerici arma portantes excommunicentur. Si quis ex Clericis comam relaxaverit, anathema sit.*

(5) Interdum, non semper evenit, ut dum consuetudine seu desuetudine lex tollitur, non peccent ii, qui etiam in ipso principio legem non servant: quatenus nempe, licet verba legis non sequantur, attamen agunt juxta Legislatoris mentem suam veram, aut præsumptam. Quomodo id intelligendum sit, disce ex Angelico ita scribente (1. 2. quæst. 97. art. 3. ad 2.) *Leges humanæ in aliquibus casibus deficiunt. Unde possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet, quo deficit lex; & tamen actus non erit malus. Et cum tales casus multiplicantur propter aliquam mutationem hominum; tunc manifestatur per consuetudinem, quod lex ulterius non est utilis, sicut manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc maneat ratio eadem, propter quam prima lex utilis erat; non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit. Nisi forte propter hoc solum inutilis lex videatur, quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patriæ, quæ erat una de conditionibus legis; difficile enim est consuetudinem multitudinis removere.*

(2) Cur actus persæpe *peccaminosi* initio tandem conficiant consuetudinem legitimam, qua lex humana amovetur, actus vero *vitiosi* nunquam possint consuetudinem procreare, quæ naturalem aut Divinam legem abroget, discrimen facile patebit ex hactenus dictis. Nam ratio *humanæ* legis potest tandem deficere, ac sæpe deficit, teste Angelico citato: nunquam vero ratio legis *Naturalis*, aut *Divinæ*. Ex quo fit, quod etiam ipsa humana consuetudo, quantumvis valde diuturna, semper prava foret corruptela, si constanter primitiva ratio humanæ legis perduraret: sicuti illegitima & cassa censenda foret alia lex scripta eidem primæ legi contraria.

(3) Canonem ab Auctore indicatum e re erit hic integrum transcribere. Bonif. VIII. ibi sic decernit; *Licet Rom. Pontifex, qui jura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere, constitutionem condendo posteriorem, priorem, quamvis de ipsa mentionem non faciat, revocare noscatur: quia tamen locorum specialium, & personarum singularium consuetudines, & statuta, cum sint facti, & in facto consistant, potest probabiliter ignorare; ipsis, dum tamen sint rationabilia per constitutionem a se noviter editam, nisi expresse caveatur in ipsa, non intelligitur in aliquo derogare.* Merito propterea Bened. XIV. (lib. 11. de Synod. c. 5. n. 2.) Episcopis hæc inculcavit: *Peculiarium consuetudinum, quæ ab antiquo tempore in diœcesi, & regione receptæ, & justis de caussis toleratæ, aut approbatæ dignoscuntur, æquum est ab Episcopo rationem haberi, ne in Constitutionibus Synodalibus adversas eas imprudenter insurgens, novatoris nomen sibi merito acquirat.* Quam quidem ad rem plura & illustria promit exempla, præsertim ex D. Carolo Borromæo (ibid. &c. 1. n. 3. & 5.) qui Mediolanensibus non indixit quadragesimale jejunium quatuor primis diebus, cum illud ex pervetusto more non servarent; ipsos tamen a cibis vetitis prima Quadragesimæ Dominica comedendis compescuit, quoniam hoc ex gravi abusu faciebant. Porro si ita est, plane oportebit ut Confessarii & Theologi prinsquam judicent scribantque de casibus, maxime ad personas exterorum locorum pertinentibus, illarum speciales consuetudines, aut privilegia, si quæ dantur, solerter explorent & discant; alioqui, si mente & oculis soli communi scriptoque juri Pontificio hærebunt, periculum erit, ne oracula & responsa effundant vel aerea, vel etiam inepta.

(4) Cum jam finem præsentis Tractatus gravissimi feliciter Deo aspirante attigerimus, est hic locus promendi, ac diluendi illud dubium de *Dispensationibus*: Quod supra (in fine quæst. 1. cap. 7.) diluere omisimus. Effinge istum casum: inferior aliquis Prælatus seu Pastor appropinquante Quadragesimali jejunio, ubi peculiares loci, temporisve circumstantias mature perpendit, prævidet graves subesse caussas indulgendi Communitati sibi subditæ esum ciborum aliquorum vetitorum. Cum vero nec privilegii, nec consuetudinis vi possit ipse id præstare, ad Superiorem suum idcirco supplex recurrit. Hic porro,

audi-

APPENDIX

Ad Usum Missionariorum.

QUæst. I. *Utrum Missionarii teneantur proponere, atque inculcare Fidelibus ab ipsis baptizatis jus positivum Ecclesiæ.*

Resp. Affir. Etenim per baptisma Ecclesiæ potestati, & Legibus subjiciuntur, ut ii, qui in aliquam societatem cooptantur, illius Legibus subduntur. Missionarii autem obligationes explicare & inculcare debent novis Fidelibus, quas subeunt dum Ecclesiæ potestati subjiciuntur; adeoque jus positivum Ecclesiasticum, sive præcepta, quibus Ecclesia, quotquot ipsius potestati subsint, obligare contendit. Quamobrem supremæ Inq. decreto, approbante etiam Innoc. X. an. 1646. definitum, ac sub pœna etiam excommunicationis latæ sententiæ Missionariis mandatum fuit, ut jus positivum Ecclesiasticum enunciarent, observandumque præciperent.

En dubium Sac. Cong. propositum.

Utrum Christiani Chinenses sint obligati ad observantiam juris positivi, quantum ad jejunia, confiteri semel in anno, communicari, & festa servare, eo modo, quo obligantur Indi in nova Hispania, & in Insulis Philippinis, juxta dispositionem Papæ Pauli III. pro Indis Occidentalibus, & Meridionalibus.

Censuerunt, jus positivum Ecclesiasticum de jejuniis absolute obligare Chinenses, & a Missionariis hoc esse illis enunciandum, attenta vero Regionum, & Personarum qualitate, locum esse, si Sanctissimo placuerit, dispensationi, quæ fuit alias a fel. rec. Paulo III. Indis concessa, qua obtenta, satagant Missionarii Sanctæ Matris Ecclesiæ pietatem illis patefacere, quibus ea, quæ in universum indixit magna ex parte benigne remittit, & indulget.

Censuerunt etiam, præfatos Chinenses obligat ad Sacramentalem Confessionem semel in anno, & Missionarios hujusmodi obligationem debere eis notificare.

Item prorsus censuerunt quoad sacram communionem semel in anno sumendam. Quo vero ad executionem tempore statuto, hoc est in Paschate id esse intelligendum, nisi adsit legitimum impedimentum, aut grave periculum immineat. Curandum tamen, ut intra duos, vel tres menses, ante vel post Paschati proximos quatenus sine discrimine fieri possit, sint minus alio quovis tempore, infra decursum unius anni a Paschate includendi, omnino communicent.

Demum censuerunt, Chinenses ad fidem conversos teneri omnino festa servare; Missionarios etiam teneri hoc eis notificare; locum tamen esse, si Sanctissimus annuat, limitandi eis numerum dierum festorum, juxta formam privilegii a Paulo III. Indis concessi.

Nota. Paulus III. concessit, ut Indi tenerentur tantum ad abstinendum ab operibus servilibus, in diebus Dominicis, Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, Corporis Christi: nec non Nativitatis B. M., Annunciationis, Purificationis, Assumptionis, & Beatorum Apostolorum Petri & Pauli. Ita Verricellus de Apost. Miss. tit. 3. de Priv. Reg. q. 98. §. 20. Subdit autem non constare Innoc. X. hujusmodi privilegium extendisse ad Chinenses.

Quæst. II. *Utrum Missionarii teneantur proponere jejunia, festa, & alia Ecclesiæ præcepta servanda ad normam Kalendarii, quod Romana servat Ecclesia?*

Resp. In iis Regionibus & locis, in quibus novæ stabiliantur Ecclesiæ, vel jam stabilitæ sint juxta Romanæ Ecclesiæ ritum, Latini Missionarii Romanæ Ecclesiæ Kalendarium, quoad jejunia, & festa proponere, & servare tenentur. Curare enim debent, ut quoad fieri possit, novæ Ecclesiæ, Romanæ omnium Ecclesiarum Matri & Magistræ, conformentur. Sed ubi Kalendarium Romanum, hoc est, juxta Gregorianam emendationem, non vigeat, sed vetus a Nicæna Synodo ad annum usque 1581. universim receptum, deinceps vero, permittente etiam Apostolica Sede, in aliquibus locis usque ad hodiernum diem usurpatum: cogere non debent Fideles ad jejunia, & festa servanda juxta Kalendarium Gregorianum. Nam Apostolica Sedes Orientales, Anglos, Ibernos, aliosque populos vetus Kalendarium retinentes, ad novi susceptionem non adigit. Hinc proposito dubio a Patriarcha Æthiopiæ: *An tolerari debeat, ut Abissini Pascha celebrent alia Dominica præter illam, in qua ab Ecclesia Romana celebratur?* Supremæ Inquis. decreto, die 27. Junii an. 1631. resolutum fuit: *Nihil esse innovandum circa celebrationem Paschatis, nisi aliquid interveniat, quod sit in contemptum Religionis & fidei.* Immo si in Regione aliqua præter paucos Missionarios Latinos, alii non sint, qui novum Kalendarium usurpent, poterunt & ipsi antiquo juxta loci consuetudinem, uti, ut in quadam Congr. Romæ habita pro Missione Theatinorum in Georgiam, die 31, Aprilis 1631. decretum fuit verbis, quæ sequuntur: *Circa petitionem, ut Missionariis liceat uti veteri Kalendario, & circa illud se accommodare Georgianis, omnes concorditer affirmarunt; quia alii Latini præter ipsos in Iberia non sunt.* Id etiam concessum fuit Missionariis Cappuccinis in nonnullis Armeniæ urbibus, die 3. Februarii 1623. ac deinceps alii.

Nota. Quamquam Orientales nulla lege tenentur novum Kalendarium recipere, tamen Græci, & Albanenses, qui in Italia, & in Insulis Italiæ adjacentibus degunt, licet Orientalis Ecclesiæ discipli-

nam

---

audito, & examinata postulatione, omnino renuit assentiri. Quo se vertet Pastor spe sua frustratus? quid consilii capiet, famelica Turba jam obmurmurante? Resp. ad hoc, aliisque difficultates etiam graviores enodendis, semina plura reperire est sparsim jacta in variis illius Tractatu quæstionibus: nonnulla item suppeditat Doctiss. Gonzalez (Com. in c. 5. *Si quando*; tit. 3. de Rescript. lib. 1. Decr.) Igitur ad ea conquirenda, & invicem componenda Pastor mentem suam convertat: nam qui quærit, invenit. Consilium, quod mihi occurrit, istud est: vel obtemperandum, vel orandum, ut epikiia de cælo prospiciat.

unam servent, secundum hujusmodi Kalendarium debent *Universalis Ecclesiæ jejunia & festa celebrare, ut puta, jejunium quadragesimale, Pascha, Ascensionem Domini, Pentecosten, Natalem Domini, Circumcisionem, Epiphaniam, & cetera hujusmodi, quæ in Latina & Græca Ecclesia æque celebrantur*, ut habetur Constitut. *Ex Pastorali* S. M. Benedict. XIV. §. 9.

Quæres. Utrum ii, qui celebrato Paschate juxta proprium Kalendarium, in locum veniant, ubi juxta diversum Kalendarium aliquot jejunii dies supersint, ac Pascha sit celebrandum, jejunare ac Paschatis festum cum loci incolis servare teneantur.

Resp. Verricellus negative, secluso scandalo, quia mens Ecclesiæ, est quadraginta dierum jejunium ante Pascha præcipere, & semel tantum in anno Fideles ad Paschatis celebrationem obligare: Hos vero hujusmodi præceptis satisfecisse statuitur. Sed licet id nemo in controversiam revocet, dum de iis agitur, qui in locis veluti Peregrini versentur, ac propriu n adhuc Kalendarium servent: tamen jure atque merito dubitatur, dum de iis verba fiant, qui e Regione discedant, ubi ex consuetudine vetus Kalendarium teneantur adhibere, atque in locum veniant, ubi illico novæ observationi subjiciantur, vel vicissim. Orientales v. g. & qui vetus Kalendarium servent reliqui, dum in Urbis collegia sive Monachorum proprii Ordinis conventus veniant, statim novi Kalendarii usum recipiunt, ac si ad Patriam redeant, statim vetus juxta loci morem usurpant. Si ergo ea lege, sive consuetudine, qua loci in quem veniant Kalendarium servare debent, obligantur etiam ad jejunandum, ac festum servandum, ut ibi fit, quamvis hæc ante fecerint, quemadmodum a prosequendo jejunio, & festo celebrando excusantur, si in locum veniant, dum hæc ibi peracta fiunt; licet ipsi juxta alterius loci Kalendarium nondum absolverint.

Quæres iterum. Num universim excusentur Fideles a jejunio, festisque servandis, si in locum veniant, ubi hæc celebrata sint, dum ipsi secundum Kalendarium propriæ Ecclesiæ nondum quadragesimale jejunium absolverint, nec Pascha celebraverint.

Resp. Verricellus, hos excusari a jejunio prosequendo, servandisque festis, si in locum veneint, ubi Pascha sit celebratum; teneri autem ad Confessionem, & Eucharistiæ communionem, quia Confessionis, Communionisque præceptum a loco non pendet: pendet vero jejunii, Paschatisque celebrandi præceptum: sed id non ita facile est universim probandum. Primum, quia nemo negat, non excusari, qui in fraudem legis, hoc est vitandi jejunii, festisque caussa, in locum illum se conferant, nec eos, qui in locis versentur, in quibus ii reperiantur, qui juxta ipsorum Kalendarium jejunia, festaque celebrent; ut v. gr. si Armenus Liburnum veniat, ubi Catholicis Armeni ritus, ex connivencia Sac. Congr. de Propaganda Fide die 17. Septebr. an. 1699. permissus est usus antiqui Kalendarii, donec ad Gregorianí observantiam disponantur, cum onere tamen abstinendi ab operibus servilibus in festis juxta Kalendarium Gregorianum occurrentibus, & audiendi sacrum. Tum enim cum iis jejunium prosequi, & Pascha deinceps celebrare tenentur. Deinde, si Sa-

cerdotes essent, quos Verricellus loquitur homines, officium, sacrumque facere deberent ad normam Kalendarii, quo ad diem usque illum usi essent. Eccur ergo eodem modo jejunia prosequi & Pascha etiam celebrare, si commode possint, non tenebuntur? Ait Verricellus jejunii festique præceptum a loco pendere. Sed ipso fatente, non ita a loco pendent isthæc præcepta, ut is, qui celebravit jam Pascha secundum proprium Kalendarium, jejunare, & Paschatis festum servare debeat in loco, ubi juxta diversum Kalendarium jejunandum sit adhuc, & Pascha celebrandum. Numquid ergo, ita sunt cum loco quo versamur hæc duo præcepta conjuncta, ut si in loco jejunandum sit, ac festum servandum, ab ipso nullo modo pendeant, ac fideles, qui jam præcepta illa servaverint, non obligent; pendeant vero, dum ibi jejunia, festaque celebranda sint; quæ Peregrinis adhuc servanda forent? Demum Græci, qui in Italia sunt, non tenentur Sabbato jejunare, & alia Latinæ Ecclesiæ propria jejunia servare, ut non debent Latini in Oriente Orientalis Ecclesiæ jejunia observare, sed quisque propriæ Ecclesiæ præcepta adimplere debet. Ergo qui in locum veniat, ubi juxta usurparum ibi Kalendarium Pascha celebratum sit, non vero juxta proprium, aut generali lege, qua propriæ Ecclesiæ jejunia servare tenetur, aut ea, qua Ecclesia quadraginta dierum jejunium fidelibus omnibus ante Paschatis celebrationem indicit, vel etiam fortasse illa qua ad proprii Kalendarii observationem adigitur, si sine gravi incommodo possit, obligatur ad absolvendum quadragesimale jejunium, & Pascha, quomodo possit, celebrandum.

Quæst. III. *Utrum novæ Ecclesiæ, vel Romani Pontificis leges, & Constitutiones quæ pro tota Ecclesia feruntur, Græcos, Orientalesque obligent, quin expresse nominentur?*

Resp. Negat id Verricellus; contra vero Fr. Carolus Franciscus a Breno tuetur, novas Romani Pontificis Leges, & Constitutiones, quæ ad universam Ecclesiam diriguntur, Orientalem quoque comprehendere, eas scilicet, in quibus *neque Orientalis, neque Occidentalis mentio fiat Ecclesiæ, sed quibus supremus Pontifex in genere, pro cura quam gerit pastorali, incommodis, abusibusque emergentibus occurrere studens, universo sibi concredito gregi, quidpiam præcipiat, vel pœnis interpositis prohibeat & interdicat*. At quamquam hæ duæ opiniones invicem pugnare videantur; tamen facile conciliantur, si quo sensu ab auctoribus explicatur, utraque accipiatur. Verricellus enim de Constitutionibus Ecclesiæ loquitur, quæ ad illa disciplinæ capita pertineant, in quibus Latina ab Orientali omnino dissidet. At palam est has Constitutiones ad Orientales non extendi. Nam Concilium Lateranense sub Innocentio III. Innocentius IV. aliique Romani Pontifices, qui de Orientalibus quidpiam statuere, semper declararunt *sustinendos esse ritus, mores, consuetudinesque Græcorum, quæ in parte nec fidei Catholicæ adversantur, nec periculum generant animarum, aut Ecclesiasticæ derogant honestati* Ut in supra laudata Constitut. *Ex Pastorali &c.* Igitur Constitutiones, in quibus agitur de disciplina, quæ propria sit Ecclesiæ Latinæ, a materia ipsa de qua agunt, ad solos Latinos coarctantur, juxta gene-

generales declarationes, quæ ritus moresque Orientaliu n probant, sive permittunt. Quamobrem hujus generis Constitutiones, nisi expresse de Orientalibus disponant, ad ipsos non sunt extendendæ. Durissimum enim esset, inquit Verricellus, cogere Orientales redeuntes ad obedientiam Sedis Apostolicæ ad observandas omnes Constitutiones novas Romanorum Pontificum: atque ad ritus, consuetudinesque mutandas, quæ periculum non generant animarum, nec sunt Ecclesiasticæ honestati contrariæ.

At P. a Breno Constitutiones indicari videtur, quæ latæ sint pro tollendis jabusibus, qui sunt vel esse possunt utrique Ecclesiæ communes, hoc est quibus pœnæ statuuntur, ut ea e medio tollantur, vel impediantur, quæ Ecclesiasticæ derogant honestati, vel periculum generant animarum, aut ut executioni mandentur præcepta, quæ ad utramque Ecclesiam pertinent. Id autem verum est, ac Sac. Congr. Decretis omnino consonum. Dum enim Romani Pontifices, pro pastorali, quam gerunt, Dominici gregis cura, ex universa Ecclesia sese abusus tollere velle declarant, ac ea amovere, quæ in ruinam cadunt animarum, & Ecclesiasticis pœnis oves omnes sibi concreditas student ad æternæ salutis viam revocare, præsumendum omnino est, velle omnes omnino obligare, dum ad universam Ecclesiam Constitutiones dirigunt, ac excludunt neminem. Hinc supremæ Inquisitionis decreto anno 1631. die 4. Julii definitum est, Orientales tribus in casibus Romanorum Pontificum Constitutionibus comprehendi. Primum, dum agunt de fid.i dogmate. Deinde dum expresse Pontifex eos designat, ut in casu Schismaticorum in Bulla Cœnæ. Demum, dum de iis implicite disponit, ut in casibus appellationis ad futurum Concilium, deferentium arma ad Infideles, & similia. Et anno 1639. die 7. Augusti, ad dubium propositum a P. Michaele Angelo Albertino S. J. *Num Catholici ritus Græci habitantes in Insulis Maris Ægæi comprehendantur censuris reservatis Sedi Apostolicæ, & præsertim in Bulla Cœnæ?* Responsum fuit, *Affirmative, quod attinet ad executionem Bullæ Cœnæ. Idem dicendum de aliis æque generalibus. Sed tamen possunt excusari ex aliquo capite v. g. ignorantiæ.*

Atque hinc habes ad Orientales quoque spectare decreta omnia Conciliorum, quæ in Occidente celebrata sunt, qua parte fidei dogmata definiuntur; vel ei vitari præcipitur, quæ sunt bonis moribus contraria, vel Ecclesiasticæ derogant honestati. Item Constitutiones, cum pœnis in iis contentis, quibus Pius V. Innocent. X. Alexander VII. Innocent. XI. Alexand. VIII. Clemens XI. aliique Romani Pontifices damnaverunt propositiones hæreticas, erroneas, falsas, scandalosas, temerarias &c. Ac demum Constitutiones fel. rec. Benedicti XIV. quibus Confessarii prohibentur a Pœnitente nomen complicis exquirere; facultate privantur absolvendi complices in peccatis contra sextum præceptum; & pœnis subjiciuntur Confessarii sollicitantes ad turpia pœnitentes. Vide Const. *Etsi Pastoralis*, pluries laudatam, in qua §. 9. declarat, Græcos subjici *omnibus & singulis Constitutionibus, contra sollicitantes, præsertim in Confessione, editis, quæ in singulas Nationes universim vires suas extendunt, & Latinos æque ac Græcos amplitudine sua comprehendunt.*

Nota. 1. Si nova Ecclesiæ vel Romani Pontificis lex sub ea conditione sit lata, ut in locis non obliget, nisi postquam in iis sit publicata, ut est v. gr. Tridentinum Decretum, quo irrita matrimonia clandestina declarantur, *in unaquaque Parochia post triginta dies suum robur habere incipiat, a die publicationis in eadem Parochia factæ numerandos*, vim obligandi non habet, nisi facta prius publicatione. Nam lex non obligat, nisi qua ratione Legislator subditos vult obligare.

Nota 2. Decreta Congr. Generalis de Propaganda Fide, *quotiescumque sint a Præfecto ejusdem firmata, & a Secretario subscripta, vim & valorem habere Constitutionis Apostolicæ* decrevit Urbanus VIII. ejusque Decretum confirmavit Innocentius X. die 30. Julii 1625. occasione litterarum Fratris Antonii a S. Maria Ordin. Min. Strict. Obs. S. Francisci, in quibus asserebatur in Insulis Philippinis Missionarios fuisse, qui spargerent, *Decreta prædictæ Congr. facere tantum opinionem probabilem, ac esse puram & simplicem declarationem, unde posse etiam contrarium defendi.* Hanc autem vim habent decreta hujusmodi ex auctoritate, quam huic Congregationi concessit Gregorius XV. Constit. quæ incipit *Inscrutabili* 1. Kal. Julii 1621. in qua ait, ut hujus Congreg. Cardinales, *omnia & singula negotia ad fidem in universo mundo propagandam pertinentia cognoscant & tractent, & graviora, quæ tractaverint, ad nos referant; alia vero per seipsos decidant, & expediant pro eorum prudentia. Missionibus omnibus ad prædicandum & docendum Evangelium, & Catholicam doctrinam, superintendant. Ministros necessarios constituant, & mutent. Nos enim eis tam præmissa, quam omnia, & singula desuper necessaria, & opportuna (etiam si talia fuerint, quæ specialem, specificam, & expressam requirant mentionem) faciendi, gerendi, tractandi, agendi, & exequendi, plenam & liberam, & amplam facultatem, auctoritatem, & potestatem, Apostolica auctoritate, earumdem tenore præsentium concedimus, & impertimur.* Igitur quæ fiunt ab hac Sac. Cong. Decreta, habent a Summi Pontificis auctoritate vim Constitutionis Apostolicæ, atque ut vim obligandi obtineant, sat est, inquit Verricellus, quæst. 224. *Ut authentica copia petentibus detur, atque a Præfectis Missionum suis Missionariis intimetur.*

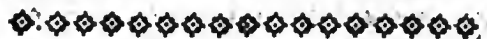
Nota 3. Si Missionarii, sive Episcopi censeant non expedire novam legem Ecclesiasticam, vel isthæc Decreta publicare, quod prudenter credant, in illa Provincia impedimento esse posse Infidelium conversioni, ac Fidelibus apostatandi occasionem afferre, novæ legis, vel Decreti publicationem suspendere possunt, ut resolutum fuisse in quadam Congr. a Doctissimis Theologis, refert Verricellus, tit. 3. de leg. quæst. 78. num. 3. tum enim prudenter opinantur, Pontificem vel Sacr. Congr. Cardinales, qui hujusmodi Decreti communi Fidelium bono, & utilitati prospicere volunt, nolle, ut in ea Provincia, in qua nil boni, & plurimum mali sint allatura, publicentur. Tenentur vero Apostolicam Sedem, vel Sacr. Congr. consulere, eique circumstantias omnes explicare, ut ex instructione, quam inde accipient, quid ipsis agendum sit, & qua ratione se gerere debeant, intelligant.

Nota 4.

Nota 4. In casibus alicujus difficultatis, controversiæ, & declarationis Decretorum Romani Pontificis, sive Sac. Congregationis, ne privatis dissidiis, & controversiis, ac dissona; circa ea quæ fideles docere debent, doctrina fidelibus scandalo sint, & infidelibus ludibrio exponant Religionem; & Apostolicam Sedem; tenentur recurrere ad eamdem Sedem Apostolicam, vel Sac. Congr. de Propaganda Fide, ac resolutioni, sive explicationi, quam inde habebunt, omnino acquiescere: quemadmodum ab eadem Congregatione, approbante etiam Innoc. X. decretum fuit, die 27. Martii an. 1631.

Quæst. IV. *Utrum Patriarchæ & Episcopi Orientales dispensare possint Fideles ipsis subjectos, a Romani Pontificis legibus, & ab iis quæ universali Orientali Ecclesiæ consuetudine pendent?*

Resp. Ordinaria potestate non posse; posse autem ex Romani Pontificis concessione. Utraque responsionis pars iis argumentis ostenditur, quæ Antoine affert c. 6. q. 1. de legibus; nam Episcopi, ac etiam majores Orientalis Ecclesiæ Patriarchæ, ut Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, Romano Pontifici, ejusque legibus, ac etiam consuetudinibus, quibus universalis Orientalis Ecclesiæ disciplina continetur, subjecti sunt. Inferior nequit se, sibique subjectos a lege solvere, quæ a superiore sit lata, & cui sit ipse subjectus. Hinc cum Stephanus Patriarcha Armenus anno 1289. nobiles nonnullos dispensasset, ut in tertio consanguinitatis gradu Matrimonium contraherent; Gregorius ejus Successor, conjuges monuit nullum fuisse ita contractum Matrimonium. Et cum petiissent a Bonifacio VIII. dispensationem, Epistola quæ est 268. l. 4. ita rescripsit: *Solus Papa Romanus potest in universalibus legibus dispensare, qui legibus solutus est?* Et infra, *dictus Stephanus in hoc dispensare non potuit, propter quod non dispensator extitit, sed deceptor*. Et san. mem. Benedicti XIV. Const. incipiens, *Demandatam cælitus: quæ inducta fuerat* ab Euthymio Archiepiscopo Tyri, & Sidonis, *auctoritate propria, inconsultoque Romano Pontifice, nonnullarum Ecclesiæ Græcæ consuetudinum immutationem revocat*, ac omnino irritam declarat, sicut etiam *innovationem, & abstinentiarum relaxationem, & contractionem in detrimentum veteris Ecclesiarum Græcarum Disciplinæ*, a Cyrillo Antiocheno Patriarcha factam, *deficiente auctoritate Apostolicæ Sedis*; atque decernit quoad ritus, & mores Ecclesiæ Græcæ, *nemini licuisse, aut licere, quovis titulo, & colore, aut dignitate etiamsi Patriarchali, aut Episcopali praefulgeat, quidquam innovare, aut aliquid introducere, quod integram, exactamque eorumdem observationem imminuat*. Vide infra appendicem ad tractatum de Jejunio; & notam ad qu. 4. c. 3. de impedimentis Matrimonii.

TRACTATUS
DE
PECCATIS. (1)

CAPUT PRIMUM.

De Peccati natura, divisione, distinctione, & gravitate.

QUæst. I. *Quid est peccatum proprie dictum?*

Resp. Est Legis divinæ violatio libera, sive actus libere factus vel omissus contra Legem Dei. Nam 1. est Legis divinæ violatio, ex S. Ambrosio lib. de Paradiso c. 8. *Quid est peccatum, nisi prævaricatio Legis divinæ, & cælestium inobedientia præceptorum?* Et ex Aug. l. 22. contra Faustum cap. 27. *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra Legem Dei æternam*: Ubi sub facto, dicto, concupito, comprehenditur omissio: nam nomine actus in moralibus intelligitur etiam omissio, quia hæc habetur ut actio in ordine ad mores & culpam: & omittens id quod facere tenetur, censetur moraliter facere contra id quod tenetur facere. Immo omissio pura libera, si detur, est moraliter & interpretative operatio, quatenus est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positis omnibus ad volendum & agendum prærequisitis, voluntas abstinet ab omni actu, tunc libere non vult, libere non agit; & perinde se habet in æstimatione prudenti,

(1) Superius a nobis monstratum inter principia varia humanorum actuum quædam existere, quæ *allicientia* nuncupantur, cujusmodi sunt *habitus* omnes, seu boni, seu mali; quorum propria indoles est judicio Philosophorum, inclinare activas potentias ad producendas operationes sibi conformes, uti experientia ipsa cuilibet satis compertum. Quandoquidem vero præsens Tractatus actualium æque, ac habitualium peccatorum notitiam generalem suppeditat; palam est hic jam inchoari tractationem de ejusmodi principiis allicientibus; quæ quidem latissime protenditur, cum sinu suo complectatur singulos consequentes Tractatus, qui de vitiis, & virtutibus sunt, qua universim, qua speciatim consideratis. Porro sicuti præcitato loco admonuimus, in Legum materia ad solidam perfectamque cognitionem comparandam oportere lucem fœnerari a Canonistis; ita in hac alia de peccatis accersenda subsidia, fultem quoad generaliora capita, a Theologiæ Scholasticæ seu Speculativæ Professoribus. Nam qui eadem informatus non est, haud *sciet per habitum acquisitum discernere inter perplexitates peccatorum*, ut D. Bonav. (in 4. Sent. dist. 27. p. 3. dub. 3.) loquitur. Præterea, quæ juxta Moralium Scriptorum institutum, & praxim in Tr. de Actibus Humanis accurate jam tradita sunt, hic maxime præ oculis constanter habenda, ob arctam utriusque materiæ necessitudinem. Jam vero animus noster feret, servatam hactenus in superioribus Tractatibus methodum deinceps quoque ponere; spectata gravitate rerum; quæ serie continua ad finem usque Operis sese offerunt. Verum, quominus ita fiat, obstant peculiares rationes jam indicatæ in generali nostra Præfatione. Quocirca prudens Lector haud mirabitur, si in posterum animadvertat nos longe parciores, brevioresque in Notis apponendis.

titur. 2. In mortale, & veniale. 3. In peccatum commissionis & omissionis. 4. In actuale & habituale. 5. In peccata contra Deum, contra proximum, & contra ipsum peccantem, ratione scilicet virtutum contra quas peccatur: sunt enim quædam virtutes, quæ habent Deum pro objecto immediato, ut fides, spes, caritas: unde peccata quæ illis adversantur, sunt speciali modo contra Deum. Aliæ habent pro objecto proximum, ut justitia, misericordia, dilectio proximi: unde peccata quæ illis opponuntur, sunt contra proximum. Aliæ demum recte disponunt hominem erga seipsum, ut fortitudo, temperantia &c. unde peccata iis opposita sunt speciali modo contra ipsum peccantem, quamvis omnia peccata generali quadam ratione sint contra Deum, qui illis omnibus offenditur, & contra ipsum peccantem, cui omnia nocent. 6. In peccata ignorantiæ, infirmitatis, & malitiæ. 7. In septem capitalia.

Quæst. V. *Unde petitur specifica peccatorum distinctio?*

Nota. 1. Species moralis (Vid. N. 248. & 296.) peccati est specialis malitia, per quam unum peccatum essentialiter differt ab alio. Malitia autem actus est ejus difformitas ac oppositio cum natura rationali, & Lege divina. Unde illa peccata differunt specie, quæ habent disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter se diversam.

Nota. 2. Voce objecti hic intelligitur id totum, in quo voluntas tendit per actum malum; ex hoc enim omnis refundi potest malitia in actum ipsum. Unde objectum voluntatis complectitur objectum materiale, seu id quod vult, objectum formale, seu id propter quod vult; & circumstantias in quibus vult, & fit actus: ex his autem omnibus & singulis aliqua notabilis diversitas malitiæ potest actui accedere.

Resp. 1. Ea peccata specie differunt, per quæ violantur præcepta specie moraliter diversa. Quia cum peccatum sit transgressio Legis seu præcepti, transgressiones præceptorum specie diversorum, quæ sunt transgressiones specie & notabiliter diversæ, sunt peccata specie diversa. Præcepta autem specie diversa sunt ea, quæ præcipiunt aut prohibent actus diversæ speciei moralis, vel actus ejusdem speciei, sed ex diverso motivo proximo. Actus vero diversæ speciei moralis sunt ii, qui habent convenientiam vel disconvenientiam notabiliter diversam cum natura rationali & Lege divina.

Hinc si per unam eamdemque actionem vel omissionem violatur multiplex præceptum specie morali diversum, tunc committitur multiplex specie peccatum. Sic 1. eadem percussio clerici est duplex specie peccatum, unum injustitiæ, & alterum sacrilegii. 2. Beneficiatus sacro ordine initiatus, una omissione Horarum duo specie peccata committit, quia violat simul duas virtutes specie diversas, nempe religionem, & justitiam, ex quarum præcepto obligatur ad horas. 3. Qui ex voto, & præcepto Confessarii tenetur jejunare feria sexta, non jejunans, occurrente vigilia, v. gr. S. Matthæi, tria specie peccata committit, unum intemperantiæ, secundum contra præceptum Confessarii ex motivo pœnitentiæ, tertium contra religionem propter votum. Immo peccata, quæ eidem virtuti, sed modo notabiliter diverso opponuntur, sunt specie diversa; nam habent difformitatem notabiliter diversam; sic avaritia & prodigalitas, quæ liberalitati opponitur, sunt vitia specie diversa, quia ei opponuntur modo notabiliter diverso, nempe per defectum & per excessum.

Resp. 2. Distinctio specifica peccatorum recte etiam petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, quæ specialem habent disconvenientiam cum natura rationali & Lege divina. Quia actus voluntatis sumit malitiam moralem in aliqua specie ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: nam actus voluntatis fertur etiam interpretative in ista omnia; & malus est hoc ipso quod fertur etiam interpretative in aliquid malum, seu disconveniens rectæ rationi & Legi, cum hoc ipso disconveniat naturæ rationali & Legi. Ergo si ista habeant specialem malitiam specie diversam, actus voluntatis habebunt quoque malitiam specie diversam, ideoque specie different. Item actus voluntatis habet disconvenientiam cum natura rationali, & Lege divina, ideoque malitiam moralem, hoc ipso quod vult aliquid malum, vel vult aliquid etiam de se licitum, sed vel ob finem malum, vel in circumstantia mala seu disconvenienti: nam talis volitio disconvenit naturæ rationali, & prohibetur a Deo. Ergo habet specialem malitiam hoc ipso, quod vult objectum specialiter malum, vel aliquid ob finem specialiter malum, vel in circumstantia specialiter mala.

Id patet etiam inductione. Nam 1. actus, quo quis vult furari, sumit a furto malitiam in specie injustitiæ. 2. Actus, quo quis vult labore essi licito lucrari ad se inebriandum, sumit malitiam intemperantiæ ab hoc fine. 3. Celebratio Missæ in loco vetito seu indecenti, habet malitiam irreligionis ex circumstantia loci, propter quam ipsa dedecet & prohibetur. 4. Actus, quo quis vult objectum malum, ob finem malum, in circumstantia mala, sumit ab his tribus malitiam in triplici specie peccati, si hæc sit diversæ malitiæ; quia tunc habet triplicem disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter se diversam: sic actus, quo quis vult furari in templo, ut fornicetur, habet triplicem malitiam specie diversam, scilicet injustitiæ, sacrilegii, & luxuriæ. (1)

Quæst. VI. *Unde petitur distinctio numerica peccatorum?*

Nota.

(1) Ex serie eorum, quæ Auctor docuit in hac q. 5. percepisti, Lector, duplicem diversum modum explicandi moralem distinctionem *specificam* peccatorum, quæ *commissionis* dicuntur. Nam, quod peccata *omissionis* omnes unanimiter fateantur, eamdem speciem, adeoque distinctionem sumere ab actibus, quorum sunt omissiones, exem. gr. omissionem officii, & omissionem eleemosynæ, morali specie inter se differre, quoniam recitatio officii, & erogatio eleemosynæ, tum physice, tum moraliter inter se distinguuntur. Verum præter indicatas duas sententias, quarum altera ab *objectis*, altera a *præceptis* diversis repetit specificam distinctionem peccatorum, jam a prisco tempore in Scholis celebris est tertia opinio, contendens eam distinctionem sumendam non ab aliquo *positivo*, sed potius a pri-

Nota. 1. Agitur hic de multiplicatione peccatorum non physica, sed morali & in ordine ad confessionem, seu ad ferendum salutare ac rectum judicium de illis, & de statu peccatoris. 2. Unus & idem actus si plures malitias habuerit, est peccatum multiplex moraliter, & in ordine ad Confessionem, in quo actus consideratur non secundum entitatem physicam, sed secundum malitiam. 3. Actus internus voluntatis, & externus alterius potentiæ, circa quem prior ille versatur, unum numero peccatum constituunt, vet. grat. volitio furandi, & ablatio rei alienæ; quia actus internus & externus ab eo imperatus unum eumdemque totalem actum moralem constituunt. (Vid. 382. 383.)

Resp. Generatim peccata multiplicantur secundum numerum intra eamdem speciem, pro numero seu multitudine objectorum totalium, vel actionum ex se completarum, aut quæ interius vel exterius consummantur, vel quæ inter se non uniuntur: item per interruptionem moralem actuum. Nam tunc plures actus non censentur una moraliter actio, & habent plures numero malitias. (1) Sed hæc speciatim explicanda sunt.

1. Itaque peccata multiplicantur pro numero objectorum totalium, ita ut actus malus physice unus, versans circa plura objecta totalia, fit moraliter plura numero peccata. *Ita communior sententia*. Quia tunc est multiplex & numero distincta moraliter malitia in ejusmodi objectis: nam singula objecta habent suam malitiam numero distinctam a malitia eorum. Ergo est multiplex saltem æquivalenter, & distincta numero moraliter malitia in actu voluntatis phy-

---

a privatione; hoc est a privatione diversæ rectitudinis, quæ juxta rectæ rationis regulam actibus inesse deberet. Quam quidem opinionem, ceu consonam S. Augustini doctrinæ, strenue olim propugnavit eximius Carmelitarum Magister Joan. Bachonus (in 2. sent. dist. 39. quæst. 1. art. 4.) & nunc præter alios DD. universa Franciscana Progenies amplectitur duce Subtili Præceptore, qui (in 2. sent. dist. 37. q. 1. §. *Ex hoc patet secundum*) hæc tradidit: *Cum privationes distinguuntur specie ex distinctione habituum specifica, & numero ex distinctione numerali, peccata, quæ sunt privationes quædam* (Vid. n. 259. & duos seq.) *scilicet rectitudinum, quæ deberent inesse actibus, distinguuntur formaliter ex distinctione talium rectitudinum: et quando debent haberi diversæ rectitudines specie, sunt carentiæ diversæ specie &c.* Quisquis hoc systema mente funditus assequi, ac feliciter contra adversarios omnes tueri desiderat, poterit consulere P. Mastrium (in 2. sent. dist. 6. qu. 2. art. 4. in Theol. Moral. disp. 15. q. 2. art. 1.) qui fuse, solideque declarat, illud non sic accipiendum (quomodo nonnulli minus perspecte faciunt) quasi peccata specie differant inter sese ob puram, putamque respectum ad *virtutes diversas*, cum exploratum sit, plura peccata morali specie discreta adversari posse uni eidemque virtuti, cujusmodi est liberalitas, religio, justitia, & aliæ omnes, quæ dicuntur consistere in *medio*, sive in certa quadam mediocritate; quique præterea demonstret, specificam peccatorum distinctionem ex *objectis* non desumi nisi *materialiter* seu *fundamentaliter*; & ex *præceptis* solum colligi a *posteriori*, seu ab *extrinseco*.

(1) Ut claritati idearum consulatur, ac simul memoria juvetur, placet hic summatim referre, atque in varia membra apto nexo colligata distribuere, quæ in momentosa ista quæstione fusius ab Auctore proponuntur. 1. Peccata intra eamdem speciem multiplicantur secundum numerum moraliter, juxta numerum *objectorum totalium, & malarum actionum invicem disjunctarum*: ita quidem, ut exinde duplex generalis regula eliciatur. 2. prima regula; *tot sunt numero distincta peccata, etiam in uno eodemque physico actu, quot sunt illius objecta totalia, numero distincta*. Secunda; *toties peccata multiplicantur numero, quoties pravæ voluntatis actus interrumpuntur*. 3. Priorem regulam Auctor tradit juxta sententiam, quam paullo ante ipse suscepit ab iis TT. qui ex objectorum diversitate specificam hauriunt peccatorum distinctionem. Unde eadem regula non ita communi sensu admisse, ut quæ a tot Scriptoribus assignata, sicuti alia posterior, quam nullus repudiare potest; cum ex Divo Augustino N. 381.) sola *voluntas sit, qua peccatur, & recte vivitur*: adeoque juxta multiplicationem actuum voluntatis, sive per se, sive per subjectas potentias agentis, necesse sit multiplicari peccata. 4. Objecta censentur *totalia*, quando inter se integre distinguuntur adeo, ut unum non sit quoquo modo pars alterius, uti sunt ex. gr. plures homines alicujus emtor. Actus vero voluntatis judicantur interrupti, sicque numero multiplicati quando nec formaliter, nec virtualiter unus in altero perseverat ita quidem, ut consequens nequeat dici effectus antecedentis. Et hoc duobus modis potest evenire: nempe per *retractationem* prioris actus, seu per contrariam voluntatem, & per *cessationem* ab actu priori. 5. Explicatæ duæ regulæ, & quotquot aliæ ab Auctoribus proferuntur, subjici debent huic generaliori, ut rite intelligantur, & expliceutur: *in definienda numerica peccatorum distinctione potissime attendendum ad prudentem, & communem hominum existimationem*. Ratio manifesta est; quia cum ingens sit ingeniorum varietas, quod uni videtur vel objectum *totale*, vel actus voluntatis *interruptus*, longe secus apparet alteri. Ex quo sequitur, ut nullus sit futurus dissidiorum finis, nisi utraque adversa litigantium pars sese accommodet communiori hominum, maxime peritorum proborumve persuasioni. 6. Tandem quod spectat ad exempla varia, quæ Auctor in præsenti quæstione identidem profert ad dilucidanda sua theoremata, ea videntur quidem sanioribus, & tutioribus morum doctrinis subnixa; sed tamen apud DD. non sunt undequaque certa & explorata, cum in multis dissentiant alii TT. præsertim Probabilistæ, ut cuique vulgares libros evolventi facile innotescet. Ceterum Auctorum hisce in rebus discrepantia, *moraliter* loquendo, tanta non est, quanta apparet extima specie. Nam ex. gr. etsi scholastico more disputando alii affirment, alii negent, unicum committi peccatum, dum una physice actione sex homines offenduntur, nihilominus utrique fere conveniunt in morali judicio. Nam isti sex peccata numero distincta; illi unum peccatum, vel sex malitiis numero distinctis, vel unica valde præponderante malitia, affectum asseverant. Consimili ratione disputare solent de Sacerdote, qui in statu lethalis peccati Eucharistiam consecrat, & sumit in Missa, eamdem pluribus administrat, plurium Sacramentales Confessiones excipit &c.

physice uno, tendentis in illa objecta; nam tota malitia objecti & actus externi communicatur actui voluntatis, cum sit volita saltem indirecte & interpretative. Praeterea sicut unus actus est multiplex specie peccatum, dum habet multiplicem speciei malitiam; ita est multiplex numero peccatum, cum habet multiplicem numero malitiam. Et quamvis esset unum peccatum in rigore metaphysico, tamen sunt plura moraliter in prudenti hominum aestimatione. Ea autem peccata sunt plura numero in ordine ad confessionem, quae humano modo, seu in prudentum aestimatione, plura reputantur. Hinc qui unico actu vult sex homines occidere, vel reipsa unica tormenti bellici explosione occidit, sex moraliter peccata committit uno illo actu; & hic unus actus sex homicidiis seorsim patratis aequivalet, etiam in ordine ad obligationem confitendi. Item qui uno actu tribus conviciatur, aut detrahit, triplicis peccati reus est: & hic actus judicio prudentum, etiam in ratione numeri, aequivalet tribus actibus, per quos detraheretur singulis. In Confessione dicere tamen debet: *Uno actu tribus detraxi*: non autem *Ter detraxi*: alioqui significarer tres malitias per tres actus distinctos contraxisse, quod falsum est.

2. Peccata, quae interius consummantur, ut haeresis, odium, desiderium, delectatio morosa &c. multiplicantur per quamcumque cessationem, sive voluntariam, sive naturalem ex somno vel distractione animi ortam, & illorum repetitionem. Quia singuli actus repetiti, sunt per se peccata, & nil est, in quo uniantur & continuentur ad constituendum unum peccatum. Nam non uniuntur nec continuantur in actu, objecto, vel affectu externo, ut supponitur, neque in actu interno, cum inter actus internos intercedat aliqua cessatio; unde ad singulos actus requiritur nova determinatio voluntatis. Ergo sunt plura reipsa peccata. Ergo ut plura confitenda sunt; nam multitudo numerica perinde ac specifica declaranda est.

Hinc qui actum odii in proximum elicuit & post somnum, vel aliquam destractionem, eum renovat, duo peccata odii admittit. Quando autem horum peccatorum numerus iniri nequit, tunc fatis est in confessione moram temporis explicare, v. g. perseveravi per horam in delectatione venerea, per hebdomadam in odio &c. Et hos actus interea renovavi toties, vel saepe, vel raro; tunc enim declaratur numerus eo modo, quo moraliter fieri potest & per modum unius confusae multitudinis in tali mora inclusae, quae ex communi agendi modo a Confessario aestimatur.

Item peccata, quae consummantur in actione externa, multiplicantur per cessationem totius actus tum interni, tum externi, & alterius similis repetitionem. Quia tunc nihil remanet in quo uniantur & continuentur, & adest nova determinatio voluntatis ad singula peccata, ut dixi de mere internis, nec unum perseverat virtualiter in alio.

At non multiplicantur per cessationem & repetitionem propositi circa idem objectum, quamdiu efficacitas primi propositi in libero aliquo effectu vel opere externo perdurat: Quia tunc prior actus voluntatis in illo effectu vel opere virtualiter perseverat, & sic semper virtualis voluntas continuatur & durat; unde unum moraliter peccatum ex illis omnibus actibus constituitur. Sic qui ex voluntate occidendi inimicum, mane surgit, gladio se accingit, proficiscitur, quaerit illum, & post plures horas repertum invenit, pluries vulnerat, & tandem occidit; quamvis in itinere cogitet de aliis rebus, confabuletur, legat, saepiusque volitionem occidendi renovet, committit unum moraliter peccatum, eo tamen gravius, quo pluries renovavit voluntatem occidendi. Quia internae illae volitiones repetitae censentur una moraliter continua actio humana; nam prior virtualiter in illa serie actuum externorum subordinatorum perseverat ac continuatur. Neque series illa censetur moraliter interrumpi per colloquium, aut distractionem voluntariam ad alia, quia istae actiones ordinarie intermisceri solent seriei diuturnae actionum. Neque enim quaelibet interruptio physica tollit unitatem moralem, ut patet in comestione, censetur unica, licet interrumpatur per lectionem Epistolae, colloquium &c.

Aliud esset, si interruptio illius seriei esset extraordinaria: nam haec tollit unitatem moralem actionis, licet prior voluntas non retractetur. Quod contingit cum ex alio fine interrumpitur aliquod opus moram & attentionem talem exigens, ut ad resumendam postea intermissam mediorum seriem necesse sit primam intentionem renovare, & requiratur nova deliberatio ac determinatio; ut si homicida ille longius divertat a via, qua inimicum insequitur ad conficiendum aliquod negotium superveniens, quo confecto ad priorem viam revertatur.

3. Si actus externi mali plures physice sint in se completi, & de se non spectent ad consummationem unius peccati vel operis, sunt plura numero peccata, quamvis ad unum finem ab operante referantur: nam non censetur una moraliter actio. Sic qui die Natali Christi tres legens continenter Missas, ter communicarur in peccato mortali, ter peccat, quamvis tres Missas ad unum finem ordinaret. Sic pollutio, quamvis fiat ex intentione copulae, semper est peccatum ab ea distinctum: quia ex se non ordinatur ad copulam; immo est contra finem copulae, nempe generationem: item copula ter patrata cum eadem, & eadem hora, tria sunt peccata, quia una copula non facit unum moraliter actum cum alia, sed sunt singulae actiones completae ac totales. Item Sacerdos pluribus Eucharistiam administrans in statu peccati plura perperrar sacrilegia, quia quaelibet communio est actio completa, nec ulla ad aliam ordinatur.

4. Actus externi physice plures ex se non completi, sed subordinati, si ad eumdem actum principalem ordinentur tamquam illius dispositiones, media, inchoationes, sintque cum illo similis malitiae, ac circa idem objectum; constituunt unum moraliter peccatum cum ipso actu principali. Nam tunc ita uniuntur, ut judicio prudentum censeantur una actio in genere moris, & in illis actibus censetur una deliberatio ac determinatio voluntatis virtualiter ac moraliter perseverans. Sic ictus & vulnera ordinata ad homicidium ejusdem consummandum, sunt unum totale peccatum cum homicidio. Item tactus, verba, & oscula impudica ordinata ad fornicationem subsequentem, faciunt cum ea unum peccatum moraliter & in ordine ad Confessionem. Un-

de non est necesse illorum numerum exprimere nisi generatim, eo quod multum aggravent peccatum, *quod tanto gravius est, quanto plura concurrunt*, ut S. Anton. art. 3. tit. c. c. t. §. 1 t.

Si quæ tamen circumstantiæ extraordinariæ, per se malæ, illis adjungerentur, speciatim explicandæ sunt, ut monet Suarez.

Dixi, *Similis malitiæ*: nam si media assumpta, vel actus habeant malitiam specie diversam a malitia finis, seu actus principalis, sunt plura specie peccata exprimenda.

Delectationes vero morosæ, tactus, & verba impudica, quæ subsequuntur copulam, sunt peccata inter se, & a copula distincta. *Ita Suarez, Vasquez, & alii*. Quia sunt ex se inchoationes ac dispositiones ad novam copulam. Et quia actus subsequentes actum principalem ac consummatum, neque sunt partes aut dispositiones, nec proprietates prioris actus, neque etiam ejus complementum, cum ipse actus sit consummatus, & ex se completus; neque in illo expresse intelliguntur, cum ei tantum per accidens ex malitia operantis adjungantur.

Quod si tales actus subordinati non referantur per intentionem peccantis ad eumdem actum principalem, sunt multiplex peccatum. Quia tunc non uniuntur, nec in æstimatione prudenti censentur una moraliter actio; & ad actum subordinatum, & actum principalem requiritur duplex, etiam moraliter, deliberatio & determinatio. Sic si Petrus primo voluisset tantum vulnerare Paulum, & postea ex ira fervescente eum occideret, sunt duo peccata speciatim explicanda. Item si Titius oscula & tactus exercens non intendat copulam, sive hæc postea ob libidinem auctam sequatur, sive non, debet numerum tactuum & osculorum confiteri. Immo actus sibi subordinati, & ad eumdem ordinati, sunt plura moraliter peccata, si inter illos intercedat magna mora temporis; quia tunc censentur moraliter interrumpi, nec continuati.

Hoc totum debet cum proportione applicari ad unitatem vel pluralitatem aliorum peccatorum.

5. Peccata multiplicantur per interruptionem moralem, quæ vel fit per retractationem etiam virtualem prioris voluntatis, & postea ejusdem repetitionem. Nam posita retractatione, seu voluntate contraria, jam prior voluntas non manet formaliter vel virtualiter, nec influit in actum postea secutum, ideoque ad novum actum requiritur alia deliberatio & determinatio: unde voluntas resumpta non potest censeri unus moraliter actus cum priore. Vel fit per deliberatam conversionem ad aliquid incompossibile cum priore actu interno; nam hæc est retractatio interpretativa, quæ multiplicat peccata repetita: hoc ipso enim quod advertenter vis aliquid cum priore actu incompossibile, censeris tum non velle, quod prius volebas.

Item actus voluntatis interrumpitur moraliter, cum neque actu, neque virtute perseveret: quod fit non solum per retractationem, sed etiam per somnum, vel diuturnam applicationem ad aliam rem. Unde tunc ad quemlibet actum requiritur nova deliberatio & determinatio.

Nota. Cum hæc tota unitas & pluralitas sit moralis, æstimari debet ex prudenti judicio, & usu circa unitatem vel pluralitatem actionis humanæ, spectatis circumstantiis & qualitatibus actionum.

Quæst. VII. *An est multiplex peccatum in eadem actione vel omissione, ratione plurium præceptorum, quibus statuitur ex motivo ejusdem virtutis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est unicum, si hæc præcepta inter se subordinata aut connexa sint, & idem numero objectum per se spectent ex eodem motivo proximo. Quia tunc hæc præcepta unicam eamdemque numero obligationem imponunt, sicut eamdem numero honestatem intendunt, quando eumdem numero actum per se præscribunt. Ergo illorum violatio unam eamdemque numero malitiam ac turpitudinem inducit. Sic usura, etsi quadruplici jure vetita, unicum est peccatum, sicut & violatio ejusdem voti multoties renovati, aut jejunii quatuor temporum Quadragesimæ.

Tamen cum violatur obligatio pluribus titulis ejusdem rationis imposita, tunc peccatum est gravius, quam si esset unicus titulus, quia cum singulis tituli imponant obligationem, plures illam augent, ac proinde aggravant illius violationem. Sic Religiosus Sacro ordine insignitus, gravius peccat omissione Breviarii, quam alter eo non insignitus.

Resp. 2. Probabile est multiplex esse numero peccatum in Confessione declarandum, si præcepta sint inter se disparata, hoc est, nec subordinata, nec connexa inter se, neque eamdem numero actionem vel omissionem per se præscribant. Quia ibi est multiplex numero peccatum, ubi violantur plures obligationes ab invicem numero contradistinctæ & similes, nam violatio cujuslibet obligationis sic distinctæ est peccatum; & proinde violatio duplicis est duplex peccatum. At ubi violantur plura præcepta disparata, neque eamdem numero actionem vel omissionem per se præscribentia, ibi violantur plures obligationes ab invicem contradistinctæ: nam quodlibet ex hujusmodi præceptis imponit obligationem perfectam & completam, atque separabilem ab obligatione alterius præcepti, a qua plerumque & per se separatur, & respectu cujus se habet per accidens: ideoque plura præcepta imponunt plures obligationes contradistinctas. Ergo.

Nec obstat quod interdum per unum eumdemque actum impleri possint, quia hoc fit per accidens: & sicut tunc unus ille actus habet rationem duplicis observationis: ita omissio illius habet rationem duplicis transgressionis, moraliter loquendo: Sic festo S. Matthæi incidente in diem Dominicam, unica auditione Missæ duplex præceptum impletur; ea omissa, duplex erit transgressio. Item vigilia ejusdem incidente in Sabbato Quatuor Temporum, sufficiet semel jejunare; si autem violatur jejunium, duplex est peccatum. Quia tunc violatur duplex præceptum disparatum, nec per se respiciens idem numero objectum; si enim festum & vigilia incideret in alium diem, ut fere fit, esset obligatio ad duas Missas, & duo jejunia. Et hic videtur esse communis sensus fidelium, hæc tamquam duo peccata confitentium, dum ad id advertunt. Doctores autem hoc negantes opinative tantum loquuntur, & eorum argumenta probant solum primam responsionem. Saltem tale peccatum est gravius, quam si non esset talis præceptorum concursus; nam pluribus ex caussis obligatus ab-

aliquid, si id omittat, plus peccat, cum plures obligationes, vel unam graviorem violet.

Quæst. VIII. *Unde petitur gravitas peccatorum?*

Nota. Gravitas peccati est quantitas seu mensura malitiæ, per quam peccatum est magis aut minus disconveniens naturæ rationali ac legi, & offensivum Dei, ideoque majore vel minore pœna dignum. Peccatum autem potest esse magis aut minus grave gravitate ejusdem speciei, aut diversæ; sic furtum sex nummorum est levius homicidio, & gravius furto trium nummorum.

Resp. 1. Gravitas peccati petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali & legi. Nam hæc gravitas æstimanda est ex iis omnibus & singulis, ex quibus absolute petitur malitia peccatorum: inde enim malitiæ quantitas petitur, unde ipsa malitia; & inde actus est magis malus, unde est simpliciter malus. At malitia actus sumitur ex objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali, & Legi divinæ: Ergo.

Hinc 1. Peccatum eo magis vel minus grave est, quo vel objectum, vel finis, vel circumstantia ejus magis vel minus disconvenit naturæ rationali ac Legi, & quo Lex magis vel minus obligat. Sic ebrietas gravior est mendacio officioso; & furtum eo gravius est, quo quantitas ablata major est; quia magis disconvenit, & magis prohibetur.

2. Cæteris paribus, actus habens objectum malum, & finem malum, pejor est, quam si esset solum malus ex alterutro; cum sumat malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam contrahat ex objecto, fine, & circumstantia. Item malitia, ceteris paribus, tanto gravior est, quanto actus secundum plures vel pejores circumstantias opponitur rationi & Legi; nam sicut malitia, ita & ejus incrementum petitur a circumstantiis moralibus, cum vel debitæ desunt, vel disconvenientea adsunt. Hinc S. Th. 2. 2. quæst. 125. art. 3. ad 3. ait: *Ceteris paribus, gravius peccat fidelis, quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta, quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit* (1).

3. Peccatum intra eamdem speciem magis vel minus grave est, quo major vel minor est ejus intensio, duratio, & quo fit cum majore vel minore advertentia, libertate, conatu &c. quia tunc magis vel minus disconvenit naturæ rationali ac Legi.

Resp. 2. Illa peccata, ceteris paribus, graviora sunt, quæ præstantioribus virtutibus, & actibus harum excellentioribus directe ac per se opponuntur. Quia, ut docet S. Thom. pessimum est contrarium optimo: optimum autem in moralibus est maxima virtus, & pessimum est gravissimum peccatum. Præterea dignitas virtutis, & gravitas peccati oppositi, petuntur ex eodem objecto, ratione cujus directe opponuntur. Quare odium Dei est gravissimum peccatum, utpote directe oppositum præstantissimo caritatis actui.

Porro virtutes præstantiores sunt primo Theologicæ, hoc ordine; caritas, spes, fides: deinde religio, pœnitentia, quia Deum immediatum respiciunt: postea reliquæ morales, hoc ordine; prudentia, justitia, fortitudo, temperantia: & simili ordine procedunt aliæ virtutes his annexæ.

Malitiæ gravitas petitur etiam a modo, quo actus eidem virtuti opponuntur; nam oppositio contraria pejor est privativa; sic odium Dei pejus est, quam omissio amoris præcepti.

Dixi 1. *directe*. Nam etiam minora vitia indirecte opponuntur majori virtuti, a qua prohibentur. 2. *Per se*, seu ex natura sua. Nam quæ præstantiori virtuti tantum ex præcepto positivo opponuntur, non sunt, ceteris paribus, per se graviora iis, quæ minus nobili ex natura sua & jure naturali opponuntur: cum non sit par obligatio præcepti. Sic homicidium gravius est quam laborare die festo, quamvis hoc religioni, illud justitiæ adversetur. 3. *Ceteris paribus*. Nam malitia vel bonitas non solum desumitur ex ratione generica objecti, sed etiam ex multis aliis, ratione quorum potest esse excessus. Quare major vel minor gravitas unius peccati præ alio definienda est ex complexione eorum omnium, ex quibus augeri vel minui potest malitia.

Quæst. IX. *An effectus malus vel noxius proxime ex peccato secutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam?*

Resp. Affirm. Si ille effectus fuerit prævisus, vel potuerit ac debuerit provideri. Quia tunc est saltem indirecte & interpretative volitus, nempe in caussa illicite ac libere posita. Quod verum est, etsi voluntas, antequam effectus eveniat, retractet caussam: quia hæc retractatio non facit ut reipsa non sit libere posita caussa, neque ut effectus ex illa non sequatur. Et vero effectus ille sequitur ex peccato ut præterito, & retractatio non facit, ut peccatum non fuerit pro præterito voluntarium. Hinc qui alterum lethaliter vulneravit, mors læsi, etiam post occisoria contritionem secuta, ei imputatur quoad obligationem damni compensandi; & is fit irregularis ex delicto.

Quæst. X. *Quot modis potest quis esse reus peccati alieni, & illud contrahere?*

Resp. His (2), nimirum jussione, suasione, cooperatione, auxilio, consensu, favore, laudatione seu adulatione, prava doctrina, exemplo, & silentio.

Nam

(1) Sic etiam, loquendo de fidelibus, Sacerdotum graviora esse quam Laicorum delicta, ostendit S. Isidorus Pelus. (Epist. 321. 322. 323.) sumpta ratione ab illorum *dignitate*, & *status magnitudine*. Religiosorum vero, & Secularium comparationem proponit, & expendit (Quodl. 14. quæst. 16.) Henricus Gandavensis, Doctor solemnis Ord. Servorum B. M. V. Legatur etiam Angelicus (2. 2. q. 186. art. 10. itemque (1. 2. q. 73. art. 1.) quo posteriore loco generatim quærit: *Utrum magnitudo personæ peccantis aggravet peccatum*.

(2) Modos istos singillatim expendere solent DD. in Tract. *de Restit.* agentes de injusta damnificatione, & cooperatione ad illam. Ibi enim ex Angelico (2. 2. quæst. 62. art. 7.) novem recensent hisce versiculis conclusos.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Nam qui uno ex his modis cooperatur peccato alieno, censetur caussa moralis illius, eique vere consentit, vel expresse, vel virtualiter, vel interpretative, & sic illius malitiam ac reatum contrahit. *Nam digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*: ad Rom. 1.

CAPUT II

De Peccato mortali, & veniali.

Quæst. I. QUid sunt, & quomodo differunt? (1)

Resp. 1. Peccatum mortale est legis divinæ transgressio gravis: est proinde gravis offensa Dei, privans amicitia divina, & gratia sanctificante, quæ est supernaturalis vita animæ, atque reddens peccatorem dignum odio Dei, ac pœna æterna. Veniale vero est Legis transgressio levis, & levis offensa Dei, quæ nec privat gratia sanctificante, nec amicitia divina, nec ex se meretur pœnam æternam, sed solum temporalem: nec proinde excludit a cælesti beatitudine, sed solum retardat ejus assecutionem, nec extinguit caritatem, sed solum ejus fervorem impedit.

Differunt inter se, quod mortale sit Dei contemptus, saltem virtualis & interpretativus: nam peccatum mortale est prædilectio, seu prælatio creaturæ præ Deo, & aversio a Deo tamquam a fine ultimo, atque adhæsio creaturæ tamquam fini ultimo. Nam qui mortaliter peccat, Legem Dei aliquid pro jure suo graviter præcipientis vel vetantis violat graviter, ac proinde graviter violat jus divinum, & sic gravem injuriam facit Deo: unde graviter illum offendit, & merito contemnere auctoritatem, majestatem & amicitiam ejus. Hinc Deus de graviter peccantibus ait, Isaiæ 1. *Ipsi spreverunt me*. Et lib. 1. Reg. cap. 1. *Qui contemnunt me, erunt ignobiles*. Item talis hoc ipso præfert creaturam amicitiæ & possessioni Dei, ob aliquod bonum creatum, faciendo id quod privat amicitia & possessione Dei, & sic eligendo potius frui creatura quam Deo, quod est contemnere Deum: quæ omnia non conveniunt peccato veniali, quod est solum levis transgressio, & offensa, quæ non est digna privatione amicitiæ Dei.

Resp 2. Mortale & veniale, ut talia, semper differunt inter se specie morali, ideoque essentialiter. Quia illorum malitiæ notabiliter inter se differunt in ratione offensæ: nam mortale habet specialem ac gravem malitiam, positam in contemptu Dei & aversione a Deo tamquam a fine ultimo, atque conversione ad creaturam, quæ non reperitur in veniali: Quilibet autem contemptus Dei, etiam virtualis, continet gravem deordinationem ac malitiam, propter infinitam Dei excellentiam, graviterque disconvenit infinitæ Dei majestati. Quatenus tamen circa idem objectum versantur, possunt esse ejusdem speciei, nam malitia petita ex objecto ejusdem est speciei in furto gravi & levi, cum ambo eidem præcepto & virtuti ex eodem motivo opponantur, & differant solum secundum plus & minus, sintque in eadem specie injustitiæ.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad peccatum mortale?*

Resp. Secundum omnes, duo. 1. Ex parte objecti aliquid grave, saltem ex fine. 2. Advertentia & consensus sufficiens ad actum simpliciter liberum & humanum, qui consensus dicitur plenus ac perfectus. Nam si alterutrum desit (Vid. 95. & 138.), violatio Legis non censetur imputabilis ad gravem culpam, nec gravis offensa, nec contemptus Dei. Consensus autem plenus ac perfectus est ille, quo voluntas cum plena deliberatione objectum ab intellectu propositum firmiter amplectitur: sive est ille, qui datur ab homine vigilante, plene sui compote, & expeditum habente rationis usum, qui advertit ad malitiam actus, seu omissionis, vel potuit ac debuit advertere. Quod si ad eam advertere non possit ex defectu cognitionis habitualis malitiæ, non excusatur, si ignorantia fuit vincibilis.

Quæst. III. *Quodnam voluntarium sufficit ad mortale?*

Nota. Peccatum esse essentialiter voluntarium. *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*, ait S. August. lib. de vera religione, cap. 14. Quia peccatum est actio vel omissio imputabilis homini ad culpam, vituperium, & pœnam. At nil potest esse sic imputabile homini, nisi sit ei liberum, proindeque voluntarium. Nam omne liberum est essentialiter voluntarium, licet non omne voluntarium sit liberum, ut patet in amore beatifico; quia liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate intrinseca & physica. Voluntarium est id, quod procedit a principio intrinseco, nempe voluntate, cum intellectuali cognitione, vel actuali, vel virtuali & interpretativa, hoc est, quæ potuit & debuit haberi, licet defuerit.

Voluntarium dividitur 1. in perfectum, quod fit cum plena advertentia, plenoque consensu: & in imperfectum, quod fit cum semiplena advertentia, & semipleno consensu: ut in semidormiente contingit. 2. In directum, indirectum & interpretativum. Illud est directe voluntarium, quod in se ac secundum se volitum est. Illud est indirecte voluntarium, quod non est in se ac secundum se volitum; sed censetur volitum in alio directe volito, vel tamquam cum illo in connexum, vel tamquam effectus inde sequens, vel propter alias caussas. Ut autem aliquid sit voluntarium indirecte & in alio, non sufficit quod

(1) Quæ in hujus quæst. tit. proponuntur, proculdubio maxime veniunt inter illa, quæ sunt scitu necessaria ad legitimam administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, ut scilicet Confessarius, quemadmodum loquitur Rituale Romanum (tit. de Sacr. Pœn. §. 1.) *recte judicare queat, discernere inter lepram, & lepram, & tamquam peritus Medicus animarum morbos prudenter curare, & apta cuique remedia applicare sciat*. Argumentum porro istud accurate evolvunt Angelicus (lib. 2. qu. 88. art. 1. & 2. ac de *Malo* quæst. 7. art. 1.) nec non Seraphicus (in 2. sent. dist. 42. art. 2. qu. 1. & 2. atque in Opusc. *de radiis aeternor. peccat.* cap. 4. & 5. ut reliquos DD. reticeam.

quod sequatur ex illo, alioqui infidelitas negativa esset imputabilis; sed insuper requiritur, ut cognoscatur vel cognosci possit sequi ex illo; quia alioqui non est voluntarium, ut connexum cum illo, seu ut sequens ex illo: nam quod nullatenus cognoscitur, nec cognosci potest, nullatenus est voluntarium. Illud est interpretative voluntarium, quod non est positive volitum, sed tamen secundum prudentem æstimationem censetur volitum, & merito imputatur voluntati, eo quod non fecerit, vel non omiserit quod debebat & poterat facere vel omittere. Sæpe hoc voluntarium cum indirecto confunditur.

Resp. 1. Consensus sufficiens ad mortale est ille, qui ab homine perfecte vigilante, & plene sui compote datur actioni vel omissioni graviter malæ, cujus malitiam actu cognoscit, vel cognoscere potuit ac debuit. Quia talis consensus est plenus, & sufficienter liber ac humanus, ut actio vel omissio sit imputabilis ad culpam gravem, cum ejus malitia, aut malitiæ periculum potuerit ac debuerit cognosci, & vitari. Neque enim inadvertentia vincibilis ac culpabilis voluntarium plenum impedit in æstimatione morali.

Resp. 2. Ad peccatum mortale non requiritur, ut malitia moralis sit directe & propter se volita, quod potius diabolicum est quam humanum; sed sufficit ut sit indirecte vel interpretative volita, hoc est, ut voluntas velit ex quocumque motivo aliquid graviter malum, etiamsi ejus malitiam secundum se aversetur, modo cognoscat, vel possit ac debeat cognoscere ejus malitiam. Quia 1. disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ, velle aut acceptare ullo modo id quod malum ac illicitum est; & Lex naturalis prohibet, ne malum ullo modo velimus, & eligamus, non solum directe, sed etiam indirecte, & interpretative: malum enim nullatenus est volibile, sed malitia actus exigit quocumque modo fugi. 2. Merito imputatur voluntati ad culpam & vituperium, quod malum velit non solum directe, sed etiam indirecte, vel interpretative: cum nempe non refugit nec impedit malum, quod potest & debet repudiare & impedire. Nam tunc non fugit nec aversatur malum ut debet; nam debet illud fugere & aversari summe & omni modo, cum sit summe odibile & omni modo fugiendum. Igitur ad mortalem culpam ex parte voluntatis sufficit voluntarium indirectum & interpretativum, ut consentiunt omnes.

Obj. Ut actus sit bonus, ejus bonitas debet esse directe volita. Ergo a pari &c. *Resp.* Neg. conseq. Disparitas est (Vid. N. 322.) quod bonitas moralis seu honestas, sit appetibilis directe & secundum se, exigatque sic appeti: & ut actus sit bonus moraliter, debet tendere in objectum modo decenti naturam rationalem, ac proinde debet in illud tendere sub ratione honesti & propter bonitatem. E contra malitia actus exigit quocumque modo fugi, & ut actus sit malus, sufficit ut appetat id quod est malum, aut quomodocumque velit id quod est malum, nam hoc ipso disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ.

Quæst. IV. *Quænam advertentia sufficit ad peccatum mortale?*

Resp. 1. Potest esse peccatum mortale imputabile, sine advertentia actuali malitiæ. Quia 1. Dantur peccata imputabilia ad culpam mortalem, quæ tamen fiunt ex ignorantia vincibili malitiæ, & dum operans putat se recte agere, & obsequium Deo præstare, ut constat ex Jo: 16. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Et tamen persecutores Apostolorum vere in hoc peccabant mortaliter. Hinc illud Ps. 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.* Et illud S. Aug. lib. de spir. & litt. cap. 36. *Attendat quam in multis offendamus omnes, dum putamus Deo, quem diligimus, placere, vel displicere quod facimus.* 2. Multi multa agunt contra Legem, ex habituali inconsideratione & negligentia, immo ex dispositione abituali voluntatis non considerantis, an actio sit licita nec ne; sed statim se determinantis ad id quod delectat, vel utile est, sive sit licitum sive non. Certe hi sæpe agunt sine ulla cognitione actuali malitiæ, & tamen quis neget eos graviter peccare? 3. Ob responsionem sequentem.

Resp. 2. ad mortale, etiam secundum se imputabile, sufficit advertentia virtualis & interpretativa malitiæ, aut periculi illius, consistens in eo quod quis possit ac debeat advertere malitiam vel ejus periculum, nec tamen advertat. Quia 1. malitia actus secundum se el merito imputatur, qui debuit, & potuit illam advertere, & vitare actum, cui annexa est. Nam ei malitia satis voluntaria est, & libera, cum potuerit & debuerit ab eo vitari. 2 Ut malitia secundum se imputetur, ex communi sententia sufficit consensus voluntatis interpretativus, cum scilicet voluntas potest & debet repudiare objectum malum, & non repudiat. Ergo etiam sufficit advertentia interpretativa: Nam ad peccatum imputabile non minus requiritur consensus voluntatis, quam advertentia rationis. 3. Peccatum mortale est libera transgressio præcepti graviter obligantis. Sed ad talem transgressionem sufficit advertentia virtualis interpretativa: nam talis transgressio est libera, hoc ipso quod posita est ex defectu advertentiæ actualis, quæ potuit & debuit haberi: hoc ipso enim talis transgressio ita posita est, ut potuerit non poni a voluntate. 4. Advertentia virtualis & interpretativa est ea, quæ quidem non habetur, sed haberi potest ac debet. Sed qui legem violat, quam potuit ac debuit cognoscere, perinde se habet moraliter & in æstimatione prudenti, in ordine ad imputabilitatem etiam moralem (licet non tantam, quando advertentia non est affectata) ac si eam actu cognosceret, ac proinde non excusatur a peccato etiam mortale. *Paullo aliter.* Advertentia interpretativa est ea, cujus privatio est culpabilis, cum ipsa potuerit ac debuerit haberi, ac proinde non excuset a peccato actiones & omissiones secutas contra legem: cum ipsa sit culpabilis, nec tollat voluntarium indirectum ac interpretativum sufficiens ad culpam; nec culpa possit quemquam excusare. Igitur malitia actus merito imputatur voluntati, hoc ipso quod actus malus procedit a voluntate libere & scienter, vel cum vincibili ignorantia aut inadvertentia agente. 5. Vincibilis ignorantia seu carentia cognitionis habitualis, non excusat a peccato. Ergo multo minus excusat inconsideratio & inadvertentia vincibilis: nam (ut ait Suarez) ignorantia non refertur ad voluntarium vel involuntarium ratione habitualis scientiæ qua privat, sed

sed proxime & immediate ratione actualis considerationis quam tollit: quia voluntas non movetur proxime & immediate ab habituali cognitione, sed ab actuali. Inadvertentia autem erit vincibilis & voluntaria, hoc ipso, quod potuit, & debuit pelli per advertentiam; sicut ignorantia habitualis est vincibilis & voluntaria hoc ipso quod potuit & debuit depelli per inquisitionem veritatis.

Nota. 1. Equidem nihil est volitum quin praecognitum: & voluntarium est id, quod est a principio intrinseco cum cognitione; sed cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum sufficit cognitio virtualis & interpretativa. Item cum actus moralis definitur, actus, qui libere fit cum advertentia ad regulam morum, intelligi debet advertentia vel actualis, vel virtualis, & interpretativa; alioqui definitio mala est, cum non conveniat omni actui morali; nempe peccato commisso ex ignorantia, vel inadvertentia vincibili.

Nota 2. Advertentia virtualis & interpretativa adest, cum quis potest & debet advertere ad praeceptum seu obligationem, vel malitiam actus, & tamen non advertit. Potest autem advertere, quando ex aliqua cognitione praesenti ejusdem vel alterius objecti, aut circumstantiae, prudenter ac circumspective agendo, deveniret in cognitionem malitiae, quam novit quidem habitu, sed actu non advertit. Tunc enim habet sufficiens principium discutiendi & considerandi, an actus sit licitus vel illicitus. Et si hoc non cognoscit aut considerat, male consultat & imprudenter agit: unde merito illi imputatur peccatum, quod inde sequitur: Nam in omni deliberatione humana primo considerandum est, utrum res liceat nec ne: eodem enim praecepto, quo tenemur vitare peccatum & servare legem, tenemur adhibere advertentiam & considerationem, cum sine ea lex observari nequeat.

Hinc in iis, quae intrinsece mala sunt & contra Legem naturalem, ad virtualem advertentiam malitiae moralis habitualiter notae sufficit, ut consideretur ipsa actio secundum se, seu ut quis recte advertat quid agat. Nam hoc ipso facillime excitari potest actualis cognitio malitiae, utpote habentis cum illa intrinsecam connexionem, si considerate, & sine praecipitatione agatur, ut notat Suarez. In iis vero, quae non sunt per se mala, sed vetita solo jure positivo, quamvis semper sufficiat consideratio ipsarum actionum secundum se, cum non habeat intrinsecam connexionem; tamen si quis non laboret ulla ignorantia facti, sola objecti propositio simul cum cognitione habituali praecepti regulariter sufficit ad excitandam cognitionem malitiae, si, qua par est, consideratione & mora, in agendo procedatur. Possunt & alia principia deliberandi in talibus rebus occurere, ut si quis non cogitans de die abstinentiae, videat alios vesci cibis quadragesimalibus; vel die festo nihil cogitans de Sacro, audiat festivum campanarum pulsum, aut videat populum ad templum accurentem. Ex his aut similibus excitari potest cogitatio praecepti: quae tamen si adhibita sufficienti attentione & consideratione non habeatur, tunc inadvertentia erit naturalis & invincibilis, qualis esse solet in timoratis & ex circumspectione agentibus; in aliis autem plerumque est vincibilis & culpabilis: Quod si malitia non sit habitualiter nota, tunc actus erit culpabilis, si ignorantia sit vincibilis quia haec non excusat a peccato.

Nota 3. Cum aliqui Theologi dicunt, ad peccatum mortale requiri advertentiam malitiae, vel suspicionem aut dubitationem de illa; ut id cum veritate & certissimis ipsorum ac omnium principiis consentiat, debet intelligi in sensu accommodo, nempe vel de peccato directe volito, & de peccato malitiae ex certa scientia commisso: vel de advertentia malitiae, sive formali praesenti aut praecedente, sive virtuali & interpretativa, in specie, vel in genere, in se, vel in causa.

Quaest. V. *Quibus indiciis in dubio de consensu sufficienti ad mortale, cognosci potest eum fuisse datum, vel non?*

Resp. Traduntur a Doctoribus hae regulae. 1. Si dubitans de consensu praestito sit vir probus & timoratae conscientiae, seque ita habitualiter ac constanter dispositum sentiat, ut potius vellet mori quam mortaliter peccare; censendus est non dedisse sufficientem consensum, licet aliquam forte in repellenda tentatione negligentiam admiserit. At si sit homo pravus & peccatis assuetus, in dubio, censendus est consensisse. Quia in dubio prudens praesumptio a consuetis ac communiter contingentibus, & habituali dispositione sumitur, & quia prior summe detestans peccatum habitualiter, si illud admisisset cum pleno consensu, hanc mutationem ita advertisset, ut de ea nil dubitaret; posterior vero parvipendens peccatum, si non plene consensisset, non dubitaret. Porro non est signum imperfecti consensus, sed tantum mutatae voluntatis contritio, quae actum peccati statim consequitur.

2. Quando suborta cogitatione seu tentatione de facienda re mala, non facis, cum facere posses, signum est consensum in opus non fuisse defectum, quia potentia executrix voluntati omnino obtemperat.

3. Sola perseverantia motus interni post advertentiam non indicat sufficienter plenum consensum, sicut perseverantia motus exterioris membrorum illum arguit; quia his voluntas, non illis dispotice imperat.

4 Quando quis dubitat, vigilans an dormiens, sui compos an impos, quidpiam voluerit aut fecerit, probabile indicium est non plenae deliberationis; quia haec regulariter hominem de suis actibus certiorem reddit, & perfecte vigilans satis novit se vigilare, & sui compos de hoc non dubitat, nisi forte mora temporis aliquam induxerit oblivionem.

Caeterum, cum hae omnes conjecturae veritatem non ostendant, est obligatio confitendi consensum illum dubium.

Quaest. VI. *An est mortale agere, vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?*

Resp. Affirm. (Vide N. 264. item N. 309. usq. 318.) *Ita omnes*. *Quia* 1. *ad Rom*. 3. graviter damnatur illud: *Faciamus mala, ut veniant bona*. 2. Voluntas mala est hoc ipso, quod vult id quod malum est, ex quocumque motivo illud velit. Nam actus voluntatis sumit malitiam ab eo omni, in quod fertur,

fertur, ex Osee 9. *Factæ sunt abominabiles, sicut ea quæ dexerunt*. Neque enim finis bonus malitiam objecti seu medii tollit, cum ejus naturam non immutet. 3. Volitio finis honesti ut per medium illicitum comparandi, est mala. Nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & contra legem: disconvenit enim naturæ rationali & legi prosequi bonum per medium illicitum. Immo volitio finis honesti per medium licitum, sed in circumstantia mala, est vetita & mala; nam disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ, & finis honestus non potest nisi dedecenter & disconvenienter naturæ rationali appeti per medium licitum in circumstantia mala, v.g. velle celebrare Sacrum propter bonum finem in loco dedecenti. *Quod est secundum se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum; quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur quod omnia rectè concurrant; bonum enim ex integra caussa, malum vero ex singularibus defectibus*, ait S. Th. 2. 2. q. 110. art. 3.

Quæst. VII. *Quænam sint peccata mortalia, quæ venialia ex genere suo?*

Resp. Ex S. August. Enchyrid. c. 78. *Quæ sint levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio*. Et c. 79. *Sunt autem quædam quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstraventur opinione graviora: quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret?*

Resp. 2. Id, sicut tota doctrina morum, repeti debet 1. Ex Scriptura. Quæ enim ab illa dicuntur abominabilia detestanda; execranda, Deo exosa; digna morte, gehenna; excludere a regno Dei; vel obquæ dicitur Væ; judicanda sunt ex genere suo mortalia. 2. Ex traditione, quæ exstat in scriptis Patrum. 3. Ex definitione & sensu Ecclesiæ, quæ semper est infallibilis in doctrina fidei & morum. 4. Ex ratione fide illustrata, & his principiis nixa. 5. Ex unanimi Doctorum consensu.

Resp. 3. Peccatum mortale ex genere suo est illud, intra cujus objectum seu materiam datur aliquid grave, seu graviter repugnans rectæ rationi; vel fini Legis, qualia sunt peccata contra virtutes Theologicas, fidem, spem & caritatem, contra religionem, justitiam, & alias virtutes graviter obligantes; item quæ nos graviter corrumpunt. Peccata vero, quæ leviter tantum adversantur naturæ rationali vel præcepto leviter obliganti, & quæ non lædunt graviter caritatem Dei, & ejus honorem, vel proximum quoad personam, res, vel jura, nec nos ipsos corrumpunt; sed continent præcise aliquam levem inordinationem, ut mendacium officiosum, verbum otiosum, sunt venialia per se, & ex genere suo. S. Th. 1. 2. q. 88. art. 2. *Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, cùm aut jocamur, aut, ut prosimus, mentimur*, ait S. August. in Ps. 5.

Resp 4. Mortale ex genere suo est duplex: aliud ex toto genere suo, & aliud ex genere suo non toto. Peccatum mortale ex toto genere suo est illud, cujus omne objectum seu omnis materia est per se gravis, quia: nempe quælibet ejus materia gravem inordinationem continet, vel per quemlibet ejus quantitatem læditur graviter virtus, quæ est finis præcepti gravis. Unde non potest esse veniale nisi ex imperfectione actus, seu ex defectu advertentiæ, & consensus sufficientis ad mortale. Talia sunt ea, quæ sunt directe contra aliquod attributum divinum, ut odium & contemptus Dei, hæresis, desperatio, blasphemia, perjurium &c. Nam hæc directe repugnant Dei bonitati, veracitati, misericordiæ, majestati, excellentiæ infinitæ Dei, & per ista graviter læduntur caritas, fides, spes, religio &c. Talia item sunt, quæ graviter disconveniunt naturæ rationali, seu ex se gravem habent inordinationem, ut delectatio venerea extra conjugium, pollutio &c.

Mortale vero ex genere suo, sed non toto, est illud, intra cujus objectum seu materiam datur aliquid ex se grave & leve, seu graviter & leviter inordinatum ac prohibitum, quatenus per aliquam materiam graviter, & per aliam leviter læditur virtus, quæ est finis præcepti. Nam illa materia censetur gravis, per quam graviter læditur virtus, quæ est finis præcepti, & ea est levis, per quam leviter læditur talis virtus, ut patet in furto.

Quæst. VIII *An peccatum mortale ex genere suo fieri potest veniale, & vicissim?*

Resp. 1. Cum ad mortale requiratur gravitas materiæ, & sufficiens advertentia & consensus; sequitur, peccatum ex genere suo mortale, fieri veniale: 1. Ob levitatem materiæ, ut patet in peccatis contra justitiam, v.g. furto levi. Nam tunc leviter læditur justitia, quæ est finis præcepti vetantis furtum, & sic tunc est levis inordinatio, & transgressio ac offensa Dei. Peccata autem ex toto genere suo mortalia, non possunt fieri venialia ex parte materiæ, quia in quavis eorum materia reperitur gravis difformitas, & per quamlibet eorum quantitatem graviter læditur virtus, quæ est finis præcepti. Porro materiæ levitas in iis, quæ levitatem materiæ admittunt, ex circumstantiis, & præsertim ex quantitate materiæ & ejus condecentia ad finem dijudicanda est. 2. Ob imperfectionem actus ex parte intellectus & voluntatis: Ita S. Th. 1. 2. qu. 88. art. 6. *Potest id quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfecte pertingit ad rationem actus moralis*: hoc est quia deest sufficiens advertentia & consensus ad hoc, ut actus dicatur simpliciter liber & humanus. Actus autem seu consensus voluntatis imperfectus & semiplenus, ideoque insufficiens ad mortale, est ille, qui datur cum impotentia plene advertendi ob impeditum rationis usum, qualis est in semidormiente, modo hæc sit omnino involuntaria: sicut consensus dicitur plenus ac perfectus, cum datur ab homine plene sui compote, & habente usum rationis expeditum, & valente plene advertere. Similiter advertentia imperfecta seu semiplena est ea, quæ procedit ab homine non perfecte sui compote, nec habente usum rationis expeditum, qualis est semidormiens. Sicut enim hic non habet perfectum judicium rationis, nec plene advertere potest id quod agit; ita interdum fit, ut quis ob subitam & vehementem passionem, aut distractionem ad res alias, non advertat, nec advertere possit ad actum suum, quantum requiritur ad mortale. Unde delectatio de objecto malo, quæ ceteroquin esset mortalis, potest defectu sufficientis advertentiæ esse solum venialis. Advertentia vero perfecta & plena est ea, quæ procedit

cedit ab homine sui compote, & habente usum rationis expeditum.

Hinc triplex distinguitur motus, nempe primoprimus, qui subito ante omnem mentis advertentiam insurgit, nec ullatenus pendet a voluntate; & hic non est culpa secundum se: secundo primus, qui est cum aliqua, sed imperfecta advertentia, sufficiente quidem ad culpam venialem, non autem ad mortalem, qualis est in semidormiente: & motus plene ac perfecte deliberatus, qualis est in vigilante, & plene sui compote; & hic est mortalis, si sit graviter ordinatus, & voluntarius.

Imperfectio tamen actus numquam impedit, quominus ea, quæ sunt ex objecto venialia, revera sint venialia, ut docet Suarez. Quia ad culpam venialem sufficit quandocumque voluntarium & liberum, sicut & quantulacumque inordinatio; secus vero ad mortale: nam homo non potest ex qualicumque actione & quantumvis imperfecta constitui reus perpetui odii Dei, & damnationis æternæ; hoc enim repugnat bonitati, sapientiæ, ac convenienti gubernationi divinæ.

Resp. 2. Actus ex genere suo, objecto venialis vel indifferens, fit mortalis per accidens, seu per aliquid ei adjectum.

1. Ex errore conscientiæ, quo quis putat id quod agit, esse mortale, licet reipsa non sit. Nam tunc consentit in mortale apprehensum. (1).

2. Ratione effectus graviter inordinati in rem aliquam leviter malam vel indifferentem, constituendo in ea finem ultimum: ut si ex affectu ad illam paratus sis illam velle, etiamsi mortalis esset; vel peccare mortaliter potius quam ab ea abstinere, vel illam comparare per medium graviter illicitum. Nam tunc eam præferes divinæ amicitiæ, & violas gravitee maximum præceptum diligendi Deum super omnia.

3. Ratione finis mortaliter mali, ad quem ordinatur, ut adulatio seu laudatio ex se venialis ordinata ad subordinandam virginem. Nam talis actus continet affectum ad rem mortaliter malam; & medium malitiam finis contrahit.

4. Ratione gravis damni vel scandali, quod ex re levi secuturum prævidetur, vel prævideri potest, ac debet, ut si ex furto rei levis prævideas alterum blasphematurum. Nam ob talem effectum actus graviter adversatur caritati: & caussa participat malitiam sui effectus. (2).

5. Ratione periculi incidendi in mortale, in quod quis experientia didicit se ex actione de se leviter mala.

---

(1) Sic ex. cau. Sacerdos existimans peccatum esse grave, deficiente justa caussa, Missam vel *semel* celebrare *privatam*, non recitato prius Matutino Officio, moraliter peccabit ratione *conscientiæ erroneæ*, si celebret haud persoluto ejusmodi penso. Nam ex Bened. XIV. (N. 76.) non adest revera gravis illa obligatio. En ejus verba, (lib. 3. de *Sacrif. Miss.* c. 1. num. 4.) ,, Si sermo sit de Missa ,, Conventuali, videtur peccatum esse mortale eam ante ,, Matutinum & Laudes celebrare: id enim est contra generalem Ecclesiæ consuetudinem. In Missis vero privatis, ,, si qua sit legitima caussa, puta si Princeps aut Prælatus ,, Missam expeteret, videri potest a peccato etiam veniali ,, immunis, qui eam celebraret, non recitato Matutino, & ,, Laudibus. Si vero absit caussa, perdifficile videtur ne ,, veniali quidem peccato non esse locum, ut observat Meratus ad Gavantum tom. 1. part. 2. Quod si quis, nulla ,, caussa urgente, perpetuo id faceret, ut videretur quasi statuisse animo nunquam celebrare, dicto Matutino & Laudibus, tunc ... concludi posset, hujusmodi Sacerdotem ,, peccare mortaliter ".

(2) Nomine *damni*, & *scandali* duplex indicatur nocumentum Proximo adveniens, scilicet *temporale*, & *spirituale*. Ratione gravis *damni temporalis* peccant mortaliter faciendo ea, quæ ex suo genere non censentur graviter illicita, ex. cau. quotquot in domibus, villis, mensis, pinacothecis talem apparatum, ac luxum servant, ut subinde nequeant debita extinguere, mercedes rependere, legata solvere, eleemosynas erogare, & similia officia, seu justitiæ, seu caritatis lege præscripta, adimplere, quibus destituti pauperes, operarii, artifices clamant præ angustia ad Deum quotidie. Legatur Sanctus Isidorus Pelus. (Epist. 210. 306. 528.) acriter perstringens intemperantes illos, qui *pauperum plagas adaugent, & certam movent iis, qui cum indomabili & inexpugnabili paupertatis fera luctantur*. Ratione vero *spiritualis damni*, seu scandali, graviter delinquunt, ex. cau. juxta S. Isid. Hispal. (lib. 3. *de Sum. Bon. cap. 38.*) *Sacerdotes & Clerici prave viventes, dum forma ceteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerant*; quippe propterea, *quoscumque exemplo malæ conversationis suæ perdunt, de illis rationem sine dubio reddituri*. Et isti posteriores, *qui sive doctrinis, seu exemplis, vitam moresque bonorum corrumpunt, deteriores sunt his, qui substantias aliorum, prædiaque diripiunt. Hi enim ea, quæ extra nos sunt, sed tamen nostra, auferunt; corruptores vero morum proprie nos ipsos diripiunt; quoniam divitiæ justorum mores eorum sunt*. Porro in materia ista potissime cavendum ab ea specie scandali, quod dicitur *activum indirectum*, estque nihilominus juxta Angelicum (2. 2. quæst. 43. artic. 1.) *per se*, & non *per accidens*; impune namque solet in mundo grassari, cum a multis vel ignoretur, vel negligatur. Hujus rei duplex videtur esse caussa; prima, quia dicta & facta sua considerant ipsi, non secundum adjacentes circumstantias, ob quas præsertim spiritualis pernicies Proximis enascitur; sed tantummodo in se & secundum genus proprium, quo pacto spectata apparent aut leviter mala, aut etiam prorsus innoxia; altera, quia sunt sibi intime conscii; se dictis factisque suis non ruinam proximorum ullatenus appetere, sed propriam dumtaxat oblectationem, aut utilitatem. Verum neutram excusationem iisdem suffragari, nullo negotio ostenditur. Nam quantum ad priorem, Seraphicus expendens Apostolicum præceptum (1. ad Thessal. cap. 5.) *ab omni specie mali abstinete vos*, hæc opposite scribit (Opusc. de Pauper. Christ. in resp. ad 18.) *Dicendum, quod illa species est mala, dum homo rationabiliter potest suspicari malum, circumstantiis omnibus pensatis, quæ occurrunt*. Angelicus item (Lect. 1. in eum loc.) ait: *Dicit Apostolus, specie; quia etiam quæ habent similitudinem malitiæ, vitare debemus, quæ scilicet non possumus servare coram hominibus absque scandalo*

mala vel indifferenti incurrere; puta si aspectus mulieris, vel colloquium inducat ad actum turpem, vel consensum in delectationem veneream; si ludus de se licitus sit occasio proxima pejerandi, blasphemandi &c. Nam mortale est, exponere se morali periculo peccandi mortaliter; is quippe Dei amicitiam, & animæ salutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat, cum potest; & eodem præcepto, quo tenemur vitare peccatum, tenemur etiam ejus probabile periculum vitare.

6. Propter contemptum formalem præcepti, vel regulæ, vel superioris, qua superior est, ut si quis violat præceptum in re levi, quia præceptum est, sive quia renuit subjici præcepto, vel superiori. Talis enim inobedientia inducit contemptum potestatis a Deo derivatæ, & superiori ut minister Dei est, ejusque vices gerit; qui contemptus redundat in Deum, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.*

Item omissio consilii evangelici ex contemptu, quasi Deus inutilia & vana consuleret, mortalis est. Nam est graviter injuriosa Deo, & Deus ipse consilii auctor contemnitur. (1)

Quæst. IX.

---

dalo eorum, Quoad posteriorem vero idem Angelicus (artic. præcit.) hæc habet; „ Dictum, vel factum alterius „ potest esse dupliciter alteri caussa peccandi: per se, „ & per accidens. Per se, quando aliquis suo malo ver„ bo vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel „ etiamsi ipse hoc non intendat, & ipsum factum est tale, „ quod de sui ratione habet, quod sit inductivum ad pec„ candum; puta cum aliquis publice facit peccatum, vel „ quod habet similitudinem peccati. Et tunc ille, qui hu„ jusmodi actum facit, proprie dat occasionem ruinæ: un„ de dicitur scandalum activum. Per accidens autem ali„ quod verbum, vel factum unius est alteri caussa peccan„ di, quando & præter intentionem operantis, & præter „ conditionem operis aliquis male dispositus ex hujusmodi „ opere inducitur ad peccandum; puta cum aliquis invidet „ bonis aliorum. Et tunc ille, qui facit hujusmodi actum „ rectum, non dat occasionem, quantum in se est: sed „ alius sumit occasionem; & ideo hoc est scandalum passi„ vum sine activo. „ Scandalum igitur *activum per se*, quantumvis *indirectum*, nec est confundendum cum scandalo *passivo per accidens*, nec parvipendendum. Hujusce autem scandali exemplum habes apud Seraphicum, qui (Opusc. *de Turt. Conscient.* cap. 14.) postquam ob oculos posuit *periculum familiaritatis Dominarum*, impendens etiam personis, quæ *spirituales videntur*, ita cum D. Bernardo concludit; *Quotidie conversari vis cum muliere, & continens putari? Esto quod sis, maculam tamen suspicionis portas. Scandalum mihi es, tolle materiam, & caussam scandali, quia væ homini illi per quem scandalum venit.* Legendus de hac materia Benedict. XIV. (histor. Eccles. 83.) differens de Parochorum cum mulieribus contubernio. Quæ cum ita sint, prudens quisque semper impressum animo teneat D. Isidori Pelus. monitum saluberrimum (Epist. 306.) *Nihil non age, & fenestris res tuas oculis circumspice, ne qua e parte tuo proximis noxa, damnumve obveniat, omnem scandali radicem excindendo.*

(1) Magni momenti est genuina, & accurata notitia hujus postremæ lethiferæ circumstantiæ, quæ *legis contemptus* dicitur. Tria propterea, quæ ad talem finem conducunt, hic breviter indagabimus: nimirum, 1. Quid & quotuplex ille sit. 2. Quæ, & quanta ejus malitia. 3. Quandonam adesse, aut abesse præsumatur. Quoad *primum* articulum, universim duplicem contemptum oportet statim distinguere, puta *materialem* & *formalem*. Materialis est, quando quidpiam negligitur, rebusque aliis postponitur, tametsi non hoc præcise animo gerat, qui id facit. Formalis est, ubi hac ipsa intentione directa quidpiam prætermittitur. Prioris generis contemptus (de quo plerumque censendi sunt disserere Ascetici Magistri, & Concionatores Sacri) relate ad leges seu Divinas, seu humanas, adeoque relate ad ipsum Deum, a quo fluit omnis legislativa potestas, continetur in qualibet gravi earum transgressione. Nam ex Seraphico (Brevil. part. 3. cap. 2.) generatim loquendo *peccatum mortale est actualis a primo principio recessus, qui non potest esse nisi per contemptum ipsius principii, vel in se ipso, vel in suo præcepto.* Ita ex. cau. juxta eumdem Doctorem (Opusc. de trib. tern. peccat. cap. 4.) *si luxurioso proponatur ex una parte adulterium, prout est delectabile, & ex alia parte Deus prohibens; contemnit ille Dei prohibitionem; & se adulterinæ delectationi immergit, & deviat a fine.* Hoc ipso communi sensu, quo intelligimus quævis peccata involvere aliquem Dei, legumque *contemptum*, usitato in Scripturis, & Patribus sermone dicuntur eadem fieri ex *superbia, inobedientia, ingratitudine*; quamvis præter malitiam, quam singula sortiuntur ex propriis objectis, non participent specialem horum trium vitiorum deformitatem. Posterioris vero generis contemptus ille est, quem solummodo attendunt Morales TT. sicque relate ad leges potest describi cum Angelico (2. 2. quæst. 186. artic. 9.) *tunc committit aliquis, vel transgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis, vel regulæ, & ex hoc procedit ad faciendum contra legem, vel regulam.* Contemptus hujusmodi dicitur a laudato Doctore (q. 162. artic. 2.) proprius *effectus, & actus superbiæ*, quatenus ipsa *est speciale peccatum*; atque ex tali contemptu Dei, ejusque mandatorum ex. grat. Pharao olim Hebræos opprimebat, ac postea Julianus Apostata Christianos persequebatur. Hinc autem duo intelligimus. 1. Contemptum istum non reperiri per quamdam generalitatem in quolibet peccato, sicuti de priore diximus. Siquidem ex eodem Angelico „ quamvis omnia præcepta legis possit quis „ transgredi qualicumque peccato ex contemptu, qui pertinet „ ad superbiam, non tamen semper ex contemptu aliquis præ„ cepta Divina transgreditur; sed quandoque ex ignorantia, „ quandoque ex infirmitate. Inde est, quod Augustinus dicit: „ multa perperam fiunt, quæ non fiunt superbe. „ Quare, quamdiu aliquis leges transgrediendo non movetur principaliter ex eo quod positive renuat sese illis subjicere; & illas vel illarum auctorem parvipendat, non censetur peccare ex *contemptu*, ut bene notat Navarr. (Manual. cap. 23. num. 42.) quamvis ex ira, audacia, voluntate industria, malitia, aliave passione peccet. 2. Peccata illa, quæ ex tali contemptu vere prodeunt, ad minus *duplicem* morali specie diversam deformitatem præseferunt, necessario aperiendam in Sacramentali judicio. Sic in allato exem-

Quæst. IX. *An multa venialia possunt facere unum mortale?*

Resp. 1. Peccata venialia quantumvis multiplicata, non possunt per se efficere unum mortale, nisi eorum materiæ vel effectus uniantur. *Est communis sententia.* Quia 1. ex Conc. Trident. sess. 14. c. 5. per venialia a Dei gratia non excludimur. 2. Peccatum mortale, cum sit contemptus Dei & aversio a fine ultimo, habet malitiam ordinis superioris, immo infinitam, quam proinde æquare nequeunt quævis venialia.

---

exemplum Pharaonis & Julisoi, eorum facinos gemina diversa labe & injustitiæ, & superbiæ inficiebatur, ut alias etiam omittam. Formalis porro contemptus potest esse aut *explicitus*, ut si quis ruptis legum vinculis expresse dicat, *non serviam* (Jer. cap. 2.) aut *implicitus*, ut si quis ob assiduitatem delinquendi eo devenerit, ut prudenter præsumi possit, ipsum animo suo saltem ita statuisse.

Quoad *secundum* Articulum, nemini dubium, quin idem *formalis* contemptus, utroque modo spectatus, ex suo genere sit mortale crimen, quandoquidem facere aliquid contra præceptum ex contemptu ipsius præcepti ac Legislatoris præcipientis, Inobedientia est directe contraria dilectioni Dei, & Proximi, uti Angelicus (2. 2. quæst. 105. art. 1.) docet. Idque sentiendum indiscriminatim de quolibet contemptu tum *legum* Divinarum, humanarumque quia ex Apostolo (Rom. cap. 2.) *non est potestas nisi a Deo*; tum *consiliorum* etiam Evangelicorum, quia valde injuriosum Christo nolle subjici ejus consiliis ut consiliis, eaque ceu vana, aut noxia aspernari. Potest tamen quandoque peccatum hoc consistere intra sphæram *venialis* culpæ, ob *imperfectionem actus*, qui scilicet *non perfecte pertingit ad rationem actus moralis, cum non sit deliberatus, sed subitus* ut Angelicus (1. 2. quæst. 88. artic. 6.) loquitur. Quæstio solum moveri potest, num sit peccatum mortale ex genere suo *tota*, ita scilicet ut nomquam evadat veniale ob *parvitatem materiæ*. Nonnulli cum Cajetano (Summal. voce, *contemptus*, & *inobedientia*) sustinent esse posse veniale, non tantum ex imperfectione actus non satis deliberati, sed etiam ex imperfectione materiæ, quando est contemptus præcepti in re exigua, & secundum quid, non absolute; hoc est, quando non absolute contemnitur Legislator, sed solum una aliqua ejus lex particularis; idque propterea, quia exigui momenti est res, quam per talem legem jubet. Ast rectius alii sentiunt, omnem deliberatum contemptum legis in quacumque materia, seu gravi seu levi, præferre mortalem inordinationem, quia *deliberate* contemnere præceptum qua præceptum, qua jussionem Legislatoris, est semper proprius actus superbiæ speciatim sumptæ (juxta Angelicum in super. artic. laudatum) adeoque lethalis, esto præceptum sit de re modica. Et hæc quidem sententia tum Scripturæ, tum Patribus apprime consonare videtur.

Quoad *tertium* Articulum, ubi formalis contemptus est *explicitus*, jam opus non est conjecturis indiciisve ad illum cognoscendum: talis erat ex. gr. in utroque Tyranno superius nominato, itemque in Judæis illis, qui Machabæorum tempore repudiatis patriis legibus ad Gentes transibant. Loquendo autem de contemptu *implicito*, arbitror, hunc nonnisi ex peculiaribus circumstantiis personæ, loci, temporis, & similium colligendum esse maturo, ac prudenti judicio. Inter indicia hujusce posterioris contemptus solet a Moralibus præcipue recenseri diuturnitas, & frequentia transgrediendi aliquam legem. Sed ne hic quempiam errare contingat, audiendus inter alios Angelicus Magister, qui primo docet (2. 2. q. 186. art. 9.) ,, Religiosum, quando propter aliquam particularem caussam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis, vel regulæ, non peccare ex contemptu, etiam frequenter ex eadem caussa, vel alia simile peccatum iteretur. *Et rationem assignat* (1. 2. q. 88. art. 5.) Quia diuturnitas, & assiduitas non est circumstantia trahens actum in aliam speciem, nisi forte per accidens ex aliquo superveniente. Non enim aliquid acquirit novam speciem ex hoc quod multiplicatur, vel protrahitur, nisi forte in actu protracto, vel multiplicato superveniat aliquid, quod variet speciem; puta inobedientia, vel contemptus, vel aliquid hujusmodi. *Postea vero monet* (*priori loc. cit.*) frequentia tamen peccati dispositive inducit ad contemptum, secundum illud Prov. 18. Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit "; quod quidem passim etiam tradunt Ecclesiæ Patres. Totum hoc sic complectitur Navar. seq. doctrina (Manual. c. 23. n. 42.) ,, Ad transgressionem legis ex contemptu non satis est consuetudo peccandi; quia quamvis consuetudo multum faciat ad præsumendum prædictum contemptum in foro exteriori, nihil tamen facit quoad interius, ubi sola veritas consideratur. Sic etiam illa Glossa celebris *in c. Metrop.* 2. q. 7. quæ dicit, eum, qui sine justa caussa transgreditur, videri contemnere, intelligenda est in foro exteriori, non interiori. Verum tamen est, consuetudinem transgrediendi aliquam legem multum incitare ad contemnendam illam, ideoque ab ea cavendum est ". Ad normam harum doctrinarum exigendum tritum illud argumentum, quo Morales DD. solent ex *frequentia* delinquendi arguere *interpretativum* legum contemptum, adeoque gravem culpam, in Sacerdotibus passim Missalis rubricas transilientibus, in Religiosis proprii Ordinis statuta violantibus, in Beneficiariis a choro absentibus, & similibus aliis. Quod si morosus quispiam a me postules, quandonam præcise ex assiduitate peccandi præsumatur oriri formalis iste contemptus, is prius dignabitur mihi edicere, quot præcise calices generosi vini exhaurire oporteat ad contrahendam solemnem crapulam. Sicuti jam præmonui, in hujuscemodi rebus prudens judicium pendet a serie particularium circumstantiarum: idcirco frustra exquiritur generalis regula. Illud potius ad complementum præsentis disquisitionis e re erit observare, quod Angelicus (2. 2. qu. 186. art. 10. in fin.) scribit; ,, Justi non de facili peccant ex contemptu; sed quandoque labuntur in aliquod peccatum ex ignorantia, vel infirmitate, a quo de facili relevantur. Si autem perveniant ad hoc, quod ex contemptu peccent, efficiuntur pessimi, & maxime incorrigibiles. Unde Augustinus dicit: ex quo Deo servire cœpi, quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in Monasteriis profecerunt, ita non sum expertus pejores, quam qui in Monasteriis ceciderant ". Unusquisque igitur in sortem Domini vocatus salutem suam operetur cum timore, & tremore, quoniam judicia Dei abyssus multa.

lia. 3. Sola multiplicatio non constituit peccatum in alia specie superiore a veniali. Item quantumcumque multiplicentur venialia, singula sunt, & manent in specie inferiore, habentque differentiam essentialem aliam, quam species superior. Ergo multiplicatio venialium non potest attingere speciem peccati mortalis, quæ est superior. Ex Patrum vero textibus sequitur tantum multa venialia disponere ad mortale, non vero illud constituere.

Qui tamen proponeret omnia venialia occurrentia committere, vel ad hoc paratus esset, velletque sola mortalia vitare, secundum Sanchez & Bonacinam mortaliter peccaret, etiamsi contemptus formalis deesset. Qui illius propositi objectum continet apertissimum peccandi mortaliter periculum, quod talis vult subire, cum ex SS. Patribus & Doctoribus multa venialia deliberate & ex proposito commissa, certo disponant ad mortale, & in praxi patet: quæ culpa mortalis adversatur præcepto charitatis.

Resp. 2. Si plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave constituant contra unum præceptum, tunc mortale est peccatum, cujus materia, licet secundum se parva, tamen ob moralem conjunctionem cum objectis priorum, notabilis censetur, & effectum gravem malum producit. *Est communis sententia*. Quia tunc per hoc ultimum peccatum, ponitur complementum gravis materiæ, vel effectus graviter prohibiti; & illud ponens censetur velle aliquid graviter inordinatum ac prohibitum. Sic qui uno die festo pluries laborat per quadrantem diversis horis, peccat mortaliter ultimo quadrantis labore, quo completur tempus notabile: quia isti omnes labores breves moraliter uniuntur, & tunc verum est dicere talem laborasse illo die festo tempore notabili; v. gr. duas aut tres horas. Sic ebrietas per ultimum scyphum completur. Item qui intempestanter cibum sumit, & ultima comestione agnoscit valetudinem graviter lædendam, peccat tunc mortaliter; nam jam vult objectum graviter dissentaneum naturæ rationali ac legi, & sibi notabile damnum.

Si vero plurium venialium materiæ parvæ & effectus non uniantur, nec in grave objectum coalescant; tunc omnia & singula peccata sunt venialia, nec efficiunt mortale; quia tunc materiæ illæ non constant unum objectum grave, nec materiam sufficientem ad mortale: Sic qui pluribus festis per unum quadrantem laborat, non peccat mortaliter, secluso scandalo & contemptu; quia tunc sicut festa sunt diversa, neque efficiunt unum moraliter; ita & labores sunt diversi, nec unum inter se constituunt. Item qui in Quadragesima quotidie bolum panis extra tempora comedit, non peccat mortaliter, quia comestio una die facta non continuatur, nec conjungitur moraliter cum comestione alterius diei; cum obligatio abstinendi affixa sit singulis diebus, & transeat cum illis. Unde propositum comedendi singulis diebus Quadragesimæ bolum panis extra tempora, est per se loquendo solum veniale, quia non fertur in illas omnes comestiones leves conjunctim sumptas, sed in omnes separatas & singulis diebus vitandas, quæ cum solum sint vetitæ sub veniali, propositum non est de mortali. Idem dic de eo, qui plures inducit ad parum comedendum uno die jejunii, quia actio unius non unitur, nec facit unum moraliter objectum vetitum cum actione alterius. Unde inductio non est ad aliquid grave. (1)

QUÆST. X. *An & quomodo multa venialia disponant ad mortale?*

Resp. 1. Multa venialia, si negligantur & continuentur, sensim disponunt hominem ad mortale. Constit. 1. ex Eccl. 19. *Qui spernit modica, paullatim decidet*. Et Lucæ 10. *Qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est*. 2. Ex consensu Theologorum, & ex Patribus docentibus venialia diligenter cavenda esse, ne labamur in mortalia. 3. Ex praxi & experientia.

Resp. 2. Multa venialia disponunt ad mortale: 1. Indirecte seu negative removendo id quod mortalia impediret. Nam & in peccante minuunt fervorem charitatis, & timorem Dei, ac horrorem peccati; & ex parte Dei impediunt providentiam illam specialem, qua tentationes ac pericula removebat; & liberalitatem, qua uberes & potentiores gratias largiebatur.

2. Positive; tum quia cum mortale & veniale in hoc conveniant, quod sit infractio Legis & ordinis; multitudo leviorum infractionum, maxime si deliberate & ex gravi negligentia fiant, hominem disponit ad violandum Legem & ordinem in gravioribus: cum quia libido peccandi, & affectus erga rem venialiter malam, potest sæpius peccando ita crescere, ut in ea re constituatur finis ultimus, & ex affectu erga illam homo sit paratus violare præceptum gravius, vel illius violandi periculo se exponat. Venialia autem ejusdem speciei, magis adhuc per se ac directe disponunt ad mortale; cum circa idem objectum specifice sumptum versentur, & ipa-

(1) Istius q. 9. doctrinam junctam doctrinæ seq. q. 10. reperies erudite expositam, & confirmatam a Bened. XIV. (de Beat. Serv. Dei lib. 3. can. 39. n. 8.) & multo ante traditam a Seraph. & Angel. quorum prior sic ait (in 2. sent. dist. 24. p. 2. dub. 2.) *Plura venialia non determinant, ut faciant mortale, quantum est de se, sed solum dispositive, ex frequenti enim iteratione venialium intervenit contemptus: Et quia* (pergit in 2. sent. dist. 16. p. 2. art. 3. q. 1.) *iteratio actus disponit ad libidinem, & contemptum, non dispositione necessitatis, sed pronitatis; ideo Augustinus comparat eo bestiis minutis, guttis arenæ, scilicet: non quia ipsa in se faciunt naufragium, sed quia ad hoc perducunt per accidens*. Posterior vero id ipsum (1. 2. quæst. 88. art. 3. & 4.) statuit. Robertus Holkot (Lect. 36. in lib. Sapient.) hanc addit similitudinem aptissimam. *Ex modicis peccatis diabolus inducit in gravissima peccata. Circa dolium sunt magni circuli; quibus asseres doliі colligantur, & illi magni in suis extremitatibus colligantur cum parvis viminibus: solutis ergo parvis solvuntur magni, & solutis magnis totum decidit. Sic moraliter est, qui spernit modica, paullatim decidit*. Ex iis lumen roburque etiam accedit iis, quæ in fine Notæ superioris dicta sunt.

& pariant similem habitum. Sic levioribus furtis, coutumeliis, detractionibus via sternitur ad graviores injurias, & comparatur consuetudo furandi, aut detrahendi, quæ magis adhuc in gravia objecta, utpote magis ad se allicientia inducit, quam in levia.

CAPUT III.

De Peccatis commissionis, & omissionis.

Quæst. I. *Quid sunt, & an differunt inter se talia peccata?*

Resp. 1. Peccatum commissionis est actus positivus factus contra Legem eum prohibentem, sive est violatio præcepti negativi. Peccatum omissionis est omissio actus præcepti, sive violatio præcepti affirmativi.

Resp. 2. Hæc peccata, etiam cum eidem virtuti aut Præcepto ex eodem motivo adversantur, sic moraliter inter se differunt, saltem secundum gravitatem, ut in Confessione singillatim explicanda sint. Nam peccatum commissionis, ceteris paribus, est notabiliter gravius peccato omissionis: habet quippe notabiliter majorem disconvenientiam ac oppositionem cum natura rationali, & Lege divina: magis enim, ceteris paribus, inordinatum est ac disconveniens naturæ rationali ac Legi æternæ, facere quod non debes, quam non facere quod debes; & illud opponitur præcepto: *Declina a malo*: hoc autem, præcepto, *Fac bonum*. Sic odium Dei est longe gravior culpa, quam omissio actus amoris Dei præcepti, licet utrumque eidem præcepto charitatis opponitur; & qui utriusque reus esset, non satisfaceret præcepto confitendi dicendo se bis peccasse mortaliter contra debitam charitatem Dei. Item longe pejus est pattem contumelia afficere, quam præcise ei honorem debitum non deferre.

Immo sunt qui docent, aliqua peccata commissionis, & omissionis inter se differre secundum gravitatem specificam, ut ista allata, quia censent eam habere inter se disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter diversam; nam quamvis eidem virtuti ac præcepto ex eodem motivo adversentur, tamen ei modo notabiliter diverso opponuntur.

Quæst. II. *Unde æstimanda est species & gravitas omissionis culpabilis?*

Resp. Ex specie & bonitate actus præcepti. Nam privatio eo pejor est, quo forma ei opposita melior est. Ergo omissio actus præcepti eo pejor est, quo actus præceptus melior est. Sic omissio orationis longioris præceptæ, est culpa gravior omissione orationis brevioris etiam præceptæ.

Quæst. III. *An Actus cum omissione culpabili conjunctus, est peccatum?*

Resp. 1. Omnis actus, quatenus est caussa, finis vel occasio proxima omissionis malæ, contrahit malitiam omissionis, ut si omittas Sacrum ut studeas, vel dormias; quia prohibetur eodem præcepto, quo præcipitur actus omissus. Nam præceptum, utpote de se efficax, hoc ipso quod præcipit actum aliquem, simul prohibet omnem actum, vi cujus sequitur omissio actus præcepti. Sicut enim præceptum obliget ad servanda omnia, quæ necessaria sunt ad ejus observationem: & sic ad vitanda omnia, quæ eamdem observationem impediunt. Item in illo actu continetur virtualis saltem voluntas; omittendi. Ergo habet idem objectum cum omissione, & proinde eamdem malitiam, & repugnantiam eidem præcepto. Idem est si actus assumatur ut medium omissionis: nam media contrahunt malitiam finis. Hinc si actus sit aliunde malus, habet duplicem malitiam; ut si quis omittat Sacrum, quia tempore Sacri furatur. Si vero non sit aliunde malus, habet unam & eamdem malitiam cum omissione culpabili, cum solum habeat malitiam ab illa omissione, & eidem præcepto advertetur. Docet tamen Suarez, quod si quis advertit se hoc tempore omittere, & ex nimio affectu ad illud opus de se licitum, velit nihilominus illud exercere, & sic omittere; tunc actus ille habet malitiam specie distinctam; quia vere est contra rectitudinem propriæ virtutis, & quia constituitur ultimus finis in illo opere?

Resp. 2. Quando actus, qui fit tempore omissionis, non est caussa, nec finis, nec medium, nec occasio omissionis, sed tantum assumitur consequenter ad voluntatem efficacem omittendi ob alium finem, juxta multos non contrahit malitiam omissionis, nec proinde est peccatum, si aliunde non sit malus: ut si quis postquam decrevit omittere Sacrum ad aliquod leve incommodum vitandum, oret domi, vel studeat tempore Sacri, ut otium vitet. Quia Lex præcipiens aliquid, non vetat actum alium, nisi sit caussa, vel medium, vel occasio omissionis actus præcepti; & supposita voluntate omittendi actum præceptum, alius actus materialiter & per accidens se habet ad omissionem, & nullo modo in eam influxit.

Quæst. IV. *Quandonam admittitur peccatum omissionis?*

Resp. 1. Peccatum omissionis externum admittitur eo solo tempore, quo urget præceptum faciendi Actum. Quia hoc peccatum consistit in omissione actus debiti ex præcepto: Actus autem non est debitus, nisi eo tempore, quo servandum est præceptum. Interdum vero committitur, dum quis expresse aut virtualiter, indirecte vel interpretative vult omittere actum præceptum; nam tunc ponitur voluntas violandi præceptum.

Resp. 2. Qui ponit caussam, ex qua prævidet probabiliter secuturam omissionem, tunc peccat (Vid. N. 144.), & contrahit malitiam omissionis: quia qui ponit caussam omissionis, vult indirecte, vel saltem interpretative ipsam omissionem: qui enim vult caussam, censetur velle effectum, qui ex illa sequitur. Præterea eodem præcepto, quo vetatur omissio, prohibetur etiam positio libera caussæ illius. Hinc qui die festo mane se somno tradit, prævidens se somno sepultum iri tempore ultimi Sacri, tunc peccat contra religionem, etiamsi per accidens excitetur & postea Sacrum audiat. Nam tunc habuit voluntatem, saltem interpretativam ac virtualem, omittendi Sacrum, quamvis postea eam mutaverit.

Idem dic de eo, qui scienter, aut nonnisi cum ignorantia vel inadvertentia culpabili, exponit se morali periculo omittendi. Nam tunc contrahit totam malitiam omissionis, licet postea omissio non sequatur, quia sic exponendo se morali periculo omit-

omittendi, saltem interpretative voluit omissionem. Quod si is, qui posuit caussam omissionis, vel exposuit se morali periculo omittendi, postea possit præceptum, dum urget, implere, desistendo ab opere incompossibili; non implens præceptum, denuo peccat peccato omissionis; & tunc omissio ejus est in se libera eo modo, quo actus externus liber esse potest: quia tunc denuo vult saltem indirecte ipsam omissionem actualem. Porro non contrahitur (Vid. N. 145.) censura, nisi eo tempore, quo actus ex præcepto faciendus est: nam tunc solum ponitur omissio externa, cui annexa est.

Resp. 3. Probabile est, eum, qui posuit omissionis caussam, qua factus est impotens ad implendum præceptum, peccare non solum quando posuit illam caussam; sed etiam dum reipsa actum præceptum omittit; si non retractet ejus caussam culpabilem, cum potest. Sic Sacerdos, qui Breviarium in mare libere projecit, unde factus est impotens ad illud recitandum, non solum peccavit projiciendo, sed etiam singulis diebus denuo peccat non recitando, quamdiu priorem culpam non retractat. Item qui ante Sacrum longæ viæ sine necessitate se dedit, unde factus est impotens ad audiendum Sacrum, peccat contra religionem, non solum cum se dedit longæ viæ prævidens impotentiam audiendi Sacrum inde secuturam, sed etiam postea dum celebratur Sacrum, nisi tunc eliciat contritionem. Ratio est, quia omissio actualis est imputabilis voluntati, quamdiu est voluntaria in caussa non retractata, quæ possit retractari; tamdiu enim libere continuatur, & ponitur voluntarie omissio, quamdiu & potest retractari ejus caussa, & non retractatur; nam est tunc in potestate hominis efficere, ne sit amplius voluntaria ac moralis.

Sed quid si homo non possit retractare caussam culpabilem omissionis; ut fit in somno vel ebrietate; An peccat non solum quando posuit caussam, sed etiam cum præceptum urget?

Resp. Alii affirmant, eo quod talis omissio sit illi sufficienter voluntaria in caussa non retractata. Alii probabilius negant; docent talem omissionem nil per se malitiæ imputabilis addere culpabili positioni caussæ ejus; eo quod tunc omissio non sit voluntaria & libera nisi in caussa; & voluntas tempore omissionis non continuetur libere, nec ullum exercitium liberum habeat; cum ne possit quidem ejus caussam retractare.

Cæterum necesse est omnes omnino omissiones actuales confiteri, & non tantum caussam earum culpabilem. Nam ex praxi perpetua fidelium, ex qua necessitate materiæ confessionis potius, quam ex principiis metaphysicis metienda est, constat actiones & omissiones in caussa moraliter culpabiles, esse necessario confitendas, sive illæ secundum se peccata sint, sive solum effectus & objecta peccati in caussa libere posita commissi. Præterea id etiam necessarium est, vel ad explicandam sicut oportet peccati gravitatem, vel ad detegendum damnum tertii, obligationem restituendi &c. vel ob periculum reservationis, aut censuræ.

CAPUT IV.

De Ignorantia, & ejus peccatis.

Quæst. I. Q*uid est Ignorantia, & quotuplex?* (Vid. N. 188. 189.)

Resp. 1. Ignorantia late sumpta est carentia cognitionis veræ in subjecto capaci. Stricte, ut hic sumitur, est carentia cognitionis debitæ, seu cognitionis eorum, quæ quis scire debet. Nam qui ignorat ea quæ scire non tenetur, non est in eo ignorantia, stricte loquendo, sed mera nescientia.

Dividitur 1. In invincibilem, & vincibilem (Vid. N. 195. 207. usq. ad 216.). Ignorantia invincibilis, quæ etiam inculpabilis vocatur, est ea, quæ morali diligentia adhibita depelli non potest: Vincibilis est ea, quæ morali diligentia adhibita depelli potest.

2. In antecedentem, & concomitantem, & consequentem (Vid. N. 191. usq. ad 195.). Antecedens est ea, quæ nullo modo fuit volita & est caussa actionis; quatenus ea sublata non fieret actio; ut cum venator adhibita sufficienti diligentia ne hominem occideret, occidit amicum, putans esse feram. Concomitans est ea, quæ non est volita, nec est caussa actionis, in quantum ea sublata adhuc fieret actio, quæ proinde non fit ex ignorantia, sed præcise cum ignorantia: talis est in eo, qui adhibita sufficienti diligentia ne hominem occideret, inimicum latentem occidit, quem æque occidisset, si scivisset ibi latere. Consequens est ea, quæ volita est directe vel indirecte; ut cum quis nescit talem diem esse festivum; quia aut expresse noluit aut neglexit inquirere. Unde est semper vincibilis, & quandoque est caussa actionis; quandoque non; quia ea sublata quandoque adhuc fieret actio, quandoque non fieret.

3. In ignorantiam juris, & facti (Vid. N. 190.). Prior est, qua ignoratur Jus aut præceptum aliquod; posterior est, qua ignoratur id quod fit, esse juxta vel contra præceptum, & potest esse de opere, vel aliqua ejus circumstantia: ut cum quis nescit esse diem Veneris, quo comedit carnes.

4. In negativam, & positivam (Vid N. 189.). Negativa est mera privatio debitæ cognitionis alicujus rei absque judicio erroneo de illa re; positiva est error, seu judicium falsum de aliqua re.

5. In habitualem, & actualem (Vid. N. 198). Habitualis, est privatio cognitionis habitualis, & dicitur simpliciter ignorantia. Actualis est privatio debitæ cognitionis actualis, & melius dicitur inadvertentia, inconsideratio, vel oblivio.

Quæst. II. *An ignorantia vincibilis est secundum se peccatum?*

Nota. Ignorantia vincibilis (Vid. N. 196. 197.) alia est affectata, seu directe volita, & est ea, quam quis directe & expresse vult ut liberius peccet; juxta illud Job 21. *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Alia non affectata, & est ea, quæ non est directa & expresse volita, sed est solum volita indirecte, nempe in negligentia addiscendi. Hæc subdividitur in crassam seu supinam, & non crassam. Crassa est, cum aut nulla adhi-

betur diligentia ad sciendum, aut nonnisi pro rei gravitate valde exigua adhibetur, unde semper oritur ex gravi negligentia discendi. Non crassa est, cum ad sciendum adhibetur quidem aliqua diligentia, sed non adhibetur sufficiens.

Resp. Ignorantia vincibilis eorum quæ quis scire tenetur, etsi non affectata, est secundum se (Vid. N. 210. usque ad 215.) peccatum imputabile, *Est communis sententia*. Prob. 1. ex Psalm. 24. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Et Eccl. 23. *Ne adincrescant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea.* 2. Quia talis ignorantia est libera transgressio præcepti, seu omissio rei præceptæ. Nam omnia & singula præcepta obligant ad id, sine quo observari nequeunt, ideoque ad sui cognitionem comparandam, sine qua servari non possunt: præcipiens quippe finem, præcipit media per se necessaria ad illum. Igitur cum cognitio obligationum, tum omnibus communium, tum specialium, quæ ad cujusque statum, officium, & munus spectant, præcepta sit, talis cognitionis privatio vincibilis est transgressio præcepti, & quidem libera ac voluntaria saltem indirecte, nempe in negligentia discendi, ideoque est peccatum. Unde ignorantia est peccatum, & mala imputabiliter ob negligentiam voluntatis, a qua manat. 3. Qui ignorat ea quæ scire potest & debet, se exponit voluntarie morali periculo violandi præcepta quoties urgent, ideoque multoties peccandi. Ergo peccat gravissime.

Obs. 1. Gravitas peccati ignorantiæ æstimanda est ex gravitate præcepti ignorati, & ex negligentia discendi. 2. Ut aliquid sit voluntarium interpretative, sufficit, ut tenearis illud vitare, nec facias, cum possis, id quod est necessarium ad illud vitandum; hoc enim ipso tibi merito imputatur quod non vitaveris. 3. Ignorantia (Vid. N. 212.) eorum, quorum cognitio ratione sui præcipitur, ut sunt mysteria fidei, est peccatum speciale oppositum virtuti fidei, quamvis fidei habitum non destruat. Ignorantia vero eorum, quorum cognitio requiritur solum in ordine ad opus, est peccatum ejusdem speciei, cujus est transgressio præcepti ignorati: nam eidem præcepto ac virtuti opponuntur, cum omne præceptum, utpote efficaciter obligans ad sui observationem, obliget etiam ad sui cognitionem & considerationem. 4. Peccatum ignorantiæ (Vid. N. 214.) continuatur & multiplicatur, sicut peccatum omissionis restitutionis debitæ.

Quæst. III. *An quæ fiunt contra Legem ex ignorantia vincibili, sunt peccata imputabilia?*

Resp. 1. Actio vel omissio omnis contra Legem posita ex ignorantia vincibili, etiam non affectata, vel cum ea, est peccatum imputabile, etiam secundum malitiam ignoratam, etiamsi putetur bona, ac proinde quælibet ignorantia vincibilis (Vid N. 199. 202. 203.) non excusat a peccato: *Ita omnes.* Prob. 1. ex Num. 15. *Si anima nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo; & deprecabitur pro ea Sacerdos, quod inscia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi.* Certe quæ non sunt peccata imputabilia, non indigent expiatione & venia, nec sunt simpliciter peccata coram Deo. Et ex Lucæ 12. servus ignorans voluntatem domini sui, & faciens digna plagis, *vapulabit*. Et ex Act. 3. *Fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.* Et 1. ad Corinth. 2. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Ubi mors Christo a Judæis ex ignorantia illata esse dicitur: & tamen illis ad gravissimum peccatum imputata est, ut patet ex excidio urbis, & eversione ac reprobatione totius gentis. Item ex Lucæ 23. *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* Certe ubi est locus ignoscendi, ibi est peccatum imputabile. 2. ex SS. Patribus, & speciatim Hieronym. & S. Augustin. qui hanc veritatem ut fidei dogma contra Pelagianos propugnarunt; & S. Augustin. epist. 154. sic ait: *Si quis bonum putaverit esse, quod malum est, & fecerit hoc putando, utique peccat: & ea sunt omnia peccata ignorantiæ, quando quisque bene fieri putat quod male fit.* 3. Et can. 16. dist. 37. & cap. 1. de sortil. 4. Quia ea, quæ cum vel ex ignorantia vincibili fiunt contra præceptum, sunt sufficienter libera ac voluntaria saltem indirecte & in caussa, nempe in voluntaria negligentia addiscendi, & sic merito ad culpam imputantur voluntati, quæ potuit & debuit præceptum cognoscere & servare; tunc enim nullam habet justam excusationem. Nam culpabilis negligentia discendi quæ cognosci debent, non potest esse justa excusatio, cum sit culpa; & qui vult caussam, vult consequenter effectum, qui ex ea necessario sequitur, & quem scit vel scire potest ex ea secuturum. Immo quæ contra legem fiunt, ex vel cum ignorantia vincibili etiam non affectata, sunt moraliter & æquivalenter voluntaria in se, etiam quoad malitiam moralem in ordine ad veram & gravem, quamvis non tantam, imputabilitatem; quatenus qui culpabiliter ignorat, proinde se habet in æstimatione prudenti in ordine ad veram & gravem, etsi non tantam, imputabilitatem, ac si actu sciret. 5. Si ignorantia vincibilis excusaret a peccato, melior esset conditio negligentis addiscere ea quæ potest & tenetur scire, quam adhibentis debitam ad ea discenda diligentiam, quod est absurdum.

Obs. 1. Ignorantia præcepti est vincibilis, cum venit in mentem dubitatio de illo, vel aliquid, quo possit homo excitari ad inquirendam talis præcepti cognitionem, & omisit inquirere: nam tunc debuit & potuit illud cognoscere inquirendo. (Vid. N. 207).

2. Ut quis sit reus mortalis culpæ, non requiritur maxima negligentia, sed sufficit, si omittatur diligentia moralis pro rei qualitate & gravitate necessaria. *Ita omnes teste Suarez.* Quia tunc culpa mortalis ei merito imputatur, cum potuerit & debuerit vitare id quod est graviter malum.

3. Quoties ex vel cum ignorantia vincibili actio, vel omissio mala deliberate ponitur, toties fit novum peccatum distinctum numero a priori ignorantia & negligentia discendi. Quia tunc libere fit de novo aliquid malum, cujus malitia imputatur voluntati ad culpam, cum illam potuerit ac debuerit cognoscere & vitare, & voluntas perseveret velle saltem interpretative ignorantiam. Hinc homo ignorans ea, quæ necessaria sunt ad Judicis munus recte obeundum, peccat graviter contra Justitiam tunc suscipiendo tale munus; & postea toties peccat actu morta-

mo taliter, quoties fert sententiam injustam. Nam libere fert sententiam injustam, quamvis putans esse justam, & ejus injustitiam potuit & debuit cognoscere, & sic ea ipsi merito imputatur: immo cognoscit saltem confuse ex sua impetitia secuturas multas sententias injustas, & ob eam adire periculum eas ferendi, aut saltem potest ac debet id cognoscere & considerare, & non judicare, ne se exponat periculo faciendi injuriam. Idem dic de Advocato, Medico, Superiore, Confessario, Opifice &c.

Obj. Malitia actus ignorati non fuit volita, cum non fuerit cognita. *Resp.* Fuit volita saltem indirecte in negligentia discendi, & interpretative, quatenus libere factus est actus malus, cujus malitia potuit & debuit cognosci ut vitaretur, quod sufficit ut imputetur voluntati ad culpam. Praeterea malitia actus cognoscitur saltem confuse ab ignorante. Nam hoc ipso quod scit se ignorare, cognoscit multa peccata ex sua ignorantia secutura, & se exponere periculo peccandi, cum sit ineptus ad cognoscendum quid sit illicitum vel licitum, idque identidem considerat, vel saltem considerare potest ac debet. Quare non depellendo ignorantiam, vult saltem indirecte & interpretative omnia ista peccata confuse cognita, ut ex illa secutura.

Dices. Negligentia addiscendi non fuit positive volita. *Resp.* Fuit volita saltem interpretative, nam potuit & debuit vitari; unde merito imputatur voluntati, quod illam non vitaverit, adhibendo diligentiam debitam possibilem ad discendum ea, quae homo scire tenetur: Ignorantia autem vincibilis est voluntaria & culpabilis in negligentia discendi: nam propter illam negligentiam merito imputatur voluntati.

Respond. 2. Peccata ex ignorantia qualibet vincibili, vel cum ea admissa, ejusdem sunt speciei (1) cum peccatis scienter admissis circa idem objectum. *Est communis sententia*. Quia 1. Ignorantia & negligentia, & peccatum quod ex illa fit, adversantur eidem praecepto & virtuti. Nam quodlibet praeceptum cognitionem & diligentiam in sua materia ex suo motivo injungit, cum utraque per se sit necessaria ad illud observandum. 2. Actus sumit malitiam specificam ex objecto. Ergo actus ignoranter, & actus scienter factus, si sint circa idem objectum malum, sumunt ab eo eamdem malitiam specificam.

Hinc qui ex ignorantia vel inconsideratione vincibili juris aut facti facit contractum injustum, peccat peccato injustitiae; si omittat Sacrum praeceptum, peccat contra religionem &c.

Quaest. IV. *Quaenam ignorantia minuat vel augeat peccatum?* (Vid. N. 202, 206.)

Resp. 1. Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. *Est communis sententia*. Prob. 1. ex Luc. 12. *Ille servus qui cognovit voluntatem domini sui & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis; qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis*, hoc est minus punietur. Ex Luc. 23. *Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt*.

2. Quia talis ignorantia minuit voluntarium; nam impedit, ne mens peccatum in se apprehendat, & illud in se voluntas velit: & sic facit ut peccans minus afficiatur ad malum.

Quando tamen negligentia discendi gravis est, ignorantia nunquam eo usque minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale, quia non tollit sufficiens voluntarium ad mortale. Enimvero Judaei qui ex ignorantia Christum (Vid. N. 280) crucifixerunt, & Apostolos persecuti sunt, profecto peccarunt mortaliter. Hinc S. August. lib. de grat. & lib. arb. c. 3. ait: *Sed & illa ignorantia, quae non est eorum qui scire nolunt; sed eorum qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, sed forsasse ut minus ardeat*.

Resp. 2. Ignorantia affectata auget malitiam peccati. *Ita communiter cum S. Th. 1. 2. quaest. 76. art. 4.* Nam illud auget malitiam peccati, quod reddit illud magis voluntarium. At ignorantia affectata hoc praestat: quia per illam directe & expresse volitum est periculum peccandi, nempe ipsa ignorantia, ex affectu liberius peccandi. Immo expresse volitum est quodvis peccatum ex ignorantia sequi natum; nam per illam homo vult ignorare, ut liberius peccet. Et aliunde peccatum sufficienter cognitum est saltem confuse, nempe in ejus periculo directe volito. Hinc homo ob talem ignorantiam ut peccatum aggravantem, arguitur Psalm. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret*. Praeterea talis ignorantia in ordine ad imputabilitatem in aestimatione prudenti aequivalet certae scientiae.

Quaest. V. *An ignorantia invincibilis cujusvis Legis etiam naturalis, excusat a peccato formali seu imputabili?*

Resp. Affirm. (Vid. N. 199. 202.) Constat 1. ex S. August. lib. 3 de lib. arbitr. c. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quaerere quod ignoras*. Hinc paullo post docet ea, quae male fiunt ex tali ignorantia juris naturalis, non esse nisi improprie & metaphorice peccata; sicut lingua graeca vel latina non dicitur nisi improprie lingua. 2. Ex S. Thom. 1. 2. quaest. 76. art. 3. *Si sit ignorantia, quae omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato*. 3. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturae, haec in statu naturae lapsae operantem ex ipsa non excusat a peccato formali*. 4. Quia omne peccatum imputabile ut peccatum, est essentialiter voluntarium ut peccatum seu in ratione peccati, ita ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium; ut docet Sanctus Augustin. Nam quod non est voluntarium, non potest imputari voluntati, cum nullatenus sit a voluntate. At actus ex ignorantia invincibili factus contra Legem, nullatenus est voluntarius prout oppositus Legi, & ut peccatum; cum ejus malitia non cognoscatur, nec cognosci po-

(1) Loquendo de operabilibus, non de credibilibus. Vid. N. 212.

sci potuerit, vel in se vel in ejus periculo: voluntarium enim est id quod est a voluntate cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. 5. Quia alioquin homo teneretur ad impossibile, & damnari posset, quod non servaverit præceptum, quod omnino non potuit servare, cum illud non potuerit cognoscere, nec proinde velle servare.

Obj. 1. Ignorantia juris naturalis fuit voluntaria in caussa sua, nempe in peccato originali, & voluntate (Vid. N. 128. 199.) Adami; *Resp.* 1. Alexand. VII. damnavit hanc propositionem: *In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in caussa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.* 2. Cum ad omne peccatum requiratur voluntarietas & libertas, ad omne peccatum personale requiritur voluntarietas & libertas personalis. 3. Alioqui ea, quæ male fiunt in phrenesi, & amentia, imputarentur ad culpam, cum utraque sit effectus peccati originalis, sicut ignorantia.

Obj. 2. Ex reg. jur. *Ignorantia facti, non juris excusat.* *Resp.* Hoc intelligi debet quoad præsumptionem fori externi, in quo non præsumitur quis ignorasse inculpabiliter, quod debuit scire: non autem quoad forum internum.

Obj. 3. Conc. Palæstinum damnavit hanc propositionem Pelagii: *Oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato; quoniam non secundum voluntatem, sed secundum necessitatem eveniunt.* *Resp.* Ibi agitur de oblivione & ignorantia vincibili, sed quæ non esset affectata, & directe procurata. Nam Pelagius docebat omnem ignorantiam, quæ non esset affectata, seu directe volita, vacare culpa, quia ex necessitate seu ex conditione naturæ, & innata infirmitate evenit: quod falsum est: nam ignorantia non affectata, nec directe volita, sed quæ adhibita morali diligentia vinci potest & debet, culpabilis est, cum sit indirecte, ideoque sufficienter voluntaria in negligentia addiscendi. Et quamvis non oriatur a voluntate eam procurante, sed ex necessitate: tamen ejus perseverantia volita est indirecte in omissione voluntaria discendi; nec hæc ignorantia tunc necessario manet nisi necessitate consequente.

Obj. 4. S. August. variis locis. *Resp.* in iis locis qui objici solent, loquitur de ignorantia vincibili, saltem cum ordinariis gratiæ auxiliis, & quæ oratione ac diligentia morali expelli potest. Similiter explicabis textus, qui ex S. Hieron. & aliis Patribus objici possunt.

Ex dictis collige (Vid. N. 94.), non excusari in actu nisi malitiam invincibiliter ignoratam, non autem quæ fuit cognita, vel vincibiliter solum ignorata. Hinc occidens hominem quem invincibiliter ignorat esse Clericum, reus est homicidii, non sacrilegii.

Nota. Moralis malitia actus voluntatis duplex est (Vid. N. 290.), nempe materialis, & formalis. Malitia materialis consistit in difformitate ac disconvenientia actus cum natura rationali, & Lege divina. Formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium, & pœnam. Quod si actus disconveniens naturæ rationali, & Legi, fiat libere & cum cognitione, vel saltem cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipso malitia actus interni imputabilis est ad vituperium & pœnam; & sic actus est complete ac simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis non potest imputari ad vituperium & pœnam, & sic actus non est nisi inchoate & secundum quid moralis. Nam actus malus adæquate moralis, est actus disconveniens naturæ rationali & Legi, imputabilis ad vituperium & pœnam. Porro præter utramque actus interni malitiam est etiam malitia objectiva, quæ est specialis difformitas ac disconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali, & Lege divina.

Quæst. VI. *An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?*

Resp. 1. Non datur neque circa prima principia morum: quippe quæ sunt per se nota, & cuilibet rationis compoti per se obvia: qualia sunt ista: *Bonum est faciendum; malum fugiendum; Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; Deus est colendus & amandus &c.* Neque etiam circa præcepta, quæ vel per se nota sunt, (1) facile ex per se notis colliguntur, cujusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia: tum quia & facili diligentia cognosci possunt; & natura ipsa ac conscientia, inquit Suarez, ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari: Tum quia Apostolus, ad Roman 1. & 2. ait, gentiles contra ista peccantes esse dignos morte, & inexcusabiles, & perituros, habereque opus Legis scriptum in cordibus suis.

Resp. 2. Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta particularia juris naturalis valde abstrusa, & remota a principiis. *Est communis sententia.* Prob. 1. Experientia. Nam Theologi etiam sanctissimi, & doctissimi, veritatisque studiosissimi, passim in re ad jus naturale pertinente inter se dissident, alii affirmando, alii negando aliquid esse contra jus naturale, quorum proinde aliqui errant: cum ex duabus opinionibus contradictoriis unam esse falsam necesse sit. At hi non errant, nisi invincibiliter, cum orationem, diligentiam debitam, & alia media ad assequendam veritatem necessaria adhibuerint; 2. Sanctus Thomas, & S. Bonaventura de multis ad Legem naturalem pertinentibus inter se dissident. Ergo alteruter erravit in materia Legis naturalis; & tamen neuter ullam opinionem ante mortem retractavit. Ergo si non datur ignorantia invincibilis Legis naturalis in aliquibus, alteruter in gravi peccato mortuus est, cum sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina; sicque damnatus est. 3. Quia cum aliqua præcepta sint valde abstrusa, & remota a primis principiis, a quibus sine longo ac difficili discursu deduci nequeunt, facile ignorari possunt invincibiliter; præsertim a rudioribus, & hominibus tardioris ingenii, qui non sunt moraliter capaces longioris discursus, & quibus etiam sine illorum culpa possunt deesse occasiones & opportunitates ad comparandam noti-

(1) Facile sit immediate.

notitiam veritatis. 4. Quia inter varios articulos hic ordine tertius, teste P. de la Croix, confixus est Romæ, an. 1685. die 8. Aug. *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic & nunc contra jus naturæ agit.*

Nota: Fallitur Lacroixius scribens Romæ an. 1685. supra relatam propositionem fuisse proscriptam. Prohibitus fuit libellus anonymus plures continens theses, in quo etiam propositio illa repetitur; sed quis inde inferet fuisse propositionem damnatam, quam deinceps tot gravissimi Theologi propugnaverunt? Nullam enim esse admittendam juris naturæ ignorantiam invincibilem docuere Marius Diana, Norisius, Plancus, Gimnet; ac alii bene multi Auctores Catholici etiam hac nostra ætate tuentur.

Quæst. VII. *Quid dicendum de inadvertentia, inconsideratione, & oblivione?*

Nota: Inadvertentia est privatio actualis attentionis, inconsideratio est privatio debitæ inspectionis. Oblivio est privatio recordationis rei alias notæ. Unde differunt ab ignorantia habituali, quæ est privatio scientiæ habitualis. Possunt tamen comprehendi sub nomine communi ignorantiæ actualis, quatenus sunt privatio debitæ cognitionis actualis.

Resp. Illæ eodem modo se habent ad peccatum, quo ipsa ignorantia habitualis; ita ut harum quælibet vincibilis, sit peccatum secundum se; & actio vel omissio mala, quæ ex illa sequitur, deputetur ad culpam; secus, si invincibilis sit. Quia ad voluntarium & involuntarium se habent inadvertentia, inconsideratio, & oblivio perinde ac ignorantia habitualis. Nam sicut cognitio habitualis non dirigit immediate actum voluntatis, sed solum mediante cognitione actuali proponente objecta; Ita nec quicquam facit ignorantia habitualis, nisi ratione ignorantiæ actualis, seu privationis cognitionis actualis.

Quare inadvertentia & inconsideratio vincibilis, quæ scilicet potuit & debuit vitari, est peccatum. Nam homo tenetur considerare & prudenter procedere in actibus suis, & quodlibet præceptum obligat ad adhibendam advertentiam ac considerationem; utpote necessariam ad sui observationem. Et vero quæ ex illa fiunt contra Legem, sunt peccata imputabilia; quia non tollit voluntarium indirectum & interpretativum, quippe sunt voluntaria etiam ut peccata in ipsa inadvertentia seu inconsideratione, quæ potuit, & debuit vitari. E contra si sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsus inculpabilis, & excusatur a peccato ea quæ ex illa fiunt contra Legem; quia malitia actus tunc nullatenus, ne interpretative quidem, est voluntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio.

Porro inadvertentia seu inconsideratio culpabilis potest esse voluntaria. 1. In se ipsa, quando adest illa reflexio intellectus advertentis esse amplius considerandum, aut inquirendum, & voluntas vult agere sine majore consideratione. 2. In alio, nempe vel in actu positivo, quo quis vult aliud quod advertentiam impediat, v. gr. sequi passionem; vel in omissione diligentiæ, quæ posset & deberet adhiberi vel in aliquo defectu habituali non ignoto; v. gr. in nimia præcipitatione in agendo, in negligentia ordinaria in attendendo, in prava consuetudine, quam quis emendare non curat.

CAPUT V.

De Concupiscentia, & peccatis infirmitatis, malitiæ, & habitus.

Quæst. I. **A**N *motus Concupiscentiæ sunt peccata?*
Resp. Inordinati concupiscentiæ motus, si libera voluntate excitentur, sunt peccata mortalia in materia gravi, & venialia in levi. Quia sunt inordinati & plene voluntarii, ac liberi. Ergo nil illis deest ad culpam materiæ commensuratam.

Resp. 2. Inordinati concupiscentiæ motus, quamvis a dæmone excitati, vel sua sponte necessario exurgentes; accedente aliqua advertentia imperfecta, & consensu voluntatis imperfecto, sunt peccata venialia: quia homo non potest absque culpa ullatenus, etiam imperfecte, admittere vel approbare quod ex se malum ac inordinatum est, & disconvenit naturæ rationali. Non sunt tamen mortalia, etiamsi sint de re graviter illicita, propter imperfectionem Actus. Accedente vero perfecta advertentia; si voluntas eos velit vel approbet, sunt peccata mortalia. ex *Rom.* 1 Quia mortale est velle perfecte, & approbare quod graviter ex objecto inordinatum est, & dedecet naturam rationalem; hoc enim a Deo graviter prohibitum est.

Resp. 3. Motus indeliberati concupiscentiæ, rationem ac voluntatem prævenientes, licet graviter inordinati, non sunt peccata imputabilia, nullo accedente voluntatis consensu, etiam interpretativo. Constat, 1. Ex Concil. Trident. sess. 5. cap. 5. docente concupiscentiam non posse nocere non consentientibus; quinimmo coronatum iri, qui legitime certaverit. 2. Ex his Baji propositionibus (Vid. N. 128.) damnatis a Pio V. & Gregorio XIII. 50. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto, non concupisces.* 51. *Concupiscentia sive Lex membrorum, & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera Legis inobedientia.* 3. Quia tales motus nullo modo sunt voluntarii ac liberi, voluntate ac libertate personali requisita ad demeritum personale; non enim possumus pro arbitrio voluntatis nostræ illos non habere. (Vid. N. 120. usq. ad 137.)

Nota. Idem dici debet de omnibus pravis cogitationibus, & aliis motibus internis graviter ex objecto malis. Nam si actus illi sine penitus indeliberati ac involuntarii etiam in caussa, & a voluntate improbentur, nullatenus sunt peccata; quia nullatenus sunt voluntarii. Quod si sint imperfecte deliberati ac voluntarii; sunt peccata venialia ob imperfectionem actus: si vero plane deliberati fiant & approbentur a voluntate, sunt peccata mortalia in materia gravi, quia sunt plene voluntarii, & graviter mali.

Quæst. II. *An passio seu motus vehemens concupiscentiæ tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?*

Resp. 1. Est peccatum obsequi passioni, etiam antecedenti; hoc est, quam voluntas non excitat seu

Imperat, quando non tollit usum rationis, nec omnem deliberationem. Constat, 1 Ex Daniel. 13. *Concupiscentia subvertit cor.* Et ad Rom. 7. *Passiones peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Et Ezech. 15. *Ne sequaris concupiscentiam cordis tui: Deus enim vindicans vindicabit.* Hinc illud Galat. 5. *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.* 2. Quia est quid inordinatum; & tunc est liberum, nam voluntas potest ei non obsequi. (Vid. N. 229. usque ad 235.)

Tamen passio illa antecedens minuit malitiam peccati. *Ita S. Th. 1. 2. q. 77. art. 6.* Quia minuit cognitionem, ac deliberationem requisitam ad libertatem, ideoque libertatem. Nam facit ut objectum delectabile appareat magis conveniens, & ut intellectus magis consideret rationem boni delectabilis, quam rationem illiciti, quæ voluntatem a consensu avertere posset.

Sed non ita malitiam minuit, ut ex mortali veniale faciat in motibus deliberatis, ut quando ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum: quia tunc voluntas potest simpliciter non consentire, & non obsequi passioni, cum habeat sufficientem ad id deliberationem. Ita *S. Thom. art. 8.*

Si vero talis passio tollat totaliter (Vid. N. 235. 236 239) usum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum; quia tunc id quod ex illa fit, non est liberum, nec voluntarium in se, neque in sua caussa. Si tamen motus illi fuerint voluntarii in caussa, in qua prævideri potuerint, ut in ebrietate, tunc actus mali ex iis sequentes imputantur ad culpam, cum sint indirecte & interpretative voliti.

Resp. 2. Passio consequens (1), seu libere excitata, vel voluntaria in prava consuetudine non retractata, non minuit, sed potius auget peccatum, quod ex illa fit: quia non minuit, sed auget voluntarium & intensionem affectus. *Ita S. Thom. artic. 6.* inde inferens: *Et sic verum est, quod quanto aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat.*

Quæst. III. *Quod & quale est, peccatum infirmitatis & malitiæ?*

Resp. 1. Peccatum ex infirmitate est illud, quod procedit ex passione antecedente, seu quæ non est voluntaria in se, nec in caussa, puta in prava consuetudine, efficaciter non retractata, nec tamen tollit libertatem. Peccatum ex malitia est illud, quod fit ex pura libertate, sive quod neque ex ignorantia indirecte tantum volita, neque ex passione antecedente committitur, sed ex mera electione voluntatis: & sic nihil habet quod minuatur ejus malitia. Unde peccatum procedens ex ignorantia affectata (Vid. N. 220.), vel ex passione libere excitata, est etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivalet, cum ejus prima radix sit sola prava voluntas, quæ passionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Resp. 2. Peccatum ex infirmitate seu passione ex suo genere gravius est, quam peccatum ex ignorantia non affectata. Quia talis ignorantia minuit liberum & voluntarium; at passio antecedens minuit quidem liberum, sed auget voluntarium, nam auget voluntatis intensionem ac conatum. Omnium vero, ceteris paribus, ex suo genere gravissimum est peccatum ex malitia, quia omnium maxime voluntarium & liberum est.

Quæst. IV. *An peccata commissa ex prava consuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ?*

Resp. Affirm. (Vid. N. 240. usq. ad 248.) Ita S. Thom. 1. 2. q. 78 art. 2. ibi: *Manifestum est, quod quicumque peccat ex habitu, peccat ex certa malitia.* Quia peccans ex habitu, peccat ex majore inclinatione & intensione voluntatis. Nam, ut ait S. Th. habitus vertitur in naturam. Nec consuetudo tollit deliberationem saltem citam, quæ sicuti ad recte agendum, ita ad actu peccandum sufficit, licet sit imperceptibilis ob facultatem & promptitudinem agendi, ut patet in homine assueto ad amandum Deum, qui audito ejus nomine statim prorumpit in amorem ex cita deliberatione, ut notat Suarez. Et quamvis peccatet ex minus perfecta deliberatione, hoc tamen non minuit ejus malitiam; quia defectus ille est ei voluntarius in caussa, nempe in consuetudine non retractata efficaciter, & in negligentia illam tollendi. Quam stulte igitur aliqui conantur excusare sua peccata, eo quod ex pravo habitu oriantur, cum inde augeantur. Unde Concil. Later. III. c. 7. ait: *Tanto graviora sunt crimina, quanto diutius animam infelicem tenuerint.*

Quæst. V. *Ad quid tenetur implicatus consuetudine peccandi mortaliter?*

Resp. Tenetur sub mortali illam efficaciter retractare, & emendare. *Est communis sententia.* Quia mala consuetudo est occasio proxima & periculum morale peccandi, immo & necessitas quædam moralis, in quam homo voluntarie se conjecit: *Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*, ait S. August. lib. 8. Conf. c. 5. Mala quippe consuetudo vehementer pertrahit ad similes actus malos. At quisque sub mortali tenetur vitare, & a se removere occasionem proximam, ac morale periculum peccandi mortaliter, cum teneatur velle efficaciter vitare peccatum, alioqui censetur velle, saltem interpretative, peccatum. Immo talis toties actu peccat, quoties ad pravam illam consuetudinem advertens, non proponit efficaciter illam corrigere. Nam tunc voluntarie retinet in se occasionem proximam peccati, & vult saltem interpretative in mortali periculo peccandi immorari, adeoque vult ipsum peccatum. Adde quod pravus habitus, quem non statim curat evellere, necessitatem moralem peccandi augeat; & pariat cordis duritiam, obstinationem, desperationem, ac demum impœnitentiam finalem.

Hæc procedunt etiam de consuetudine circa actus quosdam malos externos, v. gr. blasphemiam juramen-

(1) Quod spectat consequentem concupiscentiam, Vid. N. 138.

mentum falsum, licet absque advertentia & animo blasphemandi aut jurandi prolata. Nam ex communi sententia, gravis est obligatio etiam ejusmodi consuetudinem tollendi, quia (ut ait Delugo) talia verba, etiam sic prolata, habent gravem turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle neque in se, neque in caussa: quippe exterius sonant blasphemiam, aut juramentum, & cum sensum generant apud audientes. Igitur sicut illicitum est Deum blasphemare, vel adducere in testem falsitatis, aut cum periculo falsitatis, & usurpare verba, quæ exterius sonant & significant audientibus blasphemiam vel perjurium; ita illicitum est velle in caussa ponere illos actus; & præcipitur destructio caussæ illorum, nempe consuetudinis, quæ consuetudo voluntarie permissa, est grave peccatum. Non velle autem efficaciter illam emendare, est velle indirecte & saltem interpretative actus illos illicitos ex ea ortos. Adde quod ista grave scandalum parere apta sunt.

Item motus alii subiti graviter inordinati, qui ex prava consuetudine quasi inadvertenter accidunt, non excusantur a mortali, quamdiu non adhibetur diligentia & conatus ut præcaveantur, & consuetudo corrigatur. Quia si non in se, certe in caussa, nempe in mala consuetudine non retractata, vel negligentia, sufficienter noti & voluntarii sunt.

CAPUT VI.

De Peccatis mere internis, quæ scilicet consistunt in solis actibus internis, absque ullo opere & signo externo.

Nota. Actus voluntatis generatim dividitur (Vid. N. 99.) in prosecutivum, & adversativum. Prosecutivus circa objectum illicitum triplex est: Primus est volitio efficax objecti, qua voluntas vult adhibere media, quæ sunt in ejus potestate ad illud objectum assequendum, seu opus volitum exequendum. Secundus est desiderium, sed inefficax. Tertius est simplex delectatio, seu mera complacentia de objecto seu opere apprehenso, absque proposito exequendi & desiderio assequendi, quæ est simplex quidam voluntatis affectus, quo res apprehensa tamquam jucunda placet, & grata atque accepta habetur.

Quæst. I. *An & quale peccatum est desiderium operis seu objecti mali?*

Resp. Quodlibet desiderium rei vel actionis malæ, etiam inefficax, illicitum est, utpote prohibitum præcepto, *Non concupisces:* juxta sensum Ecclesiæ; & habet malitiam mortalem vel venialem, ac eamdem speciem, quam habet res vel actio in quam fertur. *Ita omnes.* Constat ex Ps. 15. *Abominatio Domini cogitationes malæ.* Ex Ps. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Et Oseæ 9. *Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt.* Quod indefinite ac generatim dictum intelligi debet de omni affectu etiam inefficaci, cum hic etiam tendat in objectum suum. Quia turpe ac inhonestum est velle & desiderare quovis modo aliquid turpe ac illicitum. Item omnis affectus prosecutivus circa aliquid graviter malum, graviter disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ prohibenti tale objectum; sumitque malitiam ac speciem ab objecto malo, ratione cujus opponitur rectæ rationi & Legi: objectum autem voluntatis est id omne, in quod ipsa fertur. Et vero ad mortale non requiritur consensus efficax in opus: alioquin approbans crimen alterius, sine voluntate illud patrandi, non peccaret mortaliter, contra illud ad Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Hinc desiderium licet inefficax occidendi, fornicandi &c. est peccatum mortale injustitiæ, luxuriæ &c. Desiderium vero leviter nocendi proximo, est veniale. Nam omnis actus internus sumit malitiam & speciem ab actu externo tamquam objecto. (Vid. N. 282. 382.)

Quæst. II. *An actus externus auget malitiam actus interni?*

Resp. 1. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem seu imputabilem volitionis efficacis, quia scilicet fit id omne quod est in potestate voluntatis. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex Genes. c. 22 *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matth. 5. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Ubi voluntas sola pro facto reputatur. 2. Ex S. August. in Psal. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbitr. c. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & si potestas detur facturum esse: non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.* 3. Quia actus externus non habet ullam imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam, & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem, nec rationem voluntarii distinctam a libertate actus interni, a quo imperatur, cum immediate procedat a potentia necessaria, & non sit liber, nisi quia imperatur ab actu interno. 4. Quia cum actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur quia deest potestas illum ponendi, ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium. At quod est prorsus involuntarium, non minuit imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Th. 1. 2. q. 20. art. 4. & per se patet.

Nihilominus actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam parit ædificationem, & quandoque etiam gratiam confert, ut Sacramentum & martyrium. Si vero malus est, plura affert incommoda; nam parit scandalum, infamiam, obligationem restituendi, & subjicit pœnis humanis ac censuris.

Resp. 2.

(a) Vid. Tract. Act. Human. c. 3. art. 7. & N. 384. & usq. ad 390.

Resp. 2. Actus externus sæpissime auget per accidens, seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, a quo imperatur: quia sæpissime est occasio, cur augeatur bonitas aut malitia actus interni, vel multiplicetur actus internus; aut diutius duret. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ab actu externo; vel continuatur diutius propter longiorem temporis moram necessariam ad perficiendum opus externum, vel ob utramque caussam sæpius iteratur. Hinc S. Augustin. lib. 33. de Trin c. 5. ait: *Mala voluntate vel sola quisque miser efficitur, sed miserior potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur.*

Quæst. III. *An desiderium conditionatum, seu consensus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, sit peccatum, & quale?*

Resp. 1. Desiderium conditionatum rei vetitæ, per se loquendo, non est mortale, si conditio apposita aufert totam, vel saltem gravem operis malitiam. *Est communis sententia.* Quia talis affectus non est graviter inordinatus, neque secundum se, neque ex objecto, a quo per conditionem gravis malitia vere excluditur. Non est autem per se peccatum desiderare præcise objectum, a quo vere sublata est malitia.

Si tamen, ut sæpe fit, inducat periculum probabile consensus absoluti, erit mortale ratione talis periculi. Quia mortale est se exponere periculo probabili peccandi mortaliter: nam est velle interpretative mortale peccatum. Immo secluso tali periculo, ejusmodi desideria raro vacant culpa saltem veniali, ratione inutilitatis, otiositatis, aut alicujus inordinati affectus.

Quod si conditio non aufert malitiam, tale desiderium vel delectatio in re gravi est culpa mortalis, in levi venialis. Quia talis affectus tendit in objectum malum, & quidem absolute, cum apposita conditio non vere tollat malitiam ab objecto, etiam ut repræsentato; & sic malitia objecti in actum voluntatis tota transfunditur. Sive tunc est affectus admittendi malum, vel delectatio de illo, remanente tota objecti malitia.

Conditio autem aufert malitiam mortalem objecti, quando vel reipsa subest, vel possibilis est, & ea posita, res seu actio non est amplius mala saltem graviter, ut contingit. 1. In iis quæ solo jure positivo vetita sunt. Hinc non peccat mortaliter, qui dicit: Vellem comedere, sed comedetem carnes die Veneris, si Ecclesia non vetuisset: vel optarem ne esset hodie prohibitus usus carnium, ut illis vesci possem. 2. In prohibitis quidem jure naturali, sed licitis tamen in aliqua circumstantia; si hæc pro conditione apponatur, v. gr. Si essem judex, hunc homicidam morte mulctarem &c. Recte tamen monent ejusmodi desideria esse periculosa & vitanda atque (ut ait. Cajet.) fatuas ac diabolicas tentationes. Et revera sunt plerumque occasio peccati, præsertim in materia periculosa, ut ex multorum lapsu constat, si dicas; Vellem uxorem ducere, si non essem Sacerdos.

At malitiam non tollit conditio, quando ea apposita adhuc manet objectum graviter inordinatum, ut si dicas; Vellem fornicari, si non esset infernus; Inimicum occiderem, si non essem Sacerdos. Unde peccas mortaliter perinde ac si non poneretur conditio. Item quando conditio per se impossibilis est, ut si ea quæ intrinsece mala sunt, ponantur non esse vetita, ut si dicas: Vellem furari, nisi esset peccatum; vel ni Deus prohiberet: nam est vere consensus in objectum malum, & ut tale cognitum. Immo hoc optare est gravis culpa: nam est velle ut id quod est per se malum, fit licitum, nec a Deo prohibeatur; ac proinde ut ordo naturæ pervertatur, ut lex æterna immutetur, atque ut natura rationalis non sapienter regatur a Deo: quod desiderium est graviter inordinatum, & pejus est quam semel furari; nam pejus est furtum licere, quam semel committi.

Resp. 2. Delectatio (1) appetitus sensitivi de objecto graviter malo, etiam sub conditione, sub qua esset licitum, v. gr. delectatio carnalis de copula cum femina, si esset uxor, est mortalis, quia appetitus sensitivus semper fertur in objectum ut est in se, & omni conditione destitutum: nam imaginatio, cujus apprehensione movetur, quam sola sequitur, nullam conditionem apponere potest, nec præscindere malitiam ab objecto. Immo juxta varios, quævis delectatio de objecto intrinsece malo perinde mala est, posita quacumque conditione, ac foret illa.

(1) Duplex delectatio distinguenda circa objecta mala; una *absoluta*, altera *mere conditionata*. Ex. can. dum Ecclesiasticus quispiam dicit, si mystes non essem, connubium inirem cum illa puella, quæ omnium Charitum sedes fortunata videtur, is dupliciter potest esse animo affectus: 1. vel dumtaxat cupit delectari de eo connubio, posita conditione, quod illicitum non esset ob votum seu legem cælibatus; ceterum actualiter minime delectatur, eo quod reipsa nunc illicitum esse comperiat. 2. Vel potius optet quidem illicitum non esse tale connubium, interim tamen de eo, sub ista præcisione apprehenso, delectatur actualiter. Jam juxta posteriorem hypothesim delectatio semper peccatum est, aut mortale aut veniale, pro varietate rei malæ, de qua cogitando quis delectatur; quia consensus præbetur delectationi *præsenti*, quæ mala est, utpote tendens in objectum nunc reipse malum, suaque malitia minime exspoliatum ob abstractam illam apprehensionem: Et de hujus generis delectatione procedit Auctoris responsio. Juxta hypothesim vero priorem delectatio *per se* non est dicenda mala, nisi forte venialiter ob otiositatem & vanitatem, vel solum *per accidens* poteris esse mortaliter mala ob probabile periculum alterius absolutæ delectationis. Ratio est, quia consensus non fertur nisi in delectationem mere conditionatam, quæ non est mala, quatenus ei præstituitur tantummodo objectum, quod interveniente conditione fiat licitum. Et ideo, proprie loquendo, ob defectum hujus conditionis non adest in præsenti nec consensus, nec delectatio; sed potius voluntas hominis ita comparati præsumitur refugere objectum, quod nunc est, & concipitur secundum se malum. Igitur, ubi de delectationibus, quæ conditionatæ dicuntur, ferendum est judicium, prius examinetur, ad quodnam genus illæ pertineant.

illa sublata: quia delectatio est affectus complacentiæ de objecto ut præsenti, qui unice pendet ex delectabili quod in objecto apprehenditur. Ergo si objectum sit malum, delectatio erit mala. Conditio autem quævis apposita nil operatur ad delectationem, nec tollit ejus malitiam, nisi tollat rationem quæ delectat, seu ipsam delectabilitatem.

Quæst. IV. *Quænam prohibentur præcepto iste*: Non concupisces? (Vid. N. 378. 379)

Resp. Prohibentur tum quodvis desiderium, & complacentia objecti seu actus mali, & consensus pravis concupiscentiæ motibus; tum etiam desiderium habendi quodvis bonum proximi, sive uxorem, sive servum, sive fundum &c. juxta Deut. 5. *Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum: & universa quæ illius sunt*; ita ut sit mortale, proximi bonum notabile expetere cum ejus damno, vel appetere proprium commodum aut lucrum cum damno gravi proximi: nam hoc graviter repugnat charitati vetanti, ne alteri fieri velis quod tibi non vis fieri. Hinc (ut ait Catechismus Roman.) *Graviter peccant mercatores, qui rerum penuriam, annonæque charitatem expetunt; atque id ægre ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui vendant aut emant, quo carius vendere, aut vilius emere possint. Item qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo aut emendo ipsi lucrentur: Medici item, qui morbos desiderant, judices, advocati, procuratores, scribæ, qui caussarum litiumque vim & copiam concupiscunt &c.*

Quæst. V. *Quale peccatum est simplex delectatio morosa seu deliberata rei illicitæ?*

Resp. 1. Delectatio morosa (1) seu deliberate admissa, de quolibet objecto vel opere moraliter malo, est peccatum mortale, etiam secluso omni desiderio, proposito, conatu & periculo illud efficiendi; sumitque speciem & malitiam a tali objecto: *Est communis sententia*. Et constat, 1. ex Proverb. 2. *Qui lætantur, cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis, quorum viæ perversæ sunt, & infames gressus eorum.* Et Sap. 1. *Perversæ cogitationes separant a Deo*. 2. Ex S. August. lib. 12. de Trinit. cap. 1. *Totus homo damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur*. 3. Naturæ rationali & legi divinæ disconvenit ac repugnat, quod voluntas gratum, & acceptum habeat, id quod naturæ rationali dissonantum est, Deo displicet, & ab eo prohibetur. Ergo est peccatum grave vel leve, pro gravitate vel levitate malitiæ objecti. 4. Delectatio deliberata de objecto malo est effectus complacentiæ, & inclinatio appetitus in illud; nemo enim delectatur de eo, quod non amat. At omnis affectus in rem vel actionem mortaliter malam est mortalis, nam graviter naturæ rationali ac Legi divinæ adversatur, & sumit totam objecti (Vid. N. 282. 381.) malitiam, ex Osee 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt*. Ergo. 5. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 8. *Nullus delectatur*, inquit, *nisi in eo, quod est conforme appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione diligat, quod affectus suus conformetur his, quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale*. Idque verum est, quamvis delectatio sit propter bonum finem: quia finis (Vid. N. 310. 311. 312.) quantumvis bonus, non tollit malitiam objecti (2).

Hinc

(1) Ex Angelico (1. 2. quæst. 74. art. 6.) *Delectatio dicitur morosa, non ex mora temporis, sed ex eo, quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerant, ut Augustinus dicit*. Potest igitur etiam citissime concipi, & nihilominus morosa vocatur; quatenus ratio illam, postquam in animo enatam advertit, non coercet, aut propulset, sicut deberet; sed circa illam immoratur, & dissimulanter agit. Tunc namque, ob hujusmodi dissimulationem & incuriam, ipsa ratio ponitur in mora (sicuti in Jure actor, commodatarius, & quilibet alius non explens munus suum, quando potest debetque; juxta reg. 25. in 6, *mora sua cuilibet est nociva*), id est, sin minus expressus, tacitus saltem, & interpretativos rationis consensus in eamdem delectationem pravam sequitur. Hinc autem Seraphicus (in 2. sent. dist. 34. part. 2. dub. 1.) occasionem captat explicandi duo hæc; nempe quomodo mora de veniali faciat mortale; & quanta mora temporis ad id requiratur. „Mora temporis, quantum est de se, non facit, ut quod prius erat veniale, fiat mortale, sed solum occasionaliter; videlicet quod inducit consensum verum, vel interpretativum. Tunc autem inducit consensum verum, quando ex diuturnitate delectationis crescit libido, adeo ut homo velit omnino in vitiorum delectatione persistere, & morari. Tunc vero inducit consensum interpretativum, quando homo advertens periculum delectationis, negligit eam reprimere; hoc enim non est absque contemptu salutis propriæ, pro eo quod se crimini se exponit. Quanta vero mora hoc faciat, in generali determinatur, quod tanta illa qua adeo crescit delectatio, & libido, quod superveniat consensus: quod aliquando est majoris, aliquando est minoris spatii, secundum diversos status, & conditiones personarum. Unde hoc non determinat scientia, vel lectio, sed potius conscientia recta, & punctio. “

(2) Ex dictis igitur deprehenditur, *interiorem delectationem morosam* de aliqua re prava duplicem esse posse: nempe *voluntatis efficacis*: quando simul jungitur cum proposito perficiendi externum opus cogitatum, vel *complacentiæ simplicis*, quando sejuncta est a tali proposito. Utrovis autem modo spectatam peccatum esse *lethale*, quoties versatur circa rem *graviter* malam (quidquid olim contra senserint nonnulli, refutati ab Angelico. quæst. 15. *de Veritate* art. 4. qui solius peccati venialis reatum in pura delectatione rei malæ agnoscebant) invicte probant argumenta Auctoris, tum ab auctoritate, tum a ratione petita. Ex iisdem pariter argumentis facile deregitur præceptum vetans ejusmodi delectationes etiam a volontate operis exequendi separatas; nempe illud ipsum est, quo prohibetur nefarium opus, delectationis tempore mente apprehensum: uti docet Angelicus. (quæst. 15. *de Veritate* art. 4. ad 9.) ita scribens: *Consensus in delectatio-*

nem

Hinc mera complacentia de actu seu objecto mortali contra justitiam, v. gr. de furto, vel homicidio a se aut ab alio patrato, est peccatum mortale contra justitiam, est tamen minus grave, quam ipse consensus efficax in tale opus, ut docet S. August. loc. cit. Nam consensus efficax habet longe plus determinationis. Item mortale est contra castitatem, gaudere se amari amore libidinoso ab alio, quamvis non sic redamato. Delectatio vero de actu vel objecto veniali est venialis.

Non est tamen mortale, gaudere præcise de objecto ex se non malo, sed sola Lege positiva vetito, quatenus non est de se malum, v. gr. de cogitato esu carnium die Veneris, non ut tali die posito aut ponendo. Nam neque objectum illud de se illicitum est, neque ipse actus delectationis mere internæ est prohibitus ab Ecclesia. Hæc tamen delectatio est venialis, quia includit affectum quemdam intemperantiæ, etiam deformiorem quam si alio tempore coinlogeret.

Nota. Deliberata tristitia seu displicentia de opere bono est peccatum. Nam opponitur virtuti, cujus est actus; & naturæ rationali ac Legi divinæ disconvenit odisse bonum, & amare malum ei oppositum, gaudere de malo, & dolere de bono ejus contrario.

Resp. 2. Est mortale, gaudere de actu ex se mortali, sed qui a culpa excusatur ratione ignorantiæ invincibilis, vel defectu libertatis; ut de homicidio in somno patrato, de violatione jejunii ex ignorantia &c. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.* Quia est declaratio voluntaria de objecto graviter illicito, cum talis actus sit ex objecto mortalis. Nec delectatio excusari potest: nam ideo actus non fuit culpabilis, quia non fuit voluntarius. Sed nunc voluntas libere eum approbat, & de eo gaudet sine ignorantia, quod graviter disconvenit naturæ rationali ac Legi. Quare hæc regula. *Talis est delectatio, quale ejus objectum*, intelligi debet, quando eadem caussa opus excusans reperitur in delectatione.

Resp. 3. Ex communi sententia, delectatio deliberata de solo (1) modo artificioso patrandi malum, qui ex se malus non est, vel de aliqua ejus circumstantia insolita, sed non mala, per se loquendo non est mortalis. Quia, 1. in parabola, Lucæ 16. *Laudavit Dominum villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset*. 2. Ex sensu communi hominum, qui crimini non vertunt, quod quis delectetur de modo, quo ebrius tremule incedit; quo quia ex equo decidit; vel de industria, qua fur subtiliter crumenam conjungit &c. & aliis non malis circumstantiis actuum malorum, qui simul quoad substantiam displicent. 3. Objectum talis delectationis non est malum.

Potest tamen consensus in ejusmodi delectationem esse culpa venialis, ratione otiositatis, curiositatis, aut similis inordinationis; immo & mortalis, ratione scandali, vel periculi consentiendi in delectationem de ipso actu malo. Quod si circumstantia vel modus esset malus, non liceret de eo delectari (2).

Quæst. VI.

---

atque si in nullo præcepto speciali prohiberetur, eo hoc ipso; quod fornicatio prohibetur, prohibentur omnia consequentia, quæ ad idem genus pertinent. Statuta thesis complectitur delectationes omnes ad quamlibet promiscue materiam pertinentes, ut Seraphicus notat (In 2. sent. dist. 24. part. 2. dub. 1.) „In omnibus peccatis delectatio morosa vigilan„ter, & strenue vitanda. Tamen verbum Augustini præcipue „ videtur intelligi in peccato carnis, quod habet ex carnis in„ centivo delectationem magis sibi conjunctam, & ad quam „ homo facilius incurvatur. " Neminem porro moveat dictum Sancti Jacobi (cap. 1. vers. 15.) *peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem.*] Non enim significat, esse mortalia ea tantum peccata, quæ exteriori opere complentur (secus cap. 3. & 4. non reprehendisset adeo graviter *zelum amarum, contentiones, quæ sunt in cordibus, & duplices animo*) sed innuit dumtaxat; externa peccata hominem tandem pertrahere ad gehennam; quatenus ubi homo prorupit in opus nefarium, non est contentus semel illud patrasse, sed audacior factus ipsum repetit, sicque peccandi consuetudinem contrahit, ob quam tandem ducitur ad æternam mortem. Itaque aliud est, *reddere hominem dignum mortis*, & aliud *ducere ad mortem*. Primum præstant etiam solæ delectationes morosæ, alterum ordinarie afficiunt externa peccata continuata.

„ (1) Indicium autem, ex quo conjiciatur, quando quis „ delectatur de mero artificio, eloquentia, eruditione (*inquit* „ *perdoctus P. Concilianus Tract.* de Peccat. *cap.* 1. §. 7. „ *num.* 8.) an vero de re mala artificio adnexa; illud esse „ potest; Si sint alia honesta, in quibus æqualis, & etiam „ major eloquentia, eruditio &c. reperitur, & nihilominus „ eligat legere, audire artificium, eloquentiam &c. in „ turpibus, & malis; urgens motivum est prudenter conje„ ctandi, quod delectetur de turpibus, & non de artifi„ cio solo in eis reperto."

(2) Circa *delectationes morosas* nonnulla sunt adjicienda textui Auctoris, eaque animadversione digna. *In primis* ex integra seria istius quæst. 5. satis evidens ac certum, interiorem delectationem deliberatam de aliquo objecto malo eamdem moralem speciem participare, quam habet ipsum objectum, circa quod versatur, ita scilicet ut malitiam fornicationis, furti, homicidii induat, si de his concipiatur; & eamdem prorsus malitiam (quantum attinet simpliciter ad rationem peccati *mortalis*, aut *venialis*) præseferat, quam habent ex proprio genere ipsa exteriora opera; etsi intra lineam mortalis, venialisque peccati, minor videatur esse quantitas malitiæ in sola delectatione simplicis complacentiæ, quam vel in ipso opere consummato, vel in alia delectatione efficacis voluntatis. Sed cum exteriora objecta delectationum internarum multis, variisque circumstantiis, interdum etiam speciem peccatorum transmutantibus, affici possint, utrum simplex delectatio interior ab iisdem quoque circumstantiis speciem moralem sumat, esto qui sic delectatur, ipsas per mentis præcisionem minime in objecto interiori attendat, non est apud DD. undequaque expuratum. Ex. gr. an delectatio, respiciens actum venereum consummatum circa mulierem aliquam, nedum fornicationis, sed etiam incestus, adulterii, sacrilegii speciales malitias complectatur, si ea mulier sit consanguinea, conjugata, ac per votum solemne Deo sacrata. Et hæc ipse

inquisi-

Quæst. VI. *An liceat gaudere de effectu bono secuto ex peccato?*

Resp. Per se loquendo licet, non tamen prout est a peccato: quia objectum talis gaudii non est malum; nec proinde ipsum gaudium. Sic Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secuta ex peccato Adami: *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem!*

Quæst. VII. *An delectatio de sola cogitatione seu cognitione rei graviter illicitæ sit mortale?*

Resp. Nego (t), modo absit periculum consensus in objectum. Quia rei malæ cognitio, quæ est objectum talis

---

inquisitio relativa ad *objectum* delectationis, potest fieri etiam de *subjecto* ejusdem delectationis: ex. gr. si Sacerdotem, aut Religiosum invadat nefaria delectatio de libidinosis osculis, aut tactibus alicujus puellulæ, num talis delectatio contineat duplicem specie diversam malitiam, & incontinentiæ, & sacrilegii. In isto posteriori casu qui ita sit, nullum dubium apud cultores sanæ doctrinæ moralis; ecquis enim prudens a sacrilegii noxa excusabit Clericum, aut Monachum hanc ob caussam, quia in fovenda delectatione venerea se exspoliavit sacra dignitate per mentis abstractionem? In priori quoque casu affirmat potior TT. pars duce D. Antonino; quoniam etsi ob mentalem illam præcisionem non videatur oblectare expresse muliere, qua consanguinea &c. attamen semel ac ex una parte eæ qualitates sunt notæ, & ex alia eadem mulier nihilominus assumitur pro objecto delectationis; jam saltem implicite & interpretative mulier, ut talibus qualitatibus affecta, videtur esse objectum delectationis; maxime cum qualitates ejusmodi ex se potius avocare deberent a delectatione. Tum quia ex Angelico (quæst. de Veritate art. 4.) *Delectatio alicujus operationis, & ipsa operatio ad idem genus peccati reducuntur; sicut & operatio virtutis, & delectatio de eadem ad eamdem virtutem reducuntur.* Si ergo operatio cum tali muliere triplex; aut quadruplex malitiæ genus complectitur ratione diversarum circumstantiarum, quæ juxta eumdem Angelicum (1. 2. quæst. 88. art. 5.) ubi actibus accedunt, speciem eorum moralem immutare valent; profecto & delectatio de hujusmodi operatione totum illud malitiæ genus participabit. Hanc sententiam tuetur etiam Auctor, c. seq. art. 4. q. 10. *Secundo loco*, ut de delectationibus morosis verum, & adæquatum efformari possit judicium, præsertim in ordine ad Sacramentum Pœnitentiæ, rectissime observat Card. Cajet. (Summul. voce *Delectatio*) necessariam esse ex duplici capite discretionem; *scilicet ex parte consensus, & ex parte actus, de quo fuit delectatio, qui actus dicitur objectum delectationis.* Et ex parte quidem *actus* monet, quatuor discernere oportere. 1. *an delectatio sit de opere cogitato; vel de ipsa cogitatione: 2. an delectatio sit de ipso opere malo cogitato, an de modo operandi excogitato. 3. discernendum inter cogitatum malum opus simpliciter & absolute, vel relatum ad cogitantem; stat enim, quod opus sit peccatum alteri, & alteri non. 4. discernendum inter objectum & objectum: nam si opus cogitatum delectans est veniale, delectatio erit venialis; & si mortale, mortalis.* Ex parte vero *consensus*, cum ab ipso delectationes denominentur morosæ, ac vitiosæ (juxta Notam 1. ad præsent. q.) & ipso secluso non imputentur ad culpam, quantumvis diuturnæ, & vividæ fuerint (juxta Notam 2. ad artic. 1. c. 2. Tractat. *de Act. Humanis*) ideirco potissime investigandum, num idem consensus adfuerit nec ne. Si de *expresso* fiat sermo, id facile dignoscetur. Quoad *implicitum* autem, seu interpretativum, Angelicus (paulo sup. loc. cit.) istud suppeditat judicium: „ Antequam ratio delectationem perpendat, vel nocumentum ipsius, non habet interpretativum consensum, etiamsi non resistat: Sed quando jam perpendit ratio de delectatione insurgente, & de nocumento consequente, utpote cum percipit homo se totaliter per hujusmodi delectationem in peccatum inclinari, & in præceps ruere, nisi expresse resistat; videtur consentire. Et tunc peccatum ad rationem transfertur per actum ejus, quia agere, & non agere; cum quis agere debet, ad idem genus actus reducuntur, secundum quod peccatum omissionis ad peccatum actus reducitur. Postremo, „ si vel de consensu quomodocumque exhibito, vel alia quavis conditione jam exposita, existat dubitatio; tunc Seraphici consilium erit amplectendum, qui de præsenti, alteraque consimili materia disputans (in 2. sent. dist. 24. par. 2. dub. 1. & art. 1. qu.) hæc scribit; „ Multa frequenter creduntur esse venialia, quæ mortalia sunt, & difficillimum est in talibus discernere ... si cui hoc contingat, sanum est consilium, quod de ipso ut de mortali pœniteat: in dubiis enim securior via eligenda est: „ Porro quæ huc usque tum ab Auctore, tum a nobis prolata sunt, ad delectationes referuntur, quatenus eis homo *assentitur* aliquo modo. Sed quid statuendum, si casus fingatur, in quo homo pravas apprehensiones, aut delectationes in animo suo sentiens & advertens, mere *negative* se habeat, iisdem scilicet nec assentiendo, nec dissentiendo? De hac diversa quæstione paullo infra (c. seq. art. 4. q. 5.) fiet sermo.

(t) Ut discrimen præsentis qu. a præced. q. 1. nitide percipias, hæc considera. Pravis animi delectationibus *duplex* præfigi potest objectum. Quandoque enim objectum est res ipsa inhonesta, quæ apprehenditur, & apprehensa delectationem in animo excitat: interdum vero objectum est sola rei illicitæ apprehensio seu notitia; quam habere oblectat, etsi displiceat res ipsa apprehensa. Delectationes habentes objectum prioris generis examinatæ fuerunt in 5. illa quæstione; quæ autem circa posterioris generis objectum versantur, ad quæstionem hanc pertinent; cujus tripartitam resolutionem Auctor recte assignat. Docet videlicet 1. cogitationem de re mala, delectationem de tali cogitatione, consensum in eamdem delectationem, *per se* culpa vacare. 2. aliquando culpam præseferre *venialem*, deficiente quavis *necessaria*, aut *utili* caussa; 3. quandoque complecti *mortalem* culpam, accedente *gravi*, & *probabili* periculo progrediendi ad delectationem noxiam de ipsa re inhonesta. Audiatur Angelicus, qui claritatis caussa indicatam gemini objecti distinctionem ita proponit (q. 14. *de Veritate* art. 4.) disserens ex. pro. de materia impudica: *Sciendum, quod sicut ad exteriorem fornicationis actum sequitur sua delectatio sensibilis, ita ad ipsius cogitationi sequitur sua delectatio interior. Sed ad cogitationem duplex delectatio sequitur: una quidem ex parte ipsius cogitationis, alia vero ex parte ipsius cogitati. Delectamur enim quandoque in cogitatione propter ipsam cogitationem, eo quia nobis acquiritur quædam cognitio in actu aliquorum, quæ nobis* illa

malis delectationis non est secundum se mala; & Deus ipse cognoscit omnia mala & obscœna. Immo hæc cognitio sæpe est necessaria vel utilis Confessario aut Doctori. Delectatio autem specificatur a suo objecto directo, & immediato. Quare si cognitio seu cogitatio sit vana vel inutilis, delectatio de ea erit venialis. Si vero cognitio sit utilis aut necessaria, delectatio de ea per se non erit culpa. S. Thom. 1. 2. q. 74. art. 8.

Hinc licet gaudere de scientia rei obscœnæ ob bonum finem, puta ad fungendum officio Confessarii, Medici. At cognitio rei obscœnæ ex affectu veniali, puta ex curiositate, etiam absente delectatione & periculo omni, est venialis; mortalis vero, si fit ex affectu graviter inordinato, vel cum periculo gravi, aut referatur ad finem graviter malum.

CAPUT VII.

De Peccatis Capitalibus.

NOta: Peccata capitalia sunt ea, quæ non solum sunt per se peccata, sed etiam radix & caussa impulsiva multorum aliorum peccatorum. Septem numerantur a Theologis post S. Gregorium, nimirum, superbia, avaritia, gula, luxuria, ira, invidia, acedia.

ARTICULUS I.

De Superbia.

Quæst. I. QUid est Superbia, & quale peccatum? Resp. 1. Superbia est inordinata cupiditas propriæ excellentiæ & celsitudinis. Cupiditatis nomine intelligitur etiam amor, desiderium, complacentia. Ejus actus sunt. 1. Inordinata sui æstimatio, qua quis seipsum æstimat supra id quod est, & afficitur erga seipsum tamquam aliquid excellentius quam revera sit. 2. Finem suum ultimum in propria excellentia constituere, & virtutem, scientiam, & alia ad excellentiam spectantia non appetere propter Deum saltem ultimate, nec ad ejus gloriam referre; sed unice & ultimate propter suam satisfactionem ac excellentiam. 3. Ab aliis velle magnifieri, honorari, laudari; si non faciant, dolere, irasci. 4. Judicio proprio pertinaciter adhærere. 5. Alios & aliena parvifacere, se & sua pluris æstimare, vel velle videri; singulariter habere quæ possidentur. 6. Si putes te habere bona quæ non habes, vel majora quam habes, aut in eo ponas excellentiam ubi non est, & inde te extollas. 7. Si bona tua æstimes quasi ex te ipso habeas, & non a Deo. 8. Si bona tua accepta quidem a Deo credas, sed ea æstimes tamquam meritis propriis debita, vel ea ad Dei gloriam non referas. Tamen ad superbiam (ut notat S. Thom.) non est necesse, ut quis revera judicet se bona a seipso habere, aut propriis meritis absque Dei gratia obtinuisse (hoc enim esset hæreticum): sed satis est quod considerans suis bonis sine relatione ad Deum, perinde se gerat, & omnino se extollat, ac si non a Deo haberet. 9. Nolle se subjicere suis superioribus, quasi id sit indignum. 10. Nolle etiam se Deo ejusque præceptis submittere, id æstimans tamquam contrarium dignitati suæ; & volens suo arbitratu vivere, quasi Deo non indigeat, aut ab eo non dependeat.

Resp. 2. Superbia ex genere suo est peccatum mortale. Nam ad Rom. 1. *Superbi & elati* numerantur inter eos, qui *digni sunt morte*. Et Prov. 8. *Deus arrogantiam & superbiam detestatur*. Ratio est, quia superbia adversatur charitati Dei, ejus honori, majestati & excellentiæ: Superbia est etiam radix omnis pecca-

---

illa nobis displiceant; sicut aliquis justus cogitat de peccatis, de iis disputando & conferendo &c. in veritate illius cogitationis delectatur. Sed tunc propter ipsa cogitata delectatio sequitur, quando ipsa res cogitata affectum movet, & allicit. Tum de utriusque generis delectatione hanc promit definitionem (1. 2. q. 74. art. 8.) *Cogitatio ipsa de fornicatione non est peccatum mortale. Immo quandoque est veniale tantum; puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea. Quandoque autem sine peccato omnino, puta cum aliquis utiliter cogitat de ea*: ut in exemplo mox allato. Accedit etiam Subtilis Doctor (in 2. sent. dist. 42. q. 4. scribens: *Patet, quod in eadem cogitatione potest esse peccatum, non & esse. Quia quantumcumque cogitatio sit delectabilis, cum tamen objectum non sit delectabile*, hoc est quamdiu ex objecto non capitur delectatio, *non est peccatum: unde vir sanctus potest delectari in cogitatione alicujus peccati, quod detestatur. Delectari tamen in cogitatione alicujus peccati, quatenus objectum sit sibi praesens, ut delectetur in illo ut in objecto, est peccatum . . . Et isto modo sancti viri detestantur cogitationes illicitas.* Porro autem, quamvis duæ delectationis species hactenus descriptæ & concipiantur, & sint reipsa *diversæ inter sese*; haud raro tamen in unum sensim coalescunt in nonnullis hominibus. Sic ex. grat. sæpe delectatio in Adolescentibus studiosis, aut etiam in provectis Magistris, & Confessariis, quæ initio habebat pro objecto puram putamque earum pravarum notitiam ob honestos, & laudabiles fines concupitam, paullatim deflexit ad res ipsas pravas; ut proinde tamen ingemiscerent, se carne consummatos, cum spiritu cœpissent. Hanc delectationum varietatem, vicissitudinemque *in praxi* discernere non adeo facile, in lubricis præsertim materiis, ut prælaudatus Angelicus notavit (priori loc. cit.) *Hæ duæ cogitationes, seu delectationes in quibusdam rebus manifeste differunt, & aperte distinguuntur: sed earum distinctio in cognitione de peccatis carnis magis latet: eoquod propter corruptionem concupiscibilis ad cogitationem talium concupiscibilium statim sequitur motus in concupiscibili, ex ipsis concupiscibilibus causatus.* Dusepius Comes & Interpres Angelici, nemini fortasse secundus, generale istud indicium adhibet (initio Com. 1. 2. q. 74. art. 8.) ad dignoscendum, utrum delectatio sit de sola cogitatione, vel potius de ipso cogitato. *Si cogitatio cum delectatione sæpe alicui se ingerat, signum est, delectationem esse de ipsa re ex eo quod illa frequentia cogitationis, ubi nulla est ejus necessitas, vel utilitas, videatur oriri ex prava inclinatione affectus ad res ipsas. Si vero talis cogitatio non sit importuna, sed sequatur judicium, ac moderamen rationis; signum est, quod delectatio solum sit de cogitatione.*

peccat, ex Eccli. 10. *Initium omnis peccati est superbia, qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem*. Et ex S. Augustin. lib. 2. de peccat. merit. c. 17. *Vitiorum namque omnium humanorum caussa superbia est*.

Hinc superbia perfecta est semper culpa mortalis, ut 1. Quando præ superbia quis subjici renuit Deo, vel superioribus eorumve præceptis etiam in re minima. 2. Cum quis bona sua æstimat a se ipso habere, vel esse propriis meritis debita, vel solis viribus acquisita. 3. Quando finis ultimus ponitur in propria excellentia, vel in rebus graviter malis propria excellentia constituitur, aut ex illis quæritur.

Imperfecta tamen superbia, qua quis sine Dei & aliorum contemptu, nec subjici superioribus renuens, solum plus justo se effert, agnoscendo se omnia Deo debere, est venialis, quia non est gravis inordinatio, nec graviter repugnat charitati.

Quæst. II. *Quænam sunt superbiæ remedia?*

Resp. Generatim eadem sunt, quæ humilitatis adjumenta, speciatim vero hæc: 1. Sæpe humilitatem a Deo petere.

2. Sæpe considerare suum nihilum, suam effrenatam ad malum propensionem, suas pravas cupiditates seu peccata, vitia, defectus, miserias tum corporis, tum animæ, infirmitatem, impotentiam sine Dei gratia actuali ad quemlibet actum salutarem; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia sunt instar nihil; omnia quæ habemus, esse a Deo: nostra merita esse illius dona; *Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. ad Corint. 4. Ex horum consideratione complacentiam sui coercere, se ipsum contemnere: & ex sui contemptu humiliationes & quasvis afflictiones, tanquam sibi propter peccata debitas, libenter pro Christo suscipere & sustinere.

3. Meditari superbiæ pœnas & humilitatis præmia, 1. Petri 5. *Deus superbis resistit, humilibus tamen dat gratiam*. Et Matth. 23. *Qui se exaltaverit, humiliabitur: qui se humiliaverit, exaltabitur*. Item & maxime exempla Christi, qui humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem Crucis, & opprobriis satiatus est, quemque imitari debemus: *Frustra enim appellamur Christiani, si imitatores non sumus Christi; qui ideo se viam dixit esse, ut conversatio Magistri forma esset discipuli; & illam humiliationem eligeret servus, quam secutus est Dominus*, ait: S. Leo Magnus ser. 5. de Nativ.

4. Omnia sua bona ac opera ad Dei gloriam sæpissime actu referre, & crebro exercere actus internos ac externos humilitatis, atque opera ac ministeria vilia & abjecta obire, infimum locum eligere, hospitalia visitare, pauperibus & ægrotis ministrare &c.

Quæst. III. *Quænam sunt filiæ superbiæ, hoc est, vitia quæ a superbia tamquam radice oriuntur?*

Resp. Tres sunt, scilicet præsumptio, ambitio, & vanagloria.

I. *Præsumptio*, & hæc est inordinata cupiditas faciendi aliquid facultatem suam excedens. Mortalis est, 1. Ratione gravis injuriæ Dei, ut cum Lucifer diceret præsumptive: *Ascendam, & similis ero Altissimo*. 2. Ratione gravis damni proprii vel alieni, aut periculi talis damni; ut si præsumas exercere sine sufficienti peritia officium Medici, Advocati, Judicis, Confessarii &c. 3. Cum usurpatur dignitas, vel potestas, vel officium Sæculare aut Ecclesiasticum: ut si audias Confessiones, aut judices, aut exerceas actum Ordinis sine potestate legitima. *De præsumptione opposita spei dicetur infra*.

II. *Ambitio*, & est inordinata cupiditas honoris, vel dignitatis, aut potentiæ. Est autem inordinata, 1. Si appetas honorem quem non mereris, vel majorem quam mereris, vel ob rem qua cares: ut si honorari cupias ob doctrinam, nobilitatem, virtutem &c. qua cares: item si aspires ad officium, & munus, quo es indignus. 2. Si appetas honorem propter se, non illum referendo ad Dei gloriam, vel utilitatem proximi. 3. Si appetas honorem ex re illicita, v. g. duello. Si nimio affectu honorem appetas.

Ambitio sæpe mortalis est, nempe vel ratione materiæ graviter malæ, vel damni gravis, quod proximo infertur, vel periculi peccati gravis, vel medii graviter illiciti quod adhibetur, vel finis mortalis ad quem refertur, vel affectus graviter inordinati, ut si quis paratus sit peccare mortaliter ad honorem vel dignitatem obtinendam aut tuendam.

III. *Vanagloria*, & est inordinata cupiditas humanæ existimationis ac laudis. Proprius ejus actus est inordinata manifestatio propriæ excellentiæ sive veræ, sive fictæ. Est autem inordinata illa cupiditas, dum gloria quæritur ex simulatæ doctrinæ, peritiæ, aut virtutis excellentia, vel ex rebus malis aut indifferentibus, aut major quam par sit, aut præcise propter se, non referendo illam ad honorem Dei.

Vanagloria mortalis est, eodem modo quo dixi de ambitione, ut si quis velit gloriam, vel laudes admittat de re mortali, v. g. fornicatione, vindicta gravi &c. si in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illam referendo &c. Sæpe tamen est solum venialis, quia sæpe non graviter repugnat charitati, nec gravem continet inordinationem.

Cæterum debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter se, sed propter honorem Dei vel bonum Proximi, acceptare, aut moderate expetere, non est peccatum, sed actus charitatis, ex S. Th. 2. 2. q. 133. art. 1.

Quamvis vanagloria sit filia superbiæ, tamen a S. Thoma, post S. Gregorium, numeratur inter peccata capitalia, eo quod ex ea septem alia immediate oriantur, nimirum inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, & inventio novitatum.

IV. *Inobedientia*, formalis scilicet & specialis, est peccatum, quo violatur præceptum superioris ex contemptu, sive quia præceptum est. Ex sententia communi semper est mortalis, etiam in re minima: quia tunc contemnitur superior ut superior & minister Dei, ideoque Deus ipse contemnitur, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit*, & quia tunc quis ita affectus est, ut nullo modo velit obsequi superiori, quidquid præcipiat.

Violatio autem præcepti non ex contemptu, sed ex alio motivo; puta ob delectationem vel utilitatem, aut difficultatem, est ex S. Th. inobedientia generalis pertinens ad aliam speciem peccati. Estque mortalis vel venialis prout præceptum quod violatur, sub mortali vel veniali obligat: atque etiam prout motivum graviter vel leviter malum est, cum actus participet malitiam finis, utpote per eum voliti.

V. Ja-

V. *Jactantia*, qua quis verbis inordinate prædicat de se id quod gloriam ac laudem apud alios parit, vel falso parere putat, vel gloriatur de peccato. *Quandoque est peccatum veniale, quando scilicet aliquis de se talia jactat, quæ neque sunt contra Deum, neque contra proximum*, ait S. Thom. quæst. 112. art. 2. Est vero mortalis culpa. 1. Si quis proferat aliquid contra gloriam Dei, ut illud Ezech. 28. *Elevatum est cor tuum & dixisti: Deus ego sum*. 2. Ratione gravis scandali, damni, contumeliæ, vel contemptus proximi. 3. Si sit de actione mortaliter mala: quia includit approbationem actus mali, quæ eamdem cum illo speciem habet: quia sicut laudare opus mortale, v. g. duellum; ita & de illo gloriari est mortale, opponiturque eidem virtuti opus illud vetanti; nam quævis virtus non solum obligat ad actum quem directe præcipit, sed etiam indirecte obligat, & vetat ne ipsa contemnatur, aut irreverenter tractetur; contemnitur autem virtus, cum quis gloriatur de ejus violatione, vel cum ejus violatio laudatur in alio. Hinc glorians de peccato aliquo, vel illud laudans, contrahit speciem talis peccati: *Sanchez & alii*.

VI. *Hypocrisis*, & est simulatio virtutis, hoc est factum quo quis mentitur, se virtutem seu sanctitatem habere, quam non habet, vel majorem quam habeat. Unde semper est peccatum saltem veniale, cum sit mendacium facti. Sed mortale est, si habeat conjunctum vel contemptum virtutis, vel damnum proximi grave; item si simuletur sanctitas ob finem graviter repugnantem charitati Dei, aut proximi, puta ut quis falsam doctrinam disseminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiscatur beneficium Ecclesiasticum, aut quodvis officium, etiam sæculare, quo indignus est. Si autem absit contemptus virtutis ac damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter charitati, erit solum veniale. *Ita S. Th. q. 111. art. 4.*

VII. *Pertinacia*, & est perseverantia in propria sententia contra veritatem cognitam, vel sufficienter propositam. Mortalis est quando illa veritas ad fidem, vel bonos mores, pietatem, pacem, bonum grave proximi pertinet: nam materia gravis est.

VIII. *Inventio seu præsumptio novitatum*, & est, cum quis ex inani gloria præsumit nova excogitare. Novitatum inventio vel usus mortalis est, si fidei, bonis moribus, pudicitiæ adversetur, vel pariat scandalum, aut grave damnum proximo. *His adde contentionem & discordiam, de quibus in tract. de charitate.*

Vanæ gloriæ remedia eadem sunt, quæ superbiæ, quibus adde actus oppositos vitiis, quæ ab illa oriuntur.

ARTICULUS II.

De Avaritia.

Quæst. I. **Q***uid est Avaritia, & quale peccatum?*

Resp. 1. Avaritia est inordinata cupiditas divitiarum: hoc est pecuniæ, & rerum pecunia æstimabilium, ut sunt agri, domus, pecora &c Mortalis est, 1. Cum in divitiis finis ultimus ponitur ex Ephes. 5. *Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei*. 2. Cum quis ad divitias acquirendas, augendas vel conservandas adhibet media graviter illicita, & injusta; vel paratus est peccare mortaliter, aut ita peccat, v. grat. injuste alienum accipiendo, retinendo, eleemosynas debitas omittendo &c. Hinc illud Eccl. 10. *Avaro nil est scelestius ... Nihil est iniquius, quam amare pecuniam*. Est peccatum capitale, quia est fons & origo multorum aliorum. *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas*, 1. ad Tim. 6.

Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scilicet homo, quamvis superflue divitias amet, non tamen præferat earum amorem amori divino, ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum, & proximum, sic avaritia est peccatum veniale, ait S. Th. 2. 2. q. 118. art. 4.

Præcipua avaritiæ remedia sunt oratio, meditatio bonorum cælestium, periculi ac vanitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, mortis &c. crebra & larga eleemosynarum largitio, resignatio in jactura bonorum &c.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Avaritiæ?*

Resp. Ex S. Greg. sunt hæ. 1. Obduratio cordis contra misericordiam, miseris & egenis non compatiendo, non opitulando, eos objurgando, debita dure exigendo a debitore, qui non est solvendo par &c. Mortalis est quoties ex ea præceptum eleemosynæ vel charitatis graviter violatur.

2. Inquietudo cordis, quæ est inordinata, & anxia applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani timore ne non acquirantur, aut ne amittantur. Mortalis est, quando retrahit a spiritualibus vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur; vel cum quis divinæ providentiæ diffidit.

3. Violentia, qua res aliena per vim injustam usurpatur: Mortalis est ex genere suo contra justitiam.

4. Fallacia sive dolus, qui est alterius deceptio sive verbis sive factis: & fraus, quæ est astuta deceptio proximi per sola facta. Utraque est ex genere suo mortalis contra justitiam, & sæpe confunditur.

5. Perfidia, qua fides in promissis, pactis, & rebus creditis violatur. Mortalis est in re gravi contra justitiam.

6. Proditio, quæ est manifestatio rei alicujus, vel personæ, in proximi damnum contra fidem ei debitam. Mortalis est ex genere suo contra charitatem, & justitiam, & contingit tripliciter. 1. Circa personam, quomodo Judas Christum prodidit. 2. Circa res, ut si miles declaret hosti modum capiendi arcem: vel si alterius vestem, pecuniam &c. absconditam prædoni ostendas. 3. Prodendo alterius secretum tuæ fidei commissum.

ARTICULUS III.

De Gula.

Quæst. I. **Q***uid est Gula, & quale peccatum?*

Resp. 1. Gula est inordinatus appetitus vel usus cibi aut potus. Unde opponitur abstinentiæ & sobrietati. Sumitur aliquando strictius, prout continet inordinationem solum in cibo & potu non ebriante. Ex S. Gregorio, committitur quinque modis. 1. Si edas ante tempus. 2. Si nimia exquisita, id est, pretiosiora, quam conveniat tuo statui vel necessitati. 3. Si plus justo. 4. Si voraciter. 5. Si nimis exquisite præparata; juxta hunc versum,

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Quæ-

Quando spectat ad qualitatem cibi & potus, hæc debet esse accommodata statui, conditioni, facultati, infirmitati, necessitati personarum, & loco ac tempori.

De quantitate autem cibi & potus non potest dari una certa regula omnibus secundum eamdem mensuram. Sed plus & minus exigitur secundum varietatem complexionum & fatigationum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quam alio, secundum dispositionem sui corporis . . . Tantum ergo potest, & debet quis comedere & bibere, quantum credit se indigere ad sustentationem & executionem eorum, quæ sibi incumbunt agenda, ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat. Cum autem ex delectatione cibi vel potus plus sumit quam sibi dictat conscientia opportunum, tunc peccat, ait S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 1. §. 5. Peccat, inquam, etiamsi vilissimi sint cibi & potus, ut paullo ante notat post S. Aug. qui lib. 10. Confess. c. 11. ait: *Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.*

Resp. 2. Peccatum gulæ mortale est in multis casibus: unde ad Gal. 5. comessationes inter opera excludentia a regno Dei numerantur. Et 1. quidem ratione affectus graviter inordinati, quo quis ita inhæret oblectationibus cibi vel potus, ut in iis finem suum ultimum constituat, juxta illud ad Philip. 3. *Quorum Deus venter est*. Idque quamvis solum interpretative, ut cum quis ex affectu gulæ paratus est peccare mortaliter: nam hoc ipso quod mortaliter peccat, Deum propter voluptatem deserit, hancque illi suo facto præfert. Itemque cum quis nihil quærit aliud, quam edendi & bibendi voluptatem, ad id cogitationes ac curas fere omnes referendo: nam is vitæ finem in delectatione cibi vel potus ponit.

Huc spectat propositio 8. ex damnatis ab Innoc. XI. *Comedere, & bibere usque ad saturitatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.*

2. Si quis bibat ad ebrietatem. 3. Si quis ob solam voluptatem cibo & potu usque ad vomitum scienter se ingurgitet: nam hoc, etiam secluso scandalo & ebrietate, continet gravem inordinationem, ac periculum lædendi sanitatem, & graviter reprehenditur ab Isaia c. 18. *Omnes mensæ repletæ sunt vomitu, sordibusque*. Idem dic, si quis, postquam multum comedit, ad vomitum se excitet, ut iterum ob solam voluptatem edat; nam hoc graviter dedecet naturam rationalem, præsertim elevatam, estque plus quam bestiale. 4. Ratione gravis nocumenti, quod quis ob gulam sibi, aut familiæ suæ, aut creditoribus infert, sanitatem corporis graviter lædendo, se reddendo impotentem ad solvenda debita, filios vel filias in statu convenienti non collocando, item non opitulando gravem necessitatem patienti: aut si inde notabiliter ineptus fiat ad functiones, ad quas sub mortali tenetur &c. 5. Si quis saltem extra necessitatem extremam, carne humana aut sanguine vescatur. *Ita communiter*. Nam hoc est contra honorem defunctis debitum, & contra ordinem ac instinctum rectum naturæ; unde ab hoc tamquam a re valde inordinata & extremæ feritatis abhorruere Gentes omnes non penitus barbaræ. Licet tamen uti carne humana in medicamentis, quia tunc sic alterata est, ut dici nequeat carnis humanæ sumptio. 6. Ratione gravis scandali vel periculi peccandi graviter.

Extra hos casus peccatum gulæ est solum veniale. *S. Th.* 2. 2. *q.* 148. 2.

Quæst. II. *Quænam sunt Gulæ remedia?*

Resp. Hæc: 1. Considerare gulæ incommoda ac damna: nempe intellectum obnubilat, mentem deprimit, bona desideria extinguit, aggravat animam, reddit hominem ineptum ad sua officia, & exercitia spiritualia; impedimenta apponit gratiæ divinæ, & gaudiis spiritualibus; vitam minuit, & morbos & multa peccata parit; aditum vitiis aperit, & intercludit virtutibus. Item cogitare, quam cito transeat cibi & potus delectatio, gravia autem mala ex gula orta maneant.

2. Vitare occasiones.

3. Sectari in omnibus temperantiam; nihil ultra necessitatem convenientem edendo & bibendo.

4. Semper sibi in mensa subtrahere aliquid modicum, quod adhuc licite sumi posset, & præsertim quod magis arridet palato.

Quest. III. *Quid est ebrietas, & quale peccatum?*

Resp. Ebrietas est excessus in potu usque ad violentam privationem rationis, ejusque potestatis proximæ. Est peccatum mortale (1), ut inter omnes constat. 1. Ex Isa. 5. *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam*. Et 2. ad Corint. 6. *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt*. Vox græca significat ebrios (2). Et ad Galat. 5. ebrietas recensetur inter opera carnis quæ excludunt a regno Dei. 2. Ex consensu Patrum & Doctorum. Pro omnibus sint, S. Basil. hom. 14. *Ebrietas dæmon est voluntarius . . . Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica*. S. Ambr. lib. de Helia c. 14. *Noxia est ebrietas ad corporis sanitatem, mentis etiam crimen adjungit*. S. Hieron. ep. 33. *Quia inebriatur, & mortuus & sepultus est*. 3. Quia est gravis inordinatio & difformitas volenter adimere sibi potestatem proximam utendi ratione, exercendi opera virtutum, obeundi sua munera, vitandi malum, faciendi bonum, & subveniendi necessitatibus subitis animæ ac corporis; atque ita se ad brutorum stoliditatem abjicere, & imaginem Dei deturpare. Ebrietate autem hæc potestas sic amittitur.

Qua-

(1) Quando nimirum ipsa ebrietas est *voluntaria* directe vel indirecte, simulque *plena* seu perfecta, uti Auctor in decursu hujus quæst. specit. P. Anacletus (Theol. Moral. tract. 3. dist. 1. q. 6. n. 43.) ebrietatem *plenam perfectamque* esse negat, *si quis post potum adhuc discernere possit inter bonum, & malum, licet nonnihil phantasia turbata sit, aut sequatur vomitus, lingua titubet, pedes vacillent, oculi cernant duplicia, vel domus gyrari videatur*. Perincommoda sane descriptio venialis & semiplenæ ebrietatis, quam nemo, ut reor, incusabit nimiæ severitatis. Non videtur tamen aptari posse singulis promiscue temperamentis hominum potantium; quippe in iis, qui firmi capitis, ac æruginosi stomachi non sunt, ea phænomena possunt esse indicium usus rationis omnino intercepti, adeoque effectus rotundæ, seu perfectæ ebrietatis.

(2) Ebrios, & magis ebriosos ex habitu ebrietatis.

Quare non licet se inebriare, sive ad vitandam mortem ab altero intentatam: nam (ut ait S. August. serm. 232. vel Sanctus Cæsarius.) *Etiamsi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: Aut bibas, aut morieris; melius erat, ut caro tua sobrie occideretur, quam per ebrietatem occideretur*. Ebrietas quippe, sicuti fornicatio, non est medium ex se ordinatum ad vitandam mortem. Sive in medicamentum, quod tamen raro & fere nunquam esse potest, cum, teste Hypocrate, ebrietas sit valde periculosa corporis sanitati. Ita S. Antonin. part. 2. tit. 6. cap. 3. ibi: *Non excusaretur per hoc quis ab ebrietate secundum Thomam, quamvis faceret caussa medicinæ; & per consequens peccat mortaliter & sumens, nisi crederet ex illo potu non posse inebriari, medicus, vel alius qui hoc sibi scienter consuleret, & propinaret hoc existimans*. Nam ebrietas quovis modo intenta ac procurata, semper graviter disconvenit naturæ rationali qua rationali, cum violenter rationem perturbet, adimat potestatem ea utendi, & subveniendi necessitati animæ & corporis, Dei imaginem fœdet, atque hominem ad statum bruti redigat.

Nec dic ebrietatem consistere tantum in excessu vini, voluptatis caussa. Nam quamvis voluptas in nimio potu non intendatur, tamen effectus recensiti semper sequuntur, & temperantia violatur, cum immoderata potus vel cibi sumptio, præciso hoc vel illo fine, ei opponatur: neque enim ad violandam aliquam virtutem necesse est agere ex voluptate. Enimvero si duo, proposito præmio, inter se contenderent, uter illorum plus vini biberet, & usque ad privationem rationis, biberent absque voluptate, immo cum molestia, saltem quantum ad excessum; nonne contra temperantiam peccarent, & ebrietatis malitiam contraherent? & ideo Sanctorum Patres excessum vini sine ulla exceptione semper damnant.

Ut autem ebrietas sit mortalis, sufficit quod sit voluntaria indirecte vel interpretative. Quare peccat mortaliter. 1. Qui expresse non vult se inebriare, sed tamen tantum bibit, quantum potest, non satis attendens, an sequatur privatio rationis, necne. 2. Qui probabiliter putans, vel suspicans secuturam privationem rationis si pergat bibere, vel de hoc dubitans, adhuc bibit: quia saltem se exponit periculo ebrietatis, & vult ebrietatem saltem interpretative. Item si hoc periculum advertere possit, & negligat, etiamsi privatio rationis solum eventura sit post unam alteramve horam, cum nempe ad aerem prodibit. 3. Qui ex amicitia vel urbanitate alium invitat ad haustus, quibus probabiliter prævidet inebriandum; quia invitat ad id quod alter sine mortali facere nequit; & eum vere inducit in ebrietatem, vel ejus periculum. Idem dic de iis, qui alios ad æquales haustus incitant vel cogunt: aut se invicem obligant, ex cap. 14 *de Vit. & honest. Cleric.* ex Concilio Generali Lateranen. nam saltem alios vel se conjiciunt in periculum probabile ebrietatis. Similiter de iis, qui ebriosis, vel ebrietate proximis vinum subministrant; & de iis, qui non impediunt, ne alius inebrietur, cum commode impedire possunt.

Nota. 1. Ebrietas sic est peccatum grave respectu omnium, ut sit gravius in quibusdam personis, scilicet: 1. In mulieribus, ob turpitudinis & luxuriæ periculum cum in se, tum in aliis. 2. In iis, qui debent ex officio alios regere; ut sunt paterfamilias, magistratus &c. 3. In Clericis (1) præsertim sacro ordine insignitis, & maxime curatis, tum propter scandalum majus, tum quia ebrietas est libidinis fomes, ac nutrix, tum propter damna quæ aliis oriri possunt, cum Sacerdos ebrius fungi nequeat officio in necessitate occurrente; unde a multis Conciliis sub gravibus pœnis ebrietas illi speciatim prohibita est.

Nota. 2. Ebrietas perfecta cognoscitur. 1. Quando quis non novit discernere inter licitum & illicitum, vel non potest solita officia exequi. 2. Quando quis postridie non meminit quod dixerit, egerit, quomodo domum redierit &c. 3. Si ea fecit quæ numquam integra mente solet: ut si turpia vel absurda protulerit, cum alias sit publicus & prudens; si juravit, blasphemarit, vel familiam perturbarit, cum alias sit modestus, & benignus &c.

Quæst. IV. *An mala & peccata in ebrietate culpabili commissa imputentur ad culpam, ut cædes, vulnera, blasphemia &c.*

Resp. Affirmat. si prævisa sint ut verisimiliter secutura, vel prævideri potuerint. *Est communis sententia*. Quia sunt sufficienter voluntaria: qui enim vult caussam, vult consequenter effectum saltem interpretative, si hunc cognoscat vel cognoscere possit probabiliter ex ea secuturum: ad culpam autem mortalem sufficit voluntarium indirectum & interpretativum. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 77. art. 7. ibi: *Aliquid potest esse voluntarium vel secundum se, sicut quando voluntas directe in ipsum fertur; vel secundum suam caussam, quando voluntas fertur in caussam & non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebriatur: ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit*.

Immo peccata, quæ probabiliter secutura novit ebrius, vel prævidere potuit, ei imputantur coram Deo, etiamsi reipsa post non sequantur: quia istud est per accidens defectu objecti, & quia se exponere periculo probabili peccati mortalis, etiamsi illud non perficiatur, est peccatum mortale ejusdem speciei

(1) Sanctus Augustinus (serm. 232. de Templ.) „ Tanta „ infelicitate se inebriant homines, quia putant ebrietatem „ aut parvum, aut nullum esse peccatum. Sed pro ista ignorantia maxime Sacerdotes in die judicii reddituri sunt rationem, si commissis sibi populis, quæ vel quanta mala de ebrietate nascuntur, assidue noluerint prædicare ... Definiat, & deliberet unusquisque apud se, ebrietatem grave esse peccatum, & nunc aut nunquam, aut difficile eum ebrietas „ poteris superare ... Hæc quidem non solum laicis, sed etiam „ Clericis dicimus: quia, quod pejus est, multi sunt etiam „ majoris ordinis Clerici, qui cum aliis sobrietatis bonum „ deberent jugiter prædicare, non solum hoc non faciunt, „ sed etiam & se, & alios inebriare non erubescunt, nec „ metuunt. Sed agnoscant, & doleant quicumque tales „ sunt: quia si se noluerint emendare, & pro se, & pro „ aliis necesse est eos æterna suppliciis sustinere. „

esset cum illo, cujus probabile periculum adire voluit: nam hoc ipso tale peccatum indirecte, vel saltem interpretative volitum est. Secus de peccatis, quæ nullo modo prævideri potuerunt, quia nullo modo sunt voluntaria.

Quæst. V. *Quænam sunt filiæ Gulæ?*

Resp. Ex Sancto Gregorio hæ sunt ex parte animæ. 1. Hebetudo mentis, seu stupiditas orta ex crapula. Est mortalis, quando quis ex intemperantia fit ineptus ad intelligenda, vel præstanda ea, quæ ad salutem ei sunt necessaria, aut ad quæ graviter obligatur. *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa &c.* Lucæ 21.

2. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obscœnas, actus turpes, choreas inhonestas &c. Mortalis est, quando est inductiva ad consensum, vel actum, vel delectationem mortalem, aut ad aliquid scandalum pariens.

3. Multiloquium, in quo invenietur stultitia, nec deerit peccatum. *In multiloquio non deerit peccatum.* Prov. 10.

4. Scurrilitas, quæ excitat ad indecora, vel turpia agenda aut dicenda, risum movendi caussa.

Articulus IV.

De Luxuria.

Quæst. I. *Quid est Luxuria?*

Resp. Est inordinatus appetitus, vel usus venereorum, aut voluptatis venereæ. Esse peccatum mortale ex genere suo, inter omnes constat. 1. Ex Galat. 5. *Opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria... quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* 2. Quia cum usus rei venereæ ex natura sua sit institutus ac necessarius ad conservationem ac propagationem generis humani; censetur res gravis: Ergo inordinatio in hac materia est in re gravi: Ergo mortalis.

Luxuria dividitur in perfectam seu consummatam, quæ consistit in voluntaria effusione seminis; & in non consummatam, in qua non intervenit effusio seminis. Consummata duplex est: alia naturalis, quæ est voluntaria seminis effusio, in qua servantur conditiones, quas postulat natura actus ad hominis generationem requisiri: alia innaturalis seu contra naturam, in qua conditiones illæ non servantur.

Quæst. II. *Quot sunt species luxuriæ consummatæ naturalis?*

Resp. Sex, nempe, simplex fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incestus, & sacrilegium, quorum quinque ultimæ habent specialem, & notabiliter diversam inter se difformitatem superadditam luxuriæ:

1. Simplex fornicatio est copula soluti cum soluta non virgine ex mutuo consensu extra matrimonium. Solutos voco, qui nullo vinculo seu impedimento ab ineundo inter se conjugio prohibentur. Dixi, *non virgine*. Nam ex S. Thom. quæst. 154. art. 6. *Fornicatio est concubitus, qui fit cum mulieribus jam corruptis.* Fornicationem esse semper peccatum mortale, fide constat ex Ap. ad Ephes. 5. *Omnis fornicator non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* Et ex 1. ad Corinth. 6. *Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.* Et ad Gal. 5. sup. cit. Esse vero intrinsece malum gravitet, patet ex eo quod per se graviter repugnet bonæ ac debitæ educationi prolis; hæc enim requirit operam viri, & feminæ, qui sint inter se conjuncti Lege matrimonii: alioqui ex natura rei incerta esset, & periculo exposita prolis institutio. Unde ejusmodi inordinatio est gravis, utpote in re magni momenti, qualis est bona prolis institutio. Et quamvis hoc incommodum posset impediri in aliquo casu, id esset per accidens, & nihilominus debuit a Deo, auctore naturæ, generaliter prohiberi pro omni casu: nam alioqui homines cupiditate excæcati facile sibi fingerent & promitterent illud incommodum cessaturum in multis casibus, in quibus non cessaret, cum magno prolis damno. Immo nunquam potest cessare hoc damnum & incommodum, quod est nasci extra matrimonium, & a parentibus Lege matrimonii non obligatis ad curandam & recte educandam prolem. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam quia interdictam; ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Ceterum fornicatio cum concubina est ceteris gravior: quia concubinatu homo non solum peccat, sed etiam manet in statu peccati, & in continua voluntate saltem virtuali peccandi. Quare concubinarius, quamvis mors immineat, absolvi non debet quin prius concubinam ejecerit, nisi ejiciendi tempus omnino desit, tunc enim sufficit verum ejiciendi propositum. Immo etiamsi eam domi non retineat, extra mortis articulum non est absolvendus, antequam habeatur experientia de ejus continentia.

Item fornicatio fidelis cum infideli est secundum omnes, longe gravior, quam cum catholica. Immo juxta De-Lugo, & alios, hæc circumstantia mutat speciem, quia prohibitum est ab Ecclesia matrimonium cum infideli in honorem religionis catholicæ, atque ob periculum malæ educationis prolis, & nimii amoris ergo infidelem, & defectionis a vera fide. Ita ob idem motivum censetur prohibita ab Ecclesia quævis copula cum infideli: quæ semper vergit in dedecus religionis, ac proinde talis fornicatio est non solum contra castitatem, sed etiam contra virtutem religionis, ac cultus veri Dei.

Item fornicatio in Christianis habet peculiarem deformitatem. Nam corpora nostra per Baptismum & Eucharistiam facta sunt membra Christi, & templa Spiritus Sancti, 1. *ad Cor.* 6.

Copula vero cum alterius sponsa præter luxuriam continet malitiam mortalem injustitiæ, positam in eo quod fides data violetur, & res alteri promissa & ex justitia debita notabiliter corrumpatur. Quod idem de sponso affirmant multi, quia pariter violat in re gravi fidem datam.

2. Stuprum est concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, seu corrumpitur. Qui si fiat virgine coacta, vel per dolum seu fraudem seducta, præter malitiam fornicationis continet duplicem injuriam mortalem, unam factam virgini,

cui honor virginitatis per vim vel fraudem adimitur: alteram ejus patri, in cujus custodia manet.

Quod si nec invita, nec seducta fuerit, tamen ejus defloratio, præter fornicationis malitiam, continet tum injuriam illatam parentibus, qui jus habent tuendi integritatem corporalem suæ virginis, donec nuptui collocetur: juxta illud Eccli. 7. *Filiæ tibi sunt, serva corpus illarum*. Tum malitiam contra pietatem illis debitam, præbendo iis gravissimam mœstitiæ ac ignominiæ caussam, ob periculum augendi dotem; vel inuptam retinendi filiam. Item constituit feminam in gravi periculo deinceps peccandi, & aufert signaculum virginitatis, cui multiplici malitiæ cooperatur stuprator. Quare circumstantia defloratæ virginitatis feminæ, etiam absque vi, dolo, falsis persuasionibus, debet in confessione exprimi, præsertim cum sit verum stuprum, ex S. Thom. 2. 2. quæst. 154. art. 6.

Porro est etiam stupri species, cum adolescens virgo a muliere vi vel dolo ad copulam pertrahitur. Nam tunc est illicita ac violenta virginis defloratio.

3. Raptus est, cum persona aliqua per vim abducitur ab uno loco in alium, concubitus illiciti, vel alterius libidinis, aut etiam matrimonii caussa, sive sit mas, sive femina, nupta aut innupta, virgo aut corrupta, sive vis inferatur soli personæ abductæ, sive parentibus solis, sive utrisque. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra castitatem, alteram contra justitiam, ob injuriam illatam personæ abductæ invitæ, vel saltem ejus parentibus aut tutoribus, dum constituta sub ipsorum custodia extrahitur, ipsis rationabiliter invitis. Gravissimæ pœnæ in utroque jure contra raptores statuuntur.

4. Adulterium est concubitus personarum, quarum alterutra, vel utraque est conjuncta matrimonio cum alia tertia. Præter malitiam luxuriæ mortalem, continet gravem injuriam, tum contra conjugem, nam vir non habet potestatem corporis sui, sed uxor; nec uxor sui, sed vir, ex 1. *ad Cor* 7. tum contra matrimonii statum & sanctitatem. Unde specialiter prohibetur a Deo; *Non mœchaberis*. Et 1. Cor 6. *Neque idolis servientes, neque adulteri Regnum Dei possidebunt*.

Quod si conjux adulterantis consentiat, adhuc concubitus erit contra justitiam. Quia est semper contra jus conjugii, & conjugis ut conjux est, cui cedere valide non potest, eo quod ei competat non ad bonum privatum, sed ratione status, qui communis est. Unde cum cessio juris sit nulla, jus manet, & sic tunc violatur; ideoque semper est verum adulterium. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficiet in confessione dicere, se esse fornicatum*.

Triplex est adulterium Nam vel est copula conjugati cum soluta, vel soluti cum conjugata, vel conjugati cum conjugata. Si femina sit conjugata, gravius est peccatum, quam si vir tantum, propter incommoda graviora, nempe incertitudinem prolis, suppositionem prolis alienæ cum damno mariti & veri hæredis, & sæpe impedimentum generationis. Unde hæc circumstantia declarari debet, etiam ab adultero, quia ipse cooperatur feminæ ad illam gravitatem majorem, & ad pericula ac damna inde sequi nata. Si vero uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia est duplex adulterium, & duæ injuriæ mortales in utriusque conjugem, exprimendæ in confessione.

5. Incestus est copula personarum consanguinearum vel affinium intra gradum prohibitum. Opponitur castitati, & pietati; nam præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem contrariam reverentiæ consanguineis vel affinibus debitæ. Eo gravius scelus est, quo gradus est propinquior, qui proinde in confessione exprimi debet; nam consanguineis & affinibus pro diversitate graduum diversus honor ac pietas debetur, & tunc violatur.

Item multo gravior est incestus cum consanguinea, quam cum affine, v. gr. cum sorore propria, quam cum sorore uxoris. Quia vinculum illud est multo arctius: nam plus est esse conjunctum ex proprio sanguine, quam ratione sanguinis uxoris; consanguinitatis propinquitas, utpote immediata ac naturalis, major est propinquitate affinitatis, quia est dumtaxat mediata & voluntaria. Immo incestus in consanguinitate differt specie ab incestu in affinitate, nam reverentia debita consanguineis, quæ violatur, est notabiliter diversa a reverentia debita affinibus, cum habeat motivum notabiliter diversum, nempe communionem sanguinis, & originem ab eodem stipite: ac proinde ii duo incestus habent turpitudinem notabiliter diversam.

Incestus vero spiritualis, qui est copula illicita inter personas impeditas ob cognationem spiritualem ortam ex Baptismo vel Confirmatione, continet tum malitiam propriam incestus, quatenus est copula inter personas vinculo spirituali conjunctas, cujus conjunctionis intuitu Ecclesia prohibuit intra illas matrimonia: tum malitiam sacrilegii, eo quod prohibitio illa facta sit propter reverentiam debitam Sacramento, quæ reverentia violatur per talem copulam. Unde debet explicari cognatio spiritualis in specie, ut innotescat utraque malitia. *Ita De Lugo, Sanchez &c.*

6. Sacrilegium venereum est violatio rei sacræ per actum luxuriæ. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra castitatem, & alteram contra religionem, qua gravis irreverentia Deo irrogatur. Res autem sacræ, quæ sic violari solent, sunt persona voto castitatis etiam simplici obstricta, & locus sacer.

Quare sacrilegium est. 1. Omnis actus tum externus, cum etiam mere internus luxuriæ sive consummatæ, sive non consummatæ, a persona voto castitatis obstricta, vel ab alia cum illa, aut circa illam commissus: ut sunt pollutio, copula, oscula, tactus, desideria, delectatio morosa &c. Nam per tales actus violatur sanctitas personæ, quæ per votum castitatis corpus suum, & affectus suos omnes quoad voluptatem veneream Deo consecravit. Quod si utraque persona sit sacra, erit duplex sacrilegium.

2. Omnis actus venereus illicitus exterior, etsi occultus, ut fornicatio, pollutio, & tactus impudici in loco sacro, nempe in Ecclesia vel cemeterio. Nam sunt contra reverentiam loci sacri, & ejus intuitu ab Ecclesia prohibentur. Item copula conjugalis etiam occulta, quam non permittit sanctitas loci, & quæ in ejus reverentiam ab Ecclesia prohibetur.

Po-

Porro tanto gravius est sacrilegium, quanto fœdior est luxuria; quia tanto magis repugnat reverentiæ debitæ rebus sacris.

Nota. Peccatum luxuriæ Confessarii cum Pœnitente continet malitiam duplicis sacrilegii, tum contra votum castitatis, tum contra reverentiam Sacramenti, quod per hoc redditur odiosum ac suspectum maxime si sumitur ut medium ad peccandum. Immo licet tale peccatum non sit proprie incestus, quia non contrahitur cognatio spiritualis, nisi ex Baptismo, & Confirmatione, c. 3. *de cognat. spirit. in 6.* tamen habet etiam malitiam tamquam incestus spiritualis: nam est incestus quidam similitudinarius, ex cap. *Non debet* 30. qu. 1. ubi Celestinus Papa ait: *Non debet Episcopus, aut Presbyter commisceri cum mulieribus, quæ ei sua fuerint confessæ peccata. Si forte (quod absit) hoc contigerit; sic pæniteat, quomodo de filia spirituali. Episcopus quindecim annos Presbyter duodecim, & deponatur, si tamen in conscientiam populi devenerit*. Et ex cap. *Omnes* eodem *Quia per pænitentiam contrahitur quoddam fœdus inter sacerdotem & mulierem confitentem, simile cognatione spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia*, ait S. Th. in 4. dist. 42. qu. 1. art. 4. ad 8. Hinc circumstantia hæc in confessione exprimi debet. *Sanchez, De lugo &c.*

Quæst. III. *Quænam sunt species luxuriæ consummatæ contra naturam?*

Resp. Cum hæc peccata sint ea, in quibus non servantur conditiones, quas postulat natura actus venerei, ut ex eo possit fieri conceptio hominis, & hæ conditiones quinque sint, scilicet conjunctio duorum, eadem in utroque species, sexus diversus, organa seu vasa apta, & debitus modus, ideo sunt quinque ejusmodi peccata.

1. Mollities, seu pollutio proprie sumpta, quæ est voluntaria seminis effusio sine ullo concubitu; sive illud foras effundatur, ut in maribus; sive intus difluat in matricem, ut in feminis.

2. Inordinatus concumbendi modus, quo semen extra vas effunditur, aut effundendi periculum infertur, est peccatum mortale, cum repugnet generationi, ad quam semen ex natura sua ordinatum est: & quidem gravius pollutione, cum ei superaddat inordinatum congressum. Quod si modus debitus non servetur, sed vir succumbat, vel averse accedat more pecorum, vel a latere stet aut sedeat, tunc, modo diligenter avertatur periculum effusionis extra vas, juxta communem sententiam non est peccatum per se mortale, sed veniale grave, nec contra naturam, sed præter naturam. Dico *per se*, quia potest esse, & est plerumque signum concupiscentiæ mortalis, cum fit ex sola libidine sine caussa, ut dicit S. Th. Sed nullum erit peccatum, si hoc fiat ex necessitate, cum scilicet ob dispositionem alterutrius corporis conjuges non possunt servare modum ordinarium; nam tunc alter modus non est incongruus respectu illorum: sed conveniens, modo diligenter avertatur periculum effusionis extra vas.

3. Sodomia imperfecta, quæ est commixtio maris cum femina non servatis debitis organis, seu instrumentis naturalibus.

4. Sodomia perfecta; quæ est commixtio duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel feminæ cum femina. Nec refert in quo vase coeant masculi inter se, & feminæ, sive in vase exteriori aut posteriori, sive in ore, aut quavis alia parte, cum sodomiæ perfectæ malitia consistat in affectum ad sexum indebitum, & sit completa eo modo quo potest, dum est applicatio membri ad membrum ejusdem sexus. Præter malitiam mortalem graviorem pollutione, potest habere alias adjunctas, ut adulterii, si fiat in persona conjugata vel cum illa; sacrilegii, si cum sacra; incestus, si cum consanguinea aut affini &c. Debet autem pœnitens explicare in confessione, an fuerit agens vel patiens, quia ex parte agentis intervenit pollutio propria, quæ forte non intervenit ex parte patientis (quamvis plerumque interveniat utrique; & cum sic intervenisse nescitur, exprimi debet.) Nam diversa sunt peccata voluntarie pollui, & solum cooperari pollutioni alterius: aliud enim est non cohibere delectationem propriam illicitam, aliud procurare alienam. *Delugo*.

Hæc sodomia est diversæ speciei ab imperfecta. Nam non servare in copula carnali debitum sexum, est deformitas contra rectam rationem, notabiliter diversa a deformitate, quæ inest congressui, a quo non servatur debitum instrumentorum seu vas, servato debito sexu.

5. Bestialitas, quæ est coitus cum bestia, sive ejusdem, sive diversi sexus, est scelus ceteris gravius; nam magis dedecet naturam rationalem ad Dei imaginem factam; & diversitas speciei magis repugnat instituto naturæ. Ad hoc revocatur congressus cum dæmone in forma hominis vel bruti, qui præter malitiam luxuriæ contra naturam est etiam contra virtutem religionis, propter commercium & societatem cum capitali hoste Dei.

Porro hæc omnia peccata inter se specie differunt: nam singula habent specialem & notabiliter diversam deformitatem castitati repugnantem. Hinc Alex. VIII. damnavit hanc propositionem: *Mollities, Sodomia, & Bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem*. Sunt etiam graviora aliis speciebus luxuriæ naturalis in ratione luxuriæ: nam per se magis sunt contra naturam & finem generationis. Aliquæ tamen ex his speciebus possunt esse graviores culpæ ex alia parte, ut scilicet involvunt malitiam alterius speciei contra justitiam, pietatem, religionem: nam simplex pollutio non est absolute majus crimen quam concubitus cum matre, vel cum moniali.

Quæst. IV. *An* (1) *pollutio voluntaria est per se semper peccatum mortale?*

Resp. Affirmat. *Ita omnes*. Constat 1. Ex 1. ad Cor. 6.

(1) De pollutione multifariam spectata habes multa in Opusc. *De modo confitendi, & puritate conscientiæ* (c. 7. & seq. trib.) quod reperitur impressum inter Opuscula tum Angelici, tum Seraphici.

Cor. 6. *Neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt*. Et ad Ephes. 4. *Omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei*. Pollutio autem est vera immunditia ac impuritas, & quidem specialis. 2. Quia est intrinsece mala, & etiamen simplici fornicatione gravius. Nam graviter repugnat generationi & propagationi generis humani, ad quam ex natura sua ordinatum est semen humanum; ideoque gravem continet inordinationem, quam Scriptura indicat, Genes. 38. ubi de Onan fundente semen in terra, ait: *Et idcirco percussit eum Dominus; quod rem detestabilem faceret*. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Mollities jure naturæ prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali*.

Quare, secundum communem Doctorum sententiam, nullo casu, etsi non voluptatis, sed solius mortis vitandæ caussa, licet in se vel in alio quovis modo, pollutionem voluntarie procurare, admittere vel intendere, aut aliquid sumere ea intentione ut etiam somno accidat. Nam ipse actus pollutionis independenter à delectatione, secundum se graviter repugnat generationi, quæ sola est finis seminis humani. Et ideo neque licet probare, aut sumere medicamentum ad corrumpendum semen, illudque emittendum via ordinaria sine delectatione.

Porro de distillatione, quæ est fluxus humoris quasi medii inter urinam & semen, idem sentiendum est, quod de pollutione, si fiat cum sensu delectationis venereæ. Cum autem fit sine ulla commotione spirituum genitalium, & absque omni carnali delectatione, de ea non est magis curandum quam de sudore, inquit Cajetanus.

Obj. Licet corporis sui partes abscindere ad vitæ suæ conservationem. Ergo &c. *Resp.* Disparitas est, quod partes corporis per se & primario ordinantur ad totum constituendum; unde de illis disponere licet ad totius conservationem. At semen solum institutum est & ordinatum ad speciei propagationem: ideoque eo uti non licet, nisi modo ad speciei propagationem convenientem idoneo, & intra matrimonium. Addit Sanchez, quod si ullo casu liceret seminis effusionem procurare extra actum conjugii, periculum esset ne ob vehementem voluptatem, quæ in ea sentitur, homines passione excæcati & illecti, eam licentiam facile extenderent ad plures alios casus, in detrimentum speciei humanæ, & sæpissime illum casum adesse sibi falso persuaderent. Nam si simul voluptate frui, & onera educandæ prolis vitare liceret, impediretur propagatio generis humani. Unde ad commune bonum, & ad occurrendum periculis aliis futuris, debuit pollutio jure naturali prohiberi in omni casu. At cum abscissio membri sit de se molesta, periculum non est, ne extendatur ultra casus à natura concessos.

Dixi, *voluntaria*. Quia si pollutio non sit voluntaria nec in se, nec in caussa, ut sæpe fit in somno, vel quando ex caussis naturalibus licitis oritur, non est peccatum, secluso consensu in delectationem. Nam omne peccatum imputabile est essentialiter voluntarium, vel directe, vel indirecte, aut interpretative, in se vel in alio.

Pollutio tamen in somno facta mortalis est, si ante directe procurata est, vel si post somnum in ipsa evigilatione, cum plena advertentia placuit ob delectationem veneream. Alias non est peccatum, nisi indirecte procurata fuerit in excessu cibi vel potus, quia nemo potest peccare in somno defectu libertatis. Ita *S. Thom. in 4. dist. 9. art. 4.* Quod si (ut multi docent) liceat evigilanti non impedire, sed permittere absolvi pollutionem jam in somno cœptam ad vitandum morbum, (modo non sit periculum consentiendi in delectationem veneream, ad quod opus est oratione) quia inquiunt, est præcise pati ex necessitate effusionem seminis, non autem illam procurare; tunc saltem est obligatio reprimendi delectationem per positivam displicentiam internam; nam non licet se habere indifferenter ad illam. Certo autem peccat, qui expergefactus promovet pollutionem in somno cœptam, addendo conatum; quia non præcise patitur, sed positive continuat illam. Immo dum pollutio naturaliter fluere sentitur, quovis tempore tenemur eam cohibere, alioqui displicentia interna, quam tenemur de venerea delectatione elicere, non est efficax.

Nota. Sæpe pollutio, præter propriam malitiam, habet aliam in confessione exprimendam, petitam, vel ex qualitate personæ se polluentis, si est sacra vel conjugata: vel ex affectu ad aliam, cum qua desideratur concubitus, quæ si soluta, malitiam habet fornicationis; si sacra, sacrilegii; si ejusdem sexus, sodomiæ; si conjugata, adulterii &c. vel ex modo quo se polluit, si nempe fiat per tactus mutuos cum illa persona; nam hæc circumstantia pertinet ad speciem sodomiæ, si ambo sint ejusdem sexus, ad incestum si sit consanguinei aut affines &c. idem dic de aliis luxuriæ peccatis.

Sed an liceat desiderare pollutionem in somno contingentem, ut natura levetur, seu sanetur, non intendendo pollutionem ipsam, nec delectationem veneream; nec aliquid adhibendo, ut pollutio in somno sequatur?

Resp. Azor cum aliis negat, quia pollutio est mala ex objecto suo & natura; at non licet etiam ob bonum finem desiderare id quod ex objecto suo malum est. Affirmant alii cum S. Anton. 2. p. art. 8. c. 5. ubi ait: *Appetere habere pollutionem propter allevationem naturæ tantum sine peccato, idest, sine hoc quod det operam, sed via naturali, non est peccatum*. Ratio quam affert Sanchez, est, quia talis pollutio non procurata, sed via naturali proveniens, nullatenus est actus hominis, nec ejus voluntati subjectus sed actus quidam & evacuatio naturalis, sicut sudor. Secus de homicidio & fornicatione, quæ non sunt actus naturales, sed suapte natura liberi, & hominis voluntati subjecti.

Item controversia est, utrum liceat de pollutione in somno inculpabiliter eveniente gaudere, præcise ob levamen naturæ & salutem corporis; quamvis consentiant omnes licitum esse gaudere de bono effectu illo ex ea orto. *S. Thom. in 4. dist. 9. art. 4. q. 1. ad 5.* de pollutione nocturna & inculpabili, ait, *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur*. Porro constat esse mortale de illa gaudere propter delectationem veneream.

Quæst. V. *An est peccatum ponere actionem, ex qua prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea?*

Resp. 1.

Resp. 1. Est mortale ponere sine urgenti necessitate actionem, ex qua, tamquam caussa proxima, prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea, quamvis neutra aliunde intendatur, immo adsit propositum illos motus comprimendi cum insurgent. Quia 1. Lex naturalis obligans ad non procurandam pollutionem & delectationem veneream, simul obligat graviter ad vitandas & auferendas caussas horum motuum proxime excitativas, & per se in illos notabiliter influentes, ubi abest necessitas tales caussas honestans. 2. Merito effectus censetur voluntarius, & imputatur ponenti caussam proximam sine necessitate eam cohonestante. Hinc graviter teneris ejusmodi actionem inchoatam deserere statim ob insurgentem pollutionem, vel delectationem veneream: nam si pergas in illa actione, effectus secutus censetur in illa volitus; volitio enim continuandi caussam est virtualiter & moraliter volitio effectus. *Lessius, Valentia &c.*

Caussæ autem seu dispositiones proximæ horum motuum excitativæ, sunt actiones quæ per se sunt turpes, & natæ excitare motus venereos, & turpitudinis speciem habent, nisi propriæ vel alienæ necessitatis titulis honestentur, ut aspectus, & tactus partium pudendarum proprii vel alieni corporis, præsertim diversi sexus; lectio, auditio, locutio rerum valde obscœnarum, & ad libidinem allicientium quamvis ex sola curiositate fiat.

Dixi: *sine necessitate*: nam aspectus & tactus partium pudendarum alterius corporis ob necessitatem medendi, non est peccatum, secluso affectu pravo, & periculo consensus in delectationem veneream. Nam in tali casu pollutio secuta non censetur voluntaria in caussa, sed solum permissa; quia adest justa ratio ponendi caussam illam, & prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus. Neque enim tenemur motus illos naturales & per se involuntarios impedire, cum adest justa caussa non impediendi, & abest consensus periculum. Sic chirurgus exercens suam artem circa mulierem, non peccat, etsi prævideat pollutionem inde secuturam, modo absit periculum consensus in delectationem.

Resp. 2. Ex communi sententia, non est mortale contra castitatem ponere actionem, ex qua tamquam caussa seu dispositione remota & per accidens, prævidetur secutura pollutio vel delectatio venerea, modo neutra intendatur, & absit periculum consensus in delectationem veneream. Quia 1. cum illi motus facillime & frequenter insurgant naturaliter, in æstimatione prudenti non censentur sufficienter voluntarii in caussa remota, ut imputentur illam ponenti ex alio fine; sed a sola natura corrupta oriri censentur; alioqui enim homo teneretur abstinere a multis actionibus licitis ac necessariis, ne illos motus experiretur. Nec caussæ illæ remotæ censentur moraliter illorum caussæ, nec in illas consentiens censetur velle talem effectum propter summam facilitatem, qua illi motus excitantur ex naturæ corruptione, sed potius illa effusio procedit e virtute naturali expellente. 2. Quia jus suum prosequenti non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus.

Sanchez tamen ex communi docet, tales caussas sine justa caussa ponere, esse veniale, etiam contra castitatem: quia aliquantulum adversatur castitati quod sine utilitate honesta cogente ponatur caussa remota, & per accidens motuum castitati inimicorum, & ad malum incitantium.

Caussæ autem remotæ & per accidens horum motuum sunt eæ, quæ non sunt per se turpes, nec ad luxuriam, sed ad alios fines licitos per se ordinantur, nec turpitudinis speciem habent, sed vel per se honestæ sunt, ut auditio confessionum, vel indifferentes, ut equitatio, esus calidorum, studium medicinæ, medicamenta &c. Quare hæc, accedente honesta & utili caussa, & secluso periculo consensus, sunt licita, quamvis præter intentionem ex iis sequatur pollutio, vel delectatio venerea. Nam tunc illi motus censentur solum permissi, non voliti; eo quod nulla sit obligatio relinquendi opus honestum & utile, propter motum inordinatum & indeliberatum, occasione illius ex naturæ corruptione, præter intentionem & secluso periculo consensus, exurgentem.

Quod si esset periculum probabile consentiendi in delectationem veneream, (ut si pluries qui in tali occasione consenserit) tunc is, ex communi sententia, tenetur ab illa actione, quantumvis honesta, & utili, v. grat. auditione confessionum, abstinere; nam non licet se probabili peccandi periculo exponere.

Quæst. VI. *An est semper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, sed in illis immorari?*

Resp. Qui immoratur cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, si adsit delectatio venerea, quæ non reprimatur, vel periculum consensus in illam, aut in rem cogitatam, peccat mortaliter ratione talis delectationis vel periculi, venialiter vero si advertentia sit solum imperfecta ac semiplena, qualis est in semidormiente. Qui autem de talibus rebus cogitat ex justa & honesta caussa, v. g. ut tales res melius discernat ad confessarii vel medici munus recte obeundum, non peccat, secluso periculo consensus in rem cogitatam & delectationem: quia talis cogitatio non est mala neque in se, neque in effectu aut ratione periculi. Erit autem venialis culpa, si hoc ex mera curiositate fiat, seclusis delectatione venerea, & periculo consensus in rem cogitatam, & affectu in ipsam: quæ tamen omnia raro absunt in cogitatione de his rebus absque fine honesto; nam hæc materia est valde lubrica & periculosa.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata luxuriæ non consummatæ?*

Resp. Sunt desideria, delectatio morosa venerea, aspectus, amplexus, & tactus impudici, oscula, verba obscœna, gestus turpes &c. sine effusione seminis. Jam constat ex dictis c. 6. desiderium simplex etsi inefficax actus luxuriosi, habere malitiam mortalem ejusdem speciei; sic desiderium simplex copulæ cum conjugata vel consanguinea habet malitiam adulterii vel incestus: Nunc de ceteris agam.

Quæst. VIII. *An delectatio morosa venerea extra conjugium est mortalis?*

Nota 1. Delectatio morosa est delectatio deliberata, sive delectatio post sufficientem advertentiam admissa, seu approbata, etsi unico instanti. Dicitur enim morosa, non a mora temporis quo durat, cum pecca-

tum mortale unico instanti committi possit; sed voluntatis, quæ post advertentiam sufficientem ei immoratur, eam acceptando aut non rejiciendo. Hinc potest esse delectatio morosa quamvis instantanea, si nempe voluntas in eam advertenter per unicum instans consenserit.

Nota. Triplex est delectatio, nempe spiritualis, mere sensibilis, & venerea. Spiritualis est ea, quæ in sola voluntate residet sine ullo motu sensibili in corpore, sive quæ est independens ab omni motu sensibili in corpore. Hæc delectatio, si fit de actu mortali, est mortalis, & sumit speciem ab illo ut objecto. Delectatio mere sensibilis est, quæ oritur ex proportione ac conformitate rei sensibilis cum organo sensus, sine ulla commotione spirituum genitalium circa partes venereas; qualis est delectatio, quæ percipitur ex actu rei blandæ, ex gustu, ex musica &c. Delectatio venerea est ea, quæ sentitur circa partes venereas ex commotione spirituum genitalium, seu generationi inservientium.

Resp. Omnis deliberata delectatio venerea vel minima, extra conjugium quæsita aut admissa, est mortale peccatum, nec potest esse veniale ex levitate materiæ. *Est communis Doctorum sententia*. Prob. Quia 1. Omnis delectatio venerea ex natura sua ordinatur ac tendit ad seminis effusionem, estque inchoatio quædam illius: nam in omni delectatione venerea fit quædam resolutio seminis, ejusque deductio ad partes venereas, ut testantur Aristot. Galen. Hypocr. & medici. Ergo cum seminis effusio voluntaria extra actum conjugalem sit mortalis, ut patet ex dictis de pollutione & fornicatione, omnis actus ad illum ex se tendens & ordinatus, est per se mortalis; nam dispositio sumit suam speciem ac malitiam moralem a forma, ad quam disponit, motus a termino ad quem tendit, medium a fine, caussa a suo effectu. 2. Inter omnes constat, moraliter & practice loquendo, minimam delectationem veneream quæsitam, vel deliberate admissam extra conjugium, habere annexum periculum proximum peccati mortalis: eo quod difficillimum sit & moraliter impossibile in re tam lubrica dijudicare ac determinare materiam levem, & ob summam naturæ corruptæ in talia propensionem sistere in certa delectationis parvitate, ita ut animus leviore delectatione illectus, graviores non appetat, nec admittat. Ergo certum est etiam speculative, delectationem veneream vel minimam, quæsitam aut admissam, esse mortalem: cum certum sit etiam speculative omnem actionem, cui per se annexum est periculum morale peccati mortalis, esse mortaliter malam, *nam qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 3. & qui vult morale periculum peccati, vult saltem interpretative ipsum peccatum.

Obj. In furto, in excessu cibi vel potus datur levitas materiæ. Ergo &c. *Resp*. Disparitas est, quia rei vilis ablatio, levis excessus in cibo vel potu per se non ordinatur ad actum mortalem, nec inducit periculum graviter peccandi. At delectatio venerea vel minima ex se ordinatur ad effusionem seminis mortaliter malam extra conjugium, & per se inducit periculum consentiendi majori delectationi.

Nota. In societate nostra omnibus in virtute sanctæ obedientiæ prohibitum est, ne quis publice, vel privatim sententiam huic oppositam, non modo ut veram & probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceat, aut sibi placere significet, aut secundum illam cuiquam consilium dare &c. Ex Congr. 9. Decr. 24.

Quæst. IX. *An peccet mortaliter, qui post sufficientem advertentiam negative se habet ad delectationem veneream, eam neque approbando, neque reprimendo?*

Resp. Affirmat (1) Quia voluntas tenetur reprimere positive motus illicitos delectationis & sensualitatis, saltem

---

(1) Multæ, ac variæ distingui possunt, ac debent hypotheses circa hominem affectum prava aliqua delectatione, quas recensat Seraphicus (in 2. sent. dist. 24. p. 2. q. 2.) De hac vero hypothesi, quam Auctor in præsenti quæst. proponit, hæc profert S. Doctor, „ Si advertit homo periculum, & delectationem illam non repellit, sed mentem „ in talibus cogitationibus revolvi sinit, tunc dicunt Magi„ stri, quod peccet mortaliter. Quia quamvis non sit ibi „ consensus verus, *idest expressus*, & *formalis*, est tamen ibi „ consensus interpretativus, & comedit sola mulier. Nihi„ lominus tamen peccatum illud imputatur viro; quia cum „ eam compescere debuisset, & teneretur, non tamen com„ pescuit (*nominibus* mulieris, & viri *designat cum Magi„ stro Sent.* inferiorem, & superiorem portionem rationis.) „ Hoc tamen quod nunc ultimo dictum est, non est usque„ quaque certum. Negant enim aliqui esse mortale in ne„ gligentia reprimendi, ubi est displicentia, quantumcum„ que quis periculum advertat. Sed tamen securior via te„ nenda est, quidquid sit rei veritas. Et si cui hoc con„ tingat, sanum est consilium, quod de ipso ut de mortali „ pœniteat: in dubiis enim securior via eligenda est. *Et an„ tea* (dub. 2. ejusdem dist.): Sicut salutem suam corporalem „ negligeret, qui serpentem juxta se sciente collocaret; „ sic qui in tali delectatione advertens periculum, vel de„ bens advertere, voluntarie versatur, exponit se discri„ mini, quando negligit repellere: & pro tanto dicit Ma„ gister ipsum peccare mortaliter. „ Similiter Angelicus in textu alibi recitato: *Antequam ratio delectationem perpendat &c.* deducit consensum *interpretativum*, & *peccatum omissionis*, ex quo aliquis *expresse non resistat* delectationi, quam sibi hærentem advertit. Quare sicuti ex Scoto (in 4. sent. dist. 4. quæst. 4.) *adultus, qui actualiter rationis utitur, si tantum negative non consentit, negative etiam non dissentit baptismo, etsi difficile sit aliquem talem invenire, non est capax baptismi, quia si non habeat devotionem aliquam*, hoc est positivum consensum *ad sacramentum*, *videtur illud contemnere*; ita ex opposito quisquis in seipso advertit æstuantem aliquam delectationem inhonestam, videtur ei saltem indirecte assentiri, si in ipsa moratur absque ulla positiva, & efficaci repugnantia. Hinc autem intelligitur, adversæ sententiæ Theologos frustra præsentis quæstionis statum sic exprimere: *an seclusa periculo expressi consensus in rem malam cogitatam, adsit gravis obligatio positive resistendi inordinatis motibus, & delectationibus, quæ ex concupiscentia naturaliter oriuntur*; Periculum enim, illudque *naturale*, & *ordinarium*, saltem *indirecte* consentiendi post pleaam.

faltem per actum displicentiæ. Ita S. Antoninus, Suarez, Vasquez, Azor, Lessius, & alii communius cum S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 6. ubi ait: *Contingere peccatum esse in ratione dupliciter. Uno modo quando imperat illicitas passiones ... alio modo quando non reprimit illicitum passionis motum: sicut cum aliquis postquam deliberavit, quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit.* Prob. Quia 1. Concil. Trid. sess. 5. can. 5. definit concupiscentiam non posse nocere *non consentientibus, sed viriliter per gratiam repugnantibus*. Ergo ut non noceat, non sufficit mera negatio consensus, sed requiritur repugnantia seu displicentia positiva. Tales motus sunt ex objecto graviter inordinati, cum juxta omnes, sit mortale illis positive consentire: item sunt ex natura sua dispositiones proximæ ad opus mortale, ad quod valde pertrahunt & alliciunt appetitum. Ergo graviter disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ se habere indifferenter ad illos; & voluntas, cujus est regere passiones secundum rectam rationem ac Legem divinam, tenetur illos expresse ac positive reprobare per formalem displicentiam. 3. Sicut non licet se habere indifferenter ad actus turpes ab alio circa se exercitos, ita nec ad motus turpes a dæmone vel ex naturæ corruptione in se excitatos. 4. Illius motibus per se annexum est periculum intrinsecum rei mortaliter malæ, & consensus in delectationem; nam ex se sunt dispositiones proximæ ad actum mortalem, nempe effusionem seminis, & per se vehementer alliciunt voluntatem ad consensum per sympathiam appetitus sensitivi cum rationali. Ergo requiritur positiva displicentia ad impediendum voluntatis consensum, sine qua non

tollitur periculum consentiendi, cum moraliter impossibile sit, voluntatem diu se negative habere circa objectum vehementer alliciens. Hinc illud Prov. 4. *Omni custodia serva cor tuum.*

Immo sola illa displicentia non sufficit, sed illi motus prorsus expellendi sunt, præsertim deserendo actionem, quæ eos excitat, ni obstet caussa justa. Tum quia tunc sola displicentia non videtur satis sincera, cum vix discerni possit, utrum sit vera displicentia, an fallacia voluntatis sibi imponentis, & illis motibus frui volentis. Tum quia homo tenetur impedire & expellere motus per se graviter inordinatos, saltem cum abest justa caussa eos permittendi. Hinc teneris sub mortali actiones etsi leviter turpes, ut sunt visus, locutio, lectio rerum leviter obscœnarum, ex sola curiositate dimittere statim atque excitant in te pollutionem, vel delectationem veneream vehementem, ut docet Valentia. Ubi autem adest justa causa non sic expellendi, ut si probabilis timor sit, ne ex majore resistentia magis augeantur, aut illis depulsis graviores insurgant, vel si ad illos motus expellendos dimittenda esset actio honesta, necessaria vel utilis, v. gr. auditio confessionum, studium casuum conscientiæ, tunc sufficiet displicentia vera: alioqui homines deberent semper esse anxii, & multa bona omittere. (1)

Porro medium aptissimum compescendi motus illos, est, mentem statim alio avertere, & si perseverent, orare, signo Crucis se munire, oculos ad imaginem Christi crucifixi convertere, cogitare de ejus passione, de igne æterno, morte &c. interdum de re indifferenti, aut negotio quod animum applicet, & a tali objecto avocet. (2)

Quæst. X. *An delectatio morosa de actu luxuria vir.*

---

plenam rationis advertentiam, est in praxi inseparabile ab ea voluntatis indifferentia sive suspensione, quam ipsi speculative ab omni periculo abstractam concipiunt. Præsentissimum autem istud periculum facile deprehendent, si hæc tria serio observent, simulque uniant: videlicet 1. grande illicium, quod secum fert quilibet perfectus motus sensitivi appetitus, præsertim concupiscibilis. 2. ingentem voluntatis propensionem ad sectandas illecebras ejusdem appetitus, quippe ex Scoto (in 2. sent. q. 41. q. 5.) *sicut intellectus conjunctus appetitui sensitivo natus est intelligere sensibilia: ita voluntas propter conjunctionem sui cum appetitu sensitivo nata est tendere in delectabilia tali appetitui, & maxime in maxima delectabilia.* 3. summam generatim animæ infirmitatem ex peccato communi ortam, ob quam tentationibus potissimum interioribus facillime succumbit, nisi Divinis roboretur ac sustentetur auxiliis, quæ utique, non inertibus aut oscitantibus, sed legitime certantibus sunt promissa.

(1) Quando motuum, & delectationum turpium proxima causa non est peccaminosa (qualis esset ex. gr. curiosus adspectus, aut tactus obscœnarum rerum) sed potius rationabilis, justa, honesta (cujusmodi sunt ministeria medendi corporibus, excipiendi Sacramentales Confessiones, publice docendi, & similia) tunc si contingat, ut ea caussa perdurante nequeat quis vel absolute, vel sine gravi difficultate & angustia actualiter reluctari sensualibus motionibus, delectationibusque, propter magnam scilicet in prædictis ministeriis occupationem, vel attentionem, ille minime peccabit hoc nomine præcise, quod eosdem non expellat, aut non dimittat ministeria sua; dummodo sit ita comparatus, ut talibus stimulis nec *actu* consentiat, nec versetur in *proximo* consentiendi *periculo*. Siquidem in ista hypothesi deest omne voluntarium, tum *directum*, tum *indirectum*. Directum quidem, ut per se liquet: Indirectum etiam, quia ad hoc requiritur, ut agens & *possit*, & simul *debeat* amovere caussam effectus mali quam obligationem non habentis, qui seu in Ecclesia, seu in Republica necessariis, & utilibus insudant occupationibus. Deficiente autem utraque, vel alterutra illarum conditionum, istos quoque peccare evidens est juxta generalem, & indefinitam Apostoli regulam: *non sunt facienda mala, ut eveniant bona* (vid. N. 314.) Quare qui ejusmodi officiis vacant, ubi proprio experimento noverunt, se aut consentire aut proximum subire periculum consentiendi pravis illis motibus, & delectationibus, jam omnino tenentur sibi consulere, amovendo caussas lapsus, aut periculi, tametsi in se honestas, juxta Evangelicum Christi præceptum, *si oculus tuus, vel manus tua scandalizat te, erue eum, abscinde eam, & projice abs te.* Neque, ubi grave istud offendiculum patiuntur, possunt a Superioribus urgeri ad ea officia exercenda, quia nulla humana potestas præscribere potest contra Deum, & conscientiam.

(2) Admissa doctrina saniore, & communiore, quam Auctor

ver. grat. copula cogitata, contrahit non solum malitiam substantia operis, sed etiam circumstantiarum cognitarum et annexarum, & speciem mutantium?

Resp. Affirmat. *Ita S. Antonin. Cajetan. Suarez, & alii.* Quia talis delectatio versatur circa opus ut cogitatum; ergô illius objectum est id omne quod cognoscitur; ac proinde non solum opus, sed etiam circumstantiæ illi annexæ & cognitæ, sunt ejus objectum. Actus autem sumunt speciem ac malitiam a toto objecto suo, & ad illam contrahendam sufficit voluntarium indirectum ac interpretativum. Hinc simplex delectatio deliberata de copula cogitata cum conjugata vel consanguinea pertinet ad speciem adulterii vel incestus.

Quæst. XI. *An oscula, aspectus, tactus impudici sunt culpa mortalis in non conjugatis?*

Resp 1. Ista omnia, immo & amplexus, oscula, & tactus partium etiam honestarum, ut faciei, manus, sunt culpa mortalis, si extra conjugium fiant ob delectationem veneream, quæ potest ex illis sequi, etiam ibi sistendo, idem dic de tactu partium proprii corporis. Est communis sententia, & constat ex dictis: nam mortale est, contra conjugium quærere aut advertenter admittere quamlibet delectationem veneream vel minimam, cum hæc parvitatem materiæ non admittat, & ex se tendat ad seminis effusionem, ideoque ad pollutionem vel fornicationem in non conjugato.

Hinc (ut docet S. Antonin.) est etiam mortale permittere se tangi, etiam in facie vel manu, ab eo qui noscitur ad id moveri amore libidinoso, quia est cooperari & consentire alterius culpæ mortali. Digni autem sunt morte, non solum qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, *ad Rom.* 1.

Resp 2. Tactus partium pudendarum aut pudendis proximarum corporis, ejusdem vel diversi sexus, sunt mortales, si fiant vel admittantur sine necessitate medendi, etsi non ob delectationem veneream, sed ex sola curiositate vel joco. *Ita Sanchez, Layman, & alii communiter.* Quia 1. Hi tactus ad delectationem veneream ex se tendunt, illamque valde excitant, & sic sunt caussa illius proxima, immo ex suapte natura ad effusionem seminis referuntur; Ergo simul cum illa graviter prohibentur: nam prohibita graviter re aliqua, prohibentur etiam graviter omnia, quæ per se ad illam excitant & ordinantur. Deinde caussa participat malitiam sui effectus. 2. Hi tactus sunt impudici, & comprehenduntur nomine impudicitiæ, quæ ad Galat. 5. dicitur excludere a regno Dei.

Hinc seclusa necessitate medendi, tactum partium inhonestarum in se permittere ab alio fieri, est mortale; & quisque tenetur quantum potest, omnino talia impedire in se, & illis resistere, cum sint intrinsece mala.

Item mortale est propria pudenda sine necessitate tangere, si delectatio venerea ex eo tactu oriatur & prævideatur, quia per se tendit ad pollutionem. Ita Sanchez, secus dicens, si tactus ille ex curiositate, levitate, absque libidine, & delectationis ac pollutionis periculo fiat: quia deficit animus libidinosus, nec intervenit ea turpitudo, quæ in tactu alieno; nec idem periculum. Hoc tamen non omnino vacat periculo, nec peccato.

Resp. 3. Adspectus partium pudendarum alterius sexus, item concubitus viri cum femina, quamvis non animo libidinoso, sed ex sola curiositate vel levitate, mortalis est. Quia ad veneream libidinem & pollutionem in hac naturæ corruptione per se multum excitat, & periculum mortale consentiendi in delectationem veneream affert, & valde honestati naturale adversatur. *Ita Sanchez, Reginaldus, Layman, &c.*

Adspectus vero pudendorum ejusdem sexus vel proprii corporis, aut coitus animalium ex sola curiositate vel levitate, seclusis affectu venereo, scandalo, & periculo pollutionis, ac delectationis venereæ, juxta multos est solum venialis, quia nec graviter honestati adversatur, nec adeo luxuriam per se incitat; potest tamen esse mortalis ratione periculi, spectata aspicientis speciali fragilitate: quod non raro adest in juvenibus, quare ab his graviter deterrendi sunt. Et certo mortalis est, si fiat ex voluptate deliberate quæsita.

Resp. 4. Amplexus, tactus & oscula etiam in partibus honestis, ob solam delectationem, necc sensi-

---

Auctor in thesi principali hujus 9. quæst. asseruit, nosque in superiore Nota communivimus, unum remanet observandum, quod ad praxim moralem valde conducit. Quotiescumque grave extat periculum assentiendi alicui pravo motui, seu delectationi sensuali, ut dicatur homo eidem *efficaciter* resistere, satis non est, si *nullo* prorsus elicito actu contrario voluntatis se convertat ad studium, laborem, aliaque disparata negotia, sed debet habere *positivam displicentiam* erga illam delectationem, sive positivam voluntatem non obsequendi eidem delectationi. Nam sola illa occupatio extranea, esto juvare possit ad impediendum expressum voluntatis consensum proxime imminentem, atque etiam ad interturbandum, indirectum, si ob longiorem retentæ delectationis moram jam intervenisse præsumitur juxta Angelici, ac Seraphici judicia in superiore Nota jam exposita; attamen minime sufficiens videtur ad *efficacem* reprehensionem inordinatarum delectationum præsertim venerearum. Hæ namque cuilibet occupationi etiam sacræ facillime se immiscent, ac denuo animum ad assensum sollicitant, ac pelliciunt, ut experientia multiplici satis compertum. Quocirca, ut sit in tuto quisquis ejuscemodi aculeos sentit, & adhuc quasi indifferens hæret, debet se ab hac hæsitatione eximere, primum celeri aliqua voluntatis aversatione illos spernendo, ac inhonestum aut indifferens quodpiam opus aggrediendo. Sed potissime oratione aliqua saltem jaculatoria implorandum erit Divini Spiritus adjutorium; quoniam sine ejus nomine nihil est innoxium, nec possumus esse continentes, nisi ipse dederit. Si monitum hoc respuere non debent, etiam qui sunt ad excolendas virtutes exercitati; quanto minus oportebit ab eo desciscere reliquos in spirituali pugna vel imperitos, vel infirmos? Et tamen nonne plurimos reperire est, qui in prædicto agone constituti putant, se sat feliciter e cœno emergere extima oris contorsione, vel scapularum agitatione?

sensibilem & nondum actu veneream, sunt culpa mortalis inter personas diversi sexus libidinis capaces, saltem si fiant cum mora vel repetitione, quamvis non intendatur expresse delectatio venerea. Quia illi actus sic exerciti, per se non parum excitant commotionem spirituum genitalium, & delectationem veneream; quæ necessitate quadam physica oritur ex tali delectatione sensibili, saltem repetita vel diuturna: & quia supposita propensione naturæ inordinata in voluptatem carnis, non possunt sic usurpari absque delectatione morosa concubitus: aut saltem in hac naturæ corruptione ingerunt periculum morale delectationis venereæ, & consensus in illam; & sic sunt caussaliter libidinosi, utpote libidinis caussæ. Malitia autem talium actuum non ea fine solum, sed etiam ex effectu, quem pariunt, sumi debet. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum venialem osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Resp. 5. Amplexus, contactus manuum, oscula in facie, si juxta morem patriæ fiant urbanitatis ac benevolentiæ honestæ caussa, non sunt peccata per se, quia non sunt impudica, nec per se tendunt in actum venereum, & fiunt ob rationabilem caussam. Ita communiter cum S. Th. 2. 2. qu. 154. art. 4. Si vero ista fiant ex aliqua vanitate, joco, levitate, petulantia veniali, juxta multos, sunt solum venialia; modo absit omnis affectus libidinosus, & periculum peccati gravis tam in se quam in alio, nec, habita ratione constitutionis personarum, delectationem veneream multum excitent.

Si autem ista sine caussa exercita, longiora sint, aut crebro fiant inter personas libidinis capaces, sunt mortalia. Quia augent affectum ad libidinem, & excitant delectationem veneream, afferuntque morale periculum consensus in illam. Nam (ut recte monent) in materia tam lubrica, quæ de se essent solum venialia, si repetantur aut diutius protrahantur, fiunt mortalia, curiositate aut levitate degenerante in libidinem.

Quare admittens oscula morosa, aut crebra, aut indecentia, item tactus mamillarum, peccat mortaliter. Quia cooperatur affectui libidinoso alterius, qui satis per ista indicatur.

Nota. Oscula, amplexus ob delectationem veneream, tactus & aspectus impudici mortales supradicti ex communi sententia sunt ejusdem speciei mortalis ac actus consummatus, seu concubitus, ad quem suapte natura referuntur, quamvis hic non intendatur. Quia sunt dispositio proxima ad concubitum, & media per se ad illum tendentia: dispositio autem & media sumunt malitiam a suo termino & fine: ac proinde ista omnia contrahunt diversam speciem malitiam, pro diversitate personarum, a quibus & circa quas exercentur: uti malitiam sodomiæ, si cum simili sexu exerceantur: adulterii, si cum conjugata aliena; incestus, si cum cognata, &c. Nam cum opera circa eas personas differant specie, ita etiam actus, qui sunt dispositio & media per se ad illa tendentia: quare circumstantia agentis & patientis exprimi debet in confessione. *Ita Sanchez, Lessius, & alii.* Impudicus vero sui ipsius tactus ad mollitiem pertinet, nisi alio referatur ex intentione agentis.

Quæsti XII. *Quale peccatum est loqui, canere, legere, vel audire turpia & obscœna?*

Resp. Est mortale, si fiat extra conjugium ob delectationem veneream, cum probabili periculo illius in se, vel in aliis, aut cum animo se oblectandi rebus illis. *Ita S. Antonin. Navar. Sanchez, & alii communiter.* Quia delectatio venerea extra conjugium est ex objecto mortalis, cum sit mortale ei consentire. Ergo est mortale intendere vel procurare illam, aut ejus periculum probabile in se vel in aliis. Delectatio vero de actu turpi apprehenso est per se mortalis; ergo & illam verbis fovere.

Secluso autem omni affectu venereo, & periculo delectationis venereæ ac scandali, turpia loqui vel canere solum ex levitate, vel legere aut audire ex mera curiositate, est saltem veniale. Nam hæc adversantur castitati, & prohibentur Ephes. 4. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* Et cap. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas.* Tamen juxta S. Antonin. & alios, non est mortale, quia non est per se gravis inordinatio. *De hoc nulli dubium est, quod qui dicit verba turpia & lasciva hac intentione, ut se vel alium provocet ad luxuriam, vel se mente delectandi in locutione & cogitatione turpium, extra matrimonium, mortaliter peccat.... Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de se non videantur mortalia, quia peccata oris, secundum Thomam, per se maxime judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; tamen per accidens potest esse mortale ibi, ratione scandali seu ruinæ inde sequentis in mente alicujus; ut cum audientes sunt debiles spiritu, & verba essent multum lasciva. Idem videtur dicendum de facientibus vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis,* ait S. Antonin. part. 2. tom. 5. cap. 1. §. 8.

Sed quia in praxi raro abest periculum turpis desiderii aut complacentiæ, sive in proferente ac legente (t), sive in audientibus sermones, cantiones vel lectiones rerum turpium ac lascivarum, in, vel coram

(t) Inter *obscanos* libros recentiores, quorum lectio in praxi *proximum* spiritualis ruinæ præsefert periculum, utique a cunctis promiscue evitandum seu destitutis, seu præditis quacumque facultate legendi prohibitos libros, ex. gr. est proculdubio libellus ille, qui sub fallaci titulo, *elegantiarum latini sermonis*, maximas complectitur rerum turpitudines, ut merito crederes (nisi aliunde constaret, Catholicorum typis recenter fuisse excusum tum extra, tum intra Italiam) nonnisi ex veterum Nicolaitarum, aut Gnosticorum sordidis officinis prodiisse. Apposite hanc ad rem D. Bonaventura (Serm. 0. de invent. Sanctæ Crucis) scripsit: *Qui vere continens esse vult, debet, non solum tactus impudicos fugere, sed vanos aspectus, vanos auditus, & vanas locutiones vitare. Nam Lacedæmones tamquam castitatis amici (ut narrant eorum historiæ) libros cujusdam Philosophi extra civitatem jusserunt*

coram juvenibus aut aliis infirmis spiritu, raro vacant culpa mortali, nam *corrumpunt mores bonos colloquia mala*, 1. ad Cor. 15. *& præbent verba ad res ipsas ingressum*, ait S. Athanas. Hinc obscœna proferens tenetur in Confessione exprimere numerum eorum, quibus fuit occasio turpis desiderii vel delectationis. Qui vero alteri præbet occasionem sermonis turpis continuandi cum aliorum periculo, vel præstat auctoritatem verbis turpibus, peccat mortaliter, etiamsi rem narratam interius non approbet, nam complacentia vel approbatio exterior rei mortalis, est mortalis.

Idem est de gestibus turpibus ac de turpiloquiis, cum sint etiam signa ad luxuriam incitantia, & de turpibus spectaculis ac comœdiis. Qui autem libros turpes & amatorios habent, non sunt absolvendi, nisi illos comburant.

Quæst. XIII. *An licent oscula, amplexus, tactus &c. in sponsis, & viduis?*

Resp. 1. Omnis delectatio venerea, aspectus & tactus turpis seu partium pudendarum, & quivis actus luxuriæ, sunt mortales in viduis & sponsis. *Ita Sanchez, & alii communiter.* Quia cum omnis delectatio venerea & actus libidinosus suapte natura ordinetur ac tendat ad effusionem seminis & copulam, est mortalis in non conjugatis; cum effusio seminis & copula sit in ipsis mortalis: nam medium a fine, & actio a termino, ad quem tendit, malitiam ac speciem sumit. Cum ergo copula tam sit sponsis ac viduis illicita, quam aliis solutis: tum etiam iis illicitus est omnis actus turpis ac impudicus. Et vero cum sponsalia sint solum promissio futuri matrimonii, non traditio corporum, nullum tribuunt jus præsens in corpus alterius in ordine ad copulam hic & nunc exercendam, nec proinde ad actus qui ad illam per se ordinantur: sicuti munus judicis exercere hodie non licet ei, cui præcise promissum est.

Itaque solum licent sponsis amplexus & oscula honesta, juxta morem patriæ, amoris honesti significandi & fovendi caussa: Hinc sponsi non debent relinqui soli, ob periculum actuum impudicorum: vel etiam copulæ, ut Sanctus Carolus & Doctores passim monent.

Resp. 2. In sponsis ac viduis mortalis est voluntaria delectatio carnalis seu delectatio appetitus sensitivi de copula futura aut præterita, vel de copula apprehensa sub conditione, si adesset matrimonium. *Ita Sanchez, Azor, & alii communiter.* Quia delectatio carnalis, quæ ex cogitatione copulæ futuræ vel præteritæ, vel conditionalis oritur, est delectatio absoluta, præsens & conjuncta cum actuali commotione spirituum genitalium per se ordinata ad copulam præsentem: sive carnalis illa delectatio est delectatio venerea præsens & voluntaria, quæ ex se ordinatur ad copulam præsentem, ideoque semper mortalis est in non conjugatis. Nam copula præsens seu actualis semper est mortalis in non conjugatis: Ergo & omnis actus ad illam ex se ordinatus ac tendens. Et vero appetitus sensitivus sequitur imaginationem, quæ non potest præscindere, nec apponere conditionem.

Porro sunt qui docent, posse excusari a mortali eos, qui absque commotione venerea apprehendunt actum conjugalem ut præteritum vel futurum, approbantes quod illum exercuerint aut exercituri sint; eo quod non approbent illud opus nisi quatenus fuit vel erit iis licitum; sed monent talem mentis apprehensionem, cum vix possit esse sine delectatione venerea, esse statim rejiciendam, & nunquam arcessendam. Neque enim est in nostra potestate sistere in delectatione mere spirituali, dum certa objecta apprehendimus.

Quæst. XIV. *Quænam sunt filiæ Luxuriæ?*

Resp. Ex Sancto Gregorio & Thoma sunt octo. Quatuor ex parte intellectus, nempe cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, & inconstantia: quæ sunt mortales, cum ideo præceptum aliquod in re gravi violatur. Et quatuor ex parte voluntatis. 1. Amor sui inordinatus, quo luxuriosus carnem suam & carnis voluptates ita diligit, ut in iis finem ultimum ponat, suas cogitationes ac curas ad illarum assecutionem referendo. 2. Odium Dei, qui voluptates illas graviter vetat & punit. 3. Affectus præsentis sæculi, hoc est, vitæ præsentis & rerum hanc oblectantium, quo ita istis inhæret, ut contentus esset in hoc mundo semper manere de beatitudinis cælestis consecutione haud sollicitus. 4. Horror, & desperatio futuri sæculi: horror quidem, quia scit se post mortem puris voluptatibus privatum iri, & earum loco supplicia acerbissima subiturum. Desperatio vero, quia obscœnas voluptates deserere quasi impossibile reputat. Hæc quatuor sunt mortalia.

Quæst. XV. *Quænam sunt remedia contra Luxuriam?*

Resp. Ista. 1. Oratio humilis & frequens, nemo enim potest esse castus, nisi Deus det, *Sap.* 8.

2. Mortificatio & custodia sensuum, maxime visus. *Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius .... Averte faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* Eccl. 9. & Sanct. Augustin. epist. 109. ait: *Oculi vestri etsi jaciuntur in aliquem, figantur in nemine ..... Nec solo tactu, sed affectu quoque & aspectu appetitur, & appetit femina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos.* Unde illud S. Gregor. Mag. lib. 21. Moral. cap. 2. *Intueri non licet, quod non licet concupiscere.*

3. Sobrietas, seu usus moderatus vini, quod non solum modicum, sed etiam aqua permixtum sit, præsertim in juvenibus: nam ex Prov. 20. *Luxuriosa res vinum.* Item abstinentia seu moderatus esus ciborum, nam copia nimia humorum & sanguinis suppeditat materiam tentationum carnis: temperantia autem

runt asportari, eo quod illorum lectio non erat omnino pudica, sed potius ad luxuriam inflammativa. Noluerunt enim filios suos talibus lectionibus imbui, ne honestis moribus plus nocerent, quam ingeniis prodessent. Ergo si talia Pagani fecerunt, quid deberent facere Christiani?

autem superfluitatem humorum impendit ac tollit. de Ezech. 16. dicitur: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum ejus . . . . & fecerunt abominationem coram me.*

4. Vitatio occasionum, quales sunt familiaritates & colloquia inter personas diversi sexus, frequentatio improborum, lectio librorum obscœnorum, & amatoriorum, choreæ, comœdiæ, spectacula &c. Hoc vitium vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam*, ait S. August. Et, *Qui amat periculum, in illo peribit*, Eccl. 3. Quocirca monendi sunt parentes, ne unquam lectum communem permittant pueris diversi sexus, etiam fratribus & sororibus, nec patiantur secum liberos decumbere in eodem lecto, nec si grandiores sint, in eodem cubiculo: hoc enim perniciosum est eorum castitati, ut experientia constat.

5. Fuga otii: *Multam enim malitiam docuit otiositas*. Eccl. 33.

6. Frequens Confessio, & Communio cum dispositionibus.

7. Carnis macerationes, & jejunia, cilicium, catena ferrea &c. *Nam hoc genus non ejicitur nisi per orationem, & jejunium*, Matth. 17. & contraria contrariis curantur.

8. Eleemosynæ, & alia caritatis opera, quæ valent ad obtinendas a Deo uberiores ac potentiores gratias.

9. Assidua piorum librorum lectio, & meditatio passionis Christi, ac æternorum: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*, Eccli. 7.

10. Occurrente tentatione cogitare Deum adesse præsentem, justum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem; & sæpe animo volvere illud S. Gregorii: *Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.*

11. Initio tentationis fortiter resistere, & statim avertere cogitationem ad quidvis aliud licitum primo occurrens, sed præsertim ad Passionem (1) Christi &c. *Diabolus serpens est lubricus, cujus si capiti, hoc est, primæ suggestioni non resistitur, totus interna cordis, dum non sentitur, illabitur*, ait S. Hier. in Eccli. cap. 9. *Resistite diabolo & fugiet a vobis*, Jac. 4. Si nihilominus tentatio duret, orare, cogitare de morte, de pœnis inferni &c. intueri imaginem Christi patientis, vel eum animo contemplari: signo Crucis cor munire: considerare neminem, quantacumque fame prematur, sumpturum esse cibum, si sciret venenum ei esse admixtum, ideoque sibi mortem illaturum: *Numquid potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?* Job 6. Quanto magis metus certe mortis animæ deterrere debet?

12. Nascentem voluptatis sensum præsenti aliquo dolore accito extinguere.

Denique multum juvabit habere stabilem Confessarium pium ac prudentem, ejusque pia consilia sequi; nam suggeret remedia, quæ pœnitenti erunt utiliora, & huic tentationi superandæ aptiora.

Nota. Ista remedia valent etiam contra alia vitia & tentationes.

ARTICULUS V.

De Ira.

Quæst. I. *Quid est Ira?*

Resp. Est inordinatus appetitus vindictæ. Ira autem est inordinata dupliciter. 1. Ex parte objecti, cum quis vindictam optat ei, qui non meruit, vel majorem quam meruit, vel inferendam sine legitima auctoritate; vel licet sit justa, non tamen eam appetit ut justam, sed ut satiativam animi sui malevoli. Ira sic inordinata, est peccatum mortale ex genere suo, cum sit contra caritatem & justitiam. Hinc ad Gal. 5. ira numeratur inter opera carnis excludentia a Regno Dei. Potest tamen esse venialis ob defectum sufficientis advertentiæ, vel ob levitatem materiæ.

2. In modo irascendi, *utpote si quis nimis ardenter irascatur interius, vel si nimis exterius manifestet signa iræ. Et sic ira secundum se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis*; ait S. Th. qu. 158. art. 3. Potest tamen esse mortalis ratione scandali, blasphemiæ, injuriæ, convicii, maledicti &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ iræ?*

Resp. Sunt. 1. Indignatio quæ est animi commotio contra alium, ob malum ab alio acceptum, quia hoc indignum reputat. Sæpe venialis est: mortalis vero ratione maledicti, contumeliæ, gravis odii, contemptus, vindictæ, vel scandali.

2. Tumor mentis, qui est æstus quidam excandescentis animi, & excogitantis diversas vindictæ vias. Mortalis vel venialis est pro qualitate vindictæ excogitatæ, & expetitæ.

3. Clamor, qui est inordinata & confusa locutio. Potest esse mortalis ratione convicii, maledicti, scandali &c.

Denique blasphemia, contumelia, maledictio, rixa, ...

---

(1) Pia memoria Dominicæ Passionis quam validum sit medium ad abigendos dæmones, adeoque etiam ad quaslibet ipsorum tentationes superandas, colligere possumus ex facto, quod D. Bonav. refert (serm. 4. in Dom. 13. post Pentec.) sibi ipsi accidisse, hisce verbis: „ Armatura, qua „ debemus indui ad hoc, ut possimus superare diaboli tentamenta, est memoria Passionis Christi, quæ si ad memoriam affectuose reducatur, omnes dæmones cum tremore effugantur, secundum quod experientia me docuit pluries. Nam semel cum diabolus fortiter me stringens in gutture „ vellet strangulare; jam non valens præ nimia strictione „ gutturis clamare, ut Fratrum adjutorium impetrarem, „ incipiebam cum ingenti dolore spiritum exhalare: sta„ timque habita Dominicæ Passionis memoria, incœpi, ex „ compassione Dominicæ Passionis singultum geminare, & „ magna suspiria loco vocis submittens e cordis medullis „ emittere, quo finito virtute Dominicæ Passionis ego servus Crucis tam crudeli nece profiteor me esse liberatum. „ Sed nullus potest istam armaturam induere, nisi carnis „ luxuriam per continentiam coarctet “.

xa, pugnæ, seditiones, vulnera, homicidium. Quæ omnia sunt ex genere suo mortalia, utpote contra caritatem & justitiam.

Quæst. III. *Quænam sunt iræ remedia?*

Resp. Præcipua sunt, considerare quam sit injusta & perniciosa; orare, meditari mansuetudinem Christi; nil unquam agere & loqui ex motu vel in motu iræ, sed solum postquam sedatus est; omnia cura impedire iræ motum, & excitatum statim reprimere, exercere frequentes actus caritatis, mansuetudinis, patientiæ, humilitatis &c.

ARTICULUS VI.

De Invidia.

Quæst. I. *Quid est Invidia?*

Resp. Est tristitia de bono proximi, quatenus videtur imminuere gloriam, vel excellentiam nostram, quia nempe in eo bono ab eo æquamur vel superamur. Ad eam revocatur gaudium de malo alieno, quatenus id bonum invidentis æstimatur. Mortalis est ex genere suo: nam directe opponitur caritati, cujus est de bono proximi gaudere, & de illius malo dolere: & ad Galat. 5. invidia dicitur excludere a regno Dei. Estque diabolicum vitium, ex Sap. 2. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Invidia autem sumpta pro habitu, est vitium inclinans ad talem tristitiam, & ad gaudium prædictum.

Nota. Ex S. Th. 2. 2. qu. 36. art. 2. tristitia de bono alieno potest contingere quatuor modis. 1. Cum quis dolet de bono alicujus, v. g. potestate, in quantum ex eo sibi vel aliis damnum timet. Talis tristitia est licita, si inde timeas malum certo injuste inferendum, ob quod liceret eum privare tali bono, si haberes potestatem ad id legitimam: secus, est illicita. 2. Potest quis dolere de bono alterius, non ex eo quod ipse habet bonum, sed ex eo quod sibi deest bonum illud, quod alter habet, ita ut minime cupiat alterum illo carere. Et hoc non est invidia, sed æmulatio, quæ si fit circa bona spiritualia, & honesta, laudabilis est: si autem fit de bonis temporalibus, potest esse cum culpa & sine culpa, prout bonum est dolenti proportionatum & necessarium, vel improportionatum & supervacaneum, & prout refertur ad bonum vel malum finem. 3. Cum quis dolet de bono alterius, quia is eo indignus est. Quæ tristitia mortalis est, si fit de bonis supernaturalibus; vel si quis Dei providentiam arguat, quod peccatoribus bona temporalia largiatur & bonos affligat; nam est Blasphemia. 4. Cum quis dolet de bonis alicujus, in quantum alter æquat aut superat ipsum bonis illis. Hoc est proprie invidia, *& istud semper est pravum, ut etiam Philosophus dicit. 2. Reth. Quia dolet de eo, de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi*, ait S. Th.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ invidiæ?*

Resp. Sunt. 1 Odium. 2. Delectatio. 3. Gaudium in malis proximi. 4. Susurratio, quæ est sermo, quo sine justa caussa refertur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo. Mortalis est contra justitiam, quia per illam grave damnum proximo injuste infertur: nam quisque habet jus, ne per injuriam, seu sine justa caussa privetur amicitia alterius, quæ est magnum bonum, juxta illud Eccli. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla comparatio &c.* Hinc illud Eccl. 21. *Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur.* Et illud 28. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.* Quare susurratio est gravissimum peccatum; ut patet etiam ex Prover. 6. ubi dicitur: *Sex sunt quæ odit specialiter Dominus, & septimum detestatur anima ejus, nempe, eum qui seminat inter fratres discordias.*

Ad susurrationem mortalem sufficit quod sine justa caussa referatur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo, licet referatur sine intentione eam dissolvendi: quia tunc ponitur injuste & voluntarie caussa dissolutionis amicitiæ. Quare susurro tenetur restituere, in quantum potest amicitiam injuste ab ipso ablatam, & alia damna inde secuta; perinde ac detractor famam, cum sit caussa injusta talium damnorum.

Alia sunt etiam mortalia ex genere suo. Unde ad Rom. 1. inter eos, qui digni sunt morte, recensentur *plenì invidia, malignitate, susurrantes, detractores, sine affectione &c.*

Quæst. III *Quænam sunt invidiæ remedia?*

Resp. Præter orationem sunt hæc. 1. Considerare te non ideo minus habere; invidiam invidenti nil prodesse; nam non ideo alter carebit bono, quod tu invides, nec tu illud obtinebis, etiamsi eo careat: quinimmo gravissimum inferre malum, privando invidum gratia ac amicitia Dei, & beatitudine æterna; e contra gaudendo de bono proximi propter Deum, te mereri augmentum gloriæ æternæ, quod est bonum infinite majus omnibus bonis temporalibus. 2. Sæpe gaudere de bono proximi, quia est proximus, quem sicut te ipsum diligere debes propter Deum. 3. Gratificari ei cui invides, illum laudare, orare Deum pro ejus bono, & gratias agere Deo propter beneficia ab eo in ipsum collata &c. 4. Humilitas & contemptus gloriæ ac honoris humani: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*, ad Gal. 5.

ARTICULUS VII.

De Acedia.

Quæst. I. *Quid est Acedia, & quale peccatum?*

Resp. Acedia late sumpta est quodvis tædium, seu animi remissio in exercitio virtutum ob laborem seu molestiam ac difficultatem adjunctam. Sic sumpta non est vitium speciale, sed generale, quia (ut ait S. Th.) omne vitium refugit bonum virtutis oppositæ; estque contra illam virtutem, cujus actus refugit. Est autem peccatum mortale vel veniale, prout ex illa violatur præceptum in re gravi vel levi.

Acedia stricte sumpta est tristitia & tædium de divina amicitia apprehensa ut mala propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ & conservandæ per laboriosa virtutum exercitia, & voluptatum illicitarum fugam; unde fit, ut quis amicitiam illam non cu-

ret,

ret. Sic sumpta, est vitium speciale, & per se mortale, nam specialiter & graviter caritati Dei repugnat.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ acediæ?*

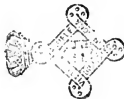
Resp. Sunt. 1. Malitia, qua quis odit bona spiritualia, & vellet ea non esse; aut qua ipsum pœniteat bonum fecisse; aut qua contemnit Dei beneficium, v. g. cupiendo non agnovisse Christum, non fuisse Religionem professum &c. ob difficultates, quæ in Dei obsequio superandæ sunt. Est mortalis ex genere suo. 2. Pusillanimitas. 3. Desperatio. 4. Rancor, qui est indignatio & fastidium adversus eos, qui ad virtutum opera & fervorem inducunt, ideoque eos refugit.

5. Torpor qui est languor animi, quod bonum vel omittitur, vel negligenter fit. Est mortalis, si bonum sit graviter præceptum, & semper valde periculosus est, disponitque ad mortale.

6. Evagatio mentis in oratione aliisve exercitiis spiritualibus. Mortalis est in oratione vel exercitio spirituali graviter præcepto, si in parte notabili voluntarie duret; venialis vero in oratione non præcepta, nisi sit circa objecta graviter illicita, quæ placeant.

Quæst. III. *Quænam sunt Acediæ remedia?*

Resp. Præcipua sunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana meditatio rerum cœlestium, laborum ac Passionis Christi & Sanctorum, perfectionum ac beneficiorum Dei, præmiorum fervidæ caritatis, brevitatis laborum, æternæ beatitudinis, damnorum corporis &c. lectio librorum spiritualium, quotidiana auditio Missæ, frequens confessio & communio cum debitis dispositionibus, temperantia, fuga otii, maceratio carnis &c. (Vid. N. 144.)

FINIS TOMI SECUNDI.